

**T.C.
GEBZE YÜKSEK TEKNOLOJİ ENSTİTÜSÜ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**KOSOVA'NIN TÜRKİYE AÇISINDAN
STRATEJİK ÖNEMİ**

**Fuat ZAMAN
YÜKSEKLİSANS TEZİ
STRATEJİ BİLİMİ ANABİLİM DALI**

**GEBZE
2006**

T.C.
GEBZE YÜKSEK TEKNOLOJİ ENSTİTÜSÜ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KOSOVA'NIN TÜRKİYE AÇISINDAN
STRATEJİK ÖNEMİ

Fuat ZAMAN
YÜKSEKLİSANS TEZİ
STRATEJİ BİLİMİ ANABİLİM DALI

TEZ DANIŞMANI
Prof.Dr. Salih AYNURAL

GEBZE
2006

ÖZET

TEZİN ADI : Kosova'nın Türkiye Açısından Stratejik Önemi

YAZAR ADI: Fuat ZAMAN

Tarih boyunca Balkanlar'ı yönetmek, Batı ve Doğu güçlerini kontrol edebilecek üstünlüklere sahip olunabileceği anlamını taşımıştır. Kosova, Balkanlar'da her yönüyle kilit rol oynayan, bölgenin minyatür bir örneği olma özelliği göstermektedir.

Kosova, batısında yer alan Sancak ile birlikte düşünüldüğünde Türkiye'den Bosna'ya uzanan bir zincirin halkasını tamamlamaktadır. Tüm Balkanlarda olduğu gibi Kosova'da da Türk varlığının devam etmesi, Türkiye için gerek güvenlik gerekse milli menfaatler açısından gereklidir.

600 yıldan fazla Türklerin yaşadığı bir bölge olan Kosova, Türk Dünyası için vazgeçilmez bir bölgedir. Bu bölgenin muhafazası geleceğin Türkiye'si için çok önemlidir. Kuzeybatı istikametinden başlayarak Bihaç – Orta Bosna – Doğu Bosna – Sancak – Kosova – Arnavutluk – Makedonya – Kırcaali – Batı Trakya hattı ile Doğu Trakya'ya ulaşan kuşak Türkiye'nin hayat damarı niteliğindedir.

Kosova'nın Türkiye açısından önemini üç ana başlıkta inceleyebiliriz. Bunlar Türkiye'nin bölge ile olan tarihi ve kültürel bağları ile bölgede yaşayan Türk azınlık, bir Balkan devleti olarak Balkanlardaki gelişmelerde söz sahibi olma isteği ve insani nedenlerdir.

Çalışmamız, bu hususlar çerçevesinde ve Kosova'da bizzat şahit olduğumuz, hala korunan ve bozulmamış Türk gelenek ve görenekleriyle birlikte değerlendirilmiştir. Küçük bir ülkenin taşıdığı büyük önem ve diğer ülkelerin bu ülke üzerinde kurmaya çalıştıkları etki ele alınmaya çalışılmıştır.

SUMMARY

TEZİN ADI : Kosovo's Strategical Importance for Turkey

YAZAR ADI: Fuat ZAMAN

Along the history to manage the Balkans means to be able to have priorities on East and West forces in order to control them. Kosovo plays an important role with its every part and has a miniature property in the region. Kosova together Sancak that located in the west, it completes a chain that lies from Turkey to Bosnia. Like all Balkans, the continuity of Turkish existence is necessary both for security and national advantage.

Kosovo, where Turks have been living more than 600 years, is an important region. The maintenance of this region is important for Turkish world. By starting northwest side that arrives East Thrace, , with its lines Bihac - Middle Bosnia – East Bosnia – Sancak – Kosovo – Albania – Macedonia – Kircaali – West Thrace is Turkey's life vein.

Kosova has three basic importance for Turkey. These are; Turkish minorities who have historical and cultural bonds in this region, willings to have authority in Balkans as a Balkan country and humanity reasons.

Our work is considered with this subjects and together with unbreakable Turkish traditions and customs. It is tried to take up consider the importance of a smaller country and the other countries' effects upon this country.

TEŞEKKÜR

Bütün çalışmam süresince, her türlü yönlendirme ve desteğiyle bana her zaman yardımcı olan danışmanım Prof.Dr. Salih AYNURAL'a, gerek derslerde gerekse ders dışı zamanlarda hiçbir yardımı esirgemeyen GYTE akademik personeline, Kosova'da görev yaparken tanıştığım ve hiçbir menfaat beklemeden bana her türlü yardımı yapan, bilgi ve belgelerini benimle paylaşan değerli araştırmacı Raif Vırmiça'ya, bizzat kendi evinde beni misafir eden Goralı Ramadan Redzeplari'ye, Kosova'daki Diyanet İşleri temsilcisi Orhan İŞLER'e, Kosova Türk Tabur Görev Kuvveti personelinden tercüman Gani SUNDURİ'ye, beni her zaman ve her yerde destekleyen eşim Mediha'ya ve oğlum Olgun'a teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
ÖZET	iv
SUMMARY	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER DİZİNİ	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	x
1. GİRİŞ	1
2. TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE BALKANLAR VE KOSOVA	3
2.1. Türk Hakimiyeti Altındaki Kosova'nın Tarihsel Arka Planı	3
2.1.1. Osmanlı'dan Önceki Dönemlerde Türklerin Balkanlar'a Gelişi	5
2.1.1.1. Batıya Göç Yollarını Açan Hunlar	5
2.1.1.2. Orta Avrupa ve Balkanları Slavlaştıran Avarlar	6
2.1.1.3. Peçenekler ve Kıpçaklar (Kumanlar)	8
2.1.2. Balkan Bölgesinin ve Kosova'nın Türkleşmesi	9
2.1.2.1. Balkanlar'ın Fethi	9
2.1.2.2. Yörüklerin Bölgeye Yerleştirilmesi	11
2.1.2.3. Türk Dervişlerinin Bölgenin Türkleştirilmesindeki Yeri	12
2.1.3. Osmanlı'nın Balkanlar'a ve Kosova'ya Yerleşmesi	14
2.1.4. Kosova ve Balkanların Türk Hakimiyetinden Çıkışı	16
2.2. Yugoslavya'nın Kurulması ve Yugoslavya Federal Devleti Yönetimi Altında Kosova	24
2.2.1. Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Yugoslavya'nın Kurulması	25
2.2.2. İkinci Dünya Savaşı Döneminde Yugoslavya	26
2.2.3. Soğuk Savaş Döneminde Yugoslavya	28
2.2.4. Kosova ile İlgili Yasal Düzenlemeler	30

3.KOSOVA'NIN GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU VE GELECEĞE	
YÖNELİK SENARYOLAR	32
3.1. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Kosova	32
3.2. Sırp Milliyetçiliği	33
3.2.1. Sırp Milliyetçiliğinin Ana Hedefleri	36
3.2.2. Sırp Milliyetçiliğinin Canlandırılması	37
3.3. Arnavut Milliyetçiliği	39
3.4. Yugoslavya'nın Parçalanması	42
3.4.1. Parçalanma Yolunda İlk Adım	45
3.4.2. Bağımsızlık İlanına İlk Tepkiler	47
3.4.3. Bağımsızlık İlanından Sonraki Gelişmeler	48
3.4.4. Bosna Savaşı ve Sırpların Boşnakları Katletmesi	48
3.5. Kosova Krizi ve Kosova Savaşı	51
3.5.1. Krize ve Sonrasında Savaşa Yol Açan Gelişmeler	51
3.5.2. Kosova Cumhuriyeti'nin İlanı	53
3.5.3. Bosna Savaşı'nın Ardından Kosova'daki Gelişmeler	54
3.5.4. Kosova Savaşı	56
3.5.5. NATO Müdahalesi	58
3.6. Birleşmiş Milletler Kararları	63
3.7. UNMIK Yönetimi	67
3.8. UÇK (Kosova Kurtuluş Ordusu)	73
3.9. Çözüm Senaryoları	75
3.9.1. Bağımsızlık	76
3.9.2. Özerk Statüyle Sırbistan'a Entegrasyon	78
3.9.3. YFC Bünyesinde Cumhuriyet Statüsü	79
3.9.4. Uluslar Arası Hamilik Altında Kosova	80
3.9.5. Bölünme	81
4. KOSOVA'NIN TÜRKİYE AÇISINDAN STRATEJİK ÖNEMİ	83
4.1. Kosova Coğrafyası ve Şehirleri	83
4.2. Kosova'da Türkçe ve Türkçe Eğitim	89
4.2.1. Türkçe Eğitim	90
4.2.2. Türkçe Basın ve Süreli Yayınlar	91
4.2.3. Türk Edebiyatı	92

4.3. Kosova'da Faaliyet Gösteren Türk Dernekleri	95
4.4. Kosova'da Mezhep ve Tarikatlar	97
4.5. Kosova'daki Türk İzleri ve Türk Kültürünün Etkileri	101
4.5.1. Türk Dili'nin Bölgedeki Etkisi	101
4.5.2. Kosova'daki Osmanlı – Türk Tarihi Eserleri	103
4.5.3. Kosova'daki Bazı Gelenek ve Görenekler	105
4.5.4. Sırp Atasözlerinde Türkler	109
4.6. Kosova'daki Değişken Etnik Durum ile “Şark Meselesi”	110
4.6.1. “Şark Meselesi”nin Kosova'daki Yansımaları	112
4.6.2. Kosova'nın Yıllara Göre Değişen Etnik Yapısı	115
4.6.2.1. 1981 Yılı Nüfus Durumu	117
4.6.2.2. 1991 Yılı Nüfus Durumu	118
4.6.2.3. 1998 Yılı Nüfus Durumu	119
4.7. Kosova'da Faaliyet Gösteren Uluslar Arası Örgüt(IO), Hükümet Organizasyonu(GO) ve Hükümet Dışı Organizasyonlar(NGO)	120
4.8. Kosova'da Misyoner Faaliyetleri	123
4.9. Türkiye'nin Kosova'ya Yönelik Politika ve Çıkarları	129
5. SONUÇ	134
KAYNAKLAR	140
ÖZGEÇMİŞ	152
EKLER	
Ek -1: Kosova'daki Osmanlı Mimari Eserleri	
Ek -2: Kosova'da Faaliyet Gösteren Uluslar Arası Sivil Toplum Örgütleri	
Ek-3: Kosova'da Faaliyet Gösteren Uluslar Arası Kuruluşların Ülkelere Göre Dağılımı	
Ek-4: Alman KFOR Birliklerinin 15 Ağustos 2004 Günü Gora Bölgesindeki Halka Dağıttığı Broşür	
Ek-5: Yeni Yıla Girerken Türk Evlerinin Kapısına Bırakılan Takvim	

SİMGELER - KISALTMALAR DİZİNİ

<u>Simgeler</u>	<u>Kisaltmalar</u>
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	Adı geçen eser
AGİT / OSCE	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
a.g.m.	Adı geçen makale
AK	AVRUPA Konseyi
AKV	Anadolu Kalkınma Vakfı
AT	Avrupa Topluluğu
BAL – TAM	Balkan Türkoloji Araştırma Merkezi
BM	Birleşmiş Milletler
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BND	Alman Dış İstihbarat Servisi
COMINFORM	Komünist Bilgi Bürosu
DM	Alman Markı
GO	Hükümet Organizasyonu
IFOR	Uygulama Kuvveti
İKÖ	İslam Konferansı Örgütü
IO	Uluslar Arası Örgüt
KDTP	Kosova Demokratik Türk Partisi
KFOR	Kosova Gücü
KPC	Kosova Koruma Gücü
KS	Kosova
KTTGK	Kosova Türk Tabur Görev Kuvveti
LDK	Kosova Demokratik Birliği
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı
NGO	Hükümet Dışı Organizasyonlar
RF	RUSYA Federasyonu
s.	Sayfa
SFOR	İstikrar Kuvveti
SRSG	BM Genel Sekreteri Özel Temsilcisi

STANAVFORMED	NATO Akdeniz Daimi Görev Gücü
STÖ	Sivil Toplum Örgütleri
TDB	Türk Demokratik Birliği
THP	Türk Halk Partisi
TİKA	Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı
TMK	Kosova Savunma Birlikleri
UÇK / KKO	Kosova Kurtuluş Ordusu
UNHCR	BM Mülteciler Yüksek Komisyonu
UNMIK	BM Geçici Kosova Misyonu
UNPREDEP	BM Önleyici Gücü
YFC	Yugoslav Federal Cumhuriyeti
yy.	Yüzyıl

1. GİRİŞ

Balkanlar, Orta Avrupa'ya ve Akdeniz'e uzanan jeostratejik konumu ile yüzyıllar öncesinde olduğu gibi bugün de uluslar arası gündemde olup, uluslar arası platformda yerini ve önemini muhafaza etmektedir. Balkanların Avrupa'ya yakınlığı, hatta bitişikliği dolayısıyla Avrupa'nın diğer bölgelerine geçit veren, aynı zamanda Asya ve Afrika'ya yakın konumu buraları devletler arasında adeta bir uğrak, bir buluşma ve mücadele alanı haline dönüştürmüştür. Balkanlar geleneksel olarak, tarih boyunca etnik ve dini çatışmaların, sosyal karışıklıkların ve politik kararsızlıkların yaşandığı bir bölgedir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde Yugoslavya'nın bölünmesi ile başlayan, Bosna'da yaşanan etnik kıyım ile tırmanan ve Kosova bunalımı ile yeni nitelikler kazanan Balkanlar Meselesi gittikçe bölgesel nitelikli bir çatışma olmaktan çıkarak uluslar arası sistemin ve bu sistemin merkezindeki güçlerin kader ibresi olma sürecine girmiş bulunmaktadır. Bu çerçevede Balkanlar, hem 2. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkmış uluslar arası örgütlerin, hem de yeni dönemin güç merkezlerinin sınanma alanı olmaktadır. Uluslar arası sistemde değer ve mekanizma düzeyinde yaşanan belirsizlikler bu çatışma alanına doğrudan yansımakta; gerek küresel gerekse kıta ölçekli güç dengelerindeki değişimler en çarpıcı etkilerini yine bu alanda göstermektedir.

Tarih boyunca Balkanlar'ı yönetmek, Batı ve Doğu güçlerini kontrol edebilecek üstünlüklere sahip olunabileceği anlamını taşımıştır. Kosova, Balkanlar'da her yönüyle kilit rol oynayan, bölgenin minyatür bir örneği olma özelliği göstermektedir.

Kosova, bölgede 500 yıldan fazla hüküm süren ve hala soydaşları bulunan Türkiye için büyük önem arz etmektedir. Batısında yer alan Sancak ile birlikte düşünüldüğünde Türkiye'den Bosna'ya uzanan bir zincirin halkasını tamamlamaktadır. Tüm Balkanlarda olduğu gibi Kosova'da da Türk varlığının devam etmesi, Türkiye için gerek güvenlik gerekse milli menfaatler açısından çok önemlidir.

1999 yılında NATO müdahale edene kadar uluslar arası alanda pek gündemde olmayan Kosova'da, Sırlar ile Arnavutlar arasındaki etnik sorunlar uzun bir süredir devam etmektedir. Bölge ülkelerinin yanı sıra küresel güç merkezlerinin Balkanların şekillendirilmesinde farklı hesap ve politikaları mevcuttur.

Önce Bosna sonra da Kosova'da yaşananların Balkanlar'daki Osmanlı mirasını bütün çarpıcılığı ile ortaya çıkarması, Türkiye'yi de bölgede daha fazla öne çıkmaya zorlamakta. Bu öne çıkışın nasıl biçimleneceği son derece önemli. Balkanlar'da izlenecek politika, Balkanlar'ın kendi iç dengeleri yüzünden Türkiye açısından fırsatlar kadar riskler de taşımaktadır.

Adriyatik Denizinden Orta Asya'ya kadar olan coğrafya, Osmanlı – Müslüman ve Türk nüfusu tarafından şekillendirilmiş ve hakim olunmuştur. Bu bölgedeki Müslüman nüfus, Anadolu Türklerinin kaderini ve aynı tarihsel mirası paylaşmaktadır. Kendilerini bugün dahi dinsel – kültürel anlamda Türk sayan bu insanlar, Batı Trakya, Bosna, Arnavutluk, Makedonya ve Kosova'da yaşamaktadırlar. (ÖZAL , 1992, s. 14).

Türkiye'nin siyasi, ekonomik ve tarihi gerçeklerine uygun sınırları, hiç şüphesiz ki bugünkü sınırları olamaz. Türkiye, tarihinden kaynaklanan gücü ile çok daha geniş bir coğrafyada hakim güç olabilir. Bu coğrafyada Türkiye'nin sahip olduğu eski ve yeni ilişkiler ile tarihi bağlar coğrafi sınırlara hapsedilemez. (MENDERES, 1993, s. 33).

2. TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE BALKANLAR VE KOSOVA

Balkanlar; Arnavutluk, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Makedonya, Slovenya, Yunanistan, Yugoslavya Federasyonu ve Romanya'nın tümü ile Türkiye'nin Avrupa'daki topraklarını içine alan 788.672 km² lik bir bölgedir.

Latin dilinde Balkan bölgesine "Hacmus" denilmekte idi. Kıpçak, Peçenek ve diğer Türk boyları, Hazar Denizi doğusundaki "Balkhan Dağları"na benzeterek, büyük bölümü ormanlık sarp dağlarla kaplı olan bölgeye Balkan adını vermişlerdir. Türkçe bir sözcük olan Balkan adının yerine "Güneydoğu Avrupa" adının çeşitli çevrelerce günümüzde kullanılmaya başlanması dikkat çekicidir. (Balkanlardaki Gelişmeler..., 1999, s. 1).

Balkan Yarımadası, coğrafi konumu nedeniyle yüzyıllar boyunca devamlı olarak istilalara uğramıştır. Buna paralel olarak göç olayları da çok sık yaşanmış ve görülmüştür. Balkan Yarımadası, Orta Avrupa'ya ve Akdeniz'e uzanan jeostratejik konumu ile dünya çapında özelliklere sahiptir. Avrupa'nın ilk uygarlıkları bu bölgede doğmuştur. İkinci Dünya Savaşında önemli bir rol oynayan Balkan Yarımadası, Birinci Dünya Savaşı ile noktalanmış daha önceki birçok savaşın da çıktığı yerdir. Balkanlar tarihi boyunca "Avrupa'nın Barut Fıçısı" olmuştur. Bu olguda, kuşkusuz büyük devletlerin amaç ve hedefleri ve geçerli güç dengeleri kadar, bizzat Balkan Devletlerinin de rolü olmuştur.

2.1. Türk Hakimiyeti Altındaki Kosova'nın Tarihsel Arka Planı

Balkan tarihi bilinen Türk tarihi kadar eskidir. Hunlardan itibaren Balkan yarımadası, bir coğrafya parçası olarak adını dahi Türkçe'den almış, Türk

kültürüne tarih boyunca beşik olmuş, Türk, Slav ve Germen kültürlerinin dönem dönem hakimiyet mücadelelerine sahne olmuş, çeşitli Kıpçak Türk boylarının yanı sıra Oğuz Türk boylarının da değişik zaman dilimlerinde bölgeye yerleşmeleri ve kültür katmanları oluşturmaları ile belirlenmiş bir tarihtir.

Osmanlı'dan önce de bütün Rumeli'de Türk varlığı mevcuttu. Karpat – Tuna bölgesinde ilk olarak M.Ö. 1000 yıllarında proto – Türklerden kabul edilen İskitler görülmüştür. İskitleri 375 yıllarında Batı Hun Türkleri, 6. yüzyılda İstanbul'u bile kuşatacak kadar ilerleyen Avar Türkleri, 7. yüzyılda da Bulgar Türkleri takip etmiştir. 9. yüzyılda Peçenek¹ Türkleri, Avarlar'dan sonra ikinci defa İstanbul'u kuşatmışlardır. (HORATA, 2003, s. 154).

Türkler Balkanlara ilk olarak 4. ve 5. yüzyıllarda gelmişlerdir. Avarlar 6., Bulgar Türkleri 7., Kumanlar ve Peçenekler 10. – 13. yüzyıllarda, Gagavuzlar ise 11. yüzyıldan evvel gelmişlerdir. Romanya ve Bulgaristan'da da Kıpçak grubu Türklerinden olan Tatarlar yaşamaktadır. Bugün için Balkanlar'daki Türkler 14. yüzyıldan itibaren Anadolu'dan Rumeli'ye geçen Türklerdir. (GÖKDAĞ, 2003, s. 287).

Osmanlı Türklerinden önce Kimor, İllir, Galat, Trak, Kelt, İskit, Avar, Hun, Vizigot, Ostrogot, Peçenek, Kumon, Bulgar, Slav ve diğerleri gelmiş, Balkanlar'a yerleşmiş ya da bir kısım nüfuslarını bırakıp gelip geçmişlerdir. (Balkanlardaki Gelişmeler..., 1999, s. 11).

1.500 yıllık bir devreyi kapsayan tarih döneminde değişik Slav milletleri ve Ruslar Türklerle münasebette bulunmuşlardır. Bin yılı aşan bir süre anılan kavimler ve Ruslar Türk kavimlerinin yönetiminde kalmışlardır. (ÖZDAĞ, 2001, s. 78) Geniş bir alanda uzun bir süre hayat beraberliği Türk ve Slav kavimlerinin karmalaşmasına, akrabalığına ve yeni milletlerin doğuşuna da yol açmıştır (a.g.e., s. 122-123). Bulgar (Slav), Boşnak, Ukran, Kozak (Don, Dinyeper kozakları) milletleri böyle oluşmuştur. (a.g.e., s. 156).

---

¹ Peçenek Türkleri 13 boydan oluşuyordu. Gagavuz Türkleri'nin aslını oluşturan Oğuz / Uzlar da bu Türklerdendir. Peçenekler 1057 yılında Kuman Türklerine mağlup oldular. 1071 Malazgirt Meydan Savaşı'nda Peçenek ve Oğuz / Uz Türkleri, Bizans ordusunun önemli bir kısmını teşkil ediyordu. Karşılarında soydaşlarını görünce tabii olarak saf değiştirmişlerdir.

Balkanların gerçek fatihi, Birinci Sultan Murat Han'dır. 1389'da öldüğü zaman Osmanlı yönetimi Tuna Nehri'ne, Tuna Deltasına, Adriyatik Denizine dayanmış bulunuyordu. Yıldırım Bayezid, Balkanlardaki Türk hakimiyetini kesinleştirdi. Osmanlıların Avrupa kıtasında fetihlere başlamaları Avrupa'yı telaşlandırdı. Osmanlı'yı Avrupa'dan ve hatta Balkanlardan atmak için, birçok askeri koalisyon düzenlendi. Bu birleşik haçlı kuvvetlerini I. Murat, Yıldırım Bayezid ve onun torunu II. Murat, Sırpsındığı'nda (1364), Çirmen'de (1371), Birinci Kosova'da (1389), Niğbolu'da (1396) Varna'da (1444), İkinci Kosova'da (1448) mağlup ettiler. Balkanlar, Türklerden geri alınamadı.

2.1.1. Osmanlı'dan Önceki Dönemlerde Türklerin Balkanlar'a Gelişi

2.1.1.1. Batıya Göç Yollarını Açan Hunlar

350'li yıllardan itibaren her yüzyılda en az bir defa olmak üzere, Doğu ve Orta Avrupa, hatta Balkanlar'a Türk göçleri olmuş; Karadeniz'in kuzeyindeki geniş alanlarda, Kafkaslar ve Balkanlar'da, 13. – 14. yüzyıllara kadar Türk kökenli devletler kurulmuştur. (TAŞAĞIL, 2004, s. 20).

Hunlar, 374 yılında Ten (Don) Nehri'nin batısına geçtiklerinde karşılarına çıkan Ostrogotlar ilk darbede yıkıldı ve Hunlara tabi oldular. Hunlar, 375 yılında Özü (Dinyeper) sahillerinde Vizigotları da yenince, Vizigot kitleleri önlerine gelen kavimleri sürükleyerek batıya kaçmaya başladı ve böylece Avrupalıların "Büyük Kavimler Göçü" dediği hareket başlamış oldu. (GÜRÜN, 1984, s. 146). İlk olarak Hun Türkleri 4. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Karadeniz'in kuzeyinden Balkanlara geçiş yaptılar. Balkan yarımadası Hun Türklerinden sonra 4. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Karadeniz'in kuzeyinden gelen Avar, Bulgar, Oğuz, Kuman, Peçenek, Selçuklu ve Osmanlı'nın akınlarına uğradı. Makedonya'da Hunlar, Avarlar, Bulgarlar, Oğuzlar, Kumanlar, Peçenekler ve Selçuklular gibi çeşitli Türk unsurları 378 – 1371 tarihleri arasında yerleştiler.

378 yılında Hunlar, Tuna'yı geçtiler ve hiçbir karşı hareket olmadan Trakya'ya kadar ilerleyip yurtlarına geri döndüler. 395 yılında Hunlar ikinci defa harekete geçerek, Tuna'nın batısında görüldüğünde Kavimler Göçü'nün ikinci dalgası başladı. Batıya kaçan Vandallar ve Vizigotlar, Roma'yı yağmaladılar. Vandallar, Saksonlar, Alamanlar gibi Germen kavimleri de İtalya'da dehşet saçarak Roma üzerine ilerlediler ve Roma'yı yeryüzünden sileceklerini ilan ettiler. Romalıların yardım istemesi üzerine Hunlar 406 yılında Germen kavimlerini dağıtarak Roma'yı kurtardılar. 423 yılında Bizans Batı Roma'ya hakim olmak istediğinde Hunlar İtalya'ya girerek ikinci defa Roma'yı kurtardılar. 437 yılında Hunlar, Ren Nehri kıyılarında yaşayan Burgondları yenerek Kuzey Denizi ve Manş kıyılarına kadar hakim oldular. 441 yılında Attila² ordularını Belgrad ve Niş üzerinden güneye indirmeye başladı ve 447'de Tuna'yı geçerek Sofya ve Filibe'yi zaptetti. 452 yılında Roma üzerine yürüyen Attila'nın karşısına bir tek asker bile çıkmadı ve Papa 1. Leo Attila'nın yanına giderek Roma'yı bağışlamasını rica etti. Attila, savunma imkanı bulunmayan Roma'ya girmeyerek Roma'yı üçüncü defa kurtardı. (a.g.e., s. 147-151).

Avrupa Hunları, Güney Rusya bozkırlarındaki çeşitli kavimleri batıya iterek, göç yolunu kendilerinden sonra 900 sene Türklere açık kalacak hale getirmişlerdir. (a.g.e., s. 152).

2.1.1.2. Orta Avrupa ve Balkanları Slavlaştıran Avarlar

Göktürk devletinden önce Orta Asya'yı Avarlar³ ellerinde bulunduruyorlardı. Göktürk devletinin kuruluşu, Orta Asya ve Avrupa'daki kavimleri de yerinden oynattı. 552 yılında Orta Asya'daki Avar İmparatorluğu'na Göktürkler son verince, Avarlar batıya doğru ilerleyerek Romanya'ya girdiler. (a.g.e., s. 234). 558 yılında Bizans İmparatoru'ndan yerleşecek bir arazi istediler. Yapılan anlaşma gereği, Bizans'tan her yıl

² Hun hükümdarı Attila, Volga Nehri bölgesinde doğmuştur. Volga Nehri'nin Türkçe ismi "Etil"dir. Attila'ya doğduğu bölgedeki nehrin adının verilmesi Türk adetlerine tamamen uygundur. Zamanla E harfinin A olarak okunması neticesinde Attila şekline gelmiş olması kuvvetle muhtemeldir. (Bak: GÜRÜN, 1984, s. 150)

³ Avar: İsyan eden, isyancı

alınacak bir miktar hediyeye karşılık Bizans'ın düşmanları ile çarpışacaklardı. O zamanlarda Balkan vilayetleri devamlı olarak Kutrigur (Dokuz Ogur) boyları tarafından saldırıya uğruyordu. Avarlar 560 yılında Tuna ağzına kadar indiler ve Bizans, Avarların Dobruca bölgesine yerleşmesini kabul etti. Böylece İdil ile Tuna arasında hakimiyet kuran Avarlar, bölgedeki bütün Slavları⁴ da hakimiyetleri altına aldılar. Batıda Almanya içlerine, Thüring'e kadar uzandılar.

568'de Orta Avrupa'ya geldiler ve başlarında Bayan – Kağan ile bu bölgeye yerleştiler. Ekonomik düzen ve devlet teşkilatları Slavlardan çok üstün olan Avarların Orta Avrupa'ya gelmesi ile Slavlar hemen onlara baş eğdiler. Orta Avrupa ile Balkanları Slavlaştıran Avarlardır. Slavlar ve Slavların türevi sayılan Sırp, Hırvat, Sloven, Boşnak, Karadağlı gibi halklar da bölgeye kuzeyden, Moskova ve civarındaki ormanlık, bataklık bölgelerden göç ederek gelip yerleştiler.

Avarların İstanbul'u kuşatmaları ile bölgedeki birçok köy ve şehir halkı (Rumlar) yerlerini terk edince, buraları derhal Slavlar tarafından işgal edildi. Avarlar, stratejik bakımdan önemli bölgelere Slavları yerleştirdiler ve buraların bekçiliğini onlara verdiler. Yakın zamana kadar Yugoslavya ve Çekoslovakya olarak bilinen coğrafyanın Slavlaşması da yine Avarların girişimleriyle olmuştur. (ÖGEL, 2001, s. 51-55).

568 yılında Avarlar, Orta Avrupa'nın en kudretli devleti olmuştur. (GÜRÜN, 1984, s. 235). 582 yılında Sava Nehri üzerinde köprübaşı teşkil eden Mitroviça'yı ele geçirip, Belgrad'ı zaptettiler. 619 yılında İstanbul'u kuşattılar. 626'da Sasani hükümdarı ile anlaşarak İstanbul'u ikinci defa kuşattılar. Bu kuşatmada ağır kayıp veren Avarlar'ın prestiji de büyük darbe aldı ve Bulgarlarla Slavlar bağımsızlık istediler. Tuna ve Sava arasındaki topraklar Slavlara bırakıldı. Eskiden ormanların içinden çıkmaya cesaret edemeyen, Avarların Balkanlara indirdiği Slavlar bağımsız hale geldiler. (a.g.e., 236). 6. yüzyılın ikinci yarısından itibaren beraberlerinde Sırp, Hırvat ve diğer Slav kabileleri olmak üzere Avarlar 803 yılına kadar kağanlıklarını

⁴ Slavlar, ırk bakımından bir bütünlük teşkil etmezler. Başlangıçta yarı göçebe halde, balıkçılık ve avcılıkla geçinirken, çiftçiliği kısmen Gotlardan, kısmen de Ogurlardan öğrenmişlerdir. Hayvan yetiştiriciliğinin birçok unsurunu, dillerindeki bazı kelimelerden de anlaşılacağı gibi Türklerden öğrenmişlerdir.

yaşattılar. Avarların desteğiyle ve koruyuculuğuyla bu kabileler İllirya ve Dalmaçya arasında uzanan bölgeyi ele geçirip buralara yerleştiler. (HAMZAOĞLU, 2004, s. 20-21). Hırvat ve Sırp toplulukları Frankların yardımı ile Avarlardan kurtularak 9. ve 10. yüzyıllarda ilk kez kendi devletlerini kurdular. (Balkanlardaki Gelişmeler ..., 1999, s. 10).

Slavlığın güney şubesini oluşturan kavimlerin ana Slav kitlesinden ayrılarak fatih Türk kavimlerinin hizmetinde veya etkisi altında güneybatıya yayılmaları, Balkanlar'ı iskanları Hun, Avar, Hazar siyasi üstünlüğü döneminde şekillenmiştir. (ÖZDAĞ, 2001, s. 345).

Avarlar 558 – 835 yılları arasında devlet yapısını gerçekleştirmişler, İstanbul'u kuşatmışlar, 796'da Hıristiyanlığı kabul etmişler ve sonra da yıkılıp Slavlaşmışlardır. (SÜKAN, 2001, s. 64)

2.1.1.3. Peçenekler ve Kıpçaklar (Kumanlar)

Peçenekler, Batı Göktürk devletini teşkil eden On – Boy Türklerindedir. Türgeş devletinin yıkılması ile başsız kalan Türklerden bir kısmı batıya göçmüştür. Bunların en önemlilerinden olan Peçenekler, Ural nehrinden Orta Avrupa ve Bizans sınırları gibi çok geniş bölgelere yayılmışlardı. 1020'de Tuna'yı güneye doğru geçerek Bizans ile mücadeleye girişen Peçeneklerden sonra Uzlar ve Kuman kavimleri görüldü. (ÖGEL, 2001, s. 56-58).

11. yüzyılda Avrupa'ya geçen Kıpçaklar, Avrupalılar tarafından Kuman adı ile anılmıştır. Bulgar ve Macarları meydana getirenler Batı Kıpçaklar idi. Macar bilginleri de Çuvaşları kendilerinin ataları olarak kabul etmiştir. (a.g.e., s. 101-104). Doğru kaynakları "Kıpçak", Ruslar "Polovtsi", Bizanslılar "Kuman", Macarlar "Kun", Almanlar "Falb" demektedirler. (GÜRÜN, 1984, s. 258). Kıpçaklar Tuna'nın güneyine 1087 yılında Peçeneklerin daveti üzerine indiler ve 1091'de Peçenekleri yok ettiler. (a.g.e., s. 260). Yugoslavya'daki "Kumanova", Kıpçaklardan bu günlere kalmış olan hatıralardandır. (a.g.e., s. 264)

Peçenek Türk adı Kaşgarlı Mahmud'un Divan – ü Lügat – it Türk şaheserinde; “Beçenek 22 Oğuz bölüğünden biri olarak Rum (Bizans) yanında oturan bir bölüktür”. Bizans tarafından Sırbistan'a yerleştirilen Peçenek Türkleri, çoğunlukta olan Sırp'ların dinini benimseyerek önce Ortodokslaştılar, daha sonra da Sırplaştılar. (HAMZAOĞLU, 2000, s. 403, 407).

2.1.2. Balkan Bölgesinin ve Kosova'nın Türkleşmesi

2.1.2.1. Balkanlar'ın Fethi

4 ve 5. yüzyılda eski Yugoslavya toprakları Avar Türkleri eline geçmiştir. Bu dönemden sonra da Roma Devletinin bu bölgede egemenliği kalmamıştır. Peçenek Türkleri de o dönemlerde Balkanlar'a yerleşmeye başlamıştır. Daha sonra da Kuman Türkleri Balkanlar istikametinde ilerlemişlerdir. Peç (İpek) kentine Peçenekler, bugün Makedonya'da bulunan Kumanova kentine de Kumanlar isim vermişlerdir. Kosova bölgesine Peçenekler 10., Kumanlar 11. yüzyılda yerleşmişlerdir. (RECEPOĞLU, 2001, s. 149). Orta Asya'dan Avrupa'ya son büyük Türk göçü; Peçenekler, Uzlar ve Kıpçakların 860'lardan itibaren birbirini takiben gelişen göçleridir. (GÜRÜN, 1984, s. 249).Peçenekler, 1026'da Tuna'nın güneyine, 1035'te Selanik'e indiler. (a.g.e., s. 253).

Kosova'da 15 asırdan bu yana Türkler yaşamaktadır. 375 yılında Hun Türkleri Tuna kıyılarına geldiler ve Macaristan'a yerleşmeye çalışırken Bizans İmparatorluğu'nu da sıkıştırdılar. Avarlar, Peçenekler ve Kumanlar buralara damgalarını vurdular. (RECEPOĞLU, 2001, s. 216). Peçenekler, daha sonraları Kumanlarla yaptıkları üstünlük mücadelesinde yenik düşerek Balkanlar'a dağıldılar. (ÖZDAĞ, 2001, s. 345).

Bizans, 1091 Lebunion Savaşı'nda verdiği altın para karşılığında kendisine bağladığı Kuman Türkleri ile birlikte Peçenek Türklerini yenilgiye uğrattı ve kalan grupları Makedonya, Trakya, Bulgaristan, Yunanistan ve

diğer bölgelere, bu sırada Sırbistan'da Timok, Braniçevo, Niş, Sofya ve Üsküp arasında uzanan araziye de yerleştirdi. Bu topraklara yerleştirilen Peçenek Türkleri zamanla Sırp larla ve Bulgar larla karışarak Şop⁵ veya Torlak⁶ etnik grubunu meydana getirdiler. (HAMZAOĞLU, 2004, s. 72).

1340'lı yıllarda Sırp Çarı Stefan Duşan Makedonya'yı ele geçirip Bizans'a rakip olarak ortaya çıktığında, Orhan Bey'e gönderdiği bir heyet ile İstanbul'u ele geçirmek için anlaşma teklif etmiş, menfaatlerine ters bulunduğu için de Orhan Bey tarafından reddedilmişti. (UZUNÇARŞILI, 1984, s. 133).

14. yüzyılda Türk orduları Sırbistan'da ve diğer Balkan ülkelerinde Hun, Avar, Bulgar, Hazar, Vardar, Peçenek, Oğuz ve Kuman Türleri'nden kalan yoğun bir Müslüman Türk nüfusuna rastladılar. Bu nüfus Osmanlı Türkleri ile birlikte Balkanlar'ın fethine katıldı. (HAMZAOĞLU, 2004, s. 28).

Osmanlı kuvvetleri, ilk defa 1321'de Mudanya'yı aldıktan sonra Rumeli sahiline geçtiler. Osmanlı'nın, 1356'da Gelibolu Yarımadası'ndaki Çimpe Kalesi'ni almasından 1912 yılına kadar Rumeli'de aralıksız hakimiyetiyle Rumeli Türkleşmiştir. Edirne'nin 1361'de fethinden sonra, uçlarda biriken Türkmenlerin Rumeli'ye geçişi hızlandırıldı. (İNBAŞI, 2003, s. 3).

Makedonlar, İstanbul Rum Patriği'nden aldıkları destekle Osmanlı'nın Çirmen'de bulunan kuvvetlerine karşı Rum, Hırvat, Arnavut, Bulgar, Ulah ve diğer Balkan Hıristiyanlarından oluşan kuvvetleriyle saldırıyı planladılar. Fakat Lala Şahin Paşa 26 Eylül 1371 günü Meriç Muharebesi'nde aniden ve çok şiddetli bir taarruzla üstün Haçlı kuvvetlerini yendi. Bulgarlar, kendi topraklarında yapılan savaşa katılmadılar. Meriç zaferi, Türk ordularının kuzey, güney ve batıya doğru ilerlemelerinin devamlılığını sağladı. (HAMZAOĞLU, 2004, s. 45).

Papa'nın kışkırtmasıyla Katolik kralların ve prenslerin, Ortodoks ahali üzerinde oluşturdukları kendi dinlerini bırakmaya ve Katolikliği kabule yönelik baskıları, fetihleri kolaylaştırıyordu. Ortak düşman olarak nitelendirilen Osmanlı'nın fetihlerine mani olmak için geçici ittifaklar yapan Haçlı

⁵ Güneydoğu Sırbistan'ın ve Batı Bulgaristan'ın bazı bölgelerinin köylüsüne verilen isim.

⁶ Derviş, genç, toy, henüz evcilleşmemiş, alışmamış.

ordularının gelecekle ilgili düşüncelerinde, Türkleri durdurduktan sonra birbirlerini ortadan nasıl kaldıracakları vardı. (SÜKAN, 2001, s. 66-67).

2.1.2.2. Yörüklerin Bölgeye Yerleştirilmesi

Bizans, Balkanlar'da güvenliğini sağlamak için 1065 yılından itibaren Anadolu'nun değişik yerlerinden Yörük gruplarını Balkanlar'ın çeşitli yerlerine, Rodop Dağları, Teselya ve Makedonya'ya yerleştirdi. Bu grupların başında Gazi Umur Bey bulunuyordu. Komutan Umur Bey, Türkmenleri en çok Kumanların yaşadıkları Batı Trakya topraklarına iskan ettirdi. Bizans, kendi hakimiyetini sürdürmek amacıyla 1345 yılında bu topraklara 100.000, İzmir Bey'i Çaka ise 1091 yılından itibaren Dedeoğaç ve Kavala üzerinden ele geçirdiği Ege adalarına 50.000 Yörük yerleştirdi. Böylece 1065 – 1345 yılları arasında Rodop Dağları, Trakya ve Makedonya'nın değişik yerlerine 200.000 Yörük yerleşmiş oldu. (HAMZAOĞLU, 2004, s. 73).

Türk orduları Meriç Savaşı'ndan sonra batıya doğru üç istikamete ilerlediler. Birinci istikamet; Serez – Selanik – Manastır – Ohri – Arnavutluk – Adriyatik Denizi; ikincisi, Çirmen – Filibe – İhtiman – Köstendil – Eğridere – Üsküp – Kosova; üçüncüsü de Çirmen – Filibe – Sofya – Şarköy – Niş idi. Osmanlı, bu üç istikamet arasına Saruhan'dan getirdiği ilk Yörük grubunu 1385'te yerleştirdi. 1395'te en yoğun Yörük yerleşmesi Selanik ve Üsküp arasında yapıldı. Makedonya'ya Yörüklerin yerleştirilme sebebi; kuzey, batı ve güneye düzenlenecek seferler için güvenli bir Türk bölgesi meydana getirmek, stratejik önemdeki yol, kavşak, derbent ve kaleleri kontrol etmek idi. (a.g.e., s. 74-75). Torlak denilen dervişler, Saruhan'dan gelen büyük bir Türkmen kfilesi ile beraber Niş ve Üsküp arasına yerleşti. (a.g.e., s. 82).

Osmanlılar, Balkanlar'ın Türkleştirilmesinde Konya Selçuklu Türkmenlerini ve Anadolu'ya gelen Yörük Türklerini kullandılar. (CAŞIN, 1996, s. 94). Konya, Karaman, Aydın ve Maraş başta olmak üzere Anadolu'nun değişik bölgelerinden zorunlu iskana tabi tutulan aşiretler, bölgenin kısa zamanda Türkleşmesine ve İslamlaşmasına katkı sağladılar.

(İBRAHİMGİL, 2003, s. 193). 14. yüzyılın sonlarında Rumeli'ye yerleştirilenler arasında Tatarlar da vardı.

1683 İkinci Viyana Seferinin mağlubiyetle sonuçlanması ile büyük toprak kayıpları başladı. 1691'de, Yörük teşkilatının bozulması neticesinde Evlad – ı Fatihan teşkilatı kuruldu. (İNBAŞI, 2003, s. 16). Rumeli'yi Türkleştiren bu Yörük unsurlar, böylece Evlad – ı Fatihan adıyla yeniden teşkilatlandılar. (GÜLER, 2001, s. 78).

Fütuhat sırasında Hıristiyan halk, Balkanlar'ın daha iç ve dağlık kesimlerine çekilmiş, bu yerlere ise Anadolu'dan büyük ölçüde Türkmen unsuru nakledilmiştir. Balkanlar'ın nüfus ve ekonomik şartları, Türklerin bölgeye göçlerini ve yerleşmelerini kolaylaştırmıştır. Kurulan tekke ve zaviyeler vasıtasıyla tarikat şeyhleri ve dervişler de Osmanlı'nın bölgeyi fethinden önce gayrimüslim ahaliyi müsamahalı tutumlarıyla etkileyerek bir anlamda psikolojik olarak fethi hazırlamışlar, fetih hareketlerine de katılmışlardır. (İNBAŞI, 2003, s. 10-11). Osmanlı'nın dürüstlük, adalet ve meşruiyet anlayışı, fetihleri kolaylaştırıp hızlandırmıştır.

2.1.2.3. Türk Dervişlerinin Bölgenin Türkleştirilmesindeki Yeri

Osmanlı'nın genişleme devrinde, yeni toprakların elde edilmesiyle, konar göçer aşiretlerin bu yeni topraklara yerleştirilmesi şeklinde dışa dönük bir iskan politikası takip edilmiştir. Kuruluş devrinde birçok tarikata mensup idealist dervişler önderliğinde bu iskan hareketleri başlamış, muhtelif yerlerde tesis edilen vakıflarla da devamı getirilmiştir. (GÜLER, 2001, s. 67-68).

Müslüman Anadolu Türklerinin Rumeli'ye gelişleri başlangıçta "Kolonizatör Türk Dervişleri" ile başlamış, bu dervişler askeri fütuhattan önce yerli halkın ve özellikle 9. yüzyılda bölgeye gelip yerleşen Peçenek ve Kuman Türklerinin gönüllerini kazanarak asıl fetih hareketinin zeminini oluşturmuşlardır. Ordunun ardından veya onlarla birlikte hareket eden, bir nevi "psikolojik harp" veya "istihbarat" unsuru olarak da değerlendirilebilecek olan tarikat mensubu birçok dervişin, ıssız yerlerde yolların geçtiği önemli mevkilere zaviyeler ve tekkeler inşa etmesiyle ilk teşebbüsler başlamış,

kurulan bu tekke ve zaviyeler ilk iskan nüvelerini teşkil etmiştir. Rumeli'yi bu şekilde iskan eden "Sarı Saltuk"⁷ ile Bursa'nın fethinde rol oynayan "Geyikli Baba" bunlara örnek olarak verilebilir. (a.g.e., s. 69).

Ahmet Yesevi dervişleri, özellikle Hacı Bektaş-ı Veli, Anadolu'nun Türkleşmesinde ve Müslümanlaşmasında nasıl rol oynamış ise, Rumeli'nin yanı sıra Balkanlar'ın Türkleşmesi ve Müslümanlaşmasında da yine Ahmet Yesevi halifesi Sarı Saltuk'un o derecede yeri vardır. (RECEPOĞLU, 2001, s. 215). 1261 yılında Sarı Saltuk, Anadolu'dan Dobruca'ya 10.000 Türkmen ailesi (50-60.000 Türkmen) ile yerleşti. (HAMZAOĞLU, 2004, s. 72). Kalıcı ilişkiler 13. yüzyıldan itibaren Anadolu'dan gelen Osmanlı Türkleri ile sağlanmıştır. Bu yüzyılda Balkanlara Türk kültürünü ve İslamiyeti yaymak için başta Hacı Bektaş-ı Veli'nin öğrencisi Sarı Saltuk olmak üzere, kolonizatör Türk dervişleri gelmiştir. Yerli halkın sempatisini kazanan dervişler, 14. yüzyıldan itibaren Osmanlı'nın bölgedeki askeri hareketini kolaylaştırmışlardır. (İBRAHİMGİL, 2003, s. 191-192). Balkanlar'da doğup büyüyen bazı dervişler de farklı şehirlerde Osmanlı'ya hizmet etmişlerdir. (KARA, 2003, s. 268).

İslam inancının ikna yoluyla yayılmasında tasavvuf tarikatları özel bir rol oynamıştır. Osmanlı Devletinin Balkanlara egemen olmasından sonra bir kısım halkı zorla Müslümanlaştırdığı tezi (Sırp ve Hırvatların görüşü), gerek sadece Hıristiyan mezhep çatışmalarında hakları gasp edilenlerin Müslümanlığı seçmesi ve gerekse bölgede Hıristiyan topluluğun yine en büyük kitleyi oluşturması sebepleriyle doğru görünmemektedir. Hatta Osmanlı hükümdarı Fatih Sultan Mehmet'e ait ahitnamenin içeriğine bakıldığında da halkın Müslümanlaşması için zorlayıcı hiçbir tedbirin olmadığı, aksine hiç kimseye dini inançlarından dolayı fenalık edilemeyeceğinin ifade edildiği görülmektedir. Bugünkü Kosova'ya denk düşen topraklarda, 1490'da vergi ödeyen 64.328 Hıristiyan hane vardı. (MALCOLM, 1999, s. 131).

Viçitırın, Priştine ve Prizren gibi Osmanlı idare merkezi konumunda bulunan kentler daha hızlı Müslümanlaşmıştır. Çoğu Katolik olan madenci ve

⁷ Sarı Saltuk; Anadolu ve Rumeli'nin fethi esnasında gazalara katılan, cengaverliği ve velayeti ile daha yaşarken efsanevi bir şahsiyet haline gelen bir Türk kahramanıdır.

tüccar toplulukların (Sakson Almanlar, Ragusalılar, Dalmaçyalılar, Katolik Arnavutlar) bulunduğu yerlerde değişim daha yavaş ilerledi. 16. yüzyılın ikinci yarısında Müslümanlaşma süreci hız kazandı. 1582 – 1591 arasında Müslüman nüfus oranı şöyleydi: İpek % 90, Vıçitırın % 80, Priştine % 60, Prizren % 56, Novo Brdo % 37, Trepçe % 21, Yanyova % 15. (a.g.e., s. 139).

2.1.3. Osmanlı'nın Balkanlar'a ve Kosova'ya Yerleşmesi

Anadolu'dan Balkanlar'a göç hareketi 1260'lı yıllarda başlamıştır. Anadolu Selçukluları ve Aydınoğulları, özellikle Dalmaçya kıyılarında varlık göstermişlerdir. (Balkanlardaki Gelişmeler ..., 1999, s. 29). Osmanlı'nın 1354'te Gelibolu'ya geçişi ile de Balkanlar'da Osmanlı etkisi başlamış, 1364'te Filibe'nin fethi ile Anadolu'dan ilk Osmanlı Türk nüfus Balkanlar'a yerleşmeye başlamıştır. (a.g.e., s. 12).

Balkanlar'da Osmanlı Türk yerleşmesi en kolay ve en hızlı Bulgaristan'da yapıldı. Çünkü Osmanlı Türkleri'nden 680 küsur yıl önce Asparuh Han'ın yönetiminde bugünkü Bulgaristan'a yerleşen Bulgar Türkleri etnik veya kavim adını korumuş bulunuyor, Türkçe konuşuyor, Türkler gibi giyiniyor ve kafalarını kazıyorlardı. (HAMZAOĞLU, 2004, s. 73-74).

Kosova uzun süre Bizans'ın tam hakim olamadığı, başına buyruk kabilelerin yaşadığı bir bölge (Sclavinia) olarak kaldı. (KARATAY, 2000, s. 119-120). Kosova üzerindeki egemenlik, 9. yüzyılın ortalarından 10. yüzyılın ortalarına kadar Türk asıllı Bulgar hanlarının eline geçti. 1018 yılında Bulgar Devletinin Bizans'a bağlanmasıyla Kosova Bizans hakimiyetine girdi. 13. yüzyıl başlarında Kosova'yı tekrar ele geçiren Sırpların hakimiyeti 1389'da Türklere geçmiş ve 1448 yılında İkinci Kosova Savaşı ile de Osmanlı hakimiyeti bu bölgede kökleşmiştir. (KARATAY, 1998, s. 37-40).

Sırp Knezi⁸ Lazar Hrebelyanoviç, diğer Balkan ülkelerinden aldığı yardımla Ulah, Macar, Hırvat, Çek, Arnavut, Bulgar, Frank ve diğer

⁸ Knez, Sırbistan'daki eski özerk idare teşkilatıdır. Knezler, Osmanlı idaresi ve reaya (eski Sırp Devleti zamanında köylüye meropah, Osmanlı'da ise reaya deniyordu) arasında arabuluculuk yapıyorlardı. Reayanın Osmanlı idaresi ile teması olmuyordu.

Hıristiyanlardan kalabalık bir Haçlı ordusu oluşturdu. 15 Haziran 1389'daki Birinci Kosova Savaşı'nda Birinci Murat'ın yanında oğulları Bayezid ve Yakup vardı. (HAMZAOĞLU, 2004, s. 46). Sırp tarafında ise orduya merkezde Sırp despotu Lazar komuta etmekteydi. Sağ kanadında kız kardeşinin oğlu Vuk Brankoviç, sol kanadında ise Bosna Kralı Tvrtko yer almıştı. Sırlar çok görkemli bir şekilde altın, gümüş madeni giysilerle ve başlarında süslü miğfer ve tuğlarla, Osmanlılar ise Moğol atları ile savaş meydanına gelmişlerdi. Sekiz saat süren çatışma sonunda Lazar'ın damadı Miloş Obiliç, elçilik bahanesiyle I. Murad'a yanaştı ve hançeriyle padişahı ağır yaraladı. Bir süre sonra padişah vefat etti ve yerine Yıldırım padişah oldu. (TEKİN, 1996, s. 216-221). Bosna Kralı Tvrtko ve Sırp despotu Lazar'ın müttefik orduları 1389'da Birinci Kosova Meydan Savaşı'nda büyük bir bozguna uğradılar. (CAŞİN, 1996, s. 95). Sırp, Hırvat, Arnavut, Macar ve diğer Balkan ve Avrupa Hıristiyan kuvvetleri (HAMZAOĞLU, 2004, s. 24) ile Balkan kral, prens ve feodallerinin oluşturdukları birleşik haçlı ordusu, Kosova'da yenilmiştir. (ÖZDAĞ, 2001, s. 347). 1389 Kosova zaferi ile Türk fetihleri Güney Balkanlar'da genişlemiş; Makedonya, Sırbistan, Arnavutluk ile Bosna'ya ulaşmıştır. (İNBAŞI, 2003, s. 5).

Osmanlılar, Katolik kuzey (Gegler) ve Ortodoks güney (Tosklar) şeklinde bölünmüş Arnavutluk toprakları ile karşılaşmışlardır. İslamiyet, zamanla Arnavutlar arasında en yaygın din haline gelmiştir. (TÜRBEDEAR, 2003, s. 65). Zora dayalı olmayan, ancak vergi sisteminde Müslümanlara tanınan ayrıcalıklar, Slav kökenliler ve Arnavutlar arasında Müslümanlığın yayılmasına katkıda bulunmuştur. (ORTAYLI, 2004, s. 48-56).

Kosova Osmanlıların eline geçince Arnavutlar Müslüman oldular ve Osmanlı nezdinde imtiyazlı mevkiye geldiler. Arnavutlar, sağlam fiziksel yapıları ve dövüş becerileri nedeniyle devşirme toplayan görevliler arasında özellikle revaçtaydılar. Osmanlı Devleti'nin 623 yıllık hayatında seçilen 215 sadrazamdan sadece 78'i Türk'tü. Geri kalan 137'si Türk olmayan Müslüman'dı (tumba Türk). Onlar arasında en çok Arnavut ve Boşnak bulunuyordu. (HAMZAOĞLU, 2004, s. 146-148). Arnavut sadrazam sayısı, birçoğu da Kosova'dan olmak üzere 42'yi buluyordu. (MALCOLM, 1999, s. 128).

Arnavutluk bölgesinde hakimiyet tesis eden Osmanlı'nın tımar sistemi uygulaması, Arnavut feodal beylerinin toprakları üzerinde ekonomik haklarını ve bu topraklarda yaşayan insanlar üzerindeki siyasal haklarını da yitirmelerine sebep olmuş, neticede feodal Arnavut beyleri müstakil olarak Osmanlı'ya isyan etmişlerdir. 1444 yılında çıkan İskender Bey⁹ ayaklanması, bu feodal beyler arasında siyasi birlik de olmadığından (TÜRKOĞLU, 2001, s. 107-108) 1478'de bastırılmıştır. (SÜKAN, 2001, s. 29).

Ekim 1448'de İkinci Kosova Savaşı ile Macarlar mağlup edilerek, Türkleri Balkanlar'dan çıkarma düşüncesinin gerçekleşmesi önlenmiştir. (İNBAŞI, 2003, s. 7). Osmanlılar, Yugoslavya topraklarının büyük bölümünü, bu ülkenin tamamına sahiplenme iddiasındaki Sırlardan değil, o çağlarda Orta Avrupa'nın en önemli siyasi, askeri gücünü temsil eden Macarlardan almışlardır. (ÖZDAĞ, 2001, s. 347).

1458 yılında Fatih, o zamana kadar himaye altında bulunan Sırbistan'ın fethini tamamladı. (GÜRÜN, 1984, s. 505). Fatih Sultan Mehmet'in 20 Nisan 1459'da Semendire Şehri'ni fethetmesi ile Ortaçağ Sırp Devleti sona erdi. (HAMZAOĞLU, 2004, s. 50).

16. yüzyılda Osmanlı'nın Balkan toprakları üç eyalete ayrıldı. Rumeli eyaletine; Viçitirin veya Priştine, Prizren ve Alacahisar veya Leskofça sancakları bağlıydı. Budim eyaletine; Semendire, Sirem, Segedin ve Mohaç sancakları dahildi. Üçüncü eyalet Temeşvar'dı. (a.g.e., s. 65).

2.1.4. Kosova ve Balkanların Türk Hakimiyetinden Çıkışı

1354'te Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa'nın Gelibolu'ya çıkışı ile Osmanlı'nın Balkanları fethi başlamış; Birinci Murat'ın 1362'de Edirne'yi alması, Türk ilerleyişine set çekmek isteyen Haçlı ordusu ile 1364 Sırp Sındığı, 1371 Çirmen Savaşı ve 1389 Kosova Savaşlarına sebep olmuş, Birinci Murat da Kosova'da şehit olmuştur. Birinci Kosova Savaşı ile

---

⁹ İskender Bey de denilen Arnavut soylusu Yorgi Kostriota, 1443 ile 1468 yılları arasında Osmanlı hakimiyetine karşı girişilen isyanı yönetmiştir. Kastriota ailesi, Arnavutluk'un orta kuzey kesiminde geniş topraklara sahipti.

Makedonya, Arnavutluk, Bosna ve Sırbistan Türk egemenliğine boyun eğmiştir. Yıldırım Bayezid 1391'de Eflak'ı, 1392'de Selanik'i almış, 1396'da Niğbolu'da Haçlı ordusunu mağlup etmiştir. İkinci Murat da 1444'te Varna'da, 1448'de Kosova'da Haçlı ordusunu yenmiştir. İkinci Kosova Zaferi ile Türkleri Balkanlar'dan atmak isteyenler umutlarını kaybetmişlerdir.

Avrupa'da 1683'e değin hemen hemen hiç toprak kaybetmeyen Osmanlı, Balkanların büyük bölümünü de 1878'e kadar elinde tutmuştur. Balkanlar Osmanlı'nın Avrupa ile bütünleştiği bir yöre olmuş ve uzun yıllar Avrupa'nın doğusu Osmanlı hakimiyeti altında kalmıştır. Osmanlı, Avrupa'daki diğer büyük devletlerle yüzyıllar boyu kah savaşmış, kah barışmış ve Balkan toprakları Osmanlı'nın en bereketli toprakları olmuş, bir anlamda Osmanlı'nın belkemiğini oluşturmuştur. Osmanlı varidatının önemli bir kısmı Balkanlardan gelmiş, Osmanlı imparatorluğun çevresini, bu arada Arap topraklarını da, Balkanlardan elde ettiği gelirle şenlendirmiş, diğer bir ifade ile altı yüzyıla yakın bir süre için geçerli bir Osmanlı Avrupası olmuştur. (Balkan Harbinden ..., 1995, S. 7).

1699 Karlofça Anlaşması, Avrupa'dan Türklüğün tahliyesinin ilk merhalesidir. Fransız tarihçisi Fernard Grenard Karlofça hakkında şöyle demiştir: "1699 yılı, tarihin en önemli yıllarından biridir. Asya'nın üstünlüğünün Avrupa'ya geçtiğini gösterir." Anlaşmadan sonra Avrupa devletleri Osmanlı Devleti'ni Avrupa'dan temizleme siyaseti uygulamaya başlamışlardır. (SÜKAN, 2001, s. 71).

1699 Karlofça Anlaşması ile kaybedilen toprakları geri almak isteyen Osmanlı, Rusya'ya savaş ilan etti ve Deli Petro'yu teslim olmaktan 1711 Huş Muahedesi kurtardı. Yenilen Deli Petro, Balkan Hıristiyanlarına, özellikle de Sırlara ve Karadağlılara Osmanlı Devleti'ne karşı isyan çıkartmaları çağrısında bulundu. (HAMZAOĞLU, 2004, s. 170).

II. Katerina, 1781 Mayısında Avusturya ile Rusya'nın ittifak yapması neticesinde Osmanlı'nın Avrupa'daki eyaletlerinin paylaşılması hayaline bağlı olarak, kendi torununun (Grandük Konstantin) hükümdarı olacağı ve Yunan nüfusunun yaşadığı yerlere ilave olarak Bulgaristan, Trakya, Makedonya ve İstanbul'u da kapsayan bir Yunan İmparatorluğu kurulması hayalleri kurmaya

başlamıştı. 1782 Kasımında Avusturya, Eflak eyaletinin batısı ile Belgrad dahil olmak üzere Sırbistan'ın önemli bir bölümünü ve Istria ile Dalmaçya'daki Venedik topraklarının verilmesi koşuluyla Rus iddialarını kabul etti. (ANDERSON, 2001, s. 27-28).

Meriç, Kosova ve diğer savaşlarla başlayan Türk – Sırp veya Türk – Hıristiyan düşmanlığı, Türk – Avusturya savaşları, Sırp isyanları ve onlardan sonraki dönemlerde de devam etti. (HAMZAOĞLU, 2004, s. 272). Osmanlı Devleti, iç ve dış saldırılarla gerilemeye başladı. Bu saldırılar, Balkan Yarımadası'nda Osmanlı idaresinin ve Türklüğün yok edilmesine sebep olacak Sırp İsyanı (1804) ile hızlandı ve çoğaldı. (a.g.e., s. 109).

Sırp isyanını yöneten domuz tüccarı (GLENNY, 2001, s. 37-38) Karageorge büyük devletlerden umduğu oranda destek bulamadı ve isyan 1813 yılında geçici olarak sona erdi. 1815'te bütün Sırpıları denetimine almak isteyen Milosh Obrenoviç liderliğinde yeniden başlayan Sırp isyanı, yıl sonunda Sırbistan'daki iktidarın Milosh ve Belgrad'daki Osmanlı Paşası arasında paylaşılması, Milosh'un her yıl Osmanlı'ya haraç vermesi ve Sırp kentlerinde Osmanlı garnizonlarının kalmasının kabul edilmesi ile neticelendi. Ruslar, Rus ajanlarının bir asırdır sürekli faaliyet gösterdiği Karadağ'ı Balkanlar'daki Rus etkisinin en açık merkezi olarak gördüklerinden, Karadağ'a rakip çıkarmayı arzu etmiyorlardı. (ANDERSON, 2001, s. 65-67).

07 Ekim 1826'da Akkerman Sözleşmesi ile Sırbistan'ın özerkliği onaylandı. (SÜKAN, 2001, s. 84).

1828 – 1829 Osmanlı – Rus Savaşı; Osmanlı Devleti'nin, Türk ve Balkan milletinin kaderinin değişmesine sebep oldu. Rusya, bu savaşla Osmanlı'yı tasfiye edemeyeceğini ve Doğu Sorununa çözüm getiremeyeceğini biliyordu. Bu sebeple de ilk olarak Sırp ve Yunan sorunlarını halletti, Balkanlar'daki Osmanlı Hıristiyanlarını himayesine aldı. (HAMZAOĞLU, 2004, s. 276). 14 Eylül 1829 Edirne Anlaşması ile Sırbistan'a verilen haklar yenilendi ve genişletildi. Bu anlaşma ile Balkanlar'da Sırp, Eflaklar ve Buğdanlılar dahil bazı toplumlara çeşitli haklar verilmiş ve Rusya da bunların koruyuculuğunu üzerine almış, Rusya'nın Balkanlar'daki nüfuzu artmıştı. (SÜKAN, 2001, s. 87-88).

1828 – 1829 yılları arasında Balkan halklarını Osmanlı'ya karşı ayaklandırmak için Rusların çok az çaba sarf etmelerinin baş sebebi, bunun Viyana'da tepki uyandırma olasılığı idi ve Rusya 1828 – 1829 Osmanlı – Rus Harbi esnasında Avusturya'nın Sırbistan'ı ele geçirmeye çalışacağını, hatta Tuna Prenslükleri'ni bile işgal edebileceğini düşünüyordu. Rusya, Avusturya'nın düşmanlığını uyandırmak istemiyordu. (ANDERSON, 2001, s. 105). 14 Eylül 1829'da imzalanan Edirne Anlaşması ile, Sırbistan'a tanınan ayrıcalıkların Sırbistan'a komşu diğer bölgelere de uygulanacağı hükme bağlanıyor, böylece Balkanlar'daki Rus etkisi önemli ölçüde artıyor, hatta Balkanlar Rusların kontrolüne giriyordu. Rusya; 1774'te Küçük Kaynarca'da, 1792'de Yaş'ta ve 1812'de Bükreş'te yapılan barış antlaşmalarından daha büyük bir başarı kazanmış, başkent İstanbul'a iki üç günlük mesafeye kadar yaklaşmıştı. (a.g.e., s. 91-92). 1829 yılında Rusya, Balkanlar'da elde edebileceğini umduğu ve gerçekten de elde etmesi gereken bütün kazanımları elde etmişti.

1839 Tanzimat Fermanı'nın dinsel ve geleneksel tüm ayrıcalıkları kaldırıp, herkese eşit uygulanacak vergi sistemi, yargılama usulleri, zorunlu askerlik uygulaması gibi hususları gündeme getirmesiyle, Hıristiyan azınlıklar kendi dillerinde eğitim bile görmeye başlamışlardı. Özerklik veya bağımsızlığı teşvik edebileceği gerekçesiyle Arnavut dili ile eğitime izin verilmemişti. O zamana kadar geleneksel olarak ayrıcalıklara sahip bulunan Arnavutlar, bütün bu gelişmelere tepki olarak birçok ayaklanma düzenlediler. (TÜRBEDAR, 2003, s. 70-71).

Zaten etnik açıdan çok parçalı olan Balkanlar, aynı zamanda İslam ile Hıristiyanlığın Katolik ve Ortodoks mezheplerinin etrafında sürdürülen bir çatışmanın da alanı haline geldi.

Kırım Savaşı'ndan sonra 30 Mart 1856'da Paris'te imzalanan barış antlaşması ile Sırbistan'ın hakları ve ayrıcalıkları Büyük Güçlerin garantisi altına alınıyor, Osmanlı ise Sırbistan'a Büyük Güçlerle anlaştıktan sonra müdahale edebilir bir hale geliyordu. (ANDERSON, 2001, s. 160). Paris Anlaşması ile Osmanlı askeri hiçbir şekilde Sırbistan'a girmeyecekti. 1867'de Sırbistan'daki bütün kalelere Sırp'lar yerleşti ve Osmanlı askeri çekildi. (SÜKAN, 2001, s. 91-92).

1866 Eylül'ünde, Sırp Prensi Michael Obrenovich yönetimi altında iki prensliğin birleşmesini öngören Sırbistan – Karadağ Antlaşması imzalandı. 26 Ağustos 1867 tarihinde de Yunan – Sırp Antlaşması ile Bosna – Hersek'in Sırbistan'a, Epir ve Teselya'nın ise Yunanistan'a ilhaki öngörülüyordu. 1868 Şubat'ında imzalanan askeri antlaşma ile de alınan kararlar sağlamlştırılıyordu. Osmanlı'ya karşı oluşturulan Balkan ittifakı 1912'deki olayların habercisiydi. 1867 – 1868 arasında Sırp ordusunu eğitmek için Rus subaylar görev almıştı. (ANDERSON, 2001, s. 181-182).

Sırp'ların hayalindeki 1873 tarihli Sırbistan haritasında Makedonya ve Karadeniz'deki Burgaz limanı sınırlara dahil ediliyor, Bulgar milletinin varlığı dikkate alınmıyordu. (a.g.e., s. 183).

02 Temmuz 1876'da Osmanlı hakimiyetinde iki prenslik olan Sırbistan ile Karadağ, Osmanlı Devleti'ne savaş açtılar. Savaş esnasında Osmanlı'nın galip geleceği belli olduğunda, Rusya'nın müdahale ederek 31 Ekim 1876 günü verdiği ultiatom ile, hareket durdurulup iki aylık mütareke yapıldı. Şark meselesini halletmek için 23 Aralık 1876'da İstanbul'da toplanan konferansta Osmanlı Hükümeti'nin kabul edemeyeceği hükümler ileri sürülünce, 24 Nisan 1877 günü 93 Harbi olarak da bilinen Osmanlı – Rus harbi başladı. 03 Mart 1878'de imzalanan Ayestefanos Barış Anlaşması ile Sırbistan, Karadağ ve Romanya prensliklerini büyüterek bağımsızlıklarını tasdiklediler. Ayestefanos Anlaşmasına göre; sınırları Tuna'dan Ege'ye, Trakya'dan Arnavutluk'a uzanacak bir Bulgaristan Prenslığı kurulacak, Bosna – Hersek'e iç işlerinde bağımsızlık verilecek; Sırbistan, Karadağ ve Romanya tam bağımsızlık kazanacak ve sınırları genişletilecekti. (ÖZAKINCI, 2005, s. 369-370).

Ayestefanos Antlaşması ile Karadağ önemli miktarda toprak kazanıyor, ülke büyüklüğü üç katına çıkıyordu. Sırbistan ise güney ve güneybatı sınırlarında genişliyordu. Karadağ ve Sırbistan bağımsızlığa kavuşuyordu. Osmanlı için Ayestefanos Antlaşması, 1774 ve 1829 antlaşmalarından çok daha tehlikeli bir yenilgiyi simgeliyordu. (ANDERSON, 2001, s. 218).

Batı devletlerinin bu anlaşmayı tanımaması neticesinde, 13 Temmuz 1878'de Berlin Anlaşması imzalandı. (GÜRÜN, 1984, s. 519-520). Avusturya, Karadağ'ın yayılmasına ve özellikle de Adriyatik kıyısında bir liman sahibi

olmasına karşıydı. (ANDERSON, 2001, s. 219). Ayestefanos Antlaşması ile Karadağ'a verilen üç Adriyatik limanı bire indirildi. Berlin Antlaşması sonucunda Sırbistan, Avusturya ile yakınlaştı. Toprak düzenlemeleri ile kendisine karşı Bulgaristan'ı destekleyen Rusya'ya karşı büyük bir hayal kırıklığı içindeydi. (a.g.e., s. 225). Ruslar ise Osmanlı'ya karşı Sırların gösterdiği askeri performanstan derin bir hayal kırıklığı duyuyordu ve Karadağ'ı Sırbistan'dan daha güvenilir buluyordu. (a.g.e., s. 218).

1877 – 1878 Osmanlı – Rus savaşı, Balkanlar'da Osmanlı hakimiyetini sona erdirecek bir zemin hazırladı. Ayestefanos Antlaşması Rusların Balkanlar'da etkinliğini artırma imkanı yaratmıştı. Arnavutların yoğun olarak yaşadığı bazı yerler Büyük Bulgaristan ile Karadağ sınırlarına dahil ediliyordu. Bu antlaşmayı protesto eden Arnavutlar ise komşu ülkelerden kendilerini korumak amacıyla örgütlenerek Haziran 1878'de "Prizren Birliği"ni kurdular ve böylece Arnavut milliyetçiliğinin temelleri atılmış oldu. Rusların desteğiyle Büyük Bulgaristan'ın kurulmasına, İngiltere ile Balkanları yayılma sahası olarak gören Avusturya – Macaristan itiraz etmişti. Neticede Berlin Kongresi ile Büyük Bulgaristan toprakları üçe bölünürken, Bismarck Arnavut diye bir milletin olmadığını bu kongrede dile getirmiştir. "Prizren Birliği Programı" ile Berlin Kongresi'nden Arnavutların yaşadıkları bölgeleri kapsayacak ve Osmanlı Devleti içinde özerklik talep eden Arnavutların bu isteğini, Batılılar, Arnavutların Osmanlı ile yakınlığını dikkate alarak reddetmişlerdi. (TÜRBEĞAR, 2003, s. 71-72). Arnavutluk ayaklanmasının temeli Berlin Antlaşması'na dayanmaktadır. Hem Avusturya'nın hem de Osmanlı Devleti'nin kışkırtmaları sonucunda Arnavutlar 1879 Temmuz ayında merkezi Prizren olan bir "Arnavut "Ligi" kurdular. Amacı, Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan'daki Arnavutları milli bir birlik içinde toplamaktı. Osmanlının da desteklediği Arnavut Birliği (Prizren), Berlin'de Sırbistan ve Karadağ'a verilmesi kararlaştırılan Arnavut toprakları ile Yunanistan'ın Epir'deki toprak kazanımlarına karşıydı. (ANDERSON, 2001, s. 270)

1878'de Avusturya, Bosna – Hersek yönetimini üstlenince Sırların Adriyatik ve Akdeniz'e inme yolları kapanmış, bunun neticesinde de Sırbistan Kosova üzerinden Makedonya'ya yönelmiştir. Sırlar 1877-1878 savaşı sonunda Novi Bazar (Yeni Pazar), Kosova, Makedonya ve Vidin'i

istediklerinde Rusların Bulgarları desteklemesi ile hayal kırıklığına uğradılar. (Balkanlardaki Gelişmeler ..., 1999, s. 14). Avusturya, gerçekten bağımsız bir Sırbistan'ın, imparatorluğun varoluşunu tehdit edecek kadar büyük bir Güney Slav devletinin çekirdeği olabileceği korkusunu duyuyordu. (ANDERSON, 2001, s. 288). Sırp milliyetçileri ise akrabalarının üzerinde Avusturya'nın hakimiyet kurmasından ve bunun Büyük Güney Slavları Devleti hayaline indirdiği darbeden nefret ediyorlardı. (a.g.e., s. 295).

Panslavizm; Osmanlı ve Avusturya – Macaristan İmparatorlukları'nın yıkılarak, bunların yerine Rusların hakimiyeti altında bir Slav Devleti kurulmasını hedefleyen bir fikir olarak 19. yy. başlarında ortaya çıktı. Bir Rus üniversitesinde ilk Slavonik Araştırmalar Kürsüsü 1811 yılında açılmış ve Panslavizmin temeli böylece atılmıştı. (a.g.e., s. 184). Panslavizm akımı böylece Balkanlar'ı hedef alıyordu. Ruslar, Ayestefanos (Yeşilköy) Anlaşması ile Slavcılık tezlerini gerçekleştirmiş oluyordu. Berlin Anlaşması ile Sırbistan bağımsız oldu, Niş'i de alıp sınırlarını genişletti. Doğu Rumeli'nin Osmanlı'ya geri verilmesi Rusya'yı harekete geçirdi. 1885'te Doğu Rumeli'nin Bulgaristan ile birleşmesi ve 1878 Berlin Anlaşması ile bağımsız olan Karadağ'ın sınırları genişletilirken Arnavutluk arazisinden toprak alınması huzursuzlukları artırdı. Bulgaristan, Makedonya'yı da ilhak etme çalışmalarına başladı. (SÜKAN, 2001, s. 93-104)

1683 yılı Balkanlar'da Osmanlı hakimiyetinin çözülmeye başladığı yıl olmuş, 1702'de Karadağ bağımsız olmuş, 1804'te Sırp ayaklanması başlamış, 1821'de Yunan ve Eflak ayaklanması gerçekleşmiş, benzer şekilde 1866 Girit, 1876 Bulgaristan, 1903 Makedonya eylemleri de Balkanlarda bugünkü yapının oluşumunu başlatmıştır. (Balkanlardaki Gelişmeler ..., 1999, s. 12).

19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başından itibaren Sırlar; Karadağ, Bosna – Hersek ve denize çıkışı sağlayacak topraklara sahip olmak; Yunanlılar; Bizans hudutları içinde "Megale İdea"yı gerçekleştirmek; Romenler; Erdel, Baserabya, Dobruca ve bazı Bulgar topraklarını almak; Bulgarlar; Makedonya ve Selanik'i de içeren Büyük Bulgaristan'ı oluşturmak; Arnavutlar; Selanik'e kadar Makedonya'yı ve Kosova'yı ele geçirmek; Karadağ ise sadece 100.000 olan nüfusu ile denize inmek, Bosna ve

Arnavutluk'tan toprak almak ihtirası ve hülyası içindeydiler. (a.g.e., s. 12-13). 08 Ekim 1912'de Osmanlı İmparatorluğu'na savaş ilan eden, Balkanlar'ın en zayıf devleti Karadağ'ın amacı prestijini artırmak ve Güney Slavların lideri olarak Sırbistan'ın yerini almaktı. (ANDERSON, 2001, s. 304).

Avusturya, Sırbistan'ın Birinci Balkan Savaşı'nda Makedonya'daki kazanımları ne olursa olsun, Adriyatik kıyısında bir liman elde etmesini ve Avusturya – Macaristan'a karşı daha da bağımsız bir politika izlemesini arzu etmiyordu. Sırbistan'ı Adriyatik'ten uzak tutmak için Arnavutların güçlenen milli duyguları kullanılacaktı. Bağımsız bir Arnavutluk, Sırbistan'ın batıya doğru ilerleyişini durduracak en güvenilir ve etkili araç idi. Adriyatik'te emelleri olan İtalya da Sırbistan'ın genişlemesine karşı Avusturya – Macaristan ile anlaşmıştı. (a.g.e., s. 305-306). Milliyetçi duyguları geliştirmek için, çok uluslu Avusturya – Macaristan İmparatorluğu, Arnavutluk'ta okullara ve gazetelere para yardımı yapıyordu. (a.g.e., s. 320).

Balkan Savaşında Sırlar Kosova'yı işgal ettiler ve 1913 Londra Antlaşması ile Kosova Sırlara bırakıldı. Balkan Savaşları ile Osmanlı'nın bu toprakları kaybetmesi sonucunda Kosova, Arnavutların Arnavutluk'a bağlanmak istemelerine rağmen kanlı bir şekilde Sırbistan'a bağlanmıştır. Arnavutlar ulusal birliklerini kuramadıklarından dolayı, Osmanlı geri çekildiğinde toprak bütünlüklerini koruyamamışlar ve 1913 yılında Kosova, Sırp Krallığına dahil edilmiştir. Sırlar Arnavutları öldürmeye başlayınca Birinci Dünya Savaşı boyunca Arnavutlar bölgeyi terk etmiş, ancak 1918 yılında geri gelmişlerdir. (TÜRKOĞLU, 2001, s. 109-110).

Balkan savaşları esnasında Sırbistan, Bulgaristan ve Romanya'da önemli incelemelerde bulunan Leon Troçki'ye göre; Balkan Savaşı, Balkanlar'daki eski sınırları ortadan kaldırmakla, Balkan Devletleri arasında karşılıklı nefret ve kıskançlıkları iyice körüklemekle kalmamış, ayrıca Avrupa'nın kapitalist devletleri arasındaki dengeyi de kolay kolay yeniden kurulamayacak şekilde alt üst etmiştir. (CAŞİN, 1996, s. 101).

Balkan Savaşları neticesinde bölgede yeni bir devlet, Arnavutluk ortaya çıktı. 1913 Temmuz'unda yeni Arnavutluk Devleti yasal varlığına kavuştu. Ülkenin tarafsızlığı Avrupalı güçlerin garantisindeydi. Ülkeyi Alman

prenslerinden, Wied'li Prens William'ın yönetmesine karar verilmişti. Arnavutluk Devleti'nin kurulması, Avusturya – Macaristan İmparatorluğu'nun son önemli başarısıydı. (ANDERSON, 2001, s. 308).

2.2. Yugoslavya'nın Kurulması ve Yugoslavya Federal Devleti Yönetimi Altında Kosova

Birinci Dünya Savaşı yaklaşırken Ruslar; Almanların güçlenmesinden ve Balkanlar'da Panslavizmin yayılmasına engel olacağından rahatsızlık duyuyor, Almanya'nın yıkılmasını, Avusturya – Macaristan İmparatorluğu'nun parçalanmasını ve bütün Slavların kendi egemenliğine girmesini arzu ediyordu. Almanlar, ekonomik ve siyasi açıdan dünya üzerinde üstün olmak ve doğuya doğru genişlemek istiyordu. Gittikçe güçsüzleşen Avusturya – Macaristan ise kendisine en büyük kötülüğün Panslavizmden geleceğini hesaplıyor, Sırbistan'ın Rusların desteğiyle güçlenmesini istemiyor, Sırbistan'ı haritadan silerek doğuda toprak kazanmayı ve Rusları Balkanlar'dan mümkün olduğunca uzak tutmayı hedefliyordu. İtalya, Avusturya'nın egemenliğindeki toprakları geri almak ve Akdeniz civarında yeni sömürgeler elde etme peşindeydi. İngiltere'nin Doğu politikasının temelini Rusya'nın güneye inmesinin önlenmesi teşkil ediyordu. (SÜKAN, 2001, s. 114-116).

Sırbistan'ın Balkanlar'da büyümesi, Pansırp ve Güney Slav duyguların güçlenmesi ile bunların Avusturya – Macaristan İmparatorluğu'na karşı oluşturduğu tehdit, Birinci Dünya Savaşı'nın ilk nedenleri arasındadır. (ANDERSON, 2001, s. 321).

Yugoslavya'nın kurulması, 1. Dünya Savaşı sonunda, Balkan sathında dağınık vaziyette kalmış bulunan Güney Slav topluluklarını bir devlet yapısı altında birleştirme fikrinden neşet etmiştir.

2.2.1. Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Yugoslavya'nın Kurulması

1914 yılında başlayan Birinci Dünya Savaşına Yugo – Slav (Güney Slav) milletleri katıldılar. Sırbistan, savaş sırasında Güney Slavlarını birleştirmek için büyük çaba harcadı. Birinci Dünya Savaşı bittikten sonra Avusturya – Macaristan toprakları üzerinde beş devlet meydana geldi: Avusturya, Macaristan, Çekoslovakya, Yugoslavya ve Romanya.

Alman asıllı Hırvat piskopos Josip Juraj Strossmayer 1866'da Yugoslavya¹⁰ Bilim ve Sanat Akademisi'ni kurdu ve Yugoslavizm düşüncesini geliştirdi. Yugoslavizmin ilk somut adımı 01 Aralık 1918'de Sırp naip prensi I. Aleksandr Karadordevic'in babası Petar'ın yönetiminde Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı'nın kurulması ile atıldı. (ALKAN, 1996, s. 35-36).

1921'de idareyi ele alan I. Aleksandr, Ocak 1929'da meclisi dağıttı, anayasayı yürürlükten kaldırdı, kendisini diktatör ilan etti ve ülkenin adını Yugoslavya olarak değiştirdi. Eylül 1931'de yeni anayasa yürürlüğe girdi. (SÜKAN, 2001, s. 34-35, 124-125).

Birinci dünya savaşını sona erdiren barış antlaşmaları ile Avrupa'nın ve dünyanın siyasi haritası yeniden çizildi ve güçler dengesi tekrar düzenlendi. Çizilen sınırlar, kendi kaderini tayin hakkı dikkate alınmadığından, Balkan ülkelerinin tümünde azınlıklar sorunu ve toprak anlaşmazlıklarını da beraberinde getirerek Balkanlar'da işbirliği ihtimalini azalttı.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Fransa, Balkanlar'da kendi siyasi güdümünde güçlü birleşik bir Yugoslavya istemekteydi. Rusya, Germenliğin Balkanlar'dan uzaklaştırılması ve Güney Slavların birleşmesi ile tarihi Rus emellerine ulaşma gayretindeydi. Hırvatlar ise İtalya ve Macaristan'dan destek ve himaye görmekteydi. Büyük güçler arasındaki üstünlük kavgasının oluşturduğu suni bir devlet olan Yugoslavya'da Alman ve İtalyan çıkar ve politikaları ile Fransız ve İngiliz çıkar ve politikaları çatışma halinde idi. (ÖZDAĞ, 2001, s. 352-353).

¹⁰ Yugoslavya; Güney Slavlarının ülkesi anlamına gelmektedir.

2.2.2. İkinci Dünya Savaşı Döneminde Yugoslavya

Harbin başlaması ile birlikte Almanya, Balkanlara yönelik olarak; Avrupa'nın statükosunun yeniden tespitini, İtalya ile de siyasi ve askeri bakımdan Balkan devletlerini tecrit etmeyi hedeflemiştir. (Balkanlardaki Gelişmeler ..., 1999, s. 68). İkinci Dünya Savaşı sırasında Arnavutların Yunanistan Epiri'nde gözü olduğu, Yunanistan'ın da Güney Arnavutluk'u istediği açığa çıkmıştır. (a.g.e., s. 84).

İtalyanlar, 25 Mart 1939'da ultimatom vererek Nisan ayında nüfuz bölgesi saydıkları Arnavutluk'u işgal ettiler. Almanlar, Yugoslavya ve Yunanistan'ı işgal edince, Kosova bölgesinin yönetimini Arnavutlara verdiler. Arnavutlar savaştan sonra da Kosova'yı elde tutmak istediler, fakat 1945 ilkbaharında Kosova bölgesi Yugoslav Partizanların eline geçti. (a.g.e., s. 84-85).

İkinci Dünya Savaşı'nda Yugoslavya üzerindeki Alman siyasi ve iktisadi etkisi arttı. Fakat İngilizler, Sırp'ların hakim olduğu Yugoslav ordusunu kullanarak hükümeti düşürdüler. 1941 yılında Sovyet – Yugoslav dostluk ve saldırmazlık paktı ile Ruslar, Balkanlar'daki Slav soydaşları üzerinde ağabey görünümü ile yeniden nüfuz kurma fırsatını ele geçirdiler. Hitler'in cevabı ise Yugoslavya'dan toprak istekleri bulunan Macar, İtalyan ve Bulgar orduları ile birlikte bir yıldırım harbi ile Yugoslavya'yı işgal etmek olur. Hitler, Yugoslavya'nın büyük bölümünü ve Akdeniz sahasını Mussolini yönetimindeki İtalyan nüfuz ve denetimine bırakmıştır. Almanlar Hırvatistan'ı işgal ettiği zaman bağımsız Hırvatistan ilan edilir. Bu arada bağımsız Karadağ Krallığı da kurulmuş ise de gerçekte İtalya, Hırvatistan ve Karadağ üzerinde hegemonyasını kurmuştur. Sırbistan küçültülerek prenslik dönemi sınırlarına geri dönmüş, böylece Slovenler, Hırvatlar ve Karadağlılar Sırp hegemonyasından kurtarılmıştır. (ÖZDAĞ, 2001, s. 353-355).

Yugoslavya, İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanlar tarafından rekor sürede ve yok denecek kadar az kayıpla işgal edilmişti. Tito, batıdan da

yardım alarak, Avrupa'nın en çetin direnişini gösterdi. Ayrıca Rus ordularının da ülkesine girmeden kuzeye yönelmesini sağladı. (AKAD, 1992, s. 393).

Kudüs Müftüsü Hacı Emin El – Hüseyin'in propagandaları sonucunda Bosna, Kosova, Makedonya, Bulgaristan, Romanya, Batı Trakya gibi Avrupa topraklarında yaşayan Müslümanlardan yaklaşık yüz bin kişi Nazi birliklerine katılmıştı. Müftünün amacı, Hitler'in başarılı olması durumunda Filistin'de Yahudi sorunu kalmayacağı zannı idi. Yapılan propaganda çalışmaları neticesinde Sovyetlerde yaşayan Müslüman Türklerden de Alman ordusuna katılımlar olmuş, Hitler'i ve Almanya'yı İslam'ın biricik koruyucusu olarak gören Alman ordusundaki özel Müslüman birliklerinde yüz binden fazla Müslüman Türk yer almıştı. Kafkaslar ve Balkanlar'daki Müslüman Türklerin Alman ordusuna katılmalarının bir sebebi de aslında Hitler'in Haydar adlı bir Müslüman olduğu yalanı idi. (ÖZAKINCI, 2005, s. 69-74).

Sırlar, İkinci Dünya Savaşı'nda Alman işgaline karşı direnişe başladılar ve daha sonra da Hitler tarafından desteklenen milliyetçi ve ayrılıkçı Hırvat örgütü ile mücadele ettiler. 1941'de Alman uçakları Belgrad'a saldırdığında Yugoslav ordusu Almanlara teslim olurken, Sırlar Hırvatları ihanetle suçladı. (KOCAOĞLU, 1996, s. 54). İkinci Dünya Savaşı sırasında Büyük Arnavutluk peşinde koşan Arnavutlar, Bulgarlar ve İtalyanlar ile işbirliği yapmışlardır. Sırbistan ile Yunanistan arasındaki çıkar ilişkisi, Bulgaristan'a karşı olmak üzere Balkan Savaşı'nda kurulmuş ve iki dünya savaşında da devam etmiştir. (ŞİMŞEK, 2002, s. 232).

04 – 12 Şubat 1945 tarihleri arasında Churchill, Roosevelt ve Stalin'in katılımı ile savaş sonrası politik düzenin görüşüldüğü Yalta Konferansı toplandı. Yalta Konferansı sonrasında Müttefikler ile Sovyetler Yugoslavya'yı yarı yarıya paylaştılar.

İtalyanlar, Almanlar ve Bulgarlar, İkinci Dünya Savaşı boyunca Kosova, Makedonya ve Arnavutluk'u denetimlerine aldılar. Arnavutlara verilen tavizler sonucu Arnavutluk Arnavutları Kosova'ya yerleşirken, Sırp ve Karadağlılar Kosova'yı terk ettiler. Enver Hoca ile Tito ittifak ederek Almanlara karşı beraber savaştılar. Tito, Arnavutların da savaşa katılması karşılığında Kosovalı Arnavutlara istemeleri durumunda Arnavutluk ile birleşebileceklerine

dair söz verdi (KARATAY, 1998, s. 88) ise de daha sonra Kosova'nın Arnavutluk'a verilmesi için zamanın uygun olmadığını, Sırp'ların böyle bir şeye hazır olmadıklarını söyleyerek vazgeçti. Kosovalı Arnavutların bu durumdan hoşnut olmamaları neticesinde Arnavutların yaratabileceği tehlikeyi önlemek maksadıyla 1951 yılına kadar tanımadığı Türkleri milli azınlık olarak tanımaya başlayan Sırbistan, Kosova Türklerini Arnavutlara karşı destekleyerek % 90'ı Müslüman olan bölgedeki bu gücü parçalamayı hedefledi. Neticede Kosova Türkleri ve Arnavutlar arasındaki tarihi ve geleneksel bağlara ilk darbe vurulmuş oldu. (TÜRKOĞLU, 2001, s. 110-111).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya, Bosna – Hersek, Makedonya ve Karadağ'dan oluşan altı cumhuriyetli bir federal yapı ile ülkenin adı "Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti" oldu.

2.2.3. Soğuk Savaş Döneminde Yugoslavya

1918 – 1941 yılları arasındaki Yugoslavya; Sırp'lar, Hırvatlar¹¹ ve Slovenlerden oluşmuştu. 1945 – 1991 yılları arasındaki Yugoslavya ise; Sırp'lar, Hırvatlar, Slovenler, Müslümanlar, Karadağlılar ve Makedonlardan oluşan bir komünist federasyondur.

Soğuk Savaş döneminde bir ülkenin dış politikasını belirlerken dikkat edilmesi gereken tek şey, Doğu ve Batı blokları arasındaki dengeleri hesaplamaktır. Dünya iki kutup arasındaki durağan bir çekişmeden ibaret olan Soğuk Savaş ile adeta dondurulmuştu.

Tarih boyunca Balkanlar etnik çeşitliliğiyle, siyasal heterojenliğiyle, gerilimli atmosferiyle ve büyük güçlerin tarih boyu mücadele alanı olmasıyla gündeme gelmiştir. Avrupa'nın barut fıçısı olarak görülmüş, karmaşa öne çıkmış ve büyük güçlerin bölgeye yönelik egemenlik mücadelesinde besleyici unsur olmuştur. Bu tablo soğuk savaş döneminde statikleşmiş, bölge durağan bir sürece girmiştir. Böylece Balkanlar, Soğuk Savaş döneminde Doğu ve Batı Bloğu ile bağlantısızlar hareketi arasında saflaşma alanı olarak

¹¹ Hırvatların aslen Türk oldukları ve Bulgarların akrabası bir topluluk oldukları da ileri sürülmektedir. (Bak: KARATAY, 2000)

belirginleşmiştir. Bu saflaşma, Avrupa kıtasının Karadeniz ve Akdeniz havzalarına uzantısı durumundaki Balkan Yarımadasının geleneksel niteliğine dönüşmüş olan tarihsel düşmanlıkların üzerinin ideolojik örtüyle kapatılmasına neden olmuştur. Böylelikle Balkanlar, Bloklar arası dengelerin gözetildiği bir etkinlik alanı olarak yapılanmıştır.

Yugoslavya'nın Bulgaristan ile birlikte bir federasyon oluşturma girişimi, 28 Haziran 1948'de Sovyetlerin denetimindeki COMINFORM'dan çıkarılarak Doğu Avrupa devletlerinin Yugoslavya'ya ekonomik yaptırımlar uygulamasına yol açtı. ABD, 1951'de Yugoslavya'ya büyük miktarda ekonomik ve askeri yardımda bulundu. (Balkanlardaki Gelişmeler ..., 1999, s. 83-84).

Sovyetler Birliği'nin Balkan politikası sonucu Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya birbirine yakınlaştı ve 28 Şubat 1953'te Dostluk ve İşbirliği Anlaşması (Balkan Paktı) imzalandı. (a.g.e., s. 87).

Yugoslavya 1945-1980 arasında Tito'nun totaliter yönetimi altında yaşamıştır. Tito'nun üç yönetim ilkesi ülke politikasının temelini oluşturmuştur:

- Öz yönetim anlayışıyla yerel özgürlüklerin sağlanması,
- Kardeşlik ve birlik anlayışıyla tek parti yönetimi içinde etnik uyumun kurulması,
- Dış politikada bağımsızlık anlayışıyla dünya barışına hizmet edilmesi.

Tito'nun 1980 yılındaki ölümü ile birlikte, ülkedeki dengeleri gözetken kolektif bir liderliğe geçilmiş ise de, bu cumhuriyetleri bir arada tutan bağ ve karizma kaybolmuş, milliyetçilik ve ekonomi alanlarında sorunlar su yüzüne çıkmıştır. 1980'li yılların başında etkili olan dünya ekonomik depresyonu da ülkeyi çok zor duruma sokmuştur. Yugoslavya'yı oluşturan cumhuriyetler arasındaki gelişmişlik farkı açık bir biçimde ortaya çıkmıştır. Bu gelişmenin ilk belirtisi, Belgrad yönetiminin ekonomik politikasından hoşnut olmayan Kosova Arnavutlarının ayaklanması olmuştur.

Tito'nun ölümünün ardından Kosova 1981 yılında gösterilere sahne olmuştur. Bu gelişmeler karşısında Yugoslav hükümetinin tepkisi iki şekilde ortaya çıkmıştır. Bir yandan Tiran, Kosova'daki olaylar nedeniyle sorumlu

tutulmuş, diğer yandan da Kosova'daki parti ve hükümet bürokrasisi Arnavut milliyetçilerinden arındırılmaya çalışılmıştır.

1981 yılındaki gösterilerden sonra Kosova'da olağanüstü hal uygulaması ile birlikte Arnavut halka karşı yoğun bir baskı başlatılmıştır. Sırp lider Slobodan Miloseviç'in 1984 yılından itibaren Sırbistan Komünist Partisi içinde hızla yükselmiştir. Milosevic büyük ölçüde Kosova sorununu kışkırtarak önce Sırbistan komünist partisi liderliğini ele geçirmiş daha sonra da Sırbistan devlet başkanı olmuştur.

2.2.4. Kosova ile İlgili Yasal Düzenlemeler

1945'ten sonra Sırp lar ülke genelinde denetim kurmayı, Hırvat ve Slovenler de ayrılmayı planlıyorlardı. Makedon milliyetçiliği içeride Sırp lara, dışarıda Yunanistan'a karşı varlığını kanıtlamaya çalışıyordu. Kosova Arnavutları Arnavutluk ile birleşmeyi, Bosna – Hersek Müslümanları kimliklerinin tanınmasını istiyorlardı.

1948 yılında Kosova'nın ilk yasal düzenlemesi "Sırbistan Halk Cumhuriyeti'nde Kosova – Metohiya Özerk Eyaleti'nin Tüzüğü" yürürlüğe girdi. Bu tüzükte Türk toplumunun varlığı hukuken tanınmıyordu. Kosova'nın özerkliği vurgulanmakta, Sırp ve Arnavut dilinin tüm devlet hizmetlerinde eşit olarak uygulanacağı belirtilmekte idi. 20 Mart 1951'de Kosova'daki Türk azınlığı için Türk dilinde derslerin verileceği okulların açılması kararı alındı. 1953 yılında "Kosova – Metohiya Özerk Eyaleti'nin Tüzüğü" yürürlüğe girdi. Bu tüzükte de dil eşitliği Sırpça ve Arnavutça lehine idi ve gene Türkçe'ye yer verilmemişti. (MUZBEG, 2003, s. 108-110).

1960'larda Arnavutların Kosova'nın statüsü konusunda yaptıkları gösteriler sonucunda 1963 ve 1969'da Kosova Arnavutlarına yönetim konusunda daha fazla yetki tanındı. 1963 yılında "Kosova ve Metohiya Özerk Bölgesi'nin Tüzüğü" ile Türk varlığından somut bir biçimde söz edilmeye başlandı. 1963 tüzüğü ile Türk dilinin Türk toplumu tarafından somut bir şekilde kullanılma olanağı getirilmiştir. Bu tüzükte "Arnavutların ve Türklerin

yaşadığı belediyelerde Arnavut ve Türk dilinde eğitimin yapıldığı ilkokullar ya da sınıflar açılır” ifadesi yer almıştır. 1969 yılında “Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi'nin Anayasa Kanunu” onaylanmıştır. Anayasa gücüne sahip bir yasadır. Kosova meclisine yasa çıkarma yetkisi vermiştir. Arnavut, Sırp, Hırvat ve Türklerin yaşadığı yerlerde Türk dillerinin eşitliği daha somut bir şekilde belirtilmiştir. (a.g.m., s. 110-113).

1971'de yapılan iyileştirmelerle, Kosova özerk yönetimi, federal başkanlığın sekiz üyesinden biri olarak düzenlendi ve böylece cumhuriyetlerle eşit statü elde etti. 1974 anayasası cumhuriyetlere ve özerk bölgelere tanınan hak ve yetkileri fazlasıyla genişletti. Anayasa ile Kosova ve Voyvodina'ya federal düzeyde yeni haklar tanınması, bu cumhuriyetlerde ayrılıkçılığı ve buna tepki olarak da Sırp milliyetçiliğini tırmandırmıştı. (ÜLGER, 1996, s. 47-48). 1974 anayasası ile Yugoslavya altı cumhuriyet ve iki özerk bölgeden oluşan bir federasyon oldu. Kosova ve Voyvodina, hemen hemen cumhuriyetlerdeki yetkilere kavuştu. Kosova'ya özerklik verilmesi ile Arnavutların statüsü yükseldi. Bu sefer de Arnavutlar Kosova'daki Sırlara baskı yapmaya başladılar. Sonuç itibariyle Kosova nüfusunun % 90'ı Arnavutlardan oluşur bir duruma geldi. (TÜRKOĞLU, 2001, s. 110-113).

1974 Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi Anayasası, Türk diline anayasal düzeyde diğer dillerle hak eşitliği sağlamıştır. Türklerin Kosova'nın kurucu unsuru oldukları anayasanın belli maddelerinde ifade edilmiştir. (TÜRBEDAR, 2003, s. 89). Kurucu Halk olmanın en önemli özelliği, altı Cumhuriyeti oluşturan halkların her birinin, diğer Cumhuriyetler onayladığı takdirde Federasyondan ayrılabilme hakkının bulunmasıdır. (OKTAY, 2003, s. 137). Kosova'da Arnavut, Sırp, Hırvat ve Türk diline ve bunların yazılarına hak eşitliği sağlanmış, anayasal ilke olmuştur.

Komünist rejim, etnik çatışmaların ortaya çıkmasını engelleyebilmiş olsa da tarihten gelen değişik milletler arasındaki ihtilafları yok edememiştir. Komünizmin çökmesiyle de bu gerginlikler yeniden su üstüne çıkmıştır.

3. KOSOVA'NIN GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU VE GELECEĞE YÖNELİK SENARYOLAR

Balkanlarda rekabet ve sürtüşme nedeni olan şiddetli milliyetçiliğin coğrafi kaynakları arasında dikkat çeken bir husus, şimdiye kadar Katolik ve Ortodoks Slavların yaşadıkları bölgeler ile Batı ve Doğu Roma İmparatorluklarını ve Habsburglar ile Osmanlı İmparatorluğu'nu ayıran sınır çizgisinin hep aynı bölgeden geçmesidir. (KOLOĞLU, 1993, s. 263).

Kosova'da ki Arnavutların direnişi yıllar boyunca farklılıklar gösterse de asla bitmedi. Kosova, Yugoslavya içinde daima bir hoşnutsuzluk, kargaşa ve huzursuzluk yeri olarak kaldı. İkinci Dünya Savaşından sonraki direniş yer altı örgütleri şekline büründü. 1960'larda sokak gösterileri, açlık grevleri, 1980'lerde maden işçilerinin boykotları ve 1990'larda sivil itaatsizlik ve sonuçta tekrar silahlı direniş şeklini aldı.

3.1. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Kosova

Komünizmin çöküşü ve Avrupa'da iki kutuplu yapının çözülmesi ile Yugoslavya'nın yapı taşları erimeye başladı. Soğuk savaş sonrasında Yugoslavya gibi tampon bir devlete artık ihtiyaç kalmamıştı. Yugoslavya parçalandığında, Türkiye ve Almanya tarihsel özellikleri nedeniyle farklı grupların umut bağladığı iki devlet olmuştur. Ortodoks – Slav içerikli Sırp taşkınlığı ise Almanya ve Türkiye'yi birlikte hedef almıştır. (CANBOLAT, 1999, s. 248).

Soğuk Savaş döneminde sakin ve sorunsuz gözükten Balkanlar süratle ve yoğun bir biçimde karmaşanın içinde sürüklenmiştir. Soğuk Savaşın sona ermesiyle Balkanlar en sorunlu jeopolitik boşluklardan biri olmuştur. Bloklara dayalı ideolojik örtünün kalkmasıyla, tarihsel çelişkiler etnik karmaşanın boyunduruğunda alevlenmiş, yeniden kan ve gözyaşı Balkan Yarımadasını sarmış ve bu defa insanlık tarihine soykırım örneği olarak işlenecek bir savaş

yaşanmıştır. Yugoslavya'nın parçalanması, Kosova, Makedonya karmaşası Balkanlar'da henüz sona ermemiş sorunların ve savaş atmosferinin simgeleri haline gelmiştir.

Böylece Soğuk Savaş sonrası Balkanlar karmaşa, sıcak çatışma ve uzlaşmaz gibi görülen çelişkilerle dolu bir yapıya dönüşmüştür. Milliyetçilik hızla yayılmıştır. Bölge dışı güçlerin bölgeye yönelik ilgileri artmıştır. Eski jeopolitik arzuların kısmen devamı olarak özellikle Rusların Slav Birliğine yönelik tarihsel çabaları hızlanmıştır. Yeni oluşan dengeler ile birlikte AB ve ABD karşı karşıya gelmiştir.

Bu çerçevede ABD ile AB aynı görüşte değildir. Bu boyutuyla Balkanlar, oluşturulmaya çalışılan "Yeni Dünya Düzeni Arayışı"nın (ABD'ye göre tek kutuplu yeni dünya düzeni) adeta laboratuvarıdır, güçlerin sınanma alanıdır. Ayrıca Balkanlar, NATO gibi Soğuk Savaş dönemi kuruluşlarının meşruiyet zeminini ve bununla paralel yeni silah teknolojilerinin denenme olanağını ve aşırı silahlanma yarışını temsil eden Soğuk Savaş döneminin bitmesiyle, silah satışı için yeni pazarları temsil etmektedir. Neticede Balkanlarda AB tarafından olası bir mutlak egemenliğin kurulması, ABD stratejisiyle çelişmektedir.

3.2. Sırp Milliyetçiliği

Sırbistan; bugün için Voyvodina ve BM himayesindeki Kosova ile Metohiya bölgelerinden oluşur. Tarih boyunca Roma, Bizans, Hun, Avar ve Bulgar Türk, Macar, Avusturya, Osmanlı, Sırp – Hırvat – Sloven Krallığı, 1944 – 1991 yılları arasında altı cumhuriyet ve iki özerk bölgeden, 1992 – 2003 yılları arasında sadece Sırbistan'dan ve Karadağ'dan oluşan Yugoslavya Federasyonu, 2003 yılı ortasından itibaren ise yeni kurulan Sırbistan ve Karadağ Federasyonu'nun dahilinde bulundu. (HAMZAOĞLU, 2004, s. 19).

Sırp, bugünkü topraklarına inmeden önce Türkiye'nin¹² öbür tarafında bulunan Karpatların arkasında yaşıyorlardı. Sırp adı Latince köle, hizmetçi demektir. (a.g.e., s. 387).

Sırp bölgeye 5. yüzyılda Karpatların kuzeyinden geldiler ve burada bulunan Avarların kontrolüne girdiler. (JELAWICH, 1985, s. 15). Bizans İmparatorluğu'nda paralı asker olarak görev aldılar. Kosova, Karadağ ve Bosna'ya yerleşmeleri ise 7. yüzyılda gerçekleşti. 10. yüzyıla gelindiğinde, Balkanlar'da üç farklı Slav grubu bulunmaktadır; Sırp ataları, Hırvatlar ve Slovenler. Balkanlara yerleştikten sonra ise hem coğrafi engeller, hem de yabancı istilalar yüzünden birbirlerinden farklılaştılar. Slav kökeninden geldikleri kabul edilen Slovenler, Hırvatlar, Sırp, Makedonlar; Slav kökenli dillerle konuşmalarına rağmen derin psikolojik, kültürel farkları, uzlaşmazlıkları, zıddiyetleri olan ayrı milletler oluştururlar. Slovenler ve Hırvatlar Katoliktir, Latin alfabesi kullanırlar. Sırp ve Makedonlar Ortodokstur, Kiril alfabesi kullanırlar. Makedonlar, Sırpça'dan çok Bulgarca'ya yakın bir dille konuşurlar. (ÖZDAĞ, 2001, s. 347).

Sırp'ın ilk yerleşim yeri Kosova'nın kuzeybatı sınırındaki Raska ve günümüzde Karadağ'ın kapladığı bölgeydi. (MALCOLM, 1999, s. 48). Sırp 6. ve 7. yüzyılda Kosova'da devlet kurdular ve en büyük kilise ve manastırları Kosova'da inşa ettiler. Sırp Ortodoks Kilisesi'nin Patrikhanesi 1219 yılında İpek yakınlarında kuruldu. Bu sebeple kendilerini Kosova'nın tarihi mirasçıları ve esas sahipleri olarak gören Sırp, Kosova'nın her zaman Eski Sırbistan olarak kalacağını söylerler. (TÜRKOĞLU, 2001, s. 104). Aslında Sırp Ortodoks Kilisesinin merkezi Kosova'da değildi. Sırbistan'ın orta kesiminde bulunan kilise, ilk kurulduğu yer yanınca buraya taşınmıştı. En önemli Sırp manastırlarıyla kiliselerinin çoğu Kosova dışında inşa edilmişti. (MALCOLM, 1999, s. 17, 73). Kosova'nın Sırbistan Kilisesi açısından merkezi önem taşımasında tek bir etken söz konusuydu: Önce Başpiskoposluğun, ardından da patrikliğin merkezinin İpek olması. (a.g.e., s. 78).

Sırbistan Krallığı 12. yüzyılda bağımsızlığını kazandı. O dönemdeki Sırbistan'ın merkezi, bugünkü Kosova'da bulunan Raska dolaylarıydı. Sırp bu sebeple Kosova'yı anavatanları olarak görürler. (ALKAN, 1996, s. 35).

¹² 10. yüzyılda Avrupa, bugünkü Macaristan'a Türkiye adını vermişti.

Kosova, Ortaçağ'da Sırp Krallığı'nın merkezi idi. "Kosova bizim Kudüs'ümüzdür" derler. (SÜKAN, 2001, s. 24). Sırlar; Büyük Çar dedikleri Duşa'nın ve Stefan Nemanya'nın imparatorluğunun varisleri olduklarını söylerler. (a.g.e., s. 22). Ortaçağda Kosova sanki en başından beri Sırp yurdu olmuşçasına "Sırların beşiği" gibi genel terimlerle anılmış ise de gerçek böyle değildir. Bulgar hanları ve çarları, 850'lerden 11. yy. başlarına kadar Kosova'yı ellerinde tuttular. 12. yy.ın son dönemlerine kadar da bölgeye Bizans imparatorları hakim oldu. Sonraki iki buçuk yüzyıllık dönem Sırp yönetimi altında geçti. (MALCOLM, 1999, s. 68).

Tarihsel olarak Sırp kimliğinin kurulmasında en kuvvetli etken, 1219'da Rum Ortodoks Kilisesi içerisinde özerk statü kazanan ve 1346'da tam anlamıyla bağımsız olan Sırp Ortodoks Kilisesidir. (a.g.e., s. 35, 72). Bununla birlikte Prizren, Trepçe, Yanyova ve Novo Brdo'da Katolik kiliseleri de kurulmuştur. (a.g.e., s. 81). İyi eğitilmiş Yunanlılar 11 ve 12. yüzyıllarda Prizren piskoposluğunda bulundular. Üsküp, Bizanslılaştırma süreci sonucunda ağırlıklı olarak Yunanca konuşulan bir kent haline geldi. (a.g.e., s. 70).

Bulgar yayılcılığına karşı aralarında birleşerek kurulan ilk Sırp Devleti 1389 Kosova Savaşı ile yıkıldı. Sırlar, Osmanlılarla Kosova Meydan Savaşına girmeleri ile Orta Avrupa ve özellikle İtalya'yı kurtarmış olduklarına ve kendilerini kurban ettiklerine inandılar. Eğer kendilerini feda etmemiş olsalardı, kendi medeniyetlerinin İtalyanlardan daha büyük olacağını ve İtalyanların Katolik olmaları sebebiyle, fedakar Sırlara yüz vermediğini düşünüyorlardı. (TEKİN, 1996, s. 221).

1857'de Prizren'e gelen Sırp öğretmen Nikola Musulin, Karlofça'da Sırp ilahiyat okulunda yetişmişti. Sırp ulusal – dinsel düşüncelerini yaymak arzusundaydı. Öğrettiği şeyler arasında "ulusal kurtuluş" çağrısı da vardı. Bunun anlamı Osmanlı hakimiyetine karşı Sırbistan yanlısı bir ayaklanmaydı. Sırp milliyetçiliğinin baş ideologlarından papaz İliya Garasanin, Kosova'daki Sırp kültür hayatıyla özel olarak ilgileniyordu. 1866'da Prizren'e iki Sırp öğretmen göndermişti. (MALCOLM, 1999, s. 232).

Sırlar, 1870'e kadar Osmanlı içinde varlıklarını ve ulusal kimliklerini korudular. Devlet yönetiminde çeşitli görevler aldılar. 1804'te Sırlar isyan etti. Osmanlı Devleti 1830'da Sırbistan'a özerklik tanıdı. 1878 Berlin Kongresi ile Sırbistan bağımsız oldu ve bu tarihten itibaren yayılmacı politika izlemeye başladı. (ÜLGER, 1996, s. 46). Balkan Savaşları ile Makedonya'nın büyük bir kısmını ele geçirdi.

İkinci Dünya Savaşı sırasındaki olaylar ile savaş sonrası dönemde Sırlar'ın ülke genelinde denetim kurma, Hırvat ve Slovenler'in ayrılma planları; Makedon milliyetçiliği; Kosova Arnavutları'nın Arnavutluk ile birleşme istekleri; Bosna – Hersek Müslümanları'nın kimliklerinin tanınmasını istemeleri; 1974 anayasasının cumhuriyetler ile özerk bölgelere geniş hak ve yetki tanınması, Kosova ve Voyvodina'ya federal düzeyde yeni haklar verilmesi, bu cumhuriyetlerde ayrılıkçılığı ve tepki olarak da Sırp milliyetçiliğini tırmandırdı. Sırlar 1989'da Kosova'nın muhtariyetini kaldırıp Kosova'yı doğrudan Sırbistan'a bağladılar.

Tito, Yugoslavya'daki dini ve etnik olarak bu denli zıtlıklar taşıyan halkları adeta bir yapıştırıcı gibi bir arada tutmayı başaramıştı. Özellikle, Tito döneminde Yugoslav kimliği altında büyük ölçüde denetim altında tutulan Sırp milliyetçiliği Sırbistan içinde giderek baskıcı bir şovenizme dönüşürken, Sırbistan'ın diğer federe cumhuriyetlerle ilişkilerini de belirleyen baskın bir nitelik kazanmıştır.

3.2.1. Sırp Milliyetçiliğinin Ana Hedefleri

1980 yılında Sırp Bilimler Akademisi'nde çizilen Sırp milliyetçiliğinin ana hedefleri şu şekilde idi: (YILMAZ, 1993, s. 114).

- Etnik bir bütünlük ve saflık arz eden "Büyük Sırbistan" kurulmalıdır.
- Etnik sağlığa, Sancak bölgesindeki Türk asıllı Müslüman ve Hırvatlar ile Kosova'daki Müslümanlar temizlenerek ulaşılabilecektir.
- Temizlik; Müslüman ve Türklerin kitle halinde imhası ve sağ kalabilenlerin de Türkiye'ye sürülmesi ile temin edilebilecektir.

SANU olarak bilinen Sırbistan Bilim ve Sanat Akademisinin (BEREKETLİ, 1997, s. 159) 1844 yılında hazırlamış ve 1985 yılında yeniden gözden geçirerek, güncelleştirip yayımlamış olduğu plan; "Büyük Sırbistan"a giden yolda Sırbistan'ın etnik olarak arındırılmasını öngörmekte idi. Plan, etnik bakımdan arındırılmış bir Sırbistan elde etmek için;

- Tüm Müslümanların göçe zorlanmasını,
- Göç etmemekte ısrar eden Müslümanların Hristiyan yapılmasını,
- Bunları gerçekleştirilmeyen Müslümanların öldürülmesini ve bu hedeflerin gerçekleşmesi için her türlü şiddet, baskı ve zulmün uygulanmasını öngörmekteydi. (Bak: KAHRAMANYOL, 1995).

Sırp lar Kudüs'ü Filistinlilere vermenin, Kosova'yı Arnavutlara vermekten daha kolay olduğunu düşünmektedirler.

3.2.2. Sırp Milliyetçiliğinin Canlandırılması

Sırp lar; Hırvatlar, Almanlar ve Avusturyalıları doğuştan faşist kabul etmişler, kendilerini Türkler ve Germen kabilelerine karşı Slav kültürünün esas cesur ve kararlı savunucuları olarak tanımlamışlardır. (CAŞIN, 1996, s. 107). Rus desteğiyle Büyük Sırbistan'ı kurma çabası içinde olmuşlardır.

Almanlar Sırp ların Müslümanlara karşı tavrını eleştirdiğinde Sırp ların yorumu, Almanların Bosna'daki çıkarının güneydeki denize bir koridor sağlamak olduğundan Sırp ları hedef haline getirdikleri idi. Ayrıca Almanlar, tarih boyunca Sırp ların yayılmasını büyük bir inatla önlemişlerdi. ABD ve Batı Avrupa'nın, Balkanların kalbinde terörizmin yayılmasına, hatta Batı'ya karşı sert İslami saldırıların çoğalmasına sebep olacak bir İslam Devleti kurulmasına izin vermeyeceklerinden eminlerdi. (CİGAR, 1996, s. 149-150).

Almanya'nın, AB ve hatta ABD tereddüt ederken veya karşı çıkarken, bağımsızlık ilan eden Yugoslav cumhuriyetlerini tanıması ile Sırp lar tarihten gelen Alman korkusuna yeniden kapıldılar. Bosna'daki barış gücüne katılan Almanlara gösterdikleri tepkiyi Türklere göstermediler. (KARATAY, 2001, s. 159).

Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlığını tanıma yaklaşımı Sırp milliyetçiliğini körükledi ve Sırp'ları bir kuşatılmışlık ve çaresizlik psikolojisi içine itti. Sırp'lar 2. Dünya Savaşı'ndaki Almanya – Avusturya – İtalya düşman cephesini karşılarında görür gibi oluyorlardı.

Birinci Kosova Savaşı'nda Sırp Kralı Lazar'ın ölümünü Sırp Kilisesi'nin efsaneleştirerek kendini halkı için feda eden kral olarak göstermesi, Sırp milliyetçiliğinin doğuşunu temsil eder. 28 Haziran 1989 tarihinde, Kosova Savaşı'nın 600. yıldönümünde, Sırbistan Devlet Başkanı Slobodan Miloseviç¹³ yüz binlerce Sırp'a yaptığı konuşmada, altı yüzyıl sonra savaşlarının tekrar başladığını söylemiştir.

Kosova yenilgisinin 600. anma yıldönümünde Lazar'ın sözde cesedi tabut içinde bir yıl süreyle gezdirilerek Sırp halkının duyguları alevlendirilmiştir. Kosova Meydan Savaşı'nın yapıldığı bir tepeye 100 ayak yüksekliğinde kırmızı kan renginde bir anıt yapılması Miloseviç tarafından emredilmiştir. (TEKİN, 1996, s. 222). Buraya inşa edilen anıtta "Sırp olan veya Sırp kökenli olup da Kosova'ya savaşmaya gelmeyen hiçbir zaman torunu olmasın" sözleri bulunmaktadır. (TÜRKOĞLU, 2001, s. 104).

28 Haziran 1389 yılındaki savaş Sırp'lar için büyük anlam taşımakta ve bu günü "Vidovdan" adlı kutsal günleri olarak bugün dahi kutlamaya devam etmektedirler. 28 Haziran 1914'teki yıldönümünde Birinci Dünya Savaşı'nın ilk kıvılcımı çıkmış, 600. yıldönümünde ise Yugoslavya İç Savaşı'nın ilk ateşi yakılmıştır. (AYDIN, 2004, s. 181). Sırp'ların Büyük Sırbistan ideallerini gerçekleştirme yolundaki en büyük güvenceleri, Sırp subaylarının baskın durumda bulunduğu Yugoslav Federal Ordusuydu.

11 – 17 Temmuz 1995 tarihleri arasında, Potoçari (Bosna - Hersek) kampındaki 8.000'den fazla genç ve yetişkin erkek, Hollandalı BM askerlerinin silah zoruyla dışarı çıkarıp Sırp'lara teslim etmesi sonucunda Sırp'ların katliamına uğradılar. (DİKİCİ, 2004, s. 227).

---

¹³ Aşırı Sırp milliyetçisi Slobodan Miloseviç, Bosna ve Kosova'da yaptıklarından dolayı savaş suçlusu ilan edilmiştir.

Sırp ve Hırvatlar, Boşnaklara Türk diyorlardı. Bugün hala Srebrenica'da Sırp katliamcılarının duvarlara yazdığı "Sve Turci u Turciju – Bütün Türkler Türkiye'ye" sloganları görülebilir. (DİKİCİ, 2004, s. 238).

Yugoslav yönetiminin inandığı tezlerden birisi de ABD'nin Türkiye üzerinden bölgede yeni bir Osmanlı devleti kuracağı ve bunu gerçekleştirmek için de "Yeşil Koridor"u oluşturmayı amaçladığıdır. NATO'nun Yugoslavya saldırısı da, Bosna – Sancak – Kosova – Makedonya ve Rodoplar – Batı Trakya üzerinden Trakya'ya bağlanan, üzerinde yoğun Müslüman nüfusun bulunduğu uzun ince kuşağı, Yeşil koridoru oluşturmak içindir. (KARATAY, 2001, s.148).

3.3. Arnavut Milliyetçiliği

Slavlar yaşadıkları topraklardan harekete geçip Adriyatik kıyılarına yola çıkmadan önce de, bugünkü Kosova toprakları üzerinde Arnavutların ataları olan İlliryalılar yaşıyorlardı. "İllirya Eyaletleri" adını klasik antik çağda batı Balkanların adı olan "İlliricum"dan almaktaydı. (GLENNY, 2001, s. 55). Arnavut tarihçileri, günümüz Arnavutlarının, İlliryalıların torunları olduklarını ve Bronz Çağı'ndan beri bugün yaşadıkları topraklarda yerleşik olduklarını ileri sürerler. En eski Balkan toplumu hiç kuşkusuz Yunanlılar ve İllirya kökenli Arnavutlardır. (Balkanlardaki Gelişmeler ..., 1999, s. 9). İllirya kökenli Arnavutlar Tuna havzasını takiben, iki bin sene boyunca kaldıkları Adriyatik kıyılarında Arnavut halkının doğuşunu sağladılar. (SÜKAN, 2001, s. 19).

Hint – Avrupa kökenli İlliria'lılar, M.Ö. 1000'den sonra Balkan Yarımadasının batısına yerleştiler. İlliria'lıların yaşadığı topraklar bugünkü Arnavutluk, Kosova, Makedonya'nın batısı ve Kuzey Yunanistan'ın bazı kesimleri idi. 11. yüzyılda Bizans, 1224'te Bulgar, 13. yüzyıl sonunda Sırp, Arnavutluk topraklarının büyük bir bölümünü ele geçirdiler. (a.g.e., s. 58-59).

Arnavutlar kendilerinin İllirilerden geldiklerine ve İllirilerin Balkanlar'da yerleşen ilk millet olduklarına inanırlar ve bu yüzden de Kosova'yı tarihi hakları olarak görürler. (TÜRKOĞLU, 2001, s. 104-105). Ayıca modern

Arnavut milliyetçiliğinin temellerinin 1878'de Prizren şehrinde atılmış olması da Kosova'yı Arnavutların kutsallaştırmalarının bir başka sebebidir. 1877 – 1878 Osmanlı – Rus savaşı neticesinde düzenlenen Berlin Kongresinde Arnavutlar seslerini duyurma fırsatı buldular. 10 Haziran 1878'de Prizren'de, Arnavutluk'un değişik yerlerinden gelen 300 delege ile düzenlenen kongrede "Prizren Birliği" kuruldu. Programlarında Berlin Kongresinden Osmanlı sınırları içerisinde Arnavutlara özerlik verilmesi talebi de vardı. Prizren Birliği'nin siyasi amacı dağıntık Arnavut bölgelerinin birleştirilmesi, kültürel amacı da Arnavut dilini, kültürünü, eğitimini ve kitaplarını geliştirmektir. "Büyük Arnavutluk" fikrinin temelleri bu birliğin kurulmasıyla atılmıştır. (Bak: BOZBORA, 1997).

1866 – 1869 arasında Osmanlı Devleti de, belki de Slav milliyetçiliğini sınırlamak amacıyla, Arnavutluk'un tümü ile Kosova, Makedonya'nın büyük bölümü ve Bulgaristan'ın bazı kesimlerini içine alacak tek bir Arnavut vilayeti oluşturmayı ciddi olarak düşünmüştü. (MALCOLM, 1999, s. 236).

Arnavutlar, özgün bir lehçeye ve geleneklere sahip iki topluluktan oluşur. Kuzeyde ve Kosova Ovasında yaşayan Bairak (siyasi ve idari alt grup) ve Fis (klan) denen siyasal topluluklara bölünmüş 10 kabileye ayrılır. Arnavutlar içindeki öteki topluluğu Tosklar oluşturur. Osmanlı yönetimi boyunca Arnavutlar büyük ölçüde Müslümanlaştılar. Arnavutluğun kuzeyinde yüksek dağlarda yaşayan kabilelerden bir gurup Katolik olarak kaldı. Güneyde de Ortodoks Kilisesi etkisini sürdürdü. Osmanlı'yı bağımsızlık talebinde bulunacakları bir otoriteden çok, Sırp tehlikesine karşı bir güvence olarak gördüler. Kosova Arnavutlarının kolayca Müslümanlaşması, Sırpların Kosova Arnavutlarına karşı pek de dostça olmayan duygular beslemesinin en önemli nedenlerinden biridir.

Uzun süre tek partili komünist bir rejim altında dünyadan kendini soyutlayarak yaşayan Arnavutluk, bulunduğu bölgenin en fakir ve her alanda geri kalmış bir ülkesidir. Arnavutların milliyetçilik duyguları çok kuvvetlidir. Arnavutlar Yunanistan'daki Güney Epir bölgesinde Arnavutların yaşadığını ısrarla öne sürerek açıkça bu bölgeyi isterler. Yunanistan ise Arnavutluktaki Kuzey Epir bölgesinde Yunanlıların yaşadığını iddia eder ve bölgede hak sahibi olduklarını söylerler. Ayrıca Arnavutluk, Kosova

halkının % 90'ının Arnavut asıllı olduğunu belirterek bağımsızlık mücadelesi veren Kosova Kurtuluş Ordusunu (UÇK) açıkça desteklemektedir.

Arnavutluk, soğuk savaş döneminde iki bloğa da yanaşmayarak yalnızlık politikası benimsemiştir. İki kutuplu düzenin sona ermesiyle, başta Kosova ve Makedonya olmak üzere ülke dışında yaşayan Arnavutların haklarını savunmak, Arnavutluk'un dış politikasının temel özelliklerinden birini oluşturmuştur. Fakat Kosova konusunda belirgin bir politika oluşturdukları söylenemez. Sosyalist Partinin ilk dönemlerinde UÇK terörist bir örgüt olarak tanımlanmış, 1998'de Sırpların Kosovalı Arnavutlara karşı etnik temizlik başlatması ile de "Kosova halkının yaşamını, malını, mülkünü korumak için silaha sarılması" olarak değerlendirilmiştir. (COŞKUN, 2001, s. 71-74).

1981'de Kosovalı Arnavutlar, özerk bölge statüsünün özerk cumhuriyet yapılması için gösteriler düzenlemeye başladılar. Miloseviç yönetimi 1989'da Kosova'nın özerk bölge statüsüne son vererek, 1974 anayasası ile Kosovalı Arnavutların sahip oldukları tüm hakları ellerinden almıştır. Kosova, 1991'de bağımsızlığını ilan edince, bağımsızlığını tanıyan tek devlet Arnavutluk olmuştur. (a.g.m., s. 77-79).

Arnavutluk'ta Berişa liderliğindeki Demokrat Parti, 1992'deki seçim kampanyasında Kosova ile Arnavutluk'un birleşmesini vurgulamıştır. (a.g.m., s. 78). 1999'da Brüksel'de NATO temsilcileri ile buluşmasında her türlü Büyük Arnavutluk projesine karşı olduğunu Devlet Başkanı Berişa açıklamıştır. Tiran, Kosova sorununun mümkün olduğunca çabuk çözülmesini istemektedir.

Makedonya, Yugoslav Federasyonundan savaşmadan ayrılan tek cumhuriyet olmuştur. Arnavutluk, Makedonya'nın bağımsızlığını tanıyan ilk ülkelerdendir. Arnavutlar, Makedonya'da Makedonlarla birlikte kurucu halk olarak tanınmak ve azınlık hakları yerine Makedonlarla eşit haklara sahip olmak istemektedirler. (a.g.m., s. 82-83).

2001 yılında Makedonyalı Arnavut militanlar ile Makedonya askerleri arasında birkaç ay süren çatışmalar yaşanmıştır. "Arnavut Kurtuluş Ordusu" olarak kendini tanıtan örgüt Arnavutların yaşadıkları toprakların birleştirilmesi

amacında olduğunu ve faaliyetlerine devam edeceğini bildirmiştir. (OKTAY, 2003, s. 148).

Arnavutluk'un, Arnavutların yaşadığı diğer bölgelerle birleşerek büyük Arnavutluk'u oluşturmayı amaçlayıp amaçlamadığı çok sık tartışılan bir konu olmuştur. Arnavutluk Hükümetinin öncelikli dış politika hedefi NATO'ya ve AB'ye girmektir. Ülkedeki mevcut ekonomik sıkıntı ve Arnavut azınlıkların kendi içlerindeki anlaşmazlıkları dikkate alındığında, yakın ve orta vadede bu olasılığın gerçekleşme ihtimali bulunmamaktadır. Büyük Arnavut Birliği Projesi; Arnavutluk dışında yaşayan Arnavutların yoğun olarak bulunduğu Kosova, Makedonya ve Yunanistan'ın Epir Bölgelerinde önce özerklik taleplerinin hayata geçirilmesi, ileride de Arnavutluk'a bağlanma girişimlerini kapsamaktadır.

Bazı Arnavutlar, milli birliklerini kuramamalarına sebep olarak Osmanlı'yı görmektedirler ve tıpkı Sırp gibi Türkleri eski düşmanları olarak algılamaktadırlar. (TÜRKOĞLU, 2001, s. 129). Belki de bu yüzden Arnavutların Yunanistan ile olan ilişkileri Türkiye ile olan ilişkilerinden daha fazla gelişmiştir. Kosovalı bazı Arnavut aydınlar arasında, Sırp kaynaklı tarihin değiştirilmesine yönelik olarak tehlikeli boyutlarda Osmanlı ve Türk düşmanlığı bulunmaktadır.

Günümüzde Kosovalı hiçbir Arnavut kendisine daha önceki Yugoslav yönetimini hatırlatacak bir şeye tahammül edemiyor. Arabalarına dahi BM tarafından verilen KS (Kosova) plakalarını takıyorlar. Sırp da Kosova'nın kendi kontrollerinde olmadığını hatırlatan hiçbir şey görmek istemiyorlar.

Arnavutlar çok inatçı ve fevri bir millet. Atatürk'ün aslında Arnavut olduğunu iddia ediyorlar.

3.4. Yugoslavya'nın Parçalanması

Soğuk savaş yıllarında, Bağlantısızlık Hareketinin liderliğine soyunan Tito'nun 1980 yılında ölmesiyle Yugoslavya'nın dağılma süreci başlamıştır. Gerek ekonomisindeki zaaf, gerek etnik yapısındaki karmaşıklık ve

gerekse federasyonun bir arada olmasını sağlayan Tito'nun ortadan kalkması dağılma sürecinin başlıca nedenleri olmuştur. Tito'nun bütünüleşmiş Yugoslavya formülünün Tito'nun kişiliği ve otoritesi olmadan işlemeyeceği ölümünden önce anlaşılmıştır. Tito ölünce, Yugoslav mozaiğinin ana faktörlerinden biri gücünü yitirmiş oldu. (KÖNİ, 1999)

Sırbistan, Güney Slav Birliğinin kendi etrafında toplanmasını istediğinden, ülke kaynaklarını Sırlar lehine kullandı ve Hırvatistan ile Slovenya'nın gelişmesini sürekli engelledi (YÜRÜR, 2001, s. 208) ise de Tito döneminde Yugoslavya'daki ekonomik duruma bakıldığında, kişi başına düşen milli gelir karşılaştırmasında, eski Yugoslavya'nın Kuzeyinde yaşayan Sloven ve Hırvatların diğer gruplardan daha iyi durumda oldukları görölür. Bosna – Hersek ve Kosova'da ise durum tam tersi bir seyir izlemektedir.

Yugoslavya içinde en büyük ve en önemli oldukları halde her zaman ikinci plana itilmiş Sırlara yönelik milliyetçi bir söylemle Miloševiç'in iktidara gelmesi Yugoslavya'nın çözölme sürecini başlattı. Milořeviç milliyetçi duyguları körükleyerek, özellikle basın ve TV üzerinde yarattığı etkiyle karizmatik bir Sırp önderi kimliğiyle iktidarını güçlendirip korudu. (BEREKETLİ, 1997, s. 162). Arnavutça resmi dil olmaktan çıkarıldı, yerel meclis kapatıldı. Birçok Arnavut da işten çıkarıldı. Sonuç olarak Arnavutlar gölge hükümet ve kendi kurumlarını kurarak, Sırlar ile ortak hayatın her alanından çekildiler.

Yugoslavya'nın dağılmasına sebep olan faktörler şöyle özetlenebilir:

- Tito'nun ölümünden sonra ülkedeki politik birliğin ortadan kalkması ve cumhuriyetleri bir arada tutan bağların kopması,
- Tarihi nedenlerle cumhuriyetler arasında var olagelen güven bunalımı,
- Cumhuriyetler arasındaki gelir ve kaynakların paylaşılmasının neden olduğu ekonomik sorunlar,
- Büyük devletlerin dışarıdan siyasi, etnik ve dini etki ve tahrikleri,
- Komünizmin çökmesinin, federal birlikte çözölmeye neden olması,
- Eski tarihi, dini ve etnik ihtilafların ve milliyetçilik akımlarının otorite boşluğu nedeniyle yeniden su yüzüne çıkması,

- Slovenya ve Hırvatistan'ın ekonomik yönden daha gelişmiş bölgeler olmasının, bu ülkeleri Avrupa'ya, bilhassa dini ve etnik yönden benzer özelliklere sahip Almanya'ya yakınlaştırmış olması,

- Sırp milliyetçiliğinin yeniden güç kazanması ve Büyük Sırbistan idealinin diğer cumhuriyetleri tehdit altında bırakması.

Tito döneminde Kosova tarihine bir göz atılacak olursa, Sırlar başta olduklarında, Arnavutlar işsiz kalmış veya öldürülmüşlerdir. Arnavutlar başta olduğu zaman, Sırlar işsiz kalmış veya öldürülmüşlerdir.

Yugoslavya'da sistem koyucu olarak karşımıza bir diktatörün çıkması, yıkılışın bir başka nedenidir. Tito'nun yıkılışı getiren bir çok hata yapmış olmasının nedeni, demokratik bir eleştiri sisteminden yoksun olmasıdır. Zaman içinde yanlışları gören insanlar, muhalif sayılarak ya yok edilmiş ya da ülke dışına kaçmıştır. Ülke, polis – parti – ordu üçgeninin sıkı denetiminde serbest fikirlerden uzak yaşamaya mahkum edilmiştir.

ABD'li yazar Richard West şöyle yazıyor: “Kimi yazarlara göre Tito efsanesi; ölümünden 60 yıl sonra dahi halkı tarafından dev heykelleri dikilerek anılan modern Türkiye'nin kurucusu Atatürk'ün efsanesi ile karşılaştırıldı. Atatürk'ün takipçileri Atatürk efsanesini canlı tutarak, onun laiklik ve Batı yanlısı düşüncelerini savunarak ülkelerini aşırı İslamcı saldırılara karşı yıllar boyu korumayı başardılar. Atatürk, Osmanlı'nın Yunan, Ermeni, Kürt Arap ve Slav kökenli uluslarının iddialarına karşı ilk defa Türk milliyetçiliğini savunan ve bununla başarılı olan bir liderdi. Atatürk efsanesi, Türklerin içindeki güçlü Milliyetçiliğe dayanması nedeniyle her geçen gün büyüdü. Yugoslavlarda böyle bir milliyetçilik olmadığından Tito efsanesi soldu, kayboldu”. (WEST, 1994, s. 332).

Kimi düşünörlere göre bilinen tarihin sonu sayılan komünizmin yıkılmasının bir devamı olarak görölen, kimilerine göre medeniyetler çatışmasının bir parçası olarak yorumlanan Yugoslavya İç Savaşı, artık hafızalardan silinmektedir. Dünya yeni yüzyılın getirdiği başka çatışma bölgelerine odaklanmış durumdadır. Bizler, bu yeni çatışma bölgelerine olan ilgimizi kaybetmeden, ölkemiz için önemli dersler içeren Yugoslavya İç

Savaşından bizlere bugün ve gelecekte yarayabilecek deneyimleri bulmak ve bunları kendimize mal etmek zorundayız.

3.4.1. Parçalanma Yolunda İlk Adım

Tito'nun ölümü ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte ilk etnik çatışma 1981 yılında Sırbistan'a bağlı özerk bölge olan Kosova'da yaşandı. Arnavutlar bu bölgede çoğunlukta ve Kosova'nın bağımsızlığını istiyorlardı. Kosova ise eskiden beri Sırlar tarafından ana toprakları olarak algılanıyordu. 1981 Mart ve Nisan aylarında Arnavut üniversite öğrencileri rejime karşı ilk gösterileri düzenlediler ve "Kosova Cumhuriyeti" sloganları attılar.

Karışıklık Kosova'nın pek çok yerine yayıldı ve politik bir nitelik kazandı. Kosovalıların istedikleri Yugoslavya'daki diğer milletlerle eşitlikti. Özerklik değil cumhuriyet olmak istiyorlardı. (GLENNY, 2001, s. 496). Federal emniyet güçleri olayları çok sert bir şekilde bastırdı. Arnavutların Kosova'da ayaklanması Sırlar arasında tepki yarattı¹⁴ ve Priştine'de de Sırlar gösterilere başladılar. Tito sonrası Yugoslavya'da ilk kez Kosova'da açıkça ortaya çıkan milliyetçilik hareketleri daha sonra diğer cumhuriyetlerde de kendini göstermeye başladı ve zamanla Yugoslavya'nın dağılmasına yol açtı.

Önce Slovenya, daha sonra da Hırvatistan, kaynaklarının diğer Yugoslav cumhuriyetleri için kullanılmasına karşı çıkararak ayrılmanın ilk işaretlerini verdi. (YÜRÜR, 2001, s. 211-212). Artan Sırp milliyetçiliği ve Sırp baskısı karşısında bağımsızlık mücadelelerine başladılar. Tekrar Sırp ve Hırvat örgütleri büyük devlet kurma hevesi ile karşı karşıya geldiler. (ALKAN, 1996, s. 38-41). Sırların amacı Kosova ile birlikte Voyvodina'nın da özerkliğine son vermektir. (ÜLGER, 1996, s. 48-51). Aralık 1990 başında Amerikan Merkezi Haber Alma Örgütü CIA'nın bir raporunda, Sırbistan yönetiminin aşırı Sırp Milliyetçiliğine dayanan politikası sebebiyle, Yugoslavya'da 18 aya kadar büyük bir olasılıkla savaş çıkacağı ve ülkenin

¹⁴ Kosova, Ortaçağ Sırp devletinin başkenti olması sebebiyle, Sırp milliyetçiliğinin tarihsel motiflerinden biridir.

parçalanacağı açıklanmıştır. (Balkanlardaki Gelişmeler ..., 1999, s. 91). Yugoslavya'nın bölünme sürecini başlatan Sırp – Hırvat, Sırp – Sloven çatışması ideolojik temellerini büyük oranda Katolik – Ortodoks karşıtlığından almıştır.

Alman ve Avusturyalı uzmanlar başta olmak üzere bazı Yugoslavya Cumhuriyetlerinin tek başlarına Avrupa Topluluğuna katılabilecekleri yolundaki değerlendirmeler, gelişmiş cumhuriyetlerin Yugoslavya'dan ayrılmalarını kolaylaştırdı. (SIMIC, 1996, s. 15-17). Yugoslavya, Almanya'nın güdümüyle hızlandırılmış bir iç savaşla parçalanmıştır. (ÖZDAĞ, 2001, s. 32). Uygur Dünya, böylesine kanlı bir çatışmayı durdurmakta başlangıçta etkisiz kalırken; taraflar arasında bir uzlaştırma aramak yerine bölünmeyi destekleyen kimi Avrupa devletlerinin tutumları, durumun bu derece şiddetli bir yıkıma dönüşmesinde etkin rol oynadı.

1991'de her akşam Zagreb televizyonunda "Danke Deutschland" (Teşekkürler Almanya) şarkısıyla boy gösteren Hırvat şarkıcı, Almanya'nın parçalanmadaki sorumluluğunun bir kanıtı olabilir. Hırvatlar, Yugoslavya'dan kopmak için verdikleri bütün mücadele boyunca, Almanya'nın desteğini arkalarında hissettiler ve bu destekle yüreklendiler. Parçalanmanın fitili, Batı tarafından, Hırvatistan ve Slovenya'da yakıldı. Bu iki zengin Yugoslav cumhuriyetinin bağımsızlığının büyük bir aceleyle tanınması, Yugoslavya gibi onca değişik etnik kökenden insanın ince dengeler üzerine kurulmuş bir federasyonda birlikte yaşamalarını olanaksız hale getiren nedenlerden biriydi.

AB'nin eski Yugoslavya'nın bütünlüğünün korunması gerektiği açıklamalarının aksine Almanya'nın federe devletlerin bağımsızlığını tanıyacağını açıklamasından aldığı güçle, 25 Haziran 1991 tarihinde Hırvatistan ve Slovenya Cumhuriyetleri bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Bağımsızlığın ilanı ile de Sırpların baskın olduğu Yugoslav Halk Ordusu'na bağlı birlikler 27 Haziran günü Slovenya ve Hırvatistan'a girmiştir.

Slovenya, Hırvatistan ve Bosna Hersek, Sırpların dominant olduğu bir yapıda yaşamak istemediklerinden bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Slovenya, burada Sırp olmaması nedeniyle ufak bir çatışmayla Yugoslavya'dan ayrılırken, Hırvatistan ve Bosna Hersek'teki azınlık Sırp

silahlı direnişe başlamışlardır. 1995 yılında Dayton Anlaşması'na kadar yıllarca süren kanlı bir etnik temizlik başlamıştır. 1980'lerde başlayan, 1989'da Kosova'nın özerkliğinin kaldırılması ile tırmanarak doruğa ulaşan bu gerilimli dönemlerde, Kosovalılar kendileri ile de ilgili olarak bazı kararların alınmasını talep etmişler, fakat Bosna Savaşı'ndan sonra, Dayton Anlaşması öncesinde ve esnasında yapılan girişimler medeni Batı dünyasında dikkate alınmamıştır.

3.4.2. Bağımsızlık İlanına İlk Tepkiler

Yugoslavya, 1990 – 1991 yıllarındaki gelişmelerde bütünlüğünün korunması yönünde Almanya hariç Batı ülkelerinden ve ABD'nden destek bulmuştur. Fakat bunalıma düşen ve zayıflayan Varşova Paktı karşısında ülkenin stratejik değeri düşüyordu. (KARATAY, 2001, s. 157-158).

Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlık kararına ilk tepki, birleşik bir Yugoslavya tercih ettiklerini açıklayan SSCB ve ABD'nden gelmiştir. İngiltere, Kanada, İsviçre, Danimarka, Fransa, Çekoslavakya, Polonya ve İsveç de bağımsızlıklarını tanımayacaklarını ilan etmişlerdir. Almanya, Slovenya ve Hırvatistan'ı tanıyabileceğini ifade eden ilk ülke olmuştur. Belçika, Avustralya ve Avusturya da bu ülkelerin bağımsızlıklarını tanıyabileceklerini belirtmişlerdir. (Balkanlardaki Gelişmeler ..., 1999, s. 97-98).

Fransa, Alman nüfuzu dolayısıyla Slovenya'ya karşı olurken, kendi kültürüne yakın olan Hırvatistan'ın bağımsızlığına insani gerekçelerle daha ılımlı yaklaşmış, ayrıca Hırvatların Sırlara karşı da korunması gerektiğini belirtmiştir. İtalya orta yolu benimseyerek Bosna – Hersek ve Makedonya'nın da Hırvatistan ve Slovenya ile birlikte tanınmasını istemiştir. (a.g.e., s. 103). İngiltere ise ihtiyatı elden bırakmayarak karar için erken olduğunu, beklenmesi gerektiğini söylemiştir. SSCB, Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünü her ne pahasına olursa olsun savunmadıklarını, halkların özgür seçim hakkını Yugoslavya'nın bütünlüğünün önünde tuttuklarını belirtmiştir. (a.g.e., s. 99).

3.4.3. Bağımsızlık İlanından Sonraki Gelişmeler

Hiçbir Sırp azınlığın bulunmadığı Slovenya bağımsızlığını ilan edince, Miloşević, bu bağımsızlığı önlemek için Slovenya'ya saldırdığında, Avrupa Birliği'nin ve özellikle Almanya'nın sert tepkilerini üzerine çekti.

Bunun üzerine Miloşević, Hırvatistan nüfusunun %12'sini teşkil eden Krajina Sırplarını kışkırtmayı tercih etti. Hırvatistan'da yaşayan Sırpların tek yanlı olarak yeni bir özerk bölge ilan etmeleri üzerine ise Hırvatistan bu oldu bittiyi kabul etmedi. 14 Ağustos 1991'den itibaren bölgeye ilk uluslar arası gözlemci gurubu (AT) geldi. (a.g.e., s. 99). Krajina Sırpları 1995 Eylülüne kadar özerk varlıklarını korudularsa da, Hırvatistan, Avrupa'nın da desteğiyle, burasını askerleriyle işgal etti.

Makedonya da 1991 Eylülünde bağımsızlığını ilan etti. Yunanistan'ın karşı çıkmasına rağmen Makedonya Cumhuriyeti adıyla, öteki ülkelerce tanındı. Makedonya'nın bağımsızlığını tanıyan ilk devlet Türkiye'dir.

Gelişmeler üzerine 25 Eylül 1991'de BM Güvenlik Konseyi, Yugoslavya'ya tam ve koşulsuz silah ambargosu uygulanmasını kararlaştırdı. (a.g.e., s. 99).

3.4.4. Bosna Savaşı ve Sırpların Boşnakları Katletmesi

Slovenya, Hırvatistan ve Makedonya'nın ardından Bosna – Hersek de 1992'de bağımsızlığını ilan etti. Bosna – Hersek'in bağımsızlık ilanı Balkanlar'da yeniden savaşın başlamasına sebep oldu. (YÜRÜR, 2001, s. 213). Bu bağımsızlık Avrupa Topluluğu ve Amerika tarafından da resmen tanınınca, Bosna-Hersek Sırpları ayaklandılar. Sırbistan'ın da Bosna Sırpları'nın arkasında yer alması sonucu Bosna'da bir iç savaş başladı. Bu savaşta Yunanistan da Sırbistan'ı destekledi.

Sırpların, Bosna – Hersek'te kısa sürede "Klasik Din Savaşı"na dönüştürdüğü etnik arındırma politikasında, 1389 Kosova Meydan

Savaşı'nın, Türklerden ve Müslümanlardan intikamının alındığı ana fikri işlendi. (BAĞCI, 1993, s. 106). Soykırıma tabi tutulma hadisesi en geniş biçimde Bosna – Hersek'te gerçekleştirildi. Fakat, burada ulaşılan sonuçlar Kosova, Sancak ve Sırbistan'ın kendisi gibi, Eski Yugoslavya'nın Müslüman nüfusu çok olan diğer bölgelerine de uygulanabilir niteliktedir. (CIGAR, 1996, s. 132).

Bosna – Hersek Savaşı'nda BM ve AT'nin Sırlara karşı aldığı ambargo kararlarını Rusya, Yunanistan, Karadağ ve Romanya uygulamadı. Arnavutluk, büyük ekonomik sıkıntılar içinde olduğundan, Kosova sebebiyle Sırbistan ile herhangi bir çatışmaya girmekten kaçındı. Yunanistan, Makedonya'nın tanınmasında Türkiye, Bulgaristan ve Rusya'nın olumlu tutumlarının başka ülkelere yayılmasını önlemeye çalıştı ve ambargoyu açıkça delerek Sırbistan ile ittifaka yaklaşan ilişkiler kurdu. Sırbistan, Türkiye'nin Bosna – Hersek konusunda çok duyarlı davranarak Boşnakların haklarının korunması için gösterdiği diplomatik çabalarına tepki gösterdi. Türkiye, bütün dünya devletleri ile BM, AGİT, AT ve İKÖ gibi uluslar arası örgütler nezdinde her türlü girişimde bulundu. (Balkanlardaki Gelişmeler ..., 1999, s. 152). BM'in 25 Eylül 1991 tarihli ve 713 sayılı genel ambargo kararı ile Yugoslavya'ya silah satışları yasaklandı.

Bosna – Hersek nüfusunu oluşturan Müslüman Boşnaklar, Hırvatlar ve Sırlar arasındaki iç savaş (aynı zamanda da her birinin dış güçlerce desteklenmesi neticesinde dış savaş), Avrupa'nın Müslümanlardan arındırılma isteği, BM, AGİT ve AT'nun sorunun çözümü konusunda etkili ve ciddi tedbirlere başvurmamaları sebepleriyle, Sırların inanılmaz vahşeti ve Müslümanlara uyguladığı etnik temizlik hareketleriyle birlikte 3,5 yıl devam etti. (a.g.e., s. 104-105).

Boşnaklar, Sırp ve Hırvatlar tarafından bölgeyi tarihte idare eden Türklerin bir devamı olarak görüldüğünden asla hoş karşılanmayan bir topluluktur. 1992 –1995 yılları arasında yaşanan Boşnak katliamında Sırp milliyetçiler ve din adamları; bölgenin Türkiye ile bütün politik bağları Osmanlı İmparatorluğunun Birinci Dünya Savaşını takip eden yıllarda yıkılmasından sonra kopmuş olmasına rağmen, Bosna'nın Müslüman Slavlarına Türk diyerek saldırdılar.

Yugoslav toprakları üzerinde ilk çokuluslu güç, Aralık 1992’de, United Nations Preventive Deployment Force – UNPREDEP, Önleyici Güç adı altında BM tarafından Makedonya’ya yerleştirilmiştir. (OKTAY, 2003, s. 140)

Bosna’yı özerk eyaletlere ve kantonlara dönüştürme tasarısı olan BM ve AB’nin Vance – Owen planı Ocak 1993’te Cenevre’de imzalandı. Bosna’da barışı sağlamak için imzalanan plan sonrası çatışmalar şiddetlendi ve katliamlar yaşandı.

ABD ve Avrupa devletleri arasındaki çeşitli görüş ayrılıkları, siyasi çıkarlar ve güvenlik kaygıları neticesinde savaşın önlenmesi yolundaki müdahaleler için geç kalındı. Belki artık geçersiz hale geldiği düşünülen NATO’nun dağılmaması için sebep yaratılıyordu, belki daha sonrası için ne olacağını bilinememesi, belki de 1914 ve 1941’deki iki Sırpı cezalandırma girişiminin sonuçları buna sebep olmuştu.

Yugoslavya ambargosunun deniz ve hava ablukasını için NATO Akdeniz Daimi Görev Gücü (STANAVFORMED – Ekim 1992) ve NATO hava unsurlarının “Operation Deny Flight – Nisan 1993” uçuşlarıyla başlattıkları “No Fly Zone” uygulamaları, bölgede barışın tesisinde önemli roller üstlenmiştir. Nihayet NATO Hava Kuvvetleri, 30 Ağustos 1995’te Sırp hedeflerine taarruzlarını başlatmıştır. Böylece NATO, 1949’dan beri ilk defa barışı silahla tesis etmiştir. BM koordinatörlüğünde NATO uçakları “No Fly Zone” görevleri için 70.000 uçak sortisi üretmiştir. Dayton Antlaşması sonrasında barışın güçlendirilmesini takviye amacıyla, NATO kuvvetlerinin artırılması kararlaştırılmıştır. (CAŞİN, 1996, s. 111-114).

1995 yılı başlarında Bosna – Hersek hala savaşın içindeydi ve topraklarının % 70’inden fazlası Sırp ordusu denetimindeydi. 21 Kasım 1995’te imzalanan Dayton Barış Antlaşması¹⁵ Bosna’da barışı sağlamış, bununla birlikte dünyanın en karmaşık hukuki ve siyasi sistemini de beraberinde getirmiştir. (KAPETANOVIC, 2001, s. 192-193). Üç ulus arasında denge sağlamaya çalışan Dayton Anlaşması çok karmaşık bir demokrasi yaratmıştır.

¹⁵ ABD’nin Ohio eyaletinde, Dayton’daki Wright Peterson askeri üssünde imzalanmıştır.

Amerika, başlangıçta bu iç savaşa bulaşmaktan kaçındı. Soruna el attığında da uyguladığı baskı politikası ile, Dayton Anlaşmasını, Bosna, Hırvatistan ve Sırbistan'a kabul ettirdi. Bu anlaşma ile Bosna'nın %49'u Sırp'lara veriliyordu. Neticede ABD'nin araya girmesiyle Sırp, Hırvat ve Müslüman kuvvetler arasında imzalanan Dayton Anlaşması bölgede barışı tesis etti. Böylece bölgede ABD nüfuzu büyük ölçüde arttı.

Dayton'da "Bosna Barış Anlaşması"nın imzalanmasından sonra, 14 Aralık 1995'te NATO yönetiminde çok uluslu bir "Uygulama Kuvveti" teşkil edildi ve Bosna'daki BM Barış Gücü'nün büyük bölümü geri çekildi. IFOR Harekatı kapsamında, 16 Aralık 1995'te NATO'ya üye 16 devlet ile birlikte toplam 25 ülkenin 60.000 kişilik barışı koruma kuvveti harekete geçmiştir. (CAŞIN, 1996, s. 117).

Yugoslavya Federal Cumhuriyeti Avrupa'yı tehdit edemeyecek kadar küçültülmüştü ve parçaları üzerinde ehlileştirme işlemine başlanıyordu. (ŞİMŞEK, 2002, s. 232).

3.5. Kosova Krizi ve Kosova Savaşı

3.5.1. Krize ve Sonrasında Savaşa Yol Açan Gelişmeler

Kosova, Mareşal Tito zamanında geniş yetkilere dayalı bir özerkliğe sahip olmuştu. Tito'nun ölümünün ardından, Yugoslavya'nın federatif bir yapıya geçmesi ve Sırp'ların Kosova'ya önceden verilen özerkliği kabul etmemeleri üzerine Kosova'da gösteriler ve olaylar çıkmaya başladı. Sırp milliyetçiliğinin alevlenmesinde Kosova'da 1980'de yaşanan gelişmeler belirleyici oldu. Tito'nun 1980'de ölmesi ile Kosova'da tam cumhuriyet statüsü talebi ile gösteriler başladı. İlk etnik çatışma 1981 yılında Sırbistan'a bağlı özerk bölge olan Kosova'da yaşandı.

1981 ve 1989 yılları arasında birçok Arnavut siyasi suçlardan hapslere atıldı. Polislerin özel konutlara baskınlar düzenleyerek birçok kişiyi keyfi olarak gözaltına alması Arnavut milliyetçiliğini tırmandırdı. Sonuçta

Arnavutların Sırlara karşı nefretinin artmasıyla Kosova içinde ve dışında, özellikle Almanya'da, Arnavutlar tarafından Sırbistan'a karşı yürütülen gizli faaliyetler yoğunlaştı. (TÜRKOĞLU, 2001, s. 113-114).

1986 ve 1987 yıllarında da Belgrad'da Kosovalı Sırlar lehine gösteriler düzenlendi ve böylece Sırp milliyetçiliği de tırmanmaya başladı. Bu gelişmelerden cesaretlenen Kosova Sırları da Kosova'da gösteriler düzenlediler. 1989 yılında Birinci Kosova Savaşının 600. yıldönümünde Kosova ovasında Sırp milliyetçiliği zirveye ulaştı. (a.g.m., s. 114-115).

1989 yılında anayasa değişikliği ile Kosova ve Voyvodina'nın özerkliği kaldırılıp Kosova'nın yönetimi doğrudan Sırbistan'a bağlanınca Arnavutlar asıl darbeyi almış oldu.¹⁶ Şiddete maruz kalan Arnavutlar 1990'da özerkliğin kaldırılmasını protesto için bir günlük toplu greve gidince, Kosova'nın güvenlik güçlerinde görev alanlar dahil, 150.000'i işsiz kaldı. (a.g.m., s. 115-116). Kosova'nın özerkliği iptal edildi ve meclisin yasa çıkarma yetkisi geri alınarak Sırbistan Meclisine verildi. Sırbistan Meclisi de 1991'de "Dil ve Yazıların Resmi Kullanılışına Dair Yasa" ile sadece Sırp dilini somut olarak belirtti. (MUZBEG, 2003, s. 116).

Miloşević 1989'da Kosova'nın özerklik statüsünü iptal edince Arnavutlar genel greve gittiğinde pek çok Türk bu greve katılmadı. Türklerin genel grevi desteklememelerinin, başkaldırmamalarının, okullarını ve işlerini terk etmemelerinin çeşitli sebepleri vardır. Kosovalı Türklerin sayısının o zamanlarda 60.000 civarında olması, yani çok az bir nüfusa sahip olmaları, Sırp yönetimine başkaldıran Türklerin tamamen yok olması sonucunu doğurabilirdi. 1912'den bu güne kadar Türk nüfusu çeşitli sebeplerle sürekli olarak azaldığı için, Türkler genel olarak bütün yönetimleri tanımak durumunda kalmışlardır. Miloseviç rejimine Türklerin gösterdiği tepkiler pek etkili olmamıştır. Kosova'da aşırı milliyetçi Arnavutların Türkleri Türkleşmiş Arnavutlar olarak görmeleri de Türklerde milliyetçilik akımlarının yükselmesine sebep olmuştur. Ayrıca, Türkiye'den gelen mesajlar da genel greve Türklerin katılmaması ve başkaldırmamaları doğrultusunda çok etkili

¹⁶ Bu bölgelerin özerkliklerinin kaldırılmasını en sert şekilde protesto eden cumhuriyetler Hırvatistan ve Slovenya oldu ve Sırbistan ile zıtlasmaya başladılar. Böylece, özerkliklerin kaldırılması ile Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin dağılma süreci hızlanmış oldu.

olmuştur. Sonuç olarak ise Arnavutlar, Türkleri Sırlarla işbirliği yapmakla suçlamışlardır. (TÜRBEDAR, 2003, s. 80-82).

3.5.2. Kosova Cumhuriyeti'nin İlanı

Kosova, bağımsızlığa doğru ilk ciddi adımı 28 Aralık 1989'da Kosova Demokratik Birliği (LDK) partisinin kurulması ile attı ve Arnavutlar kendilerini Sırlardan tamamen soyutladılar. 26 – 30 Eylül 1991 tarihleri arasında Arnavutların düzenlediği halk oylamasına Kosova nüfusunun % 87'si katıldı ve katılanların % 99.87'si Kosova'nın cumhuriyet olarak ilanı yönünde oy verdi. (TÜRKOĞLU, 2001, s. 116). Böylece Arnavutlar gizli bir referandum ile Kosova Cumhuriyetini kurmuş oldular. Kosova Cumhuriyeti, ilanının hemen ardından Arnavutluk tarafından tanınmıştır.

Yugoslavya dağılınca 27 Nisan 1992'de Sırbistan ve Karadağ arasında kurulan Yugoslavya Federal Cumhuriyeti ilan edildi. 24 Mayıs 1992'de Kosova Arnavutları arasında ilk seçimler düzenlendi ve ılımlı politikacı İbrahim Rugova %99,5 oy alarak Cumhurbaşkanı seçildi. Kosovalı Arnavutların siyasi hareketinde zaten üstün durumda olan LDK, parlamentodaki sandalyelerden 96'sına sahip oldu. Ancak, girişimleri Sırp makamlarınca sürekli olarak engellenen bu parlamento hiçbir zaman toplanamamıştır.

Rugova'nın izlediği politika; şiddet içeren bir ayaklanmanın önünü almak, sorunu uluslar arası hale getirmek ve seçimlerle sayımları boykot ederek Sırp yönetiminin meşruiyetini sistemli bir şekilde reddetmekti. 1990 yılında "diyalog yoluyla barışçı bir politika" planı uygulayarak Belgrat'tan halkının bağımsızlığını alma çabasına girişti. Bunun sonucunda kendisine "Balkanların Gandhi'si" denildi, ancak istediğini elde edemedi. (OLCAY, 2000, s. 17).

1993 yılı Kosova için bir dönüm noktası oldu ve Kosova muhalefeti bu tarihten sonra giderek güçlendi. (KUT, 1998, s. 58). Kosova Devlet Başkanı Rugova eski siyasal hakların geri verilmesini isterken, Rugova'ya muhalif

güçler Kosova Kurtuluş Ordusu (KKO / UÇK)'nu kurarak şiddet eylemlerine başladılar. Bu durum sonucunda, bölgedeki istikrarsızlık Sırp güçleri ile Arnavutlar arasında silahlı çatışmaya dönüştü.

3.5.3. Bosna Savaşı'nın Ardından Kosova'daki Gelişmeler

Dönemin Sırp kökenli Yugoslavya Devlet Başkanı Dobrica Cosiç'in, 1992 – 1993 tarihli “Kosova'nın Sırbistan'dan ayrılarak ‘Sırp ceplerine’ bölünmesi” önerisi, o zamanlar İbrahim Rugova liderliğinde bağımsızlığını ilan eden ve bir paralel kabine kuran Kosova Cumhuriyeti tarafından reddedilmişti. (CHOMSKY, 2003, s. 122).

Sırp'lar Kosova'da azınlıktaydı ve ekonomik bakımdan Yugoslavya'nın en geri bölgesi olan Kosova'da Sırp nüfus, Arnavutlara göre giderek azalıyordu. Kosova Arnavutlarının yüksek doğum oranları ve Sırp'ların ekonomik bakımdan daha iyi koşulların bulunduğu bölgelere göç etmeleri de bunda etkiliydi. 1948'de Kosova nüfusunun % 68'ini oluşturan Arnavutların oranı, 1981'de % 77'ye, 1991'de % 85'e yükselmişti. (ÜLGER, 1996, s. 48). Bu gelişmeleri takiben de, 1995 -1996 yılları arasında Yugoslav Federal Cumhuriyeti (YFC) tarafından 20.000'den fazla Sırp bölgeye yerleştirilerek nüfus oranı Sırp'lar lehine değiştirilmeye çalışıldı.

Hırvatistan ve Bosna Hersek'teki savaşlarda evlerini kaybeden Sırp'ların Kosova'ya yerleştirilmesi gerilimi artırmış, 1997 yılında Kosova Kurtuluş Ordusu ortaya çıkmış ve bu tarihten itibaren de Kosovalı Arnavutlar uluslar arası kamuoyunun gündemine yerleşmişlerdir.

1918'den sonra Amerikalılar “Bırakınız Avrupalılar birbirlerini yesinler” diye düşünmekteydi. (AKAD, 1992, s. 380). ABD, çıkarlarına bir zarar vermediği sürece Avrupa ve Balkanlar'daki işlere karışmayıp, müttefiklerin sorunları aralarında çözmelerine, belki de sorunları çözümsüzleştirip kendi vazgeçilmezliği için dayanak aramaya çalışmıştır. 1990'lardan itibaren Almanya ve Rusya Federasyonu ile nüfuz mücadelesine girmiş ve Balkanlar'da giderek daha fazla öne çıkmaya başlamıştır. ABD Avrupa'da

Alman ve Rusların emellerini, her seferinde diğeri yanına alarak engellemiştir. (a.g.e., s. 525).

Bu sebeple de krizin çıkmasını müteakip epey bir süre bölgeye olan ilgisini açık olarak ortaya çıkarmamış, sorunun çözümünü Avrupa'ya bırakmıştır. Avrupa'nın ortaya çıkıp, kanıtlayabiliyorsa kendini kanıtlamasını beklemiştir.

Avrupa başarısız olunca, çatışmaların çevre ülkelere de sıçrama ihtimali belirdi. Özellikle Türkiye ve Yunanistan'ın çatışmaya karışmaları ile NATO büyük bir darbe alacaktı. Bu durumda da Rusya pay almak için müdahale edecekti. (BURNAZOVIC, 2001, s. 280-282). Dünya patronu olma konumunu pekiştirme ve hukuki temellere de oturtma amacıyla olan ABD, Avrupa'nın göbeğinde yaşanan yeni bir sorunla daha AB'nin baş edememiş olmasından karlı çıkmıştır. En azından bir süre daha Balkanlar'da ve dünyanın başka yerlerinde tehlikeli istikrarsızlıkların varlığı ve bunlarla baş edebilecek başka bir gücün bulunmaması, "kurtarıcı" ABD'nin zamanla tek dünya gücü olma durumuna meşruiyet ve bir hukukilik yaratır umudunu, en azından ABD için ortaya çıkarmıştır. 1992'de ABD, doğu ile batı arasında dengeleyici unsur olarak gördüğü Yugoslavya ile ilgili politikasını değiştirerek, Yugoslavya'daki savaşta önder rolünü üstlendi ve Avrupa Topluluğunu arka plana itti. (SIMIC, 1996, s. 23-24). Kosova'ya yakın ilgi gösteren ABD, 05 Haziran 1996'da Priştine'de Enformasyon bürosunu faaliyete geçirdi. (TEKİN, 1996, s. 229).

Dayton Barış Antlaşması ABD gözetiminde ve Kosova sorununa değinilmeden, bu konuya antlaşma metninde yer verilmeden imzalanmıştı. Bosna Savaşı 1995'te bitince Sırlar toparlanmaya başladı ve 1998'de Kosova'ya büyük çapta ordu ve polis birliklerini sokarak denetimlerini artırdı. Bosna'dan sonra kriz yaşanan yer Kosova olmuştur.

1998'de Sırp askerleri Arnavut köylerini yakmaya başladıklarında Kosova artık bir savaşa doğru sürüklenmekteydi. Racak köyünde 45 kişinin katledilmesi olayında Sırların iddia ettiği gibi sadece UÇK'yı değil sivilleri de hedef aldıkları uluslar arası kamuoyu tarafından anlaşıldı ve sonrasında da devam eden benzer olaylar neticesinde Sırların sistematik ve planlı bir faaliyet yürüttükleri görüldü. Sırp polisinin bastığı köyde halka köyü terk

etmeleri için 5 dakika süre vermeleri gibi olaylar yaşandı. AB ülkeleri ve uluslar arası toplum Bosna'dan ders almamış gibi katliama seyirci kaldı.

3.5.4. Kosova Savaşı

1998 yılında Kosova'da Arnavutlara yönelik Sırp saldırıları tırmanmış, müdahale edilmediği takdirde Miloseviç rejiminin bölgede Arnavut nüfus bırakmayacağı anlaşılmıştı. Kosova'da ilk çatışmalar 28 Şubat 1998'de başladı. Milosevic 1998 yılı Aralık ayından itibaren At Nalı Harekatını (Operation Horse Shoe) başlattı. Bu hareketin amacı, kuzey Kosova'dan başlayarak, güneye kadar geniş kapsamlı bir etnik temizlik hareketi idi. Önceleri polis gücü ile başlayan bu hareket, Sırp askerlerinin de katılımıyla şiddetlendi. UÇK mensuplarını takip eden Sırp polislerin Likoshan köyüne saldırmasıyla Kosova savaşı başladı. Yaklaşık 200.000 insan özellikle Makedonya ve Arnavutluğa göç etmek zorunda kaldı. Savaş, NATO hava akınlarında tüm Yugoslavya'nın bombalanarak çok sert bir tepki verilmesiyle durdurulabildi. Sonuçta Kosova fiilen uluslar arası yönetime verilmiştir. (KARATAY, 2001, s. 134-135).

At Nalı Operasyonu ile ilgili değişik bir görüşe göre; Sırbistan'ın etnik temizlik ve yıkım planları bombardıman başladıktan iki hafta sonra "keşfedildi" ve bu tür planların varlığı su götürmese de At Nalı Operasyonu muhtemelen uyduruldu. (CHOMSKY, 2003, s. 78).

Savaştan önce AGİT, Kosova'da Sırpların Rambouillet Anlaşması ile sözde kabul ettikleri geri çekilmenin nasıl gerçekleştiğini izlemek için gözlemciler görevlendirdi. AGİT Misyonu Sırpların geri çekilmediğini rapor ettiklerinde Misyon Kosova'dan ayrıldı. 14 Haziran 1999 günü BM Güvenlik Konseyi'nin 10 Haziran 1999 tarihli 1244 sayılı kararı doğrultusunda NATO öncülüğünde operasyon yapıldı. NATO, Kosova'ya geldiğinde hiç kayıp vermeme politikası takip etti.

Tüm dünyaya barış taslağı olarak lanse edilen Rambouillet ultiyatomu, içerdiği NATO askerlerine Yugoslavya toprakları içinde dolaşma serbestisi

verecek düzenlemeler (Berry Posen) dikkate alındığında, açıkça kabul edilemez olan bir egemenlik kaybını öngören ölümcül bir madde içeriyordu. Bu madde, Miloseviç'in NATO'ya tüm Yugoslavya'yı (sadece Kosova'yı değil) NATO örgütlenmesinin bir parçası gibi kullanma izni vermesini gerektirmekteydi. Bu düzenlemeler, Sırbistan'ın temel siyasi önerileri kabul etmesinden sonra ortaya atılmış ve böylece Belgrad'ın anlaşma paketini reddetmesi sağlanmıştı. Bombardımanı takiben başlayan görüşmelerde ise NATO hem bu taleplerden, hem de Sırbistan'ın kabul etmediği diğer maddelerden tamamen vaz geçecekti. Dolayısıyla, açıkça kabul edilemez olan bu madde bilerek konulmuş ve Miloseviç savaşa zorlanmıştı. NATO'nun belli bir BM düzenlemesine bağlı kalmadan hareket etme hakkını yaratmaya yönelik bir fırsat olarak kullanılmıştı. Bunun "dünyanın istikrarsız unsurları"na yönelik bir başka uyarı olduğu da söylenebilir. (a.g.e., s. 123-127).

NATO'nun müdahalesi sırasında ve öncesinde, Sırp askerleri Arnavutluk sınırından içeri girerek sivillere ve askeri güçlere saldırılar düzenlemiştir. NATO müdahalesi devam ederken, Yugoslav askerlerinin Arnavutluk sınırlarını ihlal ederek bazı Arnavut köylerini işgal etmesi, Türkiye'nin insani yardım amacı ile Arnavutluk'a 100 kişilik bir birlik gönderme kararı almasına yol açmıştır. (COŞKUN, 2001, s. 80-89). NATO hareketinin başlamasından önce NATO hareketine karşı tedbir alan YFC, Kosova'daki asker sayısını 36.000'e çıkarmış ve bu arada yarı askeri güçlerin de devreye girmesi ile 27 Mart 1999'dan itibaren Kosovalı Arnavutlara karşı sistematik bir soykırım ve sürgün hareketi başlatılmıştır. Bunun sonucunda Mayıs 1999 tarihi itibarıyla Kosova'dan diğer ülkelere göç edenlerin sayısı yaklaşık 900.000'e ulaşmıştır.

NATO müdahalesi sırasında, birçok Türk de Sırp askerlerinin tacizine uğradı ve Kosova'dan kovuldu. Kosova'nın Viçitirin kasabasında Sırpların yaktığı birçok ev Türklere aitti. (KARAMUÇO, 2000, s. 13). Kosova'daki olaylar sırasında binlerce Arnavut Arnavutluk ve Makedonya'ya sığınınca, Türkiye de bu ülkelerde çadır kentler kurmuş, insani yardım malzemeleri göndermiş ve bir kısım Kosovalı mülteciyi ülkesine kabul etmiştir.

Kağıt üzerinde barış antlaşmaları onaylanırken Kosova'da barıştan yararlanacak kimse kalmamıştır. İnsanlık tarihinin gördüğü en

büyük mülteci olayları yaşanmış, Kosovalı Müslümanların tamamına yakını ülkelerini terk etmişlerdir. Sorun çözülmemiş aksine yeni boyutlar kazanmıştır.

NATO'nun Kosova'ya yerleşmesi ve Sırp silahlı güçlerinin çekilmesi üzerine de Arnavutların Sırlara yönelik intikam saldırıları başladı. Bu sefer de UÇK Sırlara Kosova'yı terk etmeleri talimatını verdi. Sırlar bugün için KFOR'un koruması altında Kosova'da hayatlarını devam ettirmekteler. Kosova'da yönetimi geçici olarak uluslar arası topluluk üstlenmiş durumda.

3.5.5. NATO Müdahalesi

NATO'nun askeri müdahalesi, Yugoslavya'nın egemenliğini ihlal ettiği ve müdahale için BM Güvenlik Konseyinin iznini almadığından yasal değildir¹⁷. Yugoslavya'ya yönelik operasyon için BM Güvenlik Konseyi herhangi bir onay vermemiştir. Yugoslavya operasyonunun yalnızca BM Sözleşmesi'nin değil, aynı zamanda kendini bir savunma örgütü olarak tanımlamış olan NATO tarafından da kendi sözleşmesinin ihlali anlamına geldiği söylenebilir. Sovyet tehdidine karşı kurulmuş olan NATO, görev alanını ancak üye ülkelerden birine saldırı söz konusu olduğunda harekete geçmekle sınırlamıştı. Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte işsiz kaldığı ileri sürülen ittifak, aslında ne zamandır kendisine yeni bir görev alanı ve işlev tanımlama çabasındaydı.

Burada birinci sorun, savunma amaçlı bir örgütün kendi sınırları dışında bir askeri hareket gerçekleştirmesidir. İkinci sorun, bu hareketin gerek NATO Anlaşmasına gerekse BM Anlaşması ve uluslar arası hukuk ilkelerine aykırı bir şekilde gerçekleştirilmesidir. Üçüncü sorun, hareketin dayandığı temeller noktasında, "yasallık" ve "meşruluk" gibi sınırları çok da net olmayan,

¹⁷ BM Anlaşmasına göre dört durumda kuvvet kullanılması yasaklanmamıştır. Bunlardan birisi, BM üyesi olsun veya olmasın, uluslararası barış ve güvenliği bozan bir devlete karşı BM Güvenlik Konseyi kararlarına dayanılarak kuvvet kullanılabilmesidir. BM Güvenlik Konseyi kararına dayalı kuvvet kullanımı, egemenlik çerçevesinde 'milli yetki' ileri sürülerek engellenememektedir.

manipülatif gelişmelere sürekli açık kapı bırakan bir çözümler zincirinin ortaya konmasıdır.

BM onayı alınmadan yapılan bu harekatta medya, kuvvet kullanmada haklılık ve uluslar arası desteğin sağlanması konusunda etkin olarak kullanıldı. İnsanlık dramı ön plana çıkarılarak, günlük detaylı basın brifingleri ile her türlü bilgi basına aktarıldı. BM, tarihinin en büyük barışı koruma operasyonunda başarısız olurken, NATO ilk defa sorumluluk alanı dışında bir bölgede görev aldı. Savaşın Kosova ve Makedonya kanalıyla diğer ülkeleri de içine almasından endişe edildi.

NATO, Türkiye'nin yoğun diplomatik çabaları sonucu Sırp'ları durdurmak amacıyla hava hareketine bir yıllık gecikme ile başladı. Gecikmenin nedenlerinden biri NATO'nun Kosova'ya müdahale etmesi ve Yugoslavya'nın saldırısını durdurması hususunda Rusya ve Çin'in vetosu karşısında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin bir karar alamamasıdır. Bu durumda NATO askeri müdahaleyi "büyük çapta bir insanlık faciasını önleme" gerekçesine dayandırmıştır. Bu uluslar arası hukukta ilk kez rastlanan bir durum olarak emsal teşkil etmiş ve NATO'nun stratejik doktrinini etkilemiştir. Karar alınamamasının diğer nedenleri ise; Kosova Arnavutlarına yardım etmenin Makedonya'daki Arnavutları isyana teşvik edeceği, Kosova'daki bir çatışmanın Yugoslav sınırları içinde tutulamayacağı ve bunun Arnavutluk, Makedonya, Yunanistan'a ve hatta Türkiye'ye sirayet edeceği endişeleriydi. Kosova'daki soykırımı bütün dünya ülkeleri kınamış, buradaki NATO müdahalesini Rusya, Çin, Libya ve Irak hariç desteklemiştir. (KAPETANOVIC, 2001, s. 194). NATO müdahalesinin yasa dışı olduğunu savunan hiçbir NATO üyesi yoktur.

Bir zamanlar NATO'da görevli strateji analisti Michael MccGwire Kosova Savaşı sırasında:

"Tüm dünya ilk kez askeri – siyasal bir ittifakın kendine hem yargıç, hem jüri, hem de cellat rolünü biçtiğine tanık oldu; o askeri – siyasal ittifak ki, uluslar arası topluluk adına hareket ettiği iddiasıyla, kendi kolektif yargısını güçlendirmek amacıyla BM'yi bir kenara itmeye, uluslar arası hukuku ayaklar altına almaya hazırdı. Bütün dünya, karşısında, kendini ahlaki nutuklara

kaptırmış, bir yandan da hakikat konusunda benzerleri kadar sağır bir uluslar arası örgütlenme; öldürme, sakatlama ve imha konusunda emsali olmayan, salt kendi askerlerini riske atma isteksizliğiyle sınırlı bir teknik kapasiteye sahip bir Batılı ülkeler grubu görüyordu.” diye yazıyordu. (CHOMSKY, 2003, s. 9).

24 Mart 1999’da NATO Sırbistan’ı bombalamaya başladı. “Müttefik Güç / Allied Force” harekatı, 19 NATO üyesi ülkeden 14’ünün katılımıyla 78 gün sürdü. NATO harekatına Yunanistan, ordusu bulunmayan Lüksemburg ve İzlanda ile yeni katılan Macaristan, Polonya ve Çek Cumhuriyeti hariç diğer tüm NATO ülkeleri (Türkiye, ABD, Kanada, İngiltere, Almanya, Hollanda, Belçika, İtalya, İspanya, Portekiz, Norveç, Fransa, Danimarka) katılmıştır. NATO’nun temel savı, 1999 harekatı ile İkinci Dünya Savaşından beri Avrupa’da görülen en büyük etnik temizlik teşebbüsünün engellendiği şeklindedir (NATO basın açıklaması, 07 Haziran 2000). (KARATAY, 2001, s. 162).

Kosova’da harekete geçilmesinde resmen bildirilen sebepler; Doğu Avrupa’nın istikrarını sağlamak, etnik temizliği önlemek, NATO’nun güvenilirliğini artırmak olarak sıralanmıştı. (CHOMSKY, 2003, s. 32).

En fazla ileri sürülen gerekçe üçüncüsüydü. Bu gerekçenin özü şuydu: NATO’nun güvenilirliği, ABD’nin güvenilirliği demektir; dünyanın “uyumsuz” unsurları, Washington’daki efendinin emirlerine riayet etmezlerse, nasıl bir bedel ödeyeceklerini görmelidirler. Bir bölgenin “istikrarlı” oluşundan ise sadece ABD’nin egemenliği altında olan, onaylanan çıkarlara hizmet eden doğru güç odaklarının hakimiyetindeki küresel sisteme eklemlendiği takdirde söz edilebilirdi. Bu anlamı ile düşünersek, Sırbistan bombardımanı, NATO’nun güvenilirliğiyle birlikte Doğu Avrupa’da “istikrar” sağlamayı hedeflemektedir. (a.g.e., s. 32-34).

BM Genel Sekreteri Kofi Annan’ın Eylül 1999’da BM’e sunduğu yıllık raporda da belirttiği gibi, NATO’nun bu eylemi, BM anlaşmasını temel alan “uluslar arası güvenlik sisteminin özü”ne yönelik bir tehdit oluşturmuştur. (a.g.e., s. 142).

O zamanki NATO Genel Komutanı Wesley Clark, 24 Mart'ta bombardıman başladığında basını bilgilendirirken, NATO'nun askeri hareketinin Sırp etnik temizliğini durdurmaya ya da Kosova'daki Sırp güçlere karşı bir savaş başlatmaya yönelik olmadığını söylemiştir. (a.g.e., s. 38).

NATO harekati, 1.260 savaş uçağı, savaş uçağı taşıyan üç gemiyle birlikte 30 savaş gemisi ve cruise füzelerine sahip 6 adet nükleer saldırı denizaltısı ile sürdürüldü. NATO hava gücü 35.000 sorti yaptı ve yaklaşık 15.000 bomba ve füze Yugoslavya'yı vurdu. Karadaki taarruz için 27.000 kişilik birlik Arnavutluk ve Makedonya'ya yeniden intikal ettirildi. Türkiye, bu harekate Ghedi / İtalya'da konuşlu 10 adet F-16C uçağı ile Hava Savunma ve Taarruz rollerinde katıldı ve yaklaşık 2.000 saat hareket uçuşu icra etti.

Amerikan uçakları 1.100 adet (toplam 220.000 patlayıcı parçacık içeren), İngiliz uçakları ise 500 adet (her biri 147 parçacık taşıyan) sadece insan öldürmek için tasarlanmış olan msket bombası atmıştı. (a.g.e., s. 134).

09 Haziran 1999' da yapılan anlaşmaya uygun olarak Sırp asker ve polisleri Kosova'yı terk ederek yerini NATO devletlerinin oluşturduğu 50.000 kişilik barış gücüne terk etmiştir. Bu tarihten itibaren Birleşik Koruma Harekati (Operation Joint Guardian) NATO tarafından başlatılmıştır.

NATO bombardımanı ile Tuna Nehri trafiğinin Novi Sad'da kapatılması sebebiyle Ren Nehri'nin ve Atlantik'teki limanların daha işlek hale gelmesi, özellikle Almanya'nın işine gelmişti. ABD de AB'nin girişimlerini geçici de olsa askıya alarak, stratejik açıdan Balkanlar'daki hakimiyetini güçlendirmişti. (a.g.e., s. 141-142).

NATO, Kosova'yı 5 bölgeye ayırarak; Almanya, Fransa, İtalya, ABD ve İngiltere sorumluluğuna vermiştir. Ana Karargah, Priştine'de konuşlandırılmış ve İngiliz komutanın sorumluluğu altında göreve başlamıştır.

10 Haziran 1999 gecesi 200 kişilik Rus zırhlı birliğinin, NATO'dan habersiz olarak Bosna - Hersek'ten Priştine'ye intikal etmesi üzerine KFOR (Kosova Forces) NATO öncü birlikleri 11 Haziran 1999 tarihinde Kosova'ya girmiştir. Yapılan anlaşma sonucunda Rusya'nın Almanya, Fransa ve ABD sektörlerinde görev yapması kararlaştırılmıştır. Rusya, batının karar verme sürecinde fazla dikkate alınmaması nedeniyle prestijini korumak için

Priştine'ye çıkararak bağımsız hareket etmiş, ancak ekonomik sorunları nedeniyle batının isteklerine boyun eğmek zorunda kalmıştır.

Kosova hareketi, Rusya Federasyonu için bir aşağılanma ve hayal kırıklığı olmuştur. (ŞİMŞEK, 2002, s. 129). Batı'nın gerçekleştirdiği bir hareket ilk kez böylesine bir güç gösterisi haline dönüşmüş ve Rusya'nın çıkarları daha önce hiç olmadığı bir biçimde göz ardı edilmiştir. Kosova, aynı zamanda Rusya'nın kendi beyan ve taahhütlerini desteklemekte tamamen aciz olduğunu göstermiştir. Bu, Moskova için fazlasıyla acı verici bir hakaretti. Çünkü Başkan Yeltsin kişisel olarak Yugoslav güvenliğini garanti etmiş ve krizi barışçıl yöntemlerle çözmek için birçok girişimde bulunmuştu.

Nisan 1998'de Kosova'nın Yugoslavya'dan koparılmasına ve bu bölgeye yabancı güçlerin konuşlanmasına Rusya karşı çıkmıştır. Sorunun BM çatısı altında çözümlenmesini, NATO yerine AGİT'in Avrupa meselelerinde daha etkin rol oynaması gerektiğini ifade etmiştir. (OĞUZ, 2001, s. 276).

Türkiye; Kosova'da barışa geçiş sürecinde, barış anlaşmasının uygun koşullarda gerçekleşmesini sağlamak, mültecilerin evlerine dönmelerine yardımcı olmak, altyapı tesislerine destek sağlamak maksadıyla oluşturulan, 50.000 kişilik çok uluslu barış gücüne, 984 personelden oluşan bir Tabur Görev Kuvveti ile iştirak etmiştir. Kosova Türk Tabur Görev Kuvveti (KTTGK); Yunanistan'ın müsaade etmemesi üzerine, 01-04 temmuz 1999 tarihleri arasında Bulgaristan üzerinden intikalini tamamlamıştır.

Kosova Türk Tabur Görev Kuvveti; bir bölüğü Dragas'da, bir bölüğü Mamuşa'da ve taburun geri kalan kısmı Prizren'de olacak şekilde konuşlanmıştır. Almanya'nın Çok Uluslu Güney Tugayı bünyesinde görev yapmaktadır. Dost ve komşu ülke Azerbaycan ve Gürcistan'dan birer takım da Kosova Türk Tabur Görev Kuvveti bünyesinde, Kosova'da barışı destekleme hareketine katkıda bulunmaktadır. Türkiye; Azerbaycan ve Gürcistan takımlarının Türkiye'ye intikali, eğitimi ve Kosova'ya intikali için yardımcı olmuştur.

Türkiye; Kosova'daki barış ortamı tam olarak sağlanıncaya ve Kosova çok uluslu barış gücü kuvvetinin Kosova'daki görevi tamamlanıncaya kadar, bu kuvveti desteklemeye ve katkıda bulunmaya devam edecektir.

3.6. Birleşmiş Milletler Kararları

Dünya düzeninin kabul edilmiş ve yürürlükte olan kuralları Birleşmiş Milletler Sözleşmesinde yazılıdır. Bu sözleşme, BM Güvenlik Konseyi onay vermediği sürece devletler arasında şiddet uygulamasını yasadışı sayar. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde kayıt altına alınan hakların çiğnenmesi durumunda, yine ancak BM Güvenlik Konseyi onayı ile bir ülkeye müdahale söz konusu olabilir.

Soğuk savaş döneminden sonra, 1989 – 1992 yılları arasında dağılma sürecine giren Yugoslavya'da başlayan şiddet hareketlerinin bir iç savaşa dönüşmemesi için çeşitli kararlar aldı. BM, 25 Eylül 1991 tarihli ve 713 sayılı genel ambargo kararı ile Yugoslavya'ya silah satışlarını yasakladı. Temmuz 1992'de aldığı 715 sayılı karar ile bütün Yugoslav Cumhuriyetleri'ne silah ambargosu uyguladı. 757 sayılı Güvenlik Konseyi kararı ile de yeni Federal Yugoslav Cumhuriyeti'ne (Sırbistan - Karadağ) yaptırım uyguladı. (SÜKAN, 2001, s. 209).

BM'in 30 Mayıs 1992 tarih ve 757 sayılı Güvenlik Konseyi bildirisinde "Sırbistan ve Karadağ'ın oluşturduğu Yugoslav Federal Cumhuriyeti'nin ortadan kalkan Yugoslav Federal Sosyalist Cumhuriyeti'nin devamı olarak BM üyeliğinin devam edemeyeceği" ifade edilmiştir.

Aynı yıl Ekim ayında alınan 787 sayılı karara istinaden bölge hava sahası uçuşlara kapatıldı ve NATO bunu denetlemekle görevlendirildi. NATO bu yetkiye dayanarak 1993 Nisanında Kapsamlı Hava Sahası Kontrol Harekatına başladı.

NATO'nun sorumluluk sahası dışındaki kriz durumlarına müdahalesinin hukuki dayanağı, 1992'de alınan kararlar ile gerçekleşmiştir. Böylece NATO,

AGİT ve BM Güvenlik Konseyi sorumluluğunda girişilecek Barışı Koruma Harekatı'na destek ve katkı sağlayabilmiştir.

BM Güvenlik Konseyi'nin 10 Haziran 1999 tarihli 1244 sayılı kararı gereği, Kosova Yugoslavya'nın bir parçası sayılmakta, seçim yapılıp bir hükümet kurulana kadar geçici olarak BM yönetimi altına girmekte, güvenliği sağlama görevi de NATO ve Rusya Federasyonu'na verilmekte, yani Yugoslavya'nın Kosova üzerinde fiili olarak hiçbir kontrolü kalmamakta idi. 1244 sayılı karar, Kosova ile ilgili olarak 1974 Anayasasını geçerli saymaktadır. Söz konusu karar, Kosova'yı "Sırbistan'ın Güney Eyaleti" olarak değil, 1974 anayasasındaki gibi YFC'nin federatif bir parçası olarak tanımaktadır. Ancak dokümanda belirsizlik yaratan nokta, 1244 sayılı kararın YFC'nin varlığını kaybetmesi halinde Kosova üzerindeki Sırp haklarının geçersizliğine izin vermesidir¹⁸.

BM Güvenlik Konseyinin 1244 sayılı kararı uluslar arası sivil ve güvenlik örgütlerinin Kosova'da başlangıçta 12 ay süreyle kalmasını ve daha sonra "Güvenlik Konseyi tarafından aksi yönde karar verilmedikçe" otomatik olarak kalmaya devam etmesini öngörmektedir.

1244 sayılı kararın 4. maddesi:

NATO'nun önemli katkısıyla, uluslararası güvenlik örgütleri bir birleşik komuta ve kontrol yapısı çerçevesinde Kosova'ya intikal ettirilmeli ve bütün Kosova halkı için güvenli bir ortam tesis etme ve evlerini terk etmek zorunda kalan bütün insanların ve mültecilerin evlerine emniyetli bir şekilde dönmelerini sağlama yetkisine sahip olmalıdır. Madde 11 ve 13'te bütün üye ülkelerin ve uluslararası örgütlerin Kosova'nın ekonomik ve sosyal açıdan yeniden inşasına ve mültecilerin ve evlerini terk etmek zorunda kalan insanların hiçbir engelle karşılaşmadan evlerine dönmelerini sağlama gayretlerine katkıda bulunmaya çağrıldığı hususu yeniden vurgulanmaktadır.

1244 sayılı kararın 6. maddesi:

¹⁸ Kosova bölgesine Sırbistan içerisinde özerklik tanıyan, 27 Şubat 1974 tarihinde kabul edilen ve Miloseviç yönetimince 1989 yılında yürürlükten kaldırılan Anayasada; Kosova'nın, "Arnavutlar, Müslümanlar, Sırlar, Türkler, Karadağlılar ile diğer milletler ve halklardan" oluştuğu, Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi'nin "eşit haklı Arnavutlar, Müslümanlar, Sırlar, Türkler, Karadağlılar, diğer uluslar, halklar ve etnik grup mensuplarının" topluluğu olduğu hükme bağlanmıştır.

Kuvvetlerin geri çekilmesinden sonra üzerinde mutabık kalınan sayıda Yugoslav ve Sırp personelin aşağıda belirtilen görevleri ifa etmek üzere geri dönmelerine izin verilecektir:

- a. Uluslararası sivil misyon ve uluslararası güvenlik örgütleriyle irtibat,
- b. Mayın tarlalarının işaretlenmesi ve temizlenmesi,
- c. Sırlara atalarından miras kalan yerlerde kuvvet bulundurulması,
- ç. Kritik öneme haiz sınır geçiş noktalarında kuvvet bulundurulması.

1244 sayılı kararın 10. maddesi:

Kararın bu maddesi NATO Genel Sekreterine ilgili uluslar arası kuruluşların da yardımıyla, Kosova halkına Yugoslavya Federal Cumhuriyeti dahilinde büyük çapta özerklik tanınmasını sağlayacak ve bir taraftan bölgenin geçiş döneminde geçici bir yönetimle idare edilmesini, diğer taraftan bütün Kosova halkının barış içinde normal bir hayat yaşaması için gerekli şartları sağlamak maksadıyla geçici demokratik özerk kurumlar kuracak ve bunların gelişmesini takip edecek bir geçici idare kurulması için Kosova'da uluslararası sivil örgütler görevlendirme yetkisini vermektedir.

Bu madde Kosova'nın siyasi statüsüne çözüm getirmemekte ve geçici olarak belirsizliğe mahkum etmektedir. 11. maddenin alt bölümlerinde Kosova'da görev yapacak uluslar arası sivil örgütlerin sorumlulukları ayrıntılı olarak belirtilmekte olup, BM'in geçiş dönemi vazifesini nihai çözüme kadar sürdürmesi vurgulanmaktadır.

1244 sayılı kararın 11. maddesinin alt bölümleri:

Nihai bir çözüm bulununcaya kadar, EK-2'nin ve Rambouillet anlaşmalarının bütün hükümleri göz önünde bulundurulmak suretiyle Kosova'ya büyük çapta özerklik ve kendi kendini yönetme hakkının tanınması. Nihai bir çözüm bulununcaya kadar, seçimlerin yapılması dahil olmak üzere, demokratik ve özerk bir hükümet kurulması için gerekli geçici kurumların oluşturulması ve bunların gelişmesinin takip edilmesi. Rambouillet anlaşmaları göz önünde bulundurulmak suretiyle Kosova'nın gelecekteki statüsünü belirlemeye yönelik bir siyasi sürecin kolaylaştırılması.

Rambouillet Anlaşmaları; üç yıllık geçici anlaşmalar olup, Kosova'da demokratik ve özerk bir hükümet kurulmasını öngörmektedir. Üç yıl sonra, Kosova sorununa nihai bir çözüm getirmek için bir uluslararası toplantı yapılarak bunun için gerekli mekanizmalar belirlenecektir. Halkın iradesi söz konusu uluslararası toplantıda önemli bir etken olacaktır. Ara dönemde Kosova vatandaşları Kosova'nın kurumları vasıtasıyla kendi kendilerini yöneteceklerdir. YFC hükümeti söz konusu anlaşmaları imzalamamış olup, Kosova'nın bağımsızlığı konusunda yapılacak bir referandumda, temel olarak kullanıldıkları takdirde bunların ciddiyyetten uzak oldukları suçlamasında bulunabilecekleri düşünülebilir.

1244 sayılı karar Madde 11 (c) ile; BM, uluslararası sivil örgütleri "nihai bir çözüm bulununcaya kadar, seçimlerin yapılması dahil olmak üzere, demokratik ve özerk bir hükümet kurulması için gerekli geçici kurumları oluşturmak ve bunların gelişmesini takip etmek"le görevlendirmiştir. Bu görev Kosova'da oy kullanma hakkı olanların seçim kütüğüne kaydedilmesini gerektirmektedir. UNMIK belediye seçimlerinin yapılmasını sağlayarak mahalli idareleri tesis etmiştir.

1244 sayılı kararın 15. maddesi:

UÇK'nın ve diğer silahlı Kosovalı Arnavut grupların bütün taarruzlarına derhal son vermeleri ve bölgede görevli uluslararası güvenlik örgütlerinin başkanı tarafından NATO Genel Sekreteriyle istişareyle belirlenen silahsızlandırma şartlarına riayet etmeleri istenmektedir. Ayrıca, uluslar arası güvenlik örgütlerinin görevlerinin belirtildiği Madde 9 (b)'de özellikle UÇK'nın ve diğer silahlı Kosovalı Arnavut grupların silahsızlandırma şartlarına riayet etmeleri gerektiği belirtilmektedir.

UNMIK¹⁹, KFOR²⁰, AGİT - OSCE²¹, UNHCR²² ile birçok uluslar arası kuruluş, sivil toplum örgütleri ve devlet kuruluşları Kosova'da faaliyet göstermektedir.

¹⁹ UNMIK: United Nations Interim Administration Mission In Kosova (Birleşmiş Milletler Geçici Kosova Misyonu)

²⁰ KFOR: (Kosovo Force), NATO'nun Kosova'da görev yapan barış gücü

²¹ AGİT - OSCE; Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, Organisation for Security and Cooperation in Europe

²² UNHCR: BM Mülteciler Yüksek Komisyonu.

3.7. UNMIK Yönetimi

Sırp birliklerinin Kosova'yı boşaltmasının ardından, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin 1244 sayılı kararı uyarınca Kosova'da BM önderliğinde bir yönetim kuruldu ve bu yönetim UNMIK adı ile göreve başladı. Yönetimin başında BM Genel Sekreteri Özel Temsilcisi (Special Representative Secretary General - SRSG) bulunmaktadır.

BM, Kosova ve Doğu Timor'da ilk kez barış gücü sağlamanın dışında bir geçici yönetim kurarak ülkeyi hükümet gibi yönetmeye başladı. İmzalanan bir konvansiyon ile de BM'e karşı kişi ve kurumların açacağı davalardan muafiyet sağlanmış durumda. Sonuç olarak BM karışması gerekenden çok daha fazla işe karıştığından, bazı şiddet eylemlerinin BM elemanlarına yönelmesi de mümkün. Mitroviça'nın kuzey – güney olarak bölünmesinin sorumlusu olarak BM gösteriliyor. Sonraki savaşın da BM ile Arnavutlar arasında olacağı söyleniyor.

1999'da Kosova savaşının ardından UNMIK'in hazırladığı yasal düzenlemeler Kosova'da yürürlüğe girmeye başladı. UNMIK yasal düzenlemelerinin amacı; Kosova'da barış içinde çok uluslu, çok kültürlü ve çok dinli bir toplumu geliştirmek, Kosova'da yaşayan Arnavut, Sırp, Boşnak, Türk, Roman (Çingene) ve diğer etnik gruplar arasında hoşgörüyeye dayanan toplumsal, siyasal ve kültürel ilişkiler kurmaktır. Bu çerçevede Kasım 2001 seçimleri ile Kosova Meclisi kurularak faaliyetlerine başlamıştır. (MUZBEG, 2003, s. 100-101).

1244 sayılı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararı genel olarak Kosova'daki siyasi ve idari işler ile komşu ülkelerle ilişkilerin düzenlenmesini UNMIK'e bırakmıştır. Ülkede güvenliğin sağlanması ve demokratik kurum ve kuruluşların yerleşmesini müteakip seçimle oluşturulacak parlamentonun ise, ekonominin işler hale getirilmesi, demokrasi ve insan hakları konusundaki standartların yükseltilmesi gibi görevleri yerine getirmesi öngörülmüştür. Söz

konusu BM kararı gereğince UNMIK Başkanı tarafından yürütülecek faaliyetler;

- a. Toplum (fert ve azınlık) haklarının korunması,
- b. Kosova konsolide bütçesinin hazırlanması ve onayı,
- c. Para politikası,
- ç. Gümrük idaresi,
- d. Hakim ve savcılarının görevlendirilmesi, görevden alınması,
- e. Yasa uygulayıcı kurumların (polis, gümrük muhafaza, trafik polisi vb) oluşturulması,
- f. Kosova Koruma Gücü'nün (eski UÇK'nın) sivil savunma (acil yardım) gücü haline getirilmesi,
- g. Savunma, sivil olağanüstü hal ve güvenlik konuları,
- ğ. Uluslararası ve komşu ülkelerle ilişkiler,
- h. Devlet ve kurumların sahip olacakları taşınmaz mallar hakkında nihai kararların verilmesi,
- ı. Sivil havacılık ve demiryollarının yönetimi, işletilmesi
- i. Tapu ve kadastro işlemleri,
- j. Mahalli idarelerin etkinliğinin artırılması,
- k. Nüfus, pasaport ve kimlik işlemleri ile trafik plakalarının düzenlenmesi.

l. KFOR ile hudutların yönetimi, toplum güvenliği ve düzeninin korunması, savunma ve Olağanüstü Hal planlamaların yapılması, halkın silahtan arındırılması konularında koordinasyonda bulunma olarak belirlenmiştir. Görüldüğü üzere Kosova'da yönetimin hemen her alanı, UNMIK'in sorumluluk sahasına girmektedir.

25 Temmuz 1999 tarihinde UNMIK tarafından 1999/1 sayılı "Kosova'da Geçici Yönetimin Yetkilerine Dair Yasal Düzenleme" yayınlanmıştır. Bu düzenlemede BM Genel Sekreteri'nin Kosova Özel Temsilcisi'nin görevini "yürürlükte olan yasalara göre" gerçekleştireceği belirtilirken, UNMIK

kararlarının Arnavutça, Sırpça ve İngilizce çıkarılacağı ifadesi ile 1974 Kosova Anayasası ile Türk diline sağlanan haklar konusunda tezada düşülmüş, dillerin eşitliği ilkesi de yara almıştır. Kosova Türkleri'nin anayasa ile kazanılmış hakları da UNMIK tarafından gasp edilmiştir denilebilir. (a.g.m., s. 116-119). BM Güvenlik Konseyi kararında Kosova'ya barış gücü gönderilirken, karar metninde Kosova'nın halen Yugoslavya'nın bir parçası olduğu ifadesi gayet açık.

15 Mayıs 2001'de BM Genel Sekreteri'nin Özel Temsilcisi tarafından 2001/9 sayılı "Kosova Geçici Öz Yönetimi'nin Anayasal Çerçevesi"ne ilişkin yönetmelik imzalanmıştır. Geçici bir anayasa ve hukuki düzenlemedir. Anayasal Çerçeve, 1974 Kosova Anayasası'nda olduğu gibi Kosova Türk topluluğunu hukuken tanımakta ve belirli haklarını garanti altına almaktadır. Anayasal Çerçeve'de bulunan; İngilizce, Arnavutça ve Sırpça metinlerin eşit, uyumsuzluk durumunda İngilizce metnin geçerli olduğu ve Anayasal Çerçeve'nin aynı zamanda Türkçe ve Boşnakça da yayımlanıp yürürlüğe gireceği ifadeleri ile, Türkçe şimdilik eşit dil olmaktan kısmen çıkmıştır. 120 kişilik Kosova Meclisi'nde 20 sandalye azınlıklara ayrılmıştır. Azınlıklar, bu sabit sandalye sayılarına ilave olarak, seçimlerde aldıkları oy nispetinde milletvekili sayılarını artırabilmektedirler. (a.g.m., s. 120-123).

Seçimle oluşturulan meclise ve hükümete :

- a. Ekonomi ve para politikasının oluşturulması,
- b. Ticaret, endüstri ve yatırımların planlanması,
- c. Tarım ve Ormancılık,
- ç. Eğitim,
- d. Sağlık ve Çevre
- e. İş hayatı ve sosyal güvencenin oluşturulması,
- f. Ulaştırma, posta ve telefon idaresi,
- g. Genel Yönetim hizmetleri,
- ğ. Turizm
- h. Gençlik, spor, kültür konularının düzenlenmesi görevleri verilmiştir.

UNMIK, Kosova'daki azınlıklara milletvekilliği için sabit kontenjanlar ayırmıştır. Türklere düşen sandalye sayısı ikidir. 17 Kasım 2001 seçimleri sonucunda Kosova Demokratik Türk Partisi (KDTP)²³, bu kontenjana ilave olarak bir milletvekili daha çıkarmıştır. KDTP bu seçimlerden toplam üç milletvekilliği elde etmiştir. (TÜRBEDAR, 2003, s. 92). Prizren ve Priştine gibi belediye meclislerinde Türk temsilciler bulunmaktadır. 2004 seçimlerinde KDTP % 1 oy almış, tahsis edilen iki milletvekilliğine seçimde aldığı oy oranına göre bir milletvekili daha ekleyerek üç sandalye sahibi olmuştur.

UNMIK; sorumluluklarını belli bir plan dahilinde, seçimle oluşturulacak hükümete, ilgili bakanlıklara ve oluşturulacak yerli unsurlara (Kosova Polis Gücü, Kosova mahkemeleri, Kosova Gümrük Muhafaza Teşkilatı, Kosova Kara ve Demiryolları İdaresi, Kosova Maliye Teşkilatı gibi), devretmeyi planlamaktadır. Bu kapsamda BM üyesi ülkelerin polislerinden oluşan UNMIK Polisi tarafından eğitilen Kosovalı polisler, diğer polisler ile birlikte görev yapmaktadırlar.

BM, aslında her şeyin Güvenlik Konseyi kararlarıyla yürüdüğü politik bir organ olduğundan ve hiçbir medeni Batılı ülke etkili politika izleyerek Kosova'da askerlerinin hayatını tehlikeye atmak istemediğinden, sorunların çözümü yolunda hızlı ve güçlü adımlar atılamıyor. Konseyi oluşturan 5 ülkenin çıkarları birbirinden farklı olduğundan ve her ülke kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettiğinden, BM'den bir çözüm beklemek ne kadar doğru olur? BM çözüm için mi, yardım için mi Kosova'da? BM'in Kosova'da bulunması sorunları çözmeseyse bile orada bulunmamasından iyidir. Arnavutlar için de Sırp'ların olmasından iyidir.

NATO'nun müdahalesi ile Sırp saldırıları durdurulmuş, Haziran 1999 ayı içinde KFOR Kosova'ya girmiş, Sırbistan ile, Kosova hudutlarından itibaren beş kilometrelik alan Kara Güvenlik Bölgesi, 25 Km.lik alan Hava Güvenlik Bölgesi ilan edilmiş, Kosova'da güvenli bir ortam sağlanması için çalışmalara başlanmış, müteakiben yerlerinden edilmiş kişilerin tekrar yurtlarına

²³ Yugoslavya'nın çok partili sisteme geçmesi ile "Türk Demokratik Birliği (TDB)" adında bir siyasi parti kuruldu. 2001 yılında "Kosova Demokratik Türk Partisi (KDTP)" olarak adı değiştirildi. 1990'ların başında kurulan "Türk Halk Partisi (THP)" ise, Miloseviç zamanında sadece Arnavutların çıkarlarına hizmet etmesi nedeni ile Kosovalı Türklerin desteğini alamadı. (Bknz: TÜRBEDAR, 2003, s. 84)

dönmeleri sağlanmıştı. Geri dönüş sonunda, kırsal alanda yaşayan pek çok Arnavut tekrar kırsal alana dönmek yerine şehir ve kasaba merkezlerinde toplanmış, bu esnada Arnavutların hışmından korkarak buldukları yerleri terk eden Sırp'ların ev ve arsalarına yerleşmişlerdir. Sırp'ların buldukları yerleri terk etmeleri üzerine, Sırp'lara ait evler ve diğer binalar, Kosovalı Arnavutlar tarafından, işgal edilenlerin dışındakiler yakılarak tahrip edilmiş ve kullanılamaz hale getirilmiştir.

Sırp azınlığın yaklaşık 150.000 kadarı 1999 yılında NATO Harekatından sonra, Arnavutların intikamından korkarak Kosova'yı terk etmişler ve Sırbistan'a veya diğer ülkelere göç etmişlerdir. Halen Sırbistan'da veya diğer komşu ülkelerde göçmen kamplarında yaşamaktadırlar. Göçmenlerin yaşam şartlarının çok zor olduğu ve Kosova'daki ev ve arsalarına dönmeyi istedikleri sık sık basına yansımaktadır. Bu nedenle UNMIK tarafından bu kişilerin tekrar Kosova'ya dönmeleri için planlamalar yapılmakta, geri dönüşleri teşvik edilmektedir. Yerlerinden edilen insanların geri dönüşü için UNMIK kontrolünde yatırım faaliyetleri de devam etmektedir. Dönüş yapacak kişilerin evleri ve okulları ile kiliseleri onarılmakta, dönüşlerini müteakip belli bir süre yiyecek, para, tarlalarını ekmeleri için tohum, yiyeceklerini temin için hayvan yardımı yapılması, güvenliklerinin sağlanması planlanmaktadır.

Yerlerinden edilmiş bu kişiler, UNMIK Polisi ve KFOR birliklerinin himayesinde topluca evlerini ziyaret edebilmekte, bu maksatla haftada iki kez "go and see" (git ve gör) konvoyları düzenlenmektedir. Söz konusu konvoylar, her geliş - gidişinde özellikle çocuklar olmak üzere Kosovalı Arnavutların taşlı sopalı saldırılarına maruz kalmaktadırlar. Geçici yönetim yapılan bu uygulamalar ile, Arnavutların nabzını yoklamıştır.

Göçmenlerin geri dönüşlerinde en büyük tehlike, bazı yerlerde boşaltılan Sırp evlerinde, çiftliklerinde ve arazilerinde Kosovalı Arnavutların yaşıyor olmasıdır. Bu kişiler, işgal ettikleri ve iki yıldır oturdukları evleri ve arazileri terk etmek istememektedirler. Bu insanları işgal ettikleri evlerden ve arazilerden çıkmaya ikna etmek için en azından kendi yaşamlarını aynı standartlarda sürdürebilecekleri yeni imkanların sunulması gerekmektedir. Bu ise, yapılacak masrafların ikiye katlanması anlamına gelmektedir. Bu nedenle, özellikle Arnavutlar tarafından işgal edilmiş evlere ve arazilere

dönüş yapılması bugün için mümkün görülmemektedir. Ayrıca, Kosovalı Arnavutlar, işgal ettikleri evleri görmeye gelen herkese karşı anında toplanarak saldırgan bir tutum izlemekte ve gerginlik yaratmaktadır.

Mitrovica şehrinde oturan Sırp lar ise buldukları şehrin kuzey kesimine çekilmişler, bu bölgede yerleşik diğer azınlıkları da kovarak mal ve mülklerine el koymuşlardır.. Böylece şehrin ortasından akan Sava Nehri ile bu nehir üzerindeki köprüyü doğal bir sınır haline getirmişlerdir. Sava Nehrinin kuzeyine Arnavut, Türk, Goralı, Çingene hiçbir etnik grubun geçmesine müsaade etmemişlerdir. Şehrin kuzeyinde kendi belediyelerini, mahkemelerini, okul idarelerini, şehir yönetim birimlerini kurmuşlar, ayrıca güvenlik için halk arasında Köprü Gözcüleri (Bridge Watchers) adlı gönüllü bir birlik oluşturmuşlardır. Mitrovica Sırp ları, şehrin kuzeyinde kendi yönetimlerini kurmak, bu bölgeyi ileride tartışmalı bölge haline getirmek ve Kosova - YFC sınırının Sava nehrinden geçmesini sağlamak, bu mümkün olmazsa en azından bu şehri bölünmüş bir şehir haline getirmek için gayret göstermektedirler. Ancak UNMIK yetkilileri Mitrovica'nın bölünmesine ve Sırp ların bu bölgede kendi yönetimlerini kurmalarına hiçbir zaman müsaade etmeyeceklerini ifade etmektedirler.

Sırp lar, Kosova'nın değişik yerlerinde muhafaza ettikleri küçük yerleşim birimlerini de özerk ve kendi yönetimlerine sahip bölgeler haline getirmek istemekte, nihayetinde birçok küçük kanton ile Mitrovica şehrinin kuzeyinde kalan bölgede Sırp yönetimleri oluşturmak istemektedir.

Sırp lar ve Arnavutlar yaşanan olayların sonucunda artık beraber olma olgusundan çok uzaklaşmış durumdadır. Mart 2004'te Kosova Geçici Yönetimi'nin Sırp Mültecilerin dönüş kararının uygulanması yönündeki ısrarı, Arnavutlar üzerinde büyük bir tepkiye neden oldu. Halk UNMIK binalarına kalabalık gruplarla gelerek alınan kararları protesto etti ve Kosova genelinde birçok UNMIK binasının camları göstericiler tarafından kırıldı. Aslında Arnavutlar UNMIK'in pasif ve etkisiz yönetiminden baştan beri şikayetçiydi. Yaşanan ekonomik sorunlar ve mevcut yapıda düzelmeyen olmaması, Kosova Meclisi tarafından alınan birçok kararın da, UNMIK yönetimi tarafından engellenmesi neticesinde, halkın büyük bir çoğunluğunda UNMIK'in faydadan çok zararı oluşu yönünde kanının gelişmesini sağladı.

Ayrıca Arnavut Halk, Sırp'ların tarihsel mirası olarak yaşayan kilise ve manastırların tamamının KFOR askerleri tarafından sıkı güvenlik önlemleri altında korunması, Arnavutlar arasında, KFOR'un kendi güvenliklerini sağlamak yerine Sırp'lara daha olumlu baktıkları düşüncesini geliştirmiştir.

UNMİK'in aldığı bu karar sonuç olarak bardağı taşıran son damla oldu. Arnavutlar UNMİK binalarına, KFOR birliklerine, Ortodoks Kilise ve Manastırlarına saldırdı. Saldırıları ancak bir hafta içerisinde kontrol altına alınabildi.

3.8. UÇK (Kosova Kurtuluş Ordusu)

1993 yılında kurulan UÇK (Ushtria Çlimitare e Kosoves), 1997'den itibaren Kosova sorununu uluslar arası gündeme taşıyarak Batı'nın desteğini almak amacıyla etkili faaliyetlere başlamıştır. Sırp güçlerine saldırılar düzenleyerek Sırp'ların da masum Arnavut halka saldırmalarını, böylelikle de sorunun uluslar arası boyuta taşınmasını sağlamışlardır. Başlıca taktikleri Sırp hedeflerine saldırılar düzenleyerek, Sırp'ların Arnavutlara karşı saldırıya geçmelerini sağlamak olmuştur. Bu şekilde birçok Arnavut köylüsü kurban edilmiştir.

UÇK'nın programında Kosova'nın bağımsızlığı vardı. (GLENNY, 2001, s. 521). 1997'de Arnavutluk'taki iç savaş sonucu Arnavutluk ordusunun silahları ele geçirilerek UÇK kamplarına getirilmiştir. UÇK Kosova'nın bazı bölgelerinde denetimi ele geçince, ağır silahlar kullanan Sırp polisi, UÇK yuvası savıyla, Arnavut köylerini yakmaya başlamışlardır. Sırp'ların bu hareketleri UÇK'yı daha da güçlendirmiş ve UÇK'ya katılımı artırmıştır. Özellikle Raçak'taki katliam neticesinde ortaya çıkan 45 sivil Arnavut cesedin ardından, 78 gün sürecek NATO müdahalesi 24 Mart 1999'da başlamıştır. (TÜRKOĞLU, 2001, s. 119-121). NATO hareketine en büyük destek Kosova Kurtuluş Ordusu'ndan gelmiştir.

Kosova krizi sırasında Kosova Kurtuluş Ordusu – UÇK'nın eylemleri Yunanistan'ı epey rahatsız etmiştir. 1944'te Yunanistan denetimindeki

Çamerya bölgesinde soykırıma uğratılarak yurtlarından sürülüp mal varlıkları gasp edilen Müslüman Arnavutların da kurdukları Çamerya Kurtuluş Ordusu ile Yunanistan'ı hedef alabilecekleri söylentileri çıkmıştır. Ayrıca UÇK'dan esinlenen bu örgütün, Kosova'nın Arnavutluk ile birleştikten sonra Çamerya'ya yönelik planlarının da bulunduğu iddia edilmiştir. 1999 Şubat – Mart aylarından itibaren ve NATO'nun Kosova operasyonu boyunca Yunan basını NATO'ya ateş püskürmüş, Belgrad'ı ve Miloseviç'i ise desteklemiştir. (HATİPOĞLU, 2001, s. 47-48).

NATO Hava Harekatından sonra Haziran 1999 ayı içinde Kosova'ya giren KFOR ile Kosovalı Arnavutların oluşturduğu savunma gücü UÇK arasında imzalanan Teknik İşbirliği Anlaşması ile UÇK'nın tamamen silahsızlandırılarak Kosova Koruma Gücü (Kosova Protection Corps - KPC) haline dönüştürülmesi öngörülmüştür. Anlaşmaya göre 01 Şubat 2000 tarihinde yeniden teşkilatlandırılan UÇK, kendisine TMK (Trupat Mbrojtjes Se Kosoves - Kosova Savunma Birlikleri) adını vermiştir. Halen bu isimle faaliyet göstermekte, amblem olarak ortasında Kosova haritası bulunan TMK yazısını kullanmaktadır.

Yapılan anlaşmaya göre bu güç bir ordu değildir. Deprem, sel, yangın vb. durumlarda kullanılacak sivil savunma gücü haline getirilecektir. Anlaşma uyarınca KPC'nin hiçbir zaman, isyanları bastırmak, terörle mücadele veya kanun ve düzeni korumak gibi bir görevi olmayacaktır. Bu anlayışa göre yeniden teşkilatlandırılan KPC'nin, savaş döneminde yasa dışı işlere karışmış elemanlarından büyük ölçüde temizlenmesi sağlanmış, KFOR öncülüğünde kendisine verilen görevlere uygun olarak eğitilmesine başlanmıştır.

Teknik İşbirliği Anlaşması gereği KPC teşkilatında 3.000'i aktif, 2.000'i yedek olmak üzere toplam 5.000 personel bulunacak, bu personelin % 10'u azınlıklardan oluşacaktır.

Önemli sayıda KPC elemanı, tehdit, kaçakçılık, hırsızlık, gasp, zorla para toplama veya savaş sırasında sivillere karşı işledikleri suçlardan dolayı yargılanmakta veya hapis yatmaktadır.

3.9. Çözüm Senaryoları

Sınırların dil, din veya tarihi süreç gibi ölçütlere dayandırılmaksızın çizildiği kültürel ve demografik bir mozaik oluşturan Balkanlarda; milli çıkarlar, tarihten gelme duygular, geleceğe yönelik hayaller ve bölge dışı devletlerin müdahaleleri ile çok hassas bir denge oluşmuştur. Bu dengenin bozulması zincirleme tepkilere neden olabilir.

1999 yılında Kosova sorununa NATO müdahalesi gerçekleşmiş, fakat Kosova'nın statüsü belirlenmemiştir. Türkiye, gelecekte istikrarsızlığa sebep olabilecek Balkanlar'la ilgili tüm meselelerde pazarlık yoluyla çözüme ulaşılması taraftarıdır. Türk hükümeti, böyle bir ihtimali önlemek için tüm Balkan ülkeleriyle ortaklaşa ilişkiler geliştirme ve istikrar sağlayacak çok uluslu bölgesel projeler üretmenin yollarını aramaktadır. Buna rağmen, G – 8 yapısı içinde Kosova Savaşı'na siyasi bir çözüm geliştiren Amerikalı ve Avrupalı hükümetlerin, Sırp'ların geri çekilişini ve mültecilerin bölgeye dönüşünü denetleyecek Kosova Barış Gücü'nde Türkiye'ye fazla bir rol vermediklerini de söylemek gerekir. (KRAMER, 2001, s. 229-230). Batılı güçler, Türkiye'nin katılımı olmadan bir barışın sağlanamayacağını gördükleri halde Türkiye'yi Balkanlar'daki barış çabalarına dahil etmek istememektedirler.

Bosna ve Kosova krizlerinden sonra doğan "Güneydoğu Avrupa" kavramı ve büyük güçlerin Balkanlara doğrudan müdahil olmaları, kontrollü bir Güneydoğu Avrupa'ya gidildiği izlenimini vermektedir. (HATIPOĞLU, 2001, s. 181).

AB, 09 Ekim 2000'de Yugoslavya'ya yönelik olarak uyguladığı ambargoyu kaldırmış, ABD de 12 Ekim 2000'de petrol ambargosu ve uçuş yasağını kaldırdığını açıklamıştır. Yugoslavya, 02 Kasım 2000'de BM'e, 10 Kasım 2000'de AGİT'e üye olmuştur. 24 Kasım 2000'de Yugoslavya'nın Avrupa Konseyi'ne üyelik başvurusu resmen kabul edilmiştir. (KALE, 2001, s. 308-309).

Kosova'nın siyasi statüsüyle ilgili muhtemel seçenekler genel olarak şunlardır:

- Bağımsızlık,
- Özerk statüyle Sırbistan'a entegrasyon,
- YFC bünyesinde cumhuriyet statüsü,
- Uluslar arası hamilik,
- Bölünme.

Kosova'da durum Bosna Hersek'e nazaran daha kırılgan ve hassas durumdadır. Bölgenin nihai durumunun hala kararlaştırılmamış olması, UÇK'nın küçültülerek silahsızlandırılması ve bir Sivil Savunma Örgütüne dönüştürülmesi ve kanun gücünün kurulamaması temel sorunlar olarak görülmektedir. Bölgede bulunan NATO Barış Gücü KFOR bölgeyi idare eden BM Genel Sekreteri özel temsilcisinin desteğinde genel emniyeti sağlamaya devam ederken küçülme gayretlerini de sürdürmektedir.

3.9.1. Bağımsızlık

Kosova'nın bağımsızlığına kavuşması hemen hemen bütün etnik Arnavutların arzusu olmakla birlikte pek mümkün görünmemektedir. Tüm Kosovalı Arnavutlar, 1991 yılı Haziran ayında Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlık bildiremelerinin yayınlanmasından bu yana bağımsızlık arayışı içerisinde olduklarıdır. Bu konu, bütün etnik Arnavut siyasi partilerin mutabık kaldıkları başlıca konu haline gelmiştir.

Bosnalı Hırvatların veya Bosnalı Sırp'ların bağımsızlık fikri, ilk olarak uzun bir süreden beridir özerklik peşinde koşan Kosova'yı ateşleyecektir. Kosova'nın özerklik talepleri ABD ve AB tarafından, aynı ilişkinin ters reaksiyonundan çekinildiği için kabul görmemektedir. Karadağ benzeri kurucu bir statü veya Bosna içindeki Sırp Cumhuriyeti gibi iç sınırları egemenlik alanı içinde tanımlanmış otonomi benzeri bir çözüm Kosova'nın geleceği için bir örnek oluştururken, Bosnalı Sırp ve Bosnalı Hırvatların konumlarında oluşabilecek değişiklikler tüm bölge için örnek olma mahiyetinde olacağından dikkatlice izlenmektedir.

Kosova'nın bağımsızlık ilanı ve / veya Arnavutluk ile birleşmesi Makedonya'nın güvenliğini ve iç dinamiklerini olumsuz yönde etkileyecektir. Bu durumda Yunanistan, Bulgaristan, Karadağ ve Sırbistan ciddi olarak etkilenecektir. (ŞİMŞEK, 2002, s. 227).

Kosovalı Arnavutların büyük çoğunluğu ile Avrupa ve Amerika'da yaşayan Arnavutlar Kosova'nın bağımsızlığından yanadırlar. Kendi topraklarını da bağımsız bir Kosova'nın içine çekecek olan bu seçeneği, Presevo Vadisindeki ve Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti'ndeki radikal etnik Arnavut gruplar da tercih etmektedirler.

Sırpaların Kosova'nın bağımsızlığına karşı çıkmasının başlıca nedeni, bu vilayeti tarih ve kültürlerinin beşiği olarak değerlendirmeleridir. Ayrıca, uluslar arası camianın da büyük bir bölümü bu seçeneği tercih etmemekte, bu durumun Bosna - Hersek Cumhuriyeti içindeki Sırp Cumhuriyeti ile Boşnak - Hırvat Federasyonuna, Sancak, Kuzey Voyvodina, Batı Makedonya, ve Karadağ da dahil olmak üzere domino etkisiyle bir çok yere sirayet etmesinden korkmaktadırlar.

Kosova Adalet Partisi Genel Başkanı Sylejman Çerkezi ise "1913 yılındaki talihsiz Berlin Kongresi kararlarıyla parçalanan Arnavut topraklarının hala birleştirilmediği, Makedonya, Kosova ve Karadağ'da yaşayan Arnavutların bir devlette birleştirilmesi yolunda Arnavut siyasi partileri arasında henüz bir anlaşma sağlanamadığı"nı söylemiştir. Makedonya'da gizli bir Arnavut Milli Ordusu ortaya çıkmıştır. Karadağ'daki Arnavutlar kendilerine özerk bir statü verilmesini talep etmektedirler. Kosova'nın tam bağımsızlığını talep eden liderler ve Arnavut milliyetçileri ile uluslar arası topluluk arasında ileride, özellikle Kosova'nın statüsünün belirlenmesi aşamasında sorunlar yaşanacağı çok açıktır. (TÜRKOĞLU, 2001, s. 125-129).

Bölgede Kosova sorunu tetikleyebilecek olan sorunlardan birisi Karadağ'ın bağımsızlık ilan etmesidir. Bu durumun Kosova, Voyvodina ve Sancak'ta ki durumu daha da hassas bir konuma getirecek olması ve Bosna Hersek ile Makedonya'da da yeni istikrarsızlıklara sebep olma ihtimali

nedeniyle, uluslar arası toplum bağımsızlık konusunda Karadağ'dan desteklerini çekmişlerdir.

Karadağ'ın olası bir bağımsızlık kararının, Kosova'ya da tam bağımsızlık yolunu açabileceği, Kosovalı Arnavutların Karadağ'ın ayrılmasını kendi bağımsızlık isteklerini destekleyen bir örnek olarak algılayıp, amaçlarına ulaşmada bunu emsal gösterebilecekleri ve böylece Kosova'nın da bir daha geri dönmek üzere Sırbistan'dan ayrılabilmesi düşünülebilir.

Daha büyük Arnavutluk düşüncesiyle hareket eden bir Kosova'nın ortaya koyacağı daha büyük Arnavutluk düşüncesi, zincirleme olarak, daha büyük Sırbistan, daha büyük Bulgaristan vb. düşünceleri tetikleyecektir. Bu düşüncenin terk edilmesi, Kosova sorununa yönelik üretilecek çözümlerin işlevselliğine ve kalıcılığına, dolayısıyla da, Balkanlar'da barış ve istikrarın kalıcılığına hizmet edecektir. Dünya siyasal sistemi nasıl, Almanya ve Avusturya'nın birleşmesini yasaklamışsa, benzer bir düzenlemeyi Kosova ve Arnavutluk arasında yaparak, bu yöndeki endişeleri de giderebilir.

3.9.2. Özerk Statüyle Sırbistan'a Entegrasyon

BM'in, Kosova'nın Sırbistan'a iade edilmemesi gerektiğini zımnen kabul ettiği düşünüldüğünde, bu seçenek hiç gerçekçi görünmemektedir. Kosova 1912-1913 Balkan savaşlarının ardından Sırbistan'a dahil olmuştur. Böylelikle Sırbistan, Ortaçağ'dan bu yana ilk kez yeniden "eski Sırbistan"ın kontrolünü ele almıştır. Kosova 2. Dünya Savaşı sırasında İtalyan egemenliği altındayken kısa bir süre Arnavutluk'a bağlanmasının ardından, 1945'te Sırbistan'a geri dönmüştür. 1946 Yugoslav anayasasında ve 1992 YFC anayasasında Kosova, Sırbistan sınırları içinde bir bölge olarak tanımlanmıştır

Sırların hemen hemen tamamı bu seçeneği tercih etmektedir. Sırlar Kosova'yı Sırbistan'ın tarihi ve dini geçmişinin merkezi olarak görmektedirler. Belgrad'taki ılımlıların, Kosova'nın gelecekteki statüsüne ilişkin müzakerelerde bu seçeneği başlangıç noktası olarak kullanmaları muhtemeldir.

Uluslar arası camianın çoğunluğu, Belgrad'a yakın olanlar da dahil olmak üzere, Kosova'nın durumunun bu vilayetin tekrar Sırbistan'a entegre edilmesi hususunun ötesine geçtiğinin farkına varmışlardır. Kosovalı Arnavutlar bu seçeneğe şiddetle karşı çıkacaklardır.

Prensipte Kosova'nın iç egemenliğe dayalı bir otonomiye sahip olması hala temel çözüm alternatifi olarak sunulmaktadır. Ancak, soyut bir otonomi alternatifinden çok otonominin muhtevası önem taşımaktadır. Yugoslavya içinde Karadağ benzeri kurucu bir statü ya da Bosna içindeki Sırp Cumhuriyeti gibi iç sınırları egemenlik alanı şeklinde tanımlanmış bir de facto otonomi benzeri bir çözüm Kosova'nın geleceği için bir kıyas niteliği taşıyabilir. Yoksa Sırbistan içinde tanınan kültürel / ekonomik ağırlıklı bir otonomi, Kosova için herhangi bir güvenlik ve istikrar garantisi oluşturmayacaktır. Daha önce çok daha kuvvetli bir otonominin Sırp yetkililerce merkezi bir kararla kaldırıldığını bilen Kosovalılar için otonomi ancak ve ancak iç egemenlik alanının net olarak tanımlandığı bir durumda kısmi bir çözüm niteliği taşıyabilir.

3.9.3. YFC Bünyesinde Cumhuriyet Statüsü

Bu seçeneğe göre Kosova, Karadağ ve Sırbistan'la birlikte oluşturulacak bir konfederasyonun üçüncü cumhuriyeti olacaktır. Bu seçenek etkili bir uluslar arası desteğe sahip olması itibariyle oldukça muhtemeldir. BM Güvenlik Konseyinin 1244 sayılı kararı Kosova'ya YFC dahilinde geniş kapsamlı özerklik sağlamaktadır. 1974 Yugoslav anayasasında Kosova'ya özerk vilayet statüsü verilmiştir.

BM Güvenlik Konseyinin 1244 sayılı kararındaki YFC'nin toprak bütünlüğünün korunması ve Kosova'ya geniş kapsamlı özerklik sağlanması konularındaki belirsizliği çözüme ulaştırması bakımından, uluslar arası ve bölgesel camianın çoğunluğunun böyle bir teklifi desteklemesi muhtemeldir. YFC Cumhurbaşkanı bu seçeneği onaylamamış, ancak bir anlaşmaya varmak üzere Kosova hakkında bir orta yol bulma isteğini açıkça ifade etmiştir.

Buna karşın Kosovalı Sırlar ile Kosovalı Arnavutlar bu seçeneği tercih etmemektedirler. Bununla birlikte muhalefetlerinin şiddeti, sağlanacak özerklik derecesiyle ilgili ayrıntılara bağlı olarak değişecektir. Priştine'yi kendi yasalarını, eğitim sistemini, vergilerini ve adli sistemini belirlemede neredeyse tamamen özgür kılan, Belgrat'ın müdahalesini sadece sözde bırakan, son derece geniş kapsamlı bir özerkliği muhtemelen Kosovalı Arnavutlar kabul edecek, fakat Kosovalı Sırlar kabul etmeyecektir. Bunun tersi de geçerli olacaktır. Bu durum Karadağ'ın federal hükümetteki gücünü azaltacağından Karadağ'ın da bu seçeneğe karşı çıkması beklenebilir. Bu da yeni bir anayasa krizine neden olabilir. Ayrıca, bu seçenek kabul edilse bile Presevo vadisinde yaşayan Arnavutların temel hak ve özgürlükleri ile ilgili problemlerin halledilmemesi durumunda bölgedeki istikrarsızlık devam edecektir.

ABD ile müttefikleri, "Büyük Arnavutluk"tan korktukları ve istemedikleri için Kosova'nın Sırbistan'ın egemenliğinde kalmasını uygun görmüşlerdir. (CHOMSKY, 2003, s. 28). Daha büyük bir Sırbistan ya da Arnavutluk ile birleşebilecek bir Kosova yerine, daha demokratik bir Sırbistan ve Kosova tercih edilecektir.

3.9.4. Uluslar Arası Hamilik Altında Kosova

Kosova halen hamilik statüsündedir, ancak bu durum ilelebet sürdürülemezdir. Bu durumun bir süre daha devam etmesi Kosova'nın nihai statüsü konusundaki kararı ertelemekten başka bir işe yaramayacaktır.

Olaylar nihai barışçı bir çözüme el vermediği takdirde, bazı uluslar arası çevreler bu seçeneği geçici bir tedbir olarak da olsa destekleyebilirler. Birliklerde azaltma yapılması ve güvenlik taahhütlerinin indirilmesiyle bu yaklaşımı sürdürmenin getirdiği maliyetler kısılabılırsa ve sivil kuruluşların kuvvetlendirilmesi veya barışçı bir çözüm bulunmasında gözle görülür ilerleme kaydedilebilirse bu yaklaşım sürdürülebilir. Yugoslav yetkililer, Kosovalı Sırp ve Arnavutlar daha iyi bir çözüm bulmaya çalışmak için kendilerine ilave bir süre sağladığına inandıkları takdirde bu yaklaşımı olumlu

karşılacaklardır. Özellikle Arnavutlar, kısa vadede bu görüşe destek vermekte, tam bağımsız olana kadar çok uzun yıllar devam etse bile Sırp idaresi altında olmak yerine uluslar arası idarenin altında kalmayı tercih etmektedirler. Bu seçenek, Kosova'nın siyasi statüsüyle ilgili daimi bir çözüm olarak ne uluslar arası camiadan, ne Yugoslav yetkililerden, ne de Kosovalılardan destek görecektir.

3.9.5. Bölünme

Bu seçeneğe göre Kosova, Mitroviça kentini ikiye bölen Ibar nehri sınır olarak nehrin kuzeyi Sırbistan'a, güneyi Arnavutlara bırakılacak şekilde ikiye ayrılarak bölünecektir. 2. Dünya Savaşı'nın ardından Kosova'da Arnavutların bağımsızlık hareketinden korkan Tito, etnik çeşitlilik getirmek için vilayete halihazırdaki kuzey bölgesini eklemiştir. Ancak bu seçenek, Strpce, Novo Brdo ve Gracanica gibi, Ibar nehrinin güneyinde kalan etnik Sırp bölgelerini koruyamayacaktır.

Belgrad son çare olarak bu çözümü vilayeti hepten kaybetmeye yeğleyecektir. En azından Sırbistan'ın atalarından kalan vatanının bir kısmını ve başta maden yatakları olmak üzere kuzeydeki doğal kaynakları elinde tutacaktır. Sırp, daha önce bütün Kosova için planladıkları işgal eylemini Kuzeydoğu şehirlerinde uygulamaya koymanın yollarını arayacaklardır. Kuzey Kosova'nın, güneydeki Sırp bölgeleri de dahil olmak üzere vilayetin geri kalan bölümünden belirgin ölçüde farklı olan kültürel özellikleri itibariyle, ekseriyetle Sırp'ların baskın olduğu bir bölge olduğunun da anlaşılması gerekmektedir. Bu planın gerçekleşmesi durumunda Türkiye'nin; Müslüman Boşnakların yaşadığı Sancak Bölgesi ve Bosna ile irtibatı kesilecektir. Diğer yandan Kosova'da ki Türkler yeni sınırlarla bölünecektir. Böylece en büyük zararı Türkler görecektir. Bunun için Türkiye bu senaryoyu bozmak üzere diplomatik tedbirler geliştirmelidir. (Türk Dünyası ..., 1999, s. 59).

Kosovalı Arnavutlar, daha çok Trepce maden ocakları tesisi üzerindeki haklarını kaybetme korkusuyla bu teklife direnç göstermektedirler. Vilayetin kuzey bölgesini etkileri altında tutamayacaklarından, eninde sonunda bu

seçeneği kabul etmeleri muhtemeldir. Priştine yönetimince taleplerini geri çekmeleri için büyük miktarda uluslar arası tazminat ödenmesinin istenmesi muhtemeldir. Kosovalı Arnavutlar karşılık olarak ayrıca Presevo Vadisinin tekrar Kosova'ya bağlanmasını da bekleyeceklerdir. Bu durumda Sırlar, Sırbistan'dan Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti'ne giden kara yolu güzergahının kontrolünden de vazgeçmek durumunda kalacaktır. Şayet bölünme Presevo Vadisi meselesi ele alınmadan sonuçlandırılırsa, bölgedeki isyan hareketlerinin artması muhtemeldir. Ayrıca başta Avrupa olmak üzere Mitroviça'da bir "Berlin Duvarı" yaratılmasını istemeyen uluslararası camia da bu seçeneği tercih etmeyecektir.

Kosova'nın nihai statüsü henüz belirlenmemiştir. Kosova'da gelinen son nokta Sırp ve Arnavutların birlikte ortak bir siyasi hayat alanı oluşturmasını iyice güçleştirmiştir. Ortaya çıkan yoğun güvensizlik ortamı, geçici çözümleri ve garanti altına alınmamış sınırlı özerklik tanımlamalarını gittikçe devre dışına itmekte ve nihai çözüm alternatiflerini azaltmaktadır. Sırlar için de Arnavutlar için de "ya hep ya hiç" formülü ön plana çıkmakta, bu durum da fiili güç destekli diplomasının esneklik alanını daraltmaktadır. Sırların Soğuk Savaş döneminde çok daha yüksek bir sosyo – kültürel entegrasyon süreci yaşadıkları Boşnaklarla bir arada yaşamayı dahi içlerine sindiremedikleri bir güvensizlik ortamında, Arnavutlarla ortak bir devletin unsurları olmayı benimsemeleri çok güçtür.

4. KOSOVA'NIN TÜRKİYE AÇISINDAN STRATEJİK ÖNEMİ

Kosova sorununun Türkiye açısından önemini üç ana başlıkta inceleyebiliriz. Bunlar Türkiye'nin bölge ile olan tarihi ve kültürel bağları ile bölgede yaşayan Türk azınlık, bir Balkan devleti olarak Balkanlardaki gelişmelerde söz sahibi olma isteği ve insani nedenlerdir.

Balkan ülkeleri, bağımsızlıklarını ilan ettiklerinde, halkta din ve milliyetçilik ateşini hızlandırmak için, kasten tahrik edilmiş olan Türk düşmanlığı ve kini, bugün dahi devam ettirilmektedir. Bir alışkanlık halini alan Türk düşmanlığı, gazete sütunlarına, dergilere, kitaplara, hatta okul kitaplarına kadar sokulmuştur.

Arnavutlar, Kosova'da İskender Bey'in ölümü ve Türklere karşı gösterdiği kahramanlık ile ilgili toplantılar düzenlemişlerdir. (HAFIZ, 2001, s. 68).

4.1. Kosova Coğrafyası ve Şehirleri

1896 (Hicri 1314) tarihli Kosova Vilayeti Salnamesi'nde Kosova'nın Üsküp, Priştine, Prizren, İpek, Yenipazar, Taşlıca sancaklarını içerdiği belirtilmektedir. (KAYAPINAR, 2004, s. 89). Kosova'nın kesin politik ve coğrafi sınırları ilk olarak 1945'te oluşturulmuştur. (MALCOLM, 1999, s. 19). Burası Avrupa'nın kültür kavşaklarından biridir. Osmanlı Devleti'nin de Avrupa'daki en karakteristik kesimlerinden biriydi.

Kosova isminin nereden geldiğine dair en yaygın rivayet; eski Slav, Bulgar ve Çek dillerinde karatavuk anlamına gelen kos'tan türemiş, -lek, -lak manalarını içeren ovo kelimesinin ilavesiyle "karatavukluk, karatavuğu çok bulunan mahal" anlamını almıştır. (SERTOĞLU, 1986, s. 189).

Kosova, Sırbistan'ın güneyinde, 10.887 km² alana sahip, nüfusu 1998 sayımlarına göre 2.025.000 olan, nüfusunun % 62.7 si kırsal alanda yaşayan, Sırbistan'ın en az gelişmiş bölgesidir. Başkenti Priştine'dir. Kuzeyinde ve doğusunda Sırbistan, güneyinde Makedonya, batısında Arnavutluk ve Karadağ bulunmaktadır. Orta Avrupa'ya açılan yol üzerinde olması stratejik değerini artırmaktadır. Dört tarafında yüksek sıradağlar mevcuttur. Kosova'da yazlar sıcak ve kurak, kışlar soğuk ve kar yağışlı olmak üzere, tipik kara iklimi hüküm sürmektedir.

Kosova, çoğunluğu Ekim - Aralık arasında olmak üzere hemen her mevsimde yağış alan bir iklime sahiptir. 2.000 m. nin üzerinde hemen her mevsimde kar görülebilir, ancak 1.500 m. nin altına ancak Aralık - Mart arasında kar düşer. Coğrafi olarak, güney ve batı kesimi tamamen dağlık, kuzey ve kuzey doğusu nispeten daha küçük tepeliklere sahiptir. Ülkenin ortasında, muhtelif kıvrımlarla güneyden kuzeye uzanan bir başka tepeler silsilesi daha bulunmaktadır. Bunun dışındaki arazi oldukça düz ovalar şeklindedir ve toprakları çok verimlidir. En güneyde Şar²⁴ Dağları, Batıda Arnavutluk Alpleri, Karadağ sınırı bölgesinde Mokra Dağları, kuzeydoğuda Golyak Tepeleri ve ortada merkez tepeleri bulunmaktadır. Kosova'yı koruyucu bir dağ zinciri çepeçevre sarmaktadır.

Doruklar ile tepelerin oluşturduğu bu çemberin ortasında kalan Kosova, Balkanların bu bölgesinde yüksek ve merkezi bir konuma sahiptir. Kosova'dan çıkan ırmaklar, Balkanlara kıyısı bulunan üç denizin (Ege, Karadeniz, Adriyatik) üçüne de dökülür: Lepenac, güneye doğru akarak Makedonya'dan Yunanistan kıyılarına geçer ve Vardar ile birleşir. Ibar, kuzeye doğru akarak Sırbistan'ın orta kesiminden geçer, Belgrad yakınlarında Tuna ile birleşen Morava ırmağına karışır. Sırbistan – Makedonya sınırının yakınındaki en önemli kaynak suları, Kosova'nın güneydoğu köşesinden çıkıp gelen akarsulardır. Drina, Arnavutluk'un kuzeyindeki dağlık bölgeyi batı yönünde kat ederek İşkodra'yı geçip Adriyatik'e dökülür. (MALCOLM, 1999, s. 24-25).

Etrafını çeviren dağlara rağmen Kosova, daima hem ticaret kervanları hem de orduların geçtiği bir bölge olmuştur. Kosova'dan gerçekten önemli iki

²⁴ Şar: Şehir (Farsça), Şardağı: Kentdağı anlamındadır.

yol geçiyordu. İlki, Prizren'i Arnavutluk'un kuzeybatı kesiminin en önemli ticaret merkezi olan İşkodra kentine, yani Adriyatik'e bağlıyordu. İkinci yol da Ragusa'dan başlıyordu ve bu yol da Adriyatik'e bağlanıyordu. (a.g.e., s. 28-29).

Kosova'nın stratejik önemi sadece yollara bağlı değildir. Kosova'yı kim elinde tutarsa, Bosna'ya ve Kuzey Arnavutluk'a stratejik girişe hakim olacak, Sırbistan'ın Makedonya – Ege bağlantısı açısından da tehdit oluşturabilecektir. 1689'da Kosova'nın fethi, Avusturya için kilit önemdeydi. Amaç; Sırbistan, Kosova ve Bosna'nın tamamını Osmanlı hakimiyetinden kurtarmaktı. (a.g.e., s. 29,30).

Günümüzde, kara yolları genellikle dar ve iki aracın yan yana geçişine ancak müsaade etmektedir. Alt yapısı oldukça eskidir. Yugoslavya döneminden kalma, ülkeyi güneyden kuzeye kat eden Üsküp – Priştine – Mitrovica – Lesak ana demiryolu hattı ile diğer şehirleri bu hatta bağlayan demiryolları bulunmaktadır. Bu hatlardan yalnızca Üsküp – Priştine – Mitrovica – Lesak arasındaki demiryolu hattı ile İpek – Klina – Mitrovica arasındaki hat kullanılmaktadır. Toplam demiryolu uzunluğu 330 km.dir. Demiryolları UNMIK tarafından işletilmektedir. Priştine'de sivil trafiğin kullanabileceği uluslararası standartlara uygun hava alanı bulunmaktadır. Priştine hava alanına bugün için İsviçre, Fransa, İtalya, İngiltere ve Türkiye hava yolları haftada bir kaç kez planlı uçuş yapmaktadır. Ayrıca Kosova'da askeri güç bulunduran ülkelerin askeri uçakları da Priştine hava alanına iniş - kalkış yapmakta, ikmal ve personel nakli faaliyetlerinin bir kısmı bu şekilde yürütülmektedir. Priştine – Üsküp arasının, kara yolu ile bir saat olması nedeniyle, daha çok Üsküp hava alanı tercih edilmektedir.

Toprakları son derece verimli olan Kosova'da tarım ve hayvancılık yaygın bir iş sahasıdır. Ülkenin kuzey kesiminde çinko, kurşun ve alüminyum yatakları ile bunların işlenmesi için fabrikalar mevcuttur.

Kosova genelde ticaretini Makedonya, Bulgaristan, Yunanistan, Türkiye ve Arnavutluk ile yapmaktadır. Almanya, Fransa ve İngiltere son dönemlerde Kosova pazarında yer edinmeye başlamışlardır. Türkiye'den daha çok elektronik malzeme (özellikle televizyon ve uydu görüntü sistemleri), gıda ve

giyecek maddeleri ile ayakkabı, ziynet ve süs eşyaları ithal edilmektedir. Türkiye'den yapılan ithalat genellikle Makedonya üzerinden ve tırlar ile yapılmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu zamanında Makedonya; Manastır, Kosova ve Selanik vilayetlerinin oluşturduğu bölgenin adı idi. Kosova, stratejik açıdan güneyden gelen yaklaşma istikametlerini Sırbistan'ın içlerine iletmesi sebebiyle Sırlar için hassas bir bölge oluşturduğundan önemli bir yere sahiptir. (AYDIN, 2004, s. 188).

27 Nisan 1992'de Yugoslavya'nın dağılmasıyla Sırbistan ve Karadağ Cumhuriyetleri'nden oluşan Yugoslavya Federal Cumhuriyeti ilan edildi. Kosova da Sırbistan içinde kaldı. 1999 NATO harekatı ile UNMIK yönetimi altına giren Kosova, günümüzde sadece kağıt üzerinde Yugoslavya'ya bağlıdır. Kosova, Balkanların statüsü belirsiz yörelerindedir ve Birleşmiş Milletler yönetimindeki bölgedir.

PRIŞTINE; Osmanlı Devleti'nde kasaba olup, Kosova vilayetinin 6 sancağından biridir. Bugün Kosova'nın başkentidir. 36.000 üniversite öğrencisinin okuduğu üniversitesi vardır. (RECEPOĞLU, 2001, s. 20). Drenica, Priştine'nin batısında, 1998'de Sırlara karşı ilk silahlı direnişin başladığı milliyetçi bir yerdir. Biri Rus, diğeri Fransız yapımı iki adet kömürle işletilen termo elektrik santrali mevcuttur. Özellikle Rus yapımı olan santral çevrede büyük hava kirlenmesine neden olmaktadır.

PRİZREN; 1389 Kosova meydan savaşı ile Türk hakimiyetine girmiştir. Fatih Sultan Mehmet kumandası altındaki Türk ordusu tarafından 21 Haziran 1455 tarihinde kesin olarak Osmanlı İmparatorluğu egemenliği altına girmiştir. Osmanlı dönemindeki adı Pürzerin'dir. 1912 yılına kadar Sancakbeyliği merkezi, 1868 – 1874 yılları arasında vilayet merkezi olmuştur. Yabancı konsolosluklar burada açılmıştır (Rusya, Avusturya, İtalya, Fransa, İngiltere). İstanbul – Selanik - Üsküp – İşkodra – Dubrovnik ticaret yolunun üzerinde olması kentin ticaret merkezi olmasını sağlamıştır. Birinci Balkan Savaşı'nın patlak vermesiyle Kosova'ya, özellikle Prizren'e, Sırp askerinin girmesi ve 31 Ekim 1912 tarihinde Sırlar tarafından kesin zaptı ile Osmanlı'nın elinden çıkmıştır. Günümüzde Arnavutlar, Karadağlılar, Sırlar,

ve Türkler bir arada yaşamaktadır. Kosova'da yaşayan Türk halkının çoğu Prizren'de yaşamaktadır. (a.g.e., s. 21-23). Balkanlardaki en eski yerleşim yerlerinden biridir ve Türk dili ve kültürünün en canlı olduğu bir yerdir. Osmanlı döneminden kalma bir çok eser bulunmaktadır. Su kaynakları boldur. Bistriça Deresinin iki yakasında yerleşmiş bir kenttir. Prizren; içinden nehir geçen, dağların eteklerine kurulmuş, yeşillikli, Türklerin yoğun olarak yaşadığı eski bir yerleşim yeri olarak Kosova'nın en sakin ve olaysız yeridir. Dünyada kalmış en büyüleyici Osmanlı yerleşim yerlerinden biridir. Osmanlı zamanında Prizren en önemli kentti ve 1610'da 8.600, 1670'te ise yaklaşık 10.000 ev vardı. (MALCOLM, 1999, s. 173). Kente girişte camilerin minareleriyle, içerde çok sayıda kiremitli veya iki katlı, selamlıklı ve bahçeli evleriyle, kaldırımlı dar sokaklarıyla, çok sayıda Türk – İslam eserleriyle muhteşem görünümlü bir Türk kentidir. Prizren'e "Müzeler, Anıtlar ve Güzellikler Kenti" denir. Her şeyi ile Türklüğü yaşatan, insanların % 70'inin Türkçe konuştuğu, yıldan yıla Türk sayısının azalmasına rağmen Türk özelliğini kaybetmeyen bir kenttir. (VIRMİÇA, 1996, s. 11).

MİTROVIÇA; kurşun, gümüş ve altın elde edilen Trepçe maden ocağı ile ünlüdür. 1954 – 1957 yıllarında Türkiye'ye göç etmeleri nedeni ile Türk nüfusu 2.000 civarına inmiştir. (RECEPOĞLU, 2001, s. 23). Alüminyum sülfat üretim tesisleri ile Çinko üretim tesisleri bulunmaktadır. Mitroviça, Kosova'nın en sorunlu bölgesidir. Kosova'nın diğer bölgelerinde evlerinden olmuş Sırp kuzeye sığınmış, Arnavutlar da güneyde toplanmış durumdadır. Mitroviça'nın kuzeyinde Sırp, güneyinde ise Arnavutlar çoğunluktadır. Mitroviça'nın kuzeyinde eski Yugoslavya plakalı araçlar dikkati çekmektedir. Burada hiç kimse BM'in verdiği KS plakalarından almamıştır.

VIÇİTİRİN; 1952 – 1957 yıllarındaki göçlerden sonra Türk nüfusu o kadar azalmıştı ki, derslerin Türkçe yapıldığı okullarda Türkçe sınıflar kapatılmıştı. (a.g.e., s. 25).

GİLAN; yöre halkının konuştuğu Türkçe, Trabzon'da konuşulan Türkçe'ye benzer. (a.g.e., s. 27).

İPEK; Kosova'nın önemli tarihi ve kültür merkezidir. Prokletiya (lanetli) Dağları eteklerindedir. Peç kenti Osmanlı egemenliği altında bulunduğu

zamanlarda burada İpek Yolu kervanlarının önemli bir durağı olduğu için İpek adı verilmiştir. (a.g.e., s. 25, 149). İpek (Arnavutçaşı Peja, Sırpçası Peç); dağların arasında, İtalyan KFOR birliğinin denetiminde yemyeşil bir yerleşim yeridir. İkinci Dünya Savaşı sırasında İtalyanların işgaline uğramıştır. Çoğu insan İtalyanca bilmektedir. Genelde İtalyan bölgesindeki insanlar İtalyanca öğrenmektedir.

MAMUŞA KÖYÜ; Fatih Sultan Mehmet döneminde buraya Tokat, Yozgat ve Ürgüp yörelerinden iskan edilen Türk aileleriyle tamamen bir Türk yerleşim yeri olmuştur. 1912'den sonra başlayan göçler neticesinde Mamuşa'nın nüfusunun yarısı Türkiye'ye yerleşmiştir. Bugünkü nüfusu 5.000 civarındadır. Mamuşa Türkçe'nin ve Türk özelliklerinin korunduğu ve yaşatıldığı bir yerdir. (a.g.e., s. 350-351).

Uzakdoğu ve Yakındoğu'dan gelen baharat, altın, gümüş, ipek kervanlarının güzergahı üzerinde bulunan Kosova Türk hakimiyetine girince, yeni pazar yerleri, kervansaraylar, hanlar kurulmuş, Peç şehrinin adı bile İpek olmuştur. Mamuşa da bu kervanların geçtiği yol üzerinde bulunmaktadır. (a.g.e., s. 355-356). Prizren, ticaret ve ekonomik alanda önemli bir merkez haline gelmiştir. 1530'larda Prizrenli zengin bir Müslüman (117 dükkan, 6 değirmen ve bir de kervansarayın sahibi) olan Mehmed Hayreddin Kukli Bey, din ve hayır işleriyle uğraşan bir vakıf kurmuştur. Osmanlı yönetiminin ilk dönemlerinde Kosova'da 55 zanaat icra edilmekteydi ve bunların 45'i de Prizren'deydi. (MALCOLM, 1999, s. 136-137).

Kosova'nın tarih boyu hep önem taşımasının nedenlerinden biri coğrafyaya, daha doğrusu jeolojiye dayanır. Bölgenin doğu yarısı, bütün Balkanların mineral bakımından en zengin bölgesidir. 1920'lerde bir İngiliz şirketinin geliştirdiği Trepçe madeni, savaştan sonra Avrupa'nın en büyük kurşun ve çinko kaynağı durumuna gelmişti. Hitler, Yugoslavya'nın işgalinde Alman işgal bölgesinin Trepçe madeni ve civarındaki maden ve fabrikaları içine almasına dikkat etmişti. Kosova'nın bütün mineral varlığı içinde en çok önem taşıyan maden gümüştü. (a.g.e., s. 27). Kosova'nın üç büyük madencilik bölgesinde (Trepçe, Yanyova ve Novo Brdo) 13. yüzyıl sonlarından itibaren gümüş, altın ve kurşun üretiminde patlama yaşandı. (a.g.e., s. 81). Osmanlılar madenciliği teşvik için 15. yüzyıl sonlarında ciddi

çaba gösterdiler ve Prizren yakınlarında bir gümüş madeni açtılar. 1580'lerde Novo Brdo madenlerinde yılda 935 tondan fazla gümüş elde ediliyordu. Trepçe madenindeki üretim ise yaklaşık 820 tondu. (a.g.e., s. 136). Kosova, bugün Avrupa'da üretilen metallerin % 50'sini, kömürün % 48'ini ve metal olmayan maddelerin de % 2'sini karşılamaktadır. (VIRMIÇA, 2000, s. 781).

Kosova, doğal kaynak olarak zengin bir bölgedir. Tarihinin eski dönemlerinden beri Novo Brdo bölgesinde gümüş çıkarılmaktadır. Bu maden bugün de başlıca endüstriyel zenginliği oluşturmaktadır. Ayrıca, Kosovalı Sırp'ların çoğunlukta olduğu Kuzey Kosova'da da çok zengin çinko ve kurşun madenleri bulunmaktadır ve halen işletilmektedir. Bundan dolayıdır ki, özellikle Mitroviça yakınlarındaki maden ocağı Kosovalı Arnavutlarla Kosovalı Sırp'lar arasında bir anlaşmazlık sebebi haline gelmiştir. Bölge zengin linyit kaynaklarına da sahiptir.

Kosova, Eski Yugoslavya Federal Cumhuriyeti sınırları içerisinde bulunmakla birlikte BM'in 1244 sayılı kararı gereğince UNMIK tarafından yönetilmektedir.

Kosova genelinde mayın, bubi tuzakları ve patlamamış bombalara²⁵ bol miktarda rastlanmaktadır. Çin'den sonra dünyanın ikinci büyük mayın üreticisinin Yugoslavya olduğunu unutmamak gerekir. Sırp'lar geri çekilirken Mitroviça hariç bir çok yeri mayınlamışlar. Kosova'nın çeşitli yerlerinde mayın arama ekipleri görev yapmaktadır.

4.2. Kosova'da Türkçe ve Türkçe Eğitim

Kosova'da kendileri Türk olmadıkları halde Türkçe bilen pek çok insan bulunmaktadır. Özellikle Prizren'de hemen herkes Türkçe bilmektedir. Türk olduğunuzu anladıklarında bir çok insandan sempati görebilirsiniz. Son zamanlarda Türkçe konuşanları yıldırma maksatlı olarak çeşitli saldırılar yapıldığının da göz ardı edilmemesi gerekir.

²⁵ "Cluster bomb" denilen, yere çarptığında % 10 – 15'inin patlamadığı bilindiği halde NATO tarafından hareket esnasında kullanılan bomba.

Genel olarak Balkan ülkelerinde, gerçeklerden saptırılmış Osmanlı tarihi okutulmakta, Ortodoks ve Slav kökenliler tarafından Osmanlı yönetiminin siyasal, ekonomik ve kültürel alanlarda baskı yaptığı vurgulanmaktadır. Balkanlar'daki Hıristiyan ülkelerin kendi tarihlerini yeniden yazarken Osmanlı ve Türk düşmanlığını vurgulamalarının yanı sıra, Osmanlı yönetimi zamanında ayrıcalıklı bir yere sahip olan Arnavutların da bazı tarihçilerinin bu gerçekleri saptıran vurgulamalara katılmaları düşündürücüdür. Bazı Arnavut akademisyenleri, Kosova'da Türk varlığını inkar eden teoriler geliştirmişlerdir. (TÜRBEDAR, 2003, s. 61-63). Bazı Arnavut aydınlar, Kosovalı Türklere Türkleşmiş Arnavutlar gözüyle bakmaktadır. (a.g.m., s. 75).

Kosovalı bazı Arnavut aydınlar arasındaki Sırp kaynaklı tarihin değiştirilmesine yönelik Osmanlı ve Türk düşmanlığı zihniyeti, Makedonya'daki Arnavut aydınlar arasında da yaygınlık kazanmaktadır. (OKTAY, 2003, s. 149).

4.2.1. Türkçe Eğitim

Birinci Dünya Savaşı sırasında Kosova, Avusturya – Macaristan tarafından işgal edildiğinde Arnavutlara kendi dillerinde eğitim imkanı verilmiştir. Savaş sonunda Kosova'nın Sırlara geri verilmesi ile tekrar eskiye dönmüş ve Arnavutların kendi dillerinde eğitim görmeleri Sırlar tarafından engellenmiştir.

İkinci Dünya Savaşı ile de İtalyanlar Kosova'yı işgal etmişler ve onlar da Arnavutlara kendi dillerinde eğitim hakkını vermişlerdir. Arnavutlar da son yıllarda Kosova'ya yerleşen Sırlara karşı intikam saldırılarında bulunmuşlardır.

Türk egemenliğinin 1912'de kalkmasından 1951 yılına kadar, Türkçe eğitim veren okullar kapatılmıştır. Birinci Dünya Savaşının bitmesiyle kurulan Yugoslavya Krallığı, Türk okullarında Türkçe eğitimi yasaklamış, derslerin Sırpça okutulmasını zorunlu kılmıştır.

1912 yılından 1951 yılına kadar Yugoslavya'da Türk varlığı resmen tanınmamıştır. 1951 yılında Kosova'da Türk milli varlığının tanınmasıyla, Türklerin yaşadığı yerlerde Türkçe eğitim görülen sınıflar açılmıştır.²⁶ Sırbistan'ın Arnavutların direnişinden endişe etmesi ile 1951'de Türkleri milli azınlık olarak tanıma kararı aldığı, böylece Arnavutların Kosova'daki diğer Müslüman unsurlar ile bağlarını zedelemek ve Kosova Türklerini Arnavutlara karşı desteklemek politikasına yöneldiği söylenebilir. (TÜRBEDAR, 2003, s. 76).

Bugün için 12 ilkokulda 2.500 öğrenci ana dili Türkçe olarak öğrenim görmektedir. (VİRMİÇA, 2000, s. 782). Prizren'de son yıllarda 5 – 6 yaşlarındaki Türk çocukları için çeşitli semtlerde anaokulları açılmıştır. 2004 yılında anaokullarındaki öğrenci sayısı 588'dir. (VOLKAN, 2004, s. 39). Priştine Üniversitesi Filoloji Fakültesi bünyesinde Türk Dili ve Edebiyatı bölümü 1988 yılında açılarak eğitim ve öğretim faaliyetlerine başlamıştır. Böylece her yıl 50 civarında Kosovalı Türk öğrenci, kendi ana dilinde eğitim görme fırsatını yakaladı. (SİPAHİOĞLU, 2004, s. 39).

Günümüzde üniversiteye kadar her etnik gurup arzu ederlerse kendi dilleriyle eğitim yapabilmektedir. Ancak üniversitelerde Arnavutça eğitim yapılmaktadır. Bu nedenle etnik guruplar ya başlangıçtan itibaren Arnavut okullarını tercih etmekte veya üniversite için, çocuklarına kendi dillerini konuşan ülkelerde eğitim yaptırmayı tercih etmektedir. Böyle bir uygulama ileride, Kosova'ya dönen üniversite mezunu çocukların Arnavutça bilmemeleri sebebiyle iş bulamamaları ile sonuçlanacak ve neticede bu kişiler üniversite eğitimi aldıkları ülkeye göç etmek zorunda kalacaklar, uzun vadede bu durum Kosovalı Arnavutların işine yarayacaktır.

4.2.2. Türkçe Basın ve Süreli Yayınlar

Kosova'da ilk Türkçe süreli yayın bir sayfa Türkçe, bir sayfa Sırpça olarak Ağustos 1871'de çıkan Prizren vilayet gazetesidir. 1874'te vilayet

²⁶ Kosova – Metohiya Özerk Bölge Meclisi'nin 20 Mart 1951 tarihli Türk azınlığı için Kosova – Metohiya Özerk Bölgesinde Türkçe okulların açılması kararı.

merkezi Priştine'ye taşınınca gazetenin yayını sona erdi. 1877'de Priştine'de sadece Türkçe olarak Kosova adında yeni bir gazete yayımlanmaya başladı. (MALCOLM, 1999, s. 236).

1920 – 1950 yılları arasında ise bir tek Türkçe süreli yayın çıkarılmamıştır. Resmi Kosova radyosu günde iki saat Türkçe yayın yapmakta, resmi Kosova televizyonu ise günde 10 – 15 dakika süre ile Türkçe haber vermektedir. (GÖKDAĞ, 2003, s. 304).

1969'da Kosova'nın tek Türkçe haftalık gazetesi "Tan", Sırbistan'ın finansman desteği ile çıkmaya başladı. NATO'nun Yugoslavya'ya yönelik hareketine kadar da aralıksız yayımlandı. (TÜRBEDAR, 2003, s. 74-75).

Bölgenin başkenti Priştine'de Tan gazetesi (1969), Çevren dergisi (1973) ve Kuş (1979) çocuk dergisi yayımlanmaktaydı. Ayrıca Prizren'de Esin (1979), Çığ (1990) dergileri çıkmaktaydı. Savaştan sonra bunların yayımına ara verildi...Günümüzde Prizren'de özel gayretlerle Bay (1994), Sofra ve Türkçem dergileri ile Yeni Dönem adlı haftalık gazete çıkmaktadır. (İSEN, 2003, s. 237). Türklerin en yoğun yaşadığı Prizren'de "Yeni Dönem TV" de 2005 yılında Türkçe test yayımına başlamıştır. (CEVHERLİ, 2005, s. 7, RADİKAL Gazetesi, 28 Temmuz 2005, s. 9).

Türkiye'de yayımlanmakta olan bir çok derginin adı ne hikmetse Türkçe değildir. Türkiye'de yayın yapan bir çok televizyon kanalının adı da Türkçe değildir. Acaba ne kadar yozlaştığımızın, yozlaştırıldığımızın farkına ne zaman varacağız? Ne zaman özümüze, aslımıza dönüp gururla, heyecanla Türkçe isimler kullanacağız? Dünyamızda meydana gelen son gelişmeler karşısında, acaba geç kalmıyor muyuz?

4.2.3. Türk Edebiyatı

Yugoslavya'nın Sırbistan Cumhuriyeti dahilinde bulunan Kosova Özerk Bölgesinde yaşayan Türkler için İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra açılan (1951) Türk okullarında Türkçe, Anadili, Dilbilgisi ve Edebiyat derslerinde Türk halk edebiyatı okutulmaktadır (özellikle Karacaoğlan).

Nasreddin Hoca fıkraları Türkler ve Balkanlardaki Sırlar, Bulgarlar ile Yunanlılar arasında çok tanınmış ve ünlüdür. Eski Yugoslavya'da halk edebiyatının en ünlü kahramanları arasında Nasreddin Hoca da bulunmaktadır. 1852 yılında Viyana'da Vuk Stefanoviç Karadžić'in yayımladığı Sırpça Sözlük'te de Nasreddin Hoca'nın bilgili bir Türk olduğu açıklanmaktadır. (Bak: KARADZIC, 1852, s. 407). 1894 yılında Belgrad'da Sırpça olarak Nasreddin Hoca'nın 313 fıkrası, Sırp yazar Stevan Sremac tarafından yayımlanmıştır. (Bak: SREMAC, 1984). Özellikle Sırlar arasında Nasreddin Hoca fıkraları iyi bilinir. (RECEPOĞLU, 2001, s. 49). Çeşitli nedenlerle Türkiye'de derlenip yayımlanmadan unutulmuş fıkralar, kimi Türkçe sözcüklerle birlikte, Türkçe bilmeyen Yugoslav milletleri tarafından korunmuştur. Nasreddin Hoca, Sarı Saltık ve Yunus Emre en çok bilinen, saygıyla anılan kişilerdir.

Türkistan bölgesinin en meşhur sufisi²⁷ Ahmet Yesevi'nin vefatından yaklaşık bir asır sonra doğan Yunus Emre ile Türk Tasavvuf Edebiyatı zirveye ulaşmıştır. Osmanlı'nın Avrupa ve Balkanlara ulaşması ile Türk Tasavvuf edebiyatı bu bölgelerde de yayılmaya başlamıştır. (KARA, 2003, s. 254-255). Yunus Emre'nin tanınmasında en büyük pay tekkelerindir.²⁸ Yunus Emre ilahileri Türkçe, Boşnakça ve Arnavutça söylenmektedir. (RECEPOĞLU, 2001, s. 113-114). Türkçe okuyan öğrencilerin ders kitaplarında Yunus Emre'nin kişiliği ve eserleri de öğretilmektedir. (ZEKERİYA, 1978).

UNESCO'nun 1991 yılını "Dünyada Yunus Emre Sevgi Yılı" ilan etmesiyle birlikte, eski Yugoslavya'da 1991 yılında Yunus Emre'siz bir gün bile geçmemiştir. Doğumunun 750. yıldönümü sebebiyle Priştine'de "Uluslar arası Yunus Emre Sempozyumu" düzenlenmiştir. Türk kültür ve güzel sanatlar dernekleri tarafından Yunus Emre'nin ilahilerinden oluşan konserler verilmiştir. Prizren'de Yunus Emre'nin ilahilerinin hala halk arasında söylenmesinin nedeni, şiirlerinin Prizren – Türk ağzında anlaşılır bir dille söylenmesi ve bugün Türkiye'de unutulmuş durumda olan bazı kelimelerin Prizren'de hala kullanılıyor olmasıdır: Kuşluk (yemek vakti), koz (ceviz), bed

²⁷ Sufi: Tasavvuf ehli, sofu. (DEVELLİOĞLU, 1970, s. 1152)

²⁸ Prizren'de bugün dahi Sinani, Halveti, Sadi, Rufai, Kadiri ve Melami tarikatlarına ait sekiz tekke ve iki zaviye vardır ve hepsinde ibadet yapılmaktadır.

(kötü), ilkyaz (ilkbahar), çak (bildirmek, belirtmek), sırça (cam), ko (bırak), vb. (RECEPOĞLU, 2001, s. 115-117).

Karacaoğlan'dan ise en çok ortaokul ve lise ders kitaplarında ve üniversitelerin Türkoloji ve Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinde söz edilmektedir. (BUGARİÇ – ZEKERİYA, 1982, s. 76-80). Okullarda Köroğlu ezilen halka yardım elini uzatan ve doğruluk için savaşan Türk ulusunun kahraman saz şairi olarak okunmaktadır. (RECEPOĞLU, 2001, s. 97-98). Balkanlar'da, özellikle Makedonya ve Kosova Türkleri arasında anlatılan birçok masalın ve efsanenin kahramanıdır. (RECEPOĞLU, 1990).

Günümüzde Priştine Üniversitesi bünyesinde Türk Dili ve Edebiyatı Kürsüsü bulunmaktadır. Priştine Üniversitesi Filoloji Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Kürsüsü Başkanı Prof. Dr. Nimetullah Hafız ve arkadaşlarının 2000 yılında kurduğu "Balkan Türkoloji Araştırma Merkezi" (BAL-TAM), yaptığı Türkoloji çalışmaları ve düzenlediği uluslar arası sempozyumlarla Türk kültürünün korunması alanında uğraş vermektedir. (GÖKDAĞ, 2003, s. 304).

Kosova bölgesindeki Türk edebiyatının başlıca temsilcileri; Fahriye Çerkez, Naim Şaban, Nusret Dişo Ülkü, Nimetullah Hafız, Enver Baki, Hasan Mercan, Arif Bozacı, Ahmet İğciler, Şecaettin Koka, Sadık Tanyol, Bayram İbrahim, İskender Muzbeg, Fikri Şişko, Altay Suroy, Fahri Mermer, Agim Rıfat Yeşeren, Zeynel Beksaç, Ethem Baymak, Osman Baymak, Aziz Serbest, Reşit Handan, Mehmet Bütüç, Nuhi Mazrek, Raif Kırkul, Özcan Micalar, Burhan Sait, Raif Vırmıça, Ayla Leskofçalı, Hüseyin Kazaz, Esin Muzbeg, Şükrü Mazrek, Süreyya Yusuf, Reşit Hanadan'dır. (İSEN, 2003, s. 238). Şiir ve çocuk edebiyatı ağırlıklı olarak işlenmektedir. Konuşulan ve yazılan Türkçe çeşitli sebeplerle Türkiye Türkçe'si ile paralel bir gelişme gösterememiş olsa da, Kosova'daki Türkçe yazı dili İstanbul merkezli yazı dilidir. (a.g.m., s. 253).

4.3. Kosova'da Faaliyet Gösteren Türk Dernekleri

Kosova'da hali hazırda faaliyet gösteren Türk Derneklerinin çoğunluğu müzik, folklor ve diğer sanat alanlarında faaliyet göstermektedir.

Özellikle 1999 yılından itibaren Kosova'da Türk derneklerinin sayısında büyük bir artış gözlenmiştir. Türkiye ile iletişimin kolaylaşması, Türkiye'de eğitim gören öğrenci sayısındaki artışlar, Türk televizyonlarının izlenebilmesi, radyoların Türkçe yayını ve toplumlar arası güvenin yeniden tesis edilmesiyle birlikte sosyal, kültürel ve eğitim alanında birçok dernek faaliyete başlamıştır.

Kosova Türk toplumu arasındaki dayanışmayı artırmak amacı ile kurulan derneklerin bazıları Türkiye'den, Türkiye'de mevcut kurum ve kuruluşlardan mali destek sağlamak maksadına yöneliktir.

Bugün için Kosova'da en etkin Türk derneği, Kosova Türk Öğretmenleri Dayanışma Derneğidir. Bu derneğin Türk öğretmenleri bir araya getirme, Türkçe eğitim ve eğitim kalitesinin artırılması konularında yoğun çalışmaları vardır. Ayrıca Türkiye'de eğitilecek Kosovalı Türk öğrencilerin seçimi konusunda Milli Eğitim Bakanlığı ile işbirliği içinde çalışmaktadırlar.

Kosova'da mevcut derneklerin Türkiye'deki muhatapları tarafından desteklenmesi, söz konusu derneklere aktivite kazandırırken, Kosovalı Türkler arasındaki dayanışma ve kaynaşmayı teşvik edecek, aynı zamanda, Kosova Türk Halkının hak ve menfaatlerinin korunmasına da yardım edecektir.

Kosova Türk Toplumunun kültürel yapısının korunmasında kültür – sanat ve iş amaçlı dernekler önemli bir yere sahiptir. Kosova'da faaliyet gösteren Türk dernekleri şunlardır:

1. Türk Temsil Kurulu / Prizren
2. Doğru Yol Türk Kültür Sanat Derneği / Prizren
3. Gerçek Kültür ve Güzel Sanatlar Derneği
4. Rumeli Türk Tiyatro Sanatçıları Derneği / Prizren
5. Kosova Esnaf Zanaatçıları ve İş Adamları Derneği / Prizren

6. Kosova Zübeyde Hanım Türk Kadınları Derneği / Prizren
7. Kosova Türk Aydınlar Ocağı / Prizren
8. Barış Manço Kültür Yardımlaşma Derneği / Prizren
9. Balkan Türkleri Araştırma Merkezi Derneği / Prizren
10. Kosova Türk Araştırmacılar Derneği / Prizren
11. Türk Yazarlar Derneği / Prizren
12. Dernekler Danışma Kurulu / Prizren
13. Balkan Türk Müzisyenler Sanatkarlar ve Solistler Derneği / Prizren
14. Türk Müziği Konservatuar Derneği / Prizren
15. Kosova Türk Sanatçılar Derneği / Prizren
16. Prizren Kültürevi Nafiz Gürcüali Türk Tiyatrosu / Prizren
17. Yeşeren Kabare Tiyatrosu / Prizren
18. Filizler Türk Kültür Sanat Derneği / Prizren
19. Kosova Türk Öğretmenler Derneği / Prizren
20. Gerçek Türk Kültür Sanat Derneği / Priştina
21. Yarın Türk Kültür Sanat Derneği / Gilan
22. Atatürkçü Düşünce Derneği / Gilan
23. Mamuşa Aşık Ferki Türk Kültür Sanat Derneği / Mamuşa
24. Alperenler Gençlik Vakfı / Mamuşa
25. Mitroviça Türk Derneği / Mitroviça
26. Yunus Emre Kültür Derneği / Priştine
27. Hanımeli Kadın Derneği / Priştine

4.4. Kosova'da Mezhep ve Tarikatlar

Mezhep; gidilen yol, tarz, tavır, yorum, tutum anlamlarında kullanılan Arapça “zehab” kelimesinin kökünden gelen bir sözcüktür. “Din konusunda oluşmuş yorum ekolü” anlamına gelmektedir. Bilim ve hukuk hayatında bu yorum ekollerine “öğreti” veya “yazın” denilmektedir. Mezhep bir bilim ve düşün kurumudur. Bilim ve düşünce adına birilerini izlemek isteyenler, bu yorumların birini veya birkaçını benimseyebilirler. (ÖZTÜRK, 2001, s. 446).

Mezhep, cemiyetin manevi cephesidir. Onda muhitin, siyasetin, ırkın ve kadim dinlerin tesirleri vardır. Ayrıca mezhep, aile bünyesine varıncaya kadar bütün adetleri ve ananeleri ile mezheptir. Dinde bu derece hususiyet yoktur. (YÖRÜKAN, 2002, s. 198).

Bir cemiyet dahilinde, bazen fikir cereyanlarıyla eş zamanlı olarak ve ekseriya ayin ihtiyacının tesiri altında bazı dini merasimin mevcudiyeti görülmektedir. Daha çok cemiyetin hastalığı zamanında faaliyete geçer ve tarikat namıyla ortaya çıkar. Toplum bünyesi sağlamlaşınca tekrar kaybolur. Mezhep gibi bir muhite intibak etmez. İstanbul'un işgal altında olduğu zamanlarda tekkeler dolmuştur. Selçukluların çöküş zamanlarında her tarafta tarikatlar hüküm sürmüştür. Fakat Alaattin Keykubat zamanında bütün tarikatlar sahneden çekilmiştir. Mezhep ile tarikat arasındaki fark buradan anlaşılabilir. Bir din birçok cemiyetin hayatına uyabilir, fakat onun her cemiyette bir tezahürü vardır. Dinin o cemiyetteki tezahürü mezheptir. O cemiyet içinde bir zümre, cemaatin genel seyrine ve kamu vicdanına muhalif olarak hususi ayinler yaşamak istiyorsa, bu da tarikattır. Tarikat, hayattan memnun olmayan ve dünyaya küsmüş olanların kendilerine sükun ve teselli bulmaları için geri dönmeleridir. (a.g.e., s. 199-200). Kosova'da birçok tarikat ancak 18. ve 19. yüzyıllarda gelişme göstermiştir.

16. yüzyıl sonlarına doğru zanaatkarlar, resmi ve giderek daha ayrıntılı bir örgütlenme gösteren esnaf loncaları oluşturdular. Sonraki üç yüzyıl boyunca bu loncalar, Kosova'da kent hayatına damgasını vurdu. Kent yaşantısı ile İslamiyet arasındaki önemli bağlantılardan biri de esnaf

loncalarının tasavvuf tarikatlarıyla olan ilişkisiydi. (MALCOLM, 1999, s. 137-138).

Derviş tarikatlarının bir kısmı, esnaf loncalarıyla ilişkileri aracılığıyla kentlerin ekonomik yaşantısına bağlıydı. Bektaşî²⁹ tarikatının; kılıç yapımcıları, tüfek kundağı oyma işiyle uğraşan zanaatkarlar, yüncüler ve sarıkçılarla ilişkisi vardı. En güçlü tarikat – esnaf bağı, Kadiriiler ile tabaklar arasında gelişmişti. Hem yerel ekonomide hayvan postunun ve derisinin taşıdığı önemden, hem de orduyla (özellikle süvarilerle) olan ilişkilerinden ötürü tabaklar, en güçlü esnafı oluşturuyordu. 18. yüzyılda Prizren’de 43, İpek’te 50, Yakova’da ise 60 tabakhane vardı. (a.g.e., s. 172-173).

Tarikatlar 18. yüzyılda faaliyetlerini önemli ölçüde genişlettiler. Halvetiye³⁰, 1713’ten itibaren Prizren’i en önemli merkezlerinden biri haline getirdi. İlk tekkesini 1699’da Yakova’da kurmuş olan Sadiye ise nüfuz alanını Kosova’nın güneybatı kesimine kadar genişletti. (a.g.e., s. 220).

Bilindiği gibi her tarikat her bölgede yaygın değildir. Ancak “Anadolu’da yaygın olan Balkanlar’da da yaygındır” denilebilir. (KARA, 2003, s. 264). Bugün için etkinlik gösteren Mevlevî³¹ tekkeleri ve zaviyeleri kalmamış ise de Mevlevîliğin etkisi Melami³² ve Kadiri³³ tekkelerinde görülmektedir. (RECEPOĞLU, 2001, s. 130-131). İslamiyet’in ayrı kıtalara ilk yayılması anlarında dini merasim ve itikatlar derhal her muhitin icaplarına göre değişimler geçirmiştir. Rumeli’deki Melamilik cereyanının geçici olması, fikirlere istinat edilmesinden ve intibak edecek muhit bulamamasından ileri gelmiştir. (YÖRÜKAN, 2002, s. 199). Halvetilik ve Bektaşîlik, Balkanlar’ın en büyük ve faal tarikatlarıydı.

Arnavutlar tarafından benimsenen Bektaşî tarikatı, genelde Boşnaklar, Türkler ve Pomaklar arasında hor görülmüştü. Boşnakların rağbet ettiği

²⁹ Bektaşîliğe göre, din ayrılığı gereksizdir. İnsanlar arasına anlaşmazlık sokar, Tanrı’nın varlığına, birliğine, insanla olan özdeşliğine inanan tüm insanlar eşit inanç ortamındadırlar.

³⁰ Halvet tasavvuf dilinde Hak ile gizli konuşmaktır. Sözlük anlamı “yalnızlık ve tenhada olmak” demektir. Halvet şeyhin emri ile müritin karanlık ve dar bir odaya çekilerek ibadetle meşgul olmasıdır.

³¹ Mevlevîler Tanrı’nın her şeyde belirdiğine inandıkları için tüm insanları, inançları ne olursa olsun eşit kabul ederler.

³² Melamiler, kendilerini kınayıp ve hor gördükleri için başkalarının da aynı şeyi yapmalarını isterler. Bu şekilde, riya ve gururun yok edileceğine inanmaktadırlar.

³³ Gizemli yanları, Tanrı’nın adını yüksek sesle ve iki yana sallanarak zikir etmekle “cezbe” hâline girmek suretiyle “tanrılık sırlarına” erdiklerine inanmalarından gelir.

Mevlevi, Halveti, Kadiri ve Nakşibendi tarikatları Arnavutlar arasında pek tutulmamıştı. Türkler ve Pomaklar arasında bilhassa Halveti, Rufai³⁴ ve Nakşibendi tarikatları daha yaygındı. (İBRAHİM, 2003, s. 699). Arnavutların Bektaşî tarikatını tercih etmeleri, Osmanlı döneminde Bektaşî tarikatının bir uzantısı olan yeniçeri müessesesinde aktif rol almaları ile açıklanabilir. (ÖZTÜRK, 1986, s. 223-238). Boşnaklar, Mevlevi ve Halveti tarikatının hakim olduğu Osmanlı saray çevresiyle yakın ilişkide olmuşlardır. Türklerin Halveti tarikatına rağbet etmeleri ise, Türk insanının anlayış ve geleneğine daha yakın oluşu ile padişahların çoğunun Halveti tarikatında olması ile açıklanabilir. Kosova bölgesinde Bektaşî ve Halveti tarikatının Ticani, Sadi, Sinani³⁵ ve Hayati şubelerine ait tekkeler yaygındır. (İBRAHİM, 2003, s. 700).

Mübarek kişi olarak görülen dervişlerden Veli Baba, Prizren'de bir tekkede üslenmiş, bütün zamanını kasaba ve köyleri dolaşarak halka İslamiyet'i öğretmekle geçirmişti. Sonraları türbesi çok önemli bir yer oldu. (MALCOLM, 1999, s. 172).

Ayrıca; Rufai tekkesi, Kadiri tekkesi, Halveti tekkesi, Sinani tekkesi (Prizren'de Ümmi Sinan'a bağlı), Sa'di tekkesi, Melami tekkesi, Bektaşî tekkesi bulunmaktadır. Prizren'de sadece kadınların toplandığı tekkeler ve mescitler de vardır. (RECEPOĞLU, 2001, s. 123). Gazi Mehmet Paşa medresesi, Emin Paşa medresesi, Mustafa Paşa medresesi, Sufi Sinan Paşa medresesi, Mahmud Paşa Rotul medresesi, Ümmi Gülsün medresesi gibi medreseler de vardır.

16. yüzyıl başlarında Kukli Bey, kendi ikametgahını tekke haline getirmiştir. 1662'de Evliya Çelebi Kosova'da Mitroviça, Viçitırın ve Kaçanik'te Bektaşî merkezleri bulunduğunu görmüştü.

Prizren'de 58 adet türbe vardır. (a.g.e., s. 392). Sofibaba türbesi (Prizren), Karabaş Baba türbesi (Prizren), Ömer Baba – Lez Baba türbesi, Cafer Baba (Yarım Baş Baba) türbesi (Prizren), Gül Baba türbesi (Mitroviça), Koca Hoca türbesi (Mamuşa), (Kemani) Kemani Rabiya Hanım türbesi (Kız türbesi, Prizren) Kosova'da mevcut türbelerden bazılarıdır.

³⁴ Ateş ve cam yemek, vücutlarına kızgın demir saplamak gibi hüneler sergilemektedirler. İnsanın Tanrı'ya ulaşabilmesi ve gerçek anlamda dinci olabilmesi için her türlü ruh ve beden isteklerinden arınması gerektiğine inanmaktadırlar.

³⁵ Halveti tarikatının Sinani koluna bağlıdır.

Kosova'da en önemli türbe, hiç şüphesiz ki Kosova Sahrası'nda bulunan Sultan Murat I. Hüdavendigâr Türbesi ile biraz ilerisindeki Gazi Mestan Türbesi'dir. Sultan Murat türbesi, Kosova'da inşa edilen ilk Osmanlı mimari eserini oluşturmaktadır. (VIRMIÇA, 2000, s. 792).

Başlangıçta tarikatlar, Osmanlı'nın Balkanlar'a yerleşmesinde olumlu hizmetlerde bulunmuşlarsa da, daha sonraki dönemlerde bazı tarikatlar Osmanlı'nın çöküşünü hızlandırmışlardır. Son zamanlarda, tarikatları yücelten ilmi değerlerin yerine, hayalleri, hisleri ön plana geçirerek ve gerçeklik dünyası bir tarafa bırakılarak her şeyi keramet anlayışıyla açıklamaya çalışmaları, tarikatların gerilemesine ve yozlaşmasına sebep olmuştur.

Osmanlı'nın Balkanlar'a ilk yerleşme döneminde tarikatlar önemli roller üstlenmiş, Osmanlı döneminde de din, dil, ırk farkı gözetmeksizin halka dini, sosyal ve kültürel faaliyetlerde bulunmuşlardır. Kosova'da yaygın olan Halveti, Kadiri ve Rukai tarikatlarında şeyhliğin babadan oğula geçmesi usulü, şeyhlerin kalitesinin düşmesine sebep olmuştur. Faaliyet gösteren 55 tekkeye bağlı 60.000 derviş veya mürit bulunmaktadır. (İBRAHİM, 2003, s. 714). Kosova bölgesinde tarikat ve tekkelere olan ilgi devam etmektedir. Özellikle saç uzun, kulakları küpeli genç erkekler Cuma günleri camileri doldurmaktadırlar.

Tasavvufun bölgede dinamik olduğu dönemlerde barış ortamının var olduğu, tasavvufun bölgede çeşitli nedenlerle soğumasıyla bölge halkları arasında da gerginliklerin başladığı söylenebilir. Günümüzde azalan etkilerine rağmen, tasavvuf yine de bölgede etkisini sürdürmektedir. Diğer Balkan ülkelerine kıyasla Kosova'daki tüm tekkelerin çalışmaları aleni ve serbesttir.

4.5 Kosova'daki Türk İzleri ve Türk Kültürünün Etkileri

Türk egemenliği; yemekleri, mutfağı, güzel sanatları, mimarisi, folkloru, motifleri ile Balkanlara Türk kültür ve kimliğini, barış, vicdan özgürlüğü ve kamu düzenini getirmiştir. Balkanlar en istikrarlı dönemini Osmanlı İmparatorluğu yönetiminde olduğu 500 yıllık dönemde yaşamıştır.

Türkçe ve Türk gelenek ve görenekleri, bölgeye Osmanlılardan önce gelmiş ve yayılmıştır. Türk boylarından olan Peçenekler ve Kumanlar, buralara yerleştiklerinde temas ettikleri halkların dili ve kültürü altında erimemişlerdir.

Yaklaşık 15 asırdır Kosova topraklarında Türk varlığı mevcuttur. Türklerin buralara aşladığı şehircilik, giyim kuşam, yemek kültürü ve inançlar, Türkçe konuşmayan topluluklar arasında da vardır. Hatta Türk folklorunun bazı özellikleri bu topluluklar tarafından kendi öz varlıkları olarak korunmaktadır. (RECEPOĞLU, 2001, s. 357).

4.5.1. Türk Dili'nin Bölgedeki Etkisi

Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan bir araçtır. İnsanların duygu ve düşüncelerini konuşarak ve yazarak anlatmasına yarayan sözlerin tümüdür. İnsanın içbenliğinin aynasıdır. Dil, milleti meydana getiren öğelerin başında gelir. Medeniyetin ve milli varlığın en önemli unsurudur. Dil ve milli duygu arasında çok kuvvetli bir bağ vardır. Alman fikir adamı Vilhelm Humbolt; "bir milletin gerçek yurdu, onun dilidir. Dil, milli dileği belirten güçlü bir unsurdur. Milli dil yok olunca milli duygu da çok geçmeden yitirilebilir" der. (HAMZAOĞLU, 2000, s. 349).

Balkanlar'daki Türklerin konuşma ağızları Batı ve Doğu Rumeli ağızları olarak iki gruba ayrılır. Doğu Rumeli ağızları Türkiye'nin Marmara bölgesi, Rodoplar, Kuzeydoğu Bulgaristan ve Romanya Dobruca'sında konuşulur.

Gagavuz Türkçe'si de Doğu Rumeli ağızlarının uzantısı sayılmaktadır. Batı Rumeli ağızları ise Bulgaristan'da Lom, Viracre, Sofya, Samakov, Köstence (Kyustendil) dil çizgisinin batısında, başlıca Makedonya ve Kosova'da konuşulur. Batı Rumeli ağızları Kuzeydoğu Anadolu ağızlarına, özellikle Trabzon ağzına bir çok bakımdan benzemektedir. Gagavuz Türkleri ve Romanya'daki Tatarlar hariç, Balkan Türkleri Türkiye Türkçe'sini yöresel söyleyiş özellikleri ile birlikte kullanmaktadırlar. (GÖKDAĞ, 2003, s. 288-289).

16. asrın sonlarında, Sırbistan'ın şehir ve kasabalarında, bilhassa Sava ve Tuna ırmaklarının güneyinde, Türk olmayan milletler Türkçe'yi seçkin bir milletin ve güçlü bir ordunun dili olarak saydıklarından dolayı öğrendiler ve günlük hayatlarında kullandılar. Hatta aralarında Türkçe konuşarak anlaştılar. (HAMZAOĞLU, 2004, s. 96).

Arnavutça ve Sırpça sözlüklerde birçok Türkçe kelimeye rastlanır. Abdullah Skalić tarafından 8.742 Türkçe kelimenin ve 6.878 Türkçe kavramın incelendiği "Sırp Dilinde Türkçe Kelimeler" adlı bir sözlük (Bak: SKALIJC, 1979) de yayımlanmıştır. Kosova'da Türkçe, Arnavutça, Sırpça, Boşnakça ve Romanca yüzyıllardır kullanılmaktadır. (MUZBEG, 2003, s. 104-105). Romence'de yaklaşık 3.000 civarında Türkçe kelime vardır. (HORATA, 2003, s. 155). Balkan dillerine Türkçe'den geçen kelime sayısı ortalama 5.000'dir. Ayrıca bu dillerde bazı Türkçe gramer kuralları da kullanılmaktadır. (GÖKDAĞ, 2003, s. 287). Boşnakça'da 10.000'den fazla Türkçe kelime bulunmaktadır. (ÖZDAĞ, 2001, s. 347).

Goralılar'ın dillerinde bir çok Türkçe kelime bulunmaktadır. "Ne zamandan beri Müslümanısın?" yerine "ne zamandan beri Türksün?" demektedirler. Dillerindeki bazı kelimeler şunlardır:

Ahçi basi (aşçıbaşı), ahpap (ahbap), arkardas (arkadaş), berbat, cigarelik (sigaralık), cekmedze (çekmece), custek (köstek), davet, defol, deljikanlijja (delikanlıca), demek, ders, dolma, durak, dzennet (cennet), dzevap (cevap), emir, esnaf, evet, evljat (evlat), ezan, fakir, fitne, fitnedzilik (fitnecilik), fukara, gafiljet (gaflet), gajret (gayret), gurbet, hafız, hajrola (hayrola), haram, hasret, hava, havuz, hemen, hudzum (hücum), ibret, idare, imtihan, imza, insan, izin, jemin (yemin), jarim-uljema dini bozar (yarım ulema

dini bozar), jarim-usta binai bozar (yarım usta binayı bozar), jolunuz serbes olsun (yolunuz açık olsun), jok-dzanim (yok canım), kalfa, kabul, karar, keramet, kijafet (kıyafet), kıblje (kıble), kısmet, kodza usta (koca usta), laf, mahljukat (mahlukat), mal, masali (masal), merhamet, mide, minder, mızrak, mola, muharebe, muhtar, musafiri (misafir), noksan, orman, ozbulduk (hoş bulduk), ozgeljdınız (hoş geldiniz), paha, parmaklık, pestemal, peştamal, piljaf (pilav), pis, pusula, saf, sajfa (sayfa), sofras, somun, sadırvan (şadırvan), saha damar (şah damarı), tabla, tabut, takat, tarikat, toptan, urnek (örnek), vazife, vezir, zevzek. (REDZEPLARİ, 2005, s. 189-210).

İkinci Dünya Savaşına kadar Türkçe'den Balkan dillerine kelime girerken, sonrasında Balkan dillerinden Türkçe'ye kelime girer duruma gelmiştir. (GÖKDAĞ, 2003, s. 302).

Kosova'da, başta Arnavutlar olmak üzere birçok Müslüman aile, kentlerdeki Osmanlı – Türk kültürünü öyle özümsemiştir ki, evlerinde bile Türkçe konuşur olmuşlardır. 1930'larda Yanyova'nın köklü Müslüman ailelerinin tamamı Türkçe konuşuyordu. Oysa, bunların ataları Katolik ya da Ortodoks yöre Hıristiyanları idi. (MALCOLM, 1999, s. 265). Şair Mehmet Akif Ersoy da, aslen İpek yakınlarındaki Shushica köyünden olup İstanbul'da öğretmenlik yapan bir Arnavut köylüsünün oğlu idi.

4.5.2. Kosova'daki Osmanlı – Türk Tarihi Eserleri

Osmanlı hakimiyeti zamanında Balkanlar'da yoğun bir imar faaliyeti başlatıldı. Şehir merkezlerinde cami-mescit, tekke-zaviye ve türbe gibi dini; han, bedesten, kervansaray, arasta ve çarşı gibi ticari; imaret, hamam, köprü, su kemeri, çeşme ve saat kulesi gibi sosyal; mektep, medrese ve kütüphane gibi eğitim; kale, kule-ocak, burç ve tabyalar gibi askeri yapılar inşa etmek suretiyle, Türk şehir dokusu anlayışı bölgeye hakim kılındı. Bu suretle bölgeye yeni bir yaşama tarzı, hayat ve medeniyet getirildi. (İBRAHİMGİL, 2003, s. 193).

Balkanlar'da iskan edilen Türkmenler tarafından han, hamam, köprü, medrese, zaviye, imaret, tekke, cami ve mescitler inşa edilmiştir. Bugün dahi Balkanlar'da Osmanlı izlerine çoğu yerde rastlamak mümkündür. Osmanlı idaresi döneminde Kosova'da amaçları çeşitli olan çok sayıda cami, türbe, tekke, hamam, çarşı, han, kervansaray, saat kulesi, köprü, çeşme, medrese, değirmen ve daha nice tesisler inşa edilmiştir.

Ekrem Hakkı Ayverdi'nin arşiv ve saha araştırmalarına dayanan çalışmasında Balkan ülkelerindeki Osmanlı eserlerini görmemiz mümkündür. Buna göre Arnavutluk'ta 1.015, Bosna – Hersek'te 3.560, Bulgaristan'da 3.339, Hırvatistan'da 187, Kosova'da 361, Macaristan'da 724, Makedonya'da 1.411, Romanya'da 291, Sırbistan – Karadağ'da 1.098, Yunanistan'da 3.771 mimari yapının inşa edildiği tespit edilmiştir. (KAYAPINAR, 2004, s. 85).

1877 – 1878 Osmanlı – Rus harbinden önce Sofya'da 44, Filibe'de 33 cami bulunurken, savaştan sonra Bulgaristan'ın bu kentlerinde birer tane cami sağlam bırakılmış, diğerleri ya yıkılmış, ya da başka amaçlar için el konulmuştur. (TURAN, 2003, s. 19-20).

Osmanlı döneminde inşa edilen mimari eserlerin gerçek sayısı, doğal şartlara ve zamanın acımasız şartlarına yenik düşen bu eserlerin bugüne kadar yaşatılmaması, izlerinin silinmesi ve birçok kitabenin kaybolması sebepleriyle bilinmemektedir. Kosova'da Osmanlı mimari eserleriyle ilgili bazı araştırmalar yapılmış ise de bu konuda derli toplu ve gerçeklerden saptırılmamış bir eser bulunmamaktadır. Kosova'nın değerli yazar – araştırmacı – gazetecisi, Kosova Türk Araştırmacılar Derneği Başkanı Raif Vırmiça'nın bir ömür boyu yaptığı araştırmalarıyla ortaya çıkardığı ve daha önce hiç bir yerde yayımlanmamış çok değerli çalışması, tarihimize ışık tutmaktadır. (Ek 1 Kosova'daki Osmanlı Mimari Eserleri).

Osmanlı, asırlar süren devlet hayatında hakim olduğu her coğrafyada eserler bırakmıştır. Yapılan bu eserlerin korunması, hem tarih hem de kültüre saygı açısından gereklidir. Kosova'da cahillik nedeniyle yıkılan tarihi eserler, camiler olduğu gibi bilinçli olarak, sistematik bir şekilde harap edilen eserler de var. Kosova; camileriyle, köprüleriyle, çeşmeleriyle Osmanlı mimarisini yansıtan sanat şaheserleri ile dolu. Eski eserlerin korunması,

restorasyonlarının aslına sadık kalınarak yapılması, onarım faaliyetlerinin aksatılmaması gerekmektedir. Türk kültür ve izlerini tarihten silmek isteyenlerin emellerine ulaşamamaları için daha bilinçli ve aktif politikaların izlenmesi yerinde olacaktır. Prizren’de uzun yıllar çöplük olarak kullanılan, üzerine lunapark yapılan Osmanlı Mezarlığı, Kosova Türk Tabur Görev Kuvveti Komutanlığının sahip çıkması ve yoğun girişimleriyle onarıma alınmıştır.

Bazı camiler onarım görmüşse de, bu onarımlar eserlerdeki Türk özelliklerinin kaldırılıp, aslına uygun olmayan yeni kimlikler kazanmalarına sebep olmuştur. Osmanlı – Türk eserlerinin, siyasi, tarihi ya da başka sebeplerle tahribata uğrayarak yok edilmesi, tarihimize yeterince sahip çıkmamamız yüzünden, Türk kimliğinin, Türk kültürünün, Türk uygarlık tarihinin de bu topraklarda yok edilmesi ile sonuçlanabilir. Türk zevkinin ürünü olan bu eserler, Türklerin sanat dehasını sergilemeye devam etmeli, yüzyıllarca önce vurulan Türk damgası korunmalıdır. Geçmişini iyi tanıyan ve anlayan insanlar, gelecekte de daha güzel ve ölümsüz eserler ortaya çıkarırlar.

4.5.3. Kosova’daki Bazı Gelenek ve Görenekler

Arnavutlar ataerkil bir halk olduklarından erkek çocuğa çok önem vermektedirler. Evleri mimari açıdan incelendiğinde bizim ahşap evlerle olan benzerliği dikkat çekmektedir. Ayrıca sedirler, ahşap kaplama ve işçilik de hemen hemen aynıdır. Kosova genelinde mimariden pazar yerine kadar Osmanlı kültür mirası görülür.

Türklerle Arnavutlar arasında hiçbir anlaşmazlık yoktur. Kız alıp vermekte hiçbir zaman Türk ya da Arnavut olması önemli olmamıştır. Türkler ile Arnavutlar arasında çıkabilecek anlaşmazlıklar Sırpaların çıkarına olacaktır.

Kuzey Arnavut toplumunun en belirgin özelliklerinden biri “kan davası”dır. İşin özünde şeref kavramı bulunduğu için kan davasının her aşamasında çok katı kurallar geçerlidir. Osmanlı döneminin sonunda 50.000 nüfuslu Batı Kosova’da kan davası yüzünden her yıl 600 kişi ölüyordu.

Yetişkin erkek ölümlerinin % 19'unun sebebi kan davasıydı. İki kişi arasında çıkan bir kan davasının sebebi, vaat edilip verilmeyen dört fişekti ve iki yıl içinde 1.218 evin yakılıp 132 erkeğin öldürülmesiyle sonuçlanmıştı. (MALCOLM, 1999, s. 43-44).

Prizren'de; dünyanın sudan yaratıldığına, dağların dünyanın çivileri olduğuna, dağlar olmasaydı bütün suların bir yere birikeceğine, böylece kimsenin tatlı ve temiz su içemeyeceğine, dağların suları temizleyen filtre olduklarına ve suyun çok güçlü olduğuna inanılır. Gebe olan kadının ilk köprüden geçip ilk çeşmeden su içmesiyle doğumunun akan su gibi kolay olacağına, çok su içen bebeğin erken konuşacağına, ikram edilen suyu içmeyenın nafakasının kaçtığına inanılır. (RECEPOĞLU, 2003, s. 182-184).

Kosova'da mevcut olan diğer gelenek ve göreneklerin bazıları da şöyledir: (RECEPOĞLU, 2001, s. 73-83, 358, RECEPOĞLU, 1986).

- Yeni evlenen kadının hemen gebe kalması istenir. Ailede erkek çocuğun yeri kız çocuğundan üstündür. Evlenince gelin kocasının evine taşınır ve doğan çocuklar kocanın sayılır.

- Gebeliğin yedinci ayına giren kadın evin saçağı altına çıkamaz. Gebe kadın, sakat bir insana bakarsa ve bunu hayretle kabul ederse, çocuğunun da sakat doğacağına inanılır.

- Gebe kadının karnında taşıdığı çocuğun cinsini anlamak amacıyla, odada minderin altına bir tarafta makas, bir tarafta ise bıçak gizlenir. Gebe olan kadın makas üstüne oturursa kız, bıçak üstüne oturursa erkek çocuk doğuracağına inanılır.

- Erkek çocuk annesinden utandığı için yüzükoyun doğar, kız çocuğu ise sırtüstü dünyaya gelir. Doğan çocuğa üç gün içinde ad koyulur. Çocuk öksüz kalmasın diye ana baba arasında yatırılmaz. Yeni doğan çocuğun sarılığa kapılmaması için anne kırk gün sırtını çocuğa çevirmez.

- Loğusayı ve bebeği kutlamak için ziyarete gelen konuklara loğusa lokumu ve şerbeti verilir. Sütü kaçmasın diye loğusa kırk gün evden, evin saçağından dışarı çıkmaz. Bundan sonra sokağa çıkınca başını başlıkla örter.

- “Göz olmasın” diye çocuğu ilk gören “çocuğunuz pek çirkin” der. Çocuğun sağ omzuna mavi boncuk nazarlık olarak takılır. Çocuğu cinler değiştirmesinler diye, kırk gün boyunca çocuk bir an bile yalnız bırakılmaz.

- Mamuşa’da, çıkarılan diş ekmekle sarılarak evin damına fırlatılır ve “Kara karga al bu dişi, cetır bana altın dişi” denir.

- Ölüünün evinde pişirilen helva, konu komşuya dağıtılır. Konu komşu da ölü evine yemek yollar. Bu yüzden ölü evinde üç gün yemek pişirilmez.

Güreş:

Karakucak güreş (serbest güreş), Türklerin öz, mili güreşidir.³⁶ Günümüzde daha çok yağlı güreşin yapılmadığı yerlerde yapılmaktadır. Yoğun olarak Amasya, Tokat, Samsun, Çorum, Sivas, Erzincan, Erzurum, Yozgat ve Kahramanmaraş’ta yapılmaktadır. İsviçre’nin dağ köylerinde Kahramanmaraş yöresinde yapılan şalvar güreşlerine benzer “pantolon güreşleri” yapılmaktadır. Bu ve benzer güreşlerin, Attila’nın ordusundaki askerlerin bu bölgelere yerleşmesi ile taşındığı, yüksek dağlarda kalan Avar boylarının da bu çeşit güreşi Avrupa’ya yaydığı bilinmektedir. (GÜVEN, 1999, s. 43-58).

10. yüzyıl başından itibaren Tuna kıyılarında görünen Peçenek Türkleri Rumeli’ye tamamen yerleşmeye başladılar. Rumeli Osmanlı ülkesine katılınca, buralara Yörükler yerleştirildi. Zaten Rumeli’de yaşayan Peçenek Türkleri ve Sarı Saltuk ile gelmiş olan Türkmenler, Türk güreşini çok önceden Rumeli’ye getirmişlerdi. (a.g.e., s. 65-66). Günümüzde de özellikle Goralılar tarafından her yıl güreş müsabakaları düzenlenmektedir.

Keçe Külah:

Keçe, Türklerin günlük hayatında çok büyük değer kazanmıştır. Keçe ve keçecilik, dünyanın her kültür çevresinde görülen bir gelenek değildi. Türklerde ise pek çok keçe çeşidi³⁷ vardı. Keçe şapka ve külahlar, Türk kavimlerinde yaygın bir başlık modası idi. Çin kaynaklarından, keçeden

³⁶ Kültürel özellik taşıyan spor kültürümüzün bir parçası olan güreşlerimiz; Karakucak, Aba, Kuşak, Şalvar ve Yağlı güreştir.

³⁷ Ak keçe, benekli ve alaca keçeler, nakışlı keçeler, elbiselik ince keçeler bunlardan bazılarıdır. Ayrıca yaygın olarak kullanılan keçeler, çadır keçeler, keçe çizmeler, keçe elbiseler ve paltolar, keçe külahlar ve yolluklar, yol keçeleri de bulunmaktadır.

yapılmış şapkaların Göktürk zamanından beri kullanıldığını öğreniyoruz. (ÖGEL, 2000, s. 175-187).

Erkek baş örtüsü olan “keçe külah”, Kosovalı Arnavutların yanı sıra yaklaşık 5.000 nüfuslu Türk köyü Mamuşa’da da kullanılmaktadır. Prizren civarındaki Goralılar, Doğu Makedonya’da Yörükler, Sırbistan ve Karadağ’ın Sancak bölgesindeki Müslüman – Boşnaklar, Makedonya ve Bulgaristan’da Pomaklar keçe külahı geleneksel halk giyim kuşamının bir parçası olarak başlarına takarlar, alnın üst kısmını ve keçenin uçlarını şamanı (genellikle sarı, kırmızı ve yeşil renkleri içeren eşarp) ile sararlar. Selçuklular beyaz keçe külahı askerin giyim kuşamının bir parçası olarak yasa ile düzenlemişlerdi. Osmanlılarda da Fatih dönemine kadar beyaz keçe külahın askerin ve divandaki memurun giyim kuşamının bir parçası olduğu yasa ile düzenlenmişti. (RECEPOĞLU, 2001, s. 263-265). Konya’da Mevlana müzesinde Selçuklu döneminden kalma beyaz keçe külahlar korunmaktadır. Şekillerine göre sikke, seyfi külah, arakiyye (ter emen) olarak adlandırılan keçe külahlardan Kosova’da kullanılanı ile arakiyye arasında hiçbir fark yoktur.

Bugün ise beyaz keçe külah yerini Fransız beresine bırakmak üzeredir. Gençler bu külahı artık hemen hemen hiç ilgi göstermemektedirler.

Goralıların düğün adetleri ile Anadolu insanının düğün adetleri arasında hiçbir fark bulunmamaktadır. Prizren’de “Pehlivan” isimli pastahanenin sahibi olan, son derece misafirperver ve yardımsever Goralı Ramadan Redzeplari Bey’in oğlunun, 10 yıl kadar önceki düğün kasetini birlikte izleme fırsatını buldum. Kız tarafının çeyizleri, çeyizlerin sergilenmesi, gelinin ata bindirilir, telli – duvaklı olarak erkek tarafına at sırtında getirilmesi gibi adetleri görünce hem şaşırdım, hem de sevindim. Adetlerin bu kadar birbirine benzemesine, hatta aynı olmasına şaşırdım. Bana hiç de yabancı gelmemesine de sevindim. Goralıların da aslında Türk oldukları anlaşılıyor.

Görüldüğü gibi, Kosova’da yaşayan insanların yaşam biçimleri, gelenek ve görenekleri bize hiç de yabancı değil, tam tersine bizde unutulmaya yüz tutmuş bazı adetler Kosova’da hala yaşatılıyor. Avrupa’nın ortasında Türk

kültürü, tüm yok etme, tarihten silme gayretlerine rağmen hala dimdik varlığını sürdürüyor.

4.5.4. Sırp Atasözlerinde Türkler

Türkler, tarihi boyunca o kadar Sırp'ların gündeminde olmuştur ki, Türkler hakkında bir çok Sırp atasözü oluşturulmuştur. Eski Yugoslavya topraklarının Osmanlı hakimiyetinde olduğu devirlerde yaratılıp Sırp'lar arasında söylenegelmiş Türklerle ilgili atasözlerinden bazıları şunlardır: (a.g.e., s. 291-303).

- Türk şehit olursa hanımları ölmez.
- Türk'ten intikam almak istersen rakı içmesi için Allah'a dua et, Sırp'tan intikam almak istersen haydut olması için dua et (Türk rakı içmeye başladığı zaman yıkılıncaya kadar içer, Sırp haydut olunca evini unuttur ve hayatı darağacında son bulur).
- Köyde Türkler, ovada kurtlar.
- Türk'ün kılıcı Alman'ın kaleminden iyidir.
- Kadının dili Türk'ün kılıcından acıdır.
- Allah bile bizleri affedecek, Türkler bizi anlamayacak.
- Kimin iyi evi ve güzel hanımı varsa onların sahibi değildir (İyi evi olan kişi özellikle Türkler ve rahipler tarafından ziyaret edildiği için.).
- Sarhoş Ulah acıkmış Türk'ü bilmez.
- Türkleşenden çok kan içen yok.
- Türkleşmeyen Türk yoktur.
- Biraz Türk zorla, biraz papaz zorla, yoksula kalmadı asla.
- Böylesine Türk hançeri yenmesin.
- Türklerin namaz kıldığı yerde ibadet etmeyeyim.
- Türkçe bilmem, kısrağımı vermem.

- Türkler tavşanı arabada yakalar.
- Yaşlı Türk'ten ve genç Sırp'tan korun.

4.6. Kosova'daki Değişken Etnik Durum ile “Şark Meselesi”

Slav ırkıdan olan Sırlar, Osmanlı döneminde reaya olarak sadece köylerde yaşıyorlardı. Şehir ve kasabalarda kalan Sırlar ise Türkler ve diğer Müslümanlar için hizmetçilik veya çıraklık yapıyorlardı. Bütün temel hak ve hürriyetlere sahip olmalarına rağmen okula, eğitime, bilime, sanata, kültüre önem vermiyorlardı. (HAMZAOĞLU, 2004, s. 107). Türk kavimlerinin yurt kurdukları devletlerinin egemenlik alanlarına kattıkları yörelerde yaşayan Slav toplumları üzerindeki etkileri yapıcı, geliştirici, ilerletici bir rehberlik olmuştur. Hiçbir zaman bu kavimlere karşı soykırımcı bir tutuma girilmemiştir. Uzun Türk hakimiyeti dönemlerinden sonra Slav millet ve devletlerinin daha güçlü doğuşu bu gerçeği hiçbir garezkar isnadın gizleyemeyeceği bir açıklıkla ortaya kor. (ÖZDAĞ, 2001, s. 123, 156-157).

Sırlar ve diğer Hıristiyanlar bütün Müslümanlara Türk gözüyle bakıyorlardı. Onları Türklerle özdeşleştiriyorlardı. (HAMZAOĞLU, 2004, s. 96). Sırlar ve diğer Balkan Hıristiyanları İslam'a Türk dini gözüyle baktıklarından, ve onu Türklerle özdeşleştirdiklerinden dolayı bu dini kabul edenlere, hatta Arnavutlara ve Araplara bile Türk dediler. (a.g.e., s. 126).

Türkler her zaman, her yerde ve her bakımdan Hıristiyanlara ve Türk olmayan Müslümanlara örnek oluyorlardı. Diğer Müslümanlara davrandıkları gibi Hıristiyanlara ve Yahudilere de davranıyorlardı. Bu yüzden Sırlar “Biz hakiki Türklerden eziyet görmüyoruz. Asıl eziyeti Türkleşenlerden görüyoruz” diyorlardı. (a.g.e., s. 129).

Osmanlı, Anadolu'dan getirdiği Yörükleri, Balkan Yarımadasının sadece güney kesimine yerleştirdi. (a.g.e., s. 80). Sırbistan'ın köylerinde ise yok denecek kadar az Türk yerleştirildi. Osmanlı Devleti Sırp köylerine dokunmadı, kendi başına bıraktı. Köylerde sadece Sırlar yaşıyordu. (a.g.e.,

s. 25). Osmanlı idaresi Sırp köylerine yoğun Türk ve diğer Müslüman nüfusu yerleştirmedeğinden dolayı onlar bu idarenin kontrolü dışında kaldılar. Sırp köyleri kendi yönetim teşkilatları ve knezleriyle Osmanlı Devleti'nin içinde özerk bölgeler veya devletçikler gibi yaşıyor ve hareket ediyorlardı. Bu yüzden de Sırplar, 17. ve 18. asırlarda yürütülen bütün Türk – Avusturya savaşları sırasında Avusturya'nın yanında yer aldılar ve Türklere karşı savaştılar. (a.g.e., s. 102). Sırp köylüsü asırlarca Türk kültürünün etkisinin dışında kalması ile Türklere ve Osmanlı idaresine işgalci, istilacı ve din düşmanı gözü ile baktı. (a.g.e., s. 112).

1683 – 1699 Türk – Avusturya Savaşı neticesinde Sırbistan, Makedonya ve Kosova'nın etnik yapısında büyük değişiklikler meydana geldi. Kaçan Sırpların yerine Osmanlı'nın desteğiyle Müslüman Arnavutlar Kosova'ya yerleşerek etnik ve dini yapıyı kendi lehlerine değiştirdiler. (a.g.e., s. 165). İkinci Viyana Kuşatması sonrasında Sırplar Kosova'dan kuzeye göç ederken, boşalan yerlere Arnavutlar yerleşmiş, böylece 19. yüzyıldan itibaren Arnavutlar Kosova'da çoğunluğu elde etmiştir.

İngiltere, Balkanlardaki mevcut ekonomik yapı ve güçler dengesinin korunması, Almanya ve Rusya'nın nüfuz alanlarının genişletilmesinin önlenmesi ve özellikle Bosna-Hersek gibi, Arnavutluk gibi, Kosova gibi Müslüman nüfus bölgenin oluşmasına engel olunması ilkeleri doğrultusunda bir politika izlemiştir.

İngiltere Başbakanı John Major'un, Bosna – Hersek'te katledilmekte olan Müslümanlara yardım edilmesini düşünen Dışişleri Bakanı Douglas Hurd'a yazdığı mektuptaki ifadeleri şöyledir:

“Müslümanlara askeri destek verilmesini kabul etmiyoruz.

BM silah ambargosu kararını uygulamaya devam edeceğiz. Ancak Yunanistan, Bulgaristan ve Rusya'nın Sırbistan'a; Almanya, Avusturya ve Slovenya'nın ve hatta Vatikan'ın Hırvatistan ile bölgedeki Hırvat milislere silah sağladığını ve askeri eğitim verdiğini bilsek bile, bundan çok daha önemlisi, aynı yardımların İslam ülkelerinden ya da İslami gruplar tarafından Müslümanlara yapılmasının başarısız olmasından emin olmamız gerekmektedir.

Bundan böyle, olayların nihai neticesinde meydana gelecek olan Bosna'nın bölünmesi ve Avrupa'nın içinde, kabul edilemeyecek muhtemel bir İslam devleti olarak yok olup gitmesine kadar, bu politikalar böyle devam edecektir...

Eski Yugoslavya'da durum düzeline kadar ne pahasına olursa olsun Müslüman sayılan hiçbir devletin, tabii özellikle Türkiye'nin, bu bölgedeki Batı'nın politikalarına müdahale etmemesinden emin olmalıyız. Bunun içindir ki Bosna – Hersek artık istikrarlı bir devlet olmaktan çıkıp, Müslüman halk tamamıyla topraklarından çıkarılıp darmadağın olana kadar, Müslümanlara yapılacak yardımların önlenbilmesi için Vance Owen'vari görüşmelere, göz boyama türünden devam etmek de zorunluluktur...

Bu politika Hıristiyan medeniyeti ve ahlakı üzerine kurulu olarak kalması gereken istikrarlı bir Avrupa'nın çıkarlarına en uygundur...

Avrupa'daki Müslümanlara yeni dünya düzeni içindeki dünya görüşümüze karşı çıkamayacakları gösterilmelidir." (İLHAN, 1999, s. 74-75).

4.6.1. “Şark Meselesi”nin Kosova’daki Yansımaları

Şark Meselesi, Türklerin Avrupa ve Balkanlardan tamamen atılarak Asya'ya sürülmesi düşüncesidir. Bugün Balkanlarda ortaya çıkan Bosna – Hersek ve Kosova sorunları şark meselesinin günümüze uzanımı olarak değerlendirilebilir. Batılı ülkeler, Osmanlı'yı Balkanlardan atmak için bölge halklarını sürekli kışkırtmışlar, milliyetçi fikirler aşılıyarak ayaklanmalarını sağlamışlardır.

Büyük Avrupa devletleri çok eski tarihlerden beri değişik dil, din ve ırka mensup Balkan halklarını kendi meselelerinin çözümünde yanlı olarak desteklemişler, mutlaka her karmaşa ortamında çeşitli bahanelerle çıkar sağlamayı amaçlamışlardır. (SÜKAN, 2001, s. 109).

1683 İkinci Viyana Seferi sonucunda; Avusturya, Venedik, Rusya, Lehistan ve diğer devletlerin kurduğu Kutsal İttifak ile Osmanlı'ya karşı ortak bir karşı hareket başlamıştır. Balkanlar'daki Müslümanlara karşı uygulanan

eziyetlerin, 1689 yılında bazı Sırp isyancıların da desteğiyle Avusturyalılar tarafından başlatıldığı söylenebilir. 1804 Sırp isyanı ve 1821 Yunan ayaklanması ile Müslüman halka büyük zulüm yapılmıştır. (OKTAY, 2003, s. 129-130). İkinci Viyana bozgunu ve Tuna'ya kadar olan Sırp ve Macar topraklarının Avusturya'nın eline geçmesi ile, Balkanlardaki ayrılıkçı hareketler canlanmaya başlamıştır. Sırp, Karadağ ve Yunan isyanları ile ayrılık hareketleri, Türk halkının sistematik olarak imhası ve bölgeyi tedhiş hareketleriyle terk etmeye zorlanması ile birlikte icra edilmiştir. (ÖZDAĞ, 2001, s. 224).

Hıristiyan aleminin haçlılık ruhu hiç ölmemiştir. “Şark meselesi” olarak addettikleri, Türk ve Müslümanları Avrupa'ya sokmamak, bunda başarılı olamayınca Avrupa'da daha fazla ilerlemelerini önlemek, Osmanlı'nın duraklamasından ve özellikle 1878 Osmanlı – Rus yenilgisinden sonra Türk ve Müslümanları tamamen Avrupa'dan atmak hedeflerini henüz gerçekleştirememişlerdir. (“Şark meselesi” için Bak: KOCAOĞLU, 1995). Bosna – Hersek dramı bir bakıma Şark meselesinin hallini ve son amacı sağlamaktır. Avrupa'dan İslam'a ve Türklüğe ait her şeyi silmektir, yok etmektir. (KOCAOĞLU, 1996, s. 62). Türk dünyasının günümüzdeki dış ve iç sınırları Türk toplumlarının, Türklük camiasının egemen iradeleri ile değil, emperyalist güçlerin ortaklaşa talan ve sömürge savaşlarıyla, cebir ve zorlamalarıyla, bölüşüm planlarıyla, Türklüğü uzun vadede tüketmeyi amaçlayan icraatlarıyla şekillenmiştir. (ÖZDAĞ, 2001, s. 205).

Kaderlerini Osmanlı kudret ve kimliği ile kaim gören Bosna – Hersek ve Arnavutluk Müslümanları ile birlikte Türk – İslam varlığı Avrupa'da, Balkan yarımadasında sağlam bir mevkie, sağlam bir temele dayanmakta idi. (a.g.e., s. 335). 19. yüzyılın son çeyreğine kadar Tuna kıyısından Ege Denizi'ne, Karadeniz kıyısından Sırbistan içlerine, Bosna Yenipazar'a, Ohri'ye kadar uzanan bölge Rumeli Türk – İslam nüfusun çoğunluk teşkil ettiği yekpare bir Türk yurdu idi. (a.g.e., s. 224). 1877 - 1878'den 1912 – 1913'e kadar geçen 35 yıl içinde Rumeli Türklüğü bütün medeni dünyanın gözleri önünde alenen sürdürülen toplu öldürmeler, cebri göçler, mal ve mülklerinin, topraklarının, geçim araçlarının ellerinden alınması suretiyle açlığa, sefalete mahkum ederek, mabetleri, mektepleri, meskenleri tahrip edilerek, erkekleri,

ebeveynleri katledilen, kadınları, çocukları talan edilerek, cebren din değiştirmeye veya ölümü seçmeye zorlanarak parçalanmış, paylaşılmış yurtlarında hakim çoğunluk olmaktan çıkarılıp, biçare bir tutsak azınlık haline getirilmek istenmiştir. (a.g.e., s. 337).

Balkan Savaşları ile Osmanlı'nın bu toprakları kaybetmesi sonucunda Kosova, Arnavutların Arnavutluk'a bağlanmak istemelerine rağmen kanlı bir şekilde Sırbistan'a bağlanmıştır.

Kosova'daki Arnavutlar Müslüman oldukları için Türk olarak tanımlanmış, bir kısmı 1938 yılında yapılan bir anlaşmayla Türkiye'ye yollanmışlardır. Bu arada da kuzeye göç etmiş olan Sırp'ların geri dönüşü teşvik edilmiştir.

Müslümanların Balkanlar'dan temizlenmesi için hazırlanmış projelerin en tipik örneği, Sırp Bilimler ve Sanatlar Akademisi tarafından 1844 yılında hazırlanan, 1986 yılında güncelleştirilen ve Sırbistan'ın etnik bakımdan arındırılmasını öngören plandır. 1992'de Bosna – Hersek'te 43 ay süre ile uygulanan soykırımın da ön hazırlığı niteliğindeki plan, etnik bakımdan arındırılmış Sırbistan'ı oluşturmak için öncelikle tüm Müslümanların göçe zorlanmasını; göç etmemekte ısrar edenlerin Hıristiyan yapılmasını; göç etmeyen, Hıristiyan da olmayan Müslümanların ise öldürülmesini ve tüm bunların gerçekleştirilmesi için de her türlü şiddet, baskı ve zulüm uygulanmasını kararlaştırıyordu. (KOCAOĞLU, 1996, s. 57). Görüldüğü gibi etnik savaş ve etnik temizleme için ortam planlı bir biçimde hazırlanmıştır. Müslümanlar Türklerin bir uzantısı olarak görülmektedir. (TEKİN, 1996, s. 222). Avrupa'nın çok kültürlü Bosna devletini koruyamaması neticesinde, dinsel farklılığa bağlı olarak, Avrupa'nın Bosnalıları korumadığı gibi, onların kendilerini korumalarına da izin vermediği ve Müslümanlara karşı haçlı seferleri düzenlendiği görüşleri ortaya çıkmıştır. (YAVUZ, 2001, s. 59).

Yugoslavya'da daha sonra birbiri ardı sıra gelecek olayları, 1986'da Sırp Sanat ve Bilimler Akademisi'nin yayınladığı Sırp Memorandumu belirlemiştir. Bu memorandum, eskiden beri var olan ve Büyük Sırbistan yaratma emelleri üzerine kurulan Sırp milliyetçiliğini yeniden uyandırmıştır. 1980'lerin sonlarına doğru Sırp hükümeti, milliyetçiler, popüler medya ve Sırp

Ortodoks Kilisesi açıkça İslamiyet'e karşı düşmanca tavır aldılar. Müslümanların toplum olarak buldukları yerler daha büyük bir Sırbistan'ın kurulmasını etkileyecek türden jeopolitik sorunlar yaratıyordu. 1980'lerde Sırbistan için en çekici konu, nüfusunun çoğunluğunu Müslüman Arnavutların oluşturduğu Kosova özerk bölgesiydi. (CIGAR, 1996, s. 133-134).

1997 sonlarından itibaren Kosova'da Bosna'daki gibi bir etnik temizlik hareketi başlatan Büyük Sırbistan peşindeki Sırlar, Kosova'nın geleceği ile ilgili müzakereler başlamadan önce mümkün olduğunca çok toprak kazanma telaşına düştüler ve bu işe de madencilik açısından zengin olan Dreniça'dan başladılar. Bu soykırımda Ruslar Sırları desteklediler. (Balkanlardaki Gelişmeler ..., 1999, s. 107).

Genel olarak 1960'lara kadar da Belgrad yönetiminin Kosova'dan bilinçli bir göç ettirme politikası güttüğü söylenebilir. (TÜRBEĞAR 2003, S. 74). Hıristiyan Avrupa genellikle Müslüman Türkleri kıtalarına, medeniyetlerine yabancı ve yayılmalarını önleyen bir düşman güç hüviyetinde görmüş ve Türklüğü Avrupa'dan çıkarma hususunda şekil ve zamanlama ile ilgili nüanslar dışında ittifak halinde bulunmuştur. (ÖZDAĞ, 2001, s. 63). Balkanlar'daki Türk varlığı, Rus – Sırp planı çerçevesinde tahrip edilmiştir. (a.g.e., s. 77).

4.6.2. Kosova'nın Yıllara Göre Değişen Etnik Yapısı

1874 yılında Prizren'de 3.685 ev bulunmakta ve 43.922 kişi yaşamaktaydı. Bu nüfusun 35.622'si Müslüman, 8.300'ü de gayrimüslim idi. (VİRMİÇA, 1996, s. 12). 1890'lı yıllarda Priştine, İpek ve Prizren gibi yönetim birimlerindeki toplam Müslüman nüfus 246.450, gayrimüslim nüfus ise 93.750 idi. Avusturyalıların 1903'te Priştine, İpek ve Prizren sancaklarında yürüttüğü istatistik çalışmasına göre Ortodoks Sırlar nüfusun % 25'ini oluşturuyorlardı. (MALCOLM, 1999, s. 238, 286-287).

Etnik milliyetçilik eski Yugoslavya'da federasyonun dağılmasında önemli rol oynamış ise de; Boşnaklar (Bosna Müslümanları), Katolik

Hırvatlar, Ortodoks Sırlar sosyolojik bakımdan aynı etnik kökenden gelmekte olup hepsi Slav kökenlidir. Katolik Slovenler Hırvatlardan dil farklılığı ile ayrılır. (ÜLGER, 1996, s. 52).

Balkan Yarımadası'nda bazı milletler toplu halde ırk da değiştirdiler. Bu yarımadanın en eski milletlerinden biri olarak bilinen Ulahlar 19. asırda milli nitelik ve değerleriyle Arnavutlara daha yakın olmalarına rağmen toplu halde aynı dinden olan Sırlara geçtiler. (HAMZAOĞLU, 2004, s. 138). Bugün hala Yunanistan, Makedonya ve Arnavutluk dağlarında sürülerini güderken Ulahlar (Valahlar) görülebilir. Ulahların kendilerine verdikleri ad "Aroman" dır. Topluluk Romenler ile yakından ilişkilidir. Sırbistan Ortodoks Kilisesi'nin kültürel etkisinden ötürü zamanla Sırplaşmışlardır (1880'lerde dörtte üçü Slavlaşmıştır). Müslüman olan Ulahlar da vardır. Arnavutluk'ta kökenini Ulahlara dayandıran birçok Müslüman Arnavut aile vardır. (MALCOLM, 1999, s. 257, 259).

Çingenelerin asıl yurtları Hindistan'ın kuzeyidir. 14. yüzyılda Kosova'ya gelmişlerdir. 1520'lerde Priştine'de 164, Novo Brdo'da 145 çingene hanesi vardı. Çoğunluğu Hıristiyan'dı ve Ortodoks Sırp adları taşıyorlardı. 1910'da Kosova'da yerleşik hayat süren Çingeneler esas olarak Müslüman'dı ve Arnavutça konuşuyorlardı. (a.g.e., s. 260-262).

Kosova'ya ilk Yahudiler 15. yüzyılda gelmiştir. 15. yüzyılın sonunda Novo Brdo'da altı Yahudi hane vardı. Bunların bir kısmı sikke basma işiyle uğraşıyordu, bir kısmı da uzmanlık gerektiren bu tür işlerde istifade edilmek üzere Osmanlılar tarafından özellikle getirilmişti. 16. yüzyılın sonunda Osmanlı vergi sicilinde de altı hane Novo Brdo'da "Cemaat – i Yahudan" olarak sınıflandırılmıştı. 1580'de Prizren'de bir Yahudi tacir, Balkanlar'daki diğer Yahudilerin oluşturduğu geniş bir ticaret ağıyla sürekli alışveriş halinde idi. Kosova Yahudilerinin en önemli kenti Üsküp'tü. 1544'te 32 aile iken, 1680'lerde 3.000 kişi olmuşlardı. 19. yüzyıl ortalarında Prizren'de Yahudi tacirler vardı ve Yakova'da 600 Yahudi yaşıyordu. 19. yüzyıl sonunda Priştine'de yaşayan 305 Yahudi İspanyolca konuşuyordu. 1912'de Sırbistan – Karadağ işgalinden sonra Türkiye'ye göç ettiler. 1941'de Kosova'nın büyük bölümü İtalyan yönetimine girdi. İtalyanlar 1942'de 51 Yahudi'yi Almanlara

teslim etti. Nisan 1941 öncesinde Kosova'da yaşadığı bilinen 551 Yahudi'den 210'u ölmüştü. (a.g.e., s. 266-269).

Boşnaklar, Osmanlı döneminde İslam'ı kabul eden yerli Hıristiyanlardan meydana gelen bir millettir. (HAMZAOĞLU, 2004, s. 139).

Sırp makamları mümkün olduğu kadar çok Arnavut'u Türk olarak sınıflandırmak istiyordu. Böylece ülkeyi terk etmelerini kolaylaştırmak istiyorlardı. Yarı Hırvat, yarı Sloven olan Tito zamanında Kosova, Sırbistan'a bağlı otonom bölge haline gelmiştir. 1953'te yapılan bir anlaşma ile Türk olarak kabul edilen Arnavutların bir kısmı Türkiye'ye gönderilmiştir.

1912 yılından 1951 yılına kadar Yugoslavya'da Türk varlığı resmen tanınmamıştır. 1953 yılı nüfus sayımında Yugoslavya'da 254.000 kişi kendini Türk olarak bildirirken, Kosova'da 34.583 kişi kendini Türk olarak bildirmiştir.

Kosova Osmanlı yönetimi altına girdiğinde Sırpların çoğunlukta olduğu bir bölge idi. Bölgede Arnavutların çoğunluğu oluşturmaları, İkinci Dünya Savaşı'nda Kosova'nın müttefikler yanında savaşan Sırbistan'a ceza olması amacıyla, Nazi Almanyası tarafından Arnavutluk'a verilmesi ile başladı ve devam etti. (AYDIN, 2004, s. 182).

Kosova'nın güneyindeki 20 köy, Makedonya sınırları içerisindeki 2 köy ve Arnavutluk sınırları içerisinde de 10 köyde, ayrıca Yunanistan, Bulgaristan, Karadağ, Sırbistan ile Bosna – Hersek'te Goralılar yaşamaktadırlar. Gora ve Goralı adlarının Türkiye'nin doğusundaki Goran aşireti ile ad benzerliği rastlantı değildir. Bugün dahi korudukları gelenek ve görenekleri, Goralıların Türk soyundan olduklarını göstermektedir. Goralılar, cesur ve Türk – İslam kültür ve medeniyetini tamamıyla benimsemiş bir Türk topluluğudur. Goralılar öz be öz Türk'tür. Bir kısmı Halep civarından gelen Selçuklu Türkleridir, diğer kısmı ise Kumanların torunlarıdır. (RECEPOĞLU, 2001, s. 218-220).

4.6.2.1. 1981 Yılı Nüfus Durumu

1954 – 1961 yılları arasında Türkiye'ye göç etmek durumunda kaldıklarından 1981'de Kosova'da 12.513 Türk'ün bulunduğu, Prizren'de

8.078 kişinin Türk asıllı olduğu devletin istatistik kurumu tarafından bildirilmiştir. (a.g.e., s. 398).

1981 nüfus sayımına göre Yugoslavya'da 101.191 Türk yaşamaktadır ve etnik dağılım şu şekildedir: Karadağlılar 579.023, Hırvatlar 4.428.005, Makedonlar 1.339.729, Müslümanlar 1.999.957, Slovenler 1.753.554, Sırlar 8.140.452, Arnavutlar 1.730.364, Bulgarlar 36.185, Çekler 19.625, İtalyanlar 15.132, Macarlar 426.866, Romlar (Çingenerler) 168.099, Romenler 54.954, Ruslar 23.285, Slovaklar 80.334, Ukraynalılar 12.813, Ulahlar 32.063, Diğerleri 38.287. (a.g.e., s. 50-52).

4.6.2.2. 1991 Yılı Nüfus Durumu

Yugoslavya'da her nüfus sayımında insanlara etnik kimlikleri, dilleri ve dinleri de soruluyordu. Başlangıçta etnik kimliğini "Yugoslav" olarak tanımlayan hemen hiç yoktu. Ancak, her sayımda kendisini Yugoslav olarak tanımlayanların sayısı bir öncekinden daha fazla çıkmaya başladı. 1991'de "Ben Yugoslav'ım" diyenlerin sayısı neredeyse 2 milyona yaklaşıyordu. Sırpılıklarına, Hırvatlıklarına, Boşnaklıklarına, Makedonluklarına boş vermiş yada bunları unutacak kadar birbirlerine kaynaşmışlardı. (TILIÇ, 1999, s. 50). Belgrad'da yerli Türkler arasında Pomak, Torbeş, Goran, Şop veya Torlak ve Çitak Türkleri de bulunuyordu. (HAMZAOĞLU, 2004, s. 271).

Yugoslavya dağılmadan önce Cumhuriyetlerin etnik yapısı şöyle idi: (Balkanlardaki Gelişmeler ..., 1999, s. 92).

– Bosna – Hersek: Temel olarak Müslümanlar % 43.7, Sırlar % 31.4 ve Hırvatlar % 17.3, Yugoslavlar % 5.5, diğer %2.1,

– Hırvatistan: Temel olarak Hırvatlar % 77.9 ve Sırlar % 12.2, Yugoslavlar % 2.2, diğer % 7.7,

– Makedonya: Temel olarak Makedonlar % 64.6 ve Arnavutlar % 21, Türkler % 4.8, Çingenerler % 2.7, Sırlar % 2.2, diğer % 4.7,

– Karadağ: Temel olarak Karadağlılar % 61.8 ve Müslümanlar % 14.6, Sırp lar % 9.3, Arnavutlar % 6.6, Yugoslavlar % 4.2, diğ er % 3.5,

– Sırbistan: Temel olarak Sırp lar % 87.3 ve Arnavutlar %1.3. İki özerk eyaleti barındıran tek cumhuriyetti. Bu eyaletler; nüfusunun % 32.2'si Arnavut olan Kosova ile nüfusunun % 57.3'ü Sırp, % 16.9'u Macar olan Voyvodina idi.

– Slovenya: Temel olarak Slovenler % 87.6, Hırvatlar % 2.7, Sırp lar % 2.4, Müslümanlar % 1.4, diğ er % 5.9.

Yaklaşık olarak halkın % 41'i Ortodoks, % 32'si Katolik, % 12'si Müslüman, % 17'si Protestan idi. Uzun süre Avusturya – Macaristan İmparatorluğu'na bağlı olan Sloven ve Hırvatlar Alman, diğ er bölgeler ise Türk – İslam kültürü etkisi altında kaldıklarından Yugoslav halkı arasında ırk, milliyet, din, dil ve kültür birliğı bulunmamaktaydı. (a.g.e., s. 92).

1948'de Kosova nüfusunun % 68'ini oluşturan Arnavutların oranı, 1981'de % 77'ye, 1991'de % 85'e yükselmiştir. (ÜLGER, 1996, s. 48).

4.6.2.3. 1998 Yılı Nüfus Durumu

Kosova nüfusu 1998 rakamlarına göre 2.025 000 dir. Bu nüfusun % 62.7'si kırsal alanda, % 37.3'ü şehir ve kasaba merkezlerinde yaşamakta idi. 1998'de Bu nüfusun % 81.5'i Kosovalı Arnavut, % 10'u Kosovalı Sırp, % 3.3'ü Boşnak, % 2.3'ü Latin kökenli, % 1'i Dağlı, % 0.6'sı Türk, kalanı Makedon, Bulgar, Macar ve diğ erlerinden oluşan azınlıklardı.

Nüfusun % 71.9'u Müslüman, % 19.9'u Ortadoks, % 3'ü Yunan Ortadoksu, % 3'ü Çingene Katolik, % 1'i Protestan, % 2.2'si ise diğ er mezheplerdendi.

1998'de yaşanan kriz ve çatışma ortamı ile 1999 NATO Harekatı sonrası geri dönüş, demografik rakamları tamamen değiştirmiştir. 1998 yılında Sırp saldırıları sonucunda Kosovalı Arnavut'lardan 444.600 mülteci Amavutluk'a, 243.700 mülteci Makedonya'ya, 69.700 mülteci de Karadağ'a sığınırken; 60.000 mültecinin Sırbistan'a, 21.700 mültecinin Bosna – Hersek'e sığındığı BM raporları ve NATO kayıtlarında ifade edilmektedir.

Günümüzde Balkanlar'daki toplam 6 milyon Arnavut'un 3.3 milyonu Arnavutluk'ta³⁸ bulunmakta, yaklaşık 2 milyon Arnavut Kosova'da – ki Kosova'nın nüfusunun yaklaşık % 90'ını teşkil etmektedir -, 500 bin civarında Arnavut Makedonya'da (nüfusun yaklaşık % 25'i), 41.000 Arnavut ise Karadağ'da (nüfusun % 6'sı) yaşamaktadır. (COŞKUN, 2001, s. 67-68).

Kendi kendini yöneten bir Arnavut Ortodoks Kilisesi bulunmakla birlikte, ancak 1923'te Rum Kilisesinden özerklik kazanmıştır. Bu kiliseye mensup Arnavutların hepsi de Arnavutluk'un güney yarısında yaşarlar. Günümüz Arnavut nüfusunun (Arnavutluk, Kosova, Makedonya ve Karadağ Arnavutları) dini kökene göre dağılımı kabaca şöyledir: % 80 Müslüman, %12 Ortodoks, % 8 Katolik. Kosova'da ise % 95 Müslüman, % 5 de Katolik Arnavut bulunmaktadır. (MALCOLM, 1999, s. 36-37).

4.7. Kosova'da Faaliyet Gösteren Uluslar Arası Örgüt (IO), Hükümet Organizasyonu (GO) ve Hükümet Dışı Organizasyonlar (NGO)

Sırbistan'da en çok iz bırakan devlet Osmanlıdır. Bizans İmparatorluğu Sırbistan'a Ortodoksluğu ve Helenizm'i, Osmanlı Devleti İslam'ı, Avusturya ve Macaristan ise Katolikliği yerleştirmeye gayret ettiler. Balkan Slavlarından Sırp, Bulgarlar ve bir kısım Makedonlar Ortodoksluğu, Hırvatlar ve Slovenler Katolikliği, bir çok Arnavut ve de diğer Slavların bazıları ise İslamiyet'i benimsediler. Bizans dini sayılan Ortodoksluk ve Latin dini sayılan Katoliklik, İslam'ın karşısında yenildi. Sava ve Tuna ırmaklarının güneyindeki halkın büyük çoğunluğunu Türk ve Türk olmayan Müslüman nüfus oluşturdu. Katolik Macar ve Avusturya Almanları, Sava ve Tuna ırmaklarının güneyine inerek Katolikliği yayamadılar ve böylece Osmanlı Devleti ve Türk milleti

³⁸ Ülkede iki Arnavut gurubu yaşamaktadır. Kuzeyde yaşayan "Geg"ler ile güneyde yaşayan "Tosk"lar farklı lehçelerde konuşmakta ve bazı kültürel farklılıklar göstermektedirler. Kosova, Makedonya ve Karadağ'da yaşayan Arnavutlar Geglere mensuptur. Kosova ve Makedonya'da yaşayan Arnavutlar Müslümandır. Gegler Arnavutluk dışında etkin, Tosklar ise Arnavutluk içinde etkindir. 1054 yılındaki son Roma ve Doğu kiliseleri çekişmelerine bağlı olarak inanış açısından 2 gruba ayrılmışlardır. Güneyde yaşayan Tosklar Bizans Ortodoks Kilisesine bağlanmışlar, Kuzeyde yaşayan Gegler Roma Katolik Kilisesine bağlı kalmışlardır.

sayesinde Sırlar, Rumlar, Arnavutlar, Bulgarlar ve Romenler Latinleşmekten kurtuldular. (HAMZAOĞLU, 2004, s. 27). Başta Rusya ve Avusturya olmak üzere Avrupa Devletleri Osmanlı Devleti'ndeki Hıristiyanları kışkırttılar. Balkanlar'da yabancı misyonerler ve bunların siyasi faaliyetleri arttı. (a.g.e., s. 29-31).

Yabancı tacirler, yerli işbirlikçilerin de nüfuzunu kullanarak, 19. yüzyılda başlayacak klasik sömürge ilişkilerinin temellerini atmakta, kendi felsefelerini ve mezheplerini de memlekete sokmaktaydılar. 1600'lü yıllarda Fransızlar Papa ile beraber Katolik Cizvit Papazları İstanbul'a, Selanik'e, İzmir'e, Sakız ve Nakşe adalarına göndermişlerdir. Amaçları, bir yandan Osmanlı Ortodokslarını Katolikliğe çekmek, diğer yandan da iki mezhebin barışmasını sağlamaktır. Türkiye'de yeni işbirlikçiler yaratmak istemektedirler. (CEM, 2002, s. 210-211, UZUNÇARŞILI, 1984, s. 116-137). 1580'li yıllarda Batı Trakya'ya gönderilen Cizvit Papazlarının amacı; bu insanları Katolik yaparak üzerlerinde nüfuz yaratmak, Vatikan ve Fransa için bir köprü başı kurmaktır.

Bugün için de Kosova, uluslararası kurum ve kuruluşların yoğunlukla faaliyet icra ettiği bir alan haline gelmiştir. Her ülke, Kosova'da ve Balkanlarda etkinliğini artırabilmek için bu kuruluşlar vasıtasıyla ekonomik, sosyal alanlarda yardım, danışmanlık ve destek faaliyetlerinde bulunmaktadır.

Söz konusu kuruluşların bir kısmı, mali sistemin, ekonominin, ulaştırma sisteminin, tarım, hayvancılık ve ticaretin geliştirilmesi, okul ve öğretim sisteminin oturtulması, sağlık sisteminin geliştirilmesi, ihtiyaç duyanlara yiyecek yardımı, köylerin içme suyu ve sulama projeleri ve Kosova'da yaşam kalitesinin artırılması için yoğun faaliyet icra etmektedir.

Bazı kuruluşlar, bölgede çok sık rastlanan mayın ve patlayıcı maddelerin tahrip ve temizlenmesine yardımcı olmaktadır. Bazı kuruluşlar ise, yalnızca yiyecek dağıtmak, zor durumdaki insanlara yardım etmek, evlerinin tamirine ve bakımına yardımcı olmak, kadınlara sahip çıkarak yaşam standartlarının yükseltilmesini sağlamak gibi son derece insancıl niyetlerle faaliyet göstermektedirler. Bu tür kuruluşların genelde insancıl olan

yaklaşım ve faaliyetlerinin arkasında kendi hükümetlerinin uzun vadeli hedefleri yatmaktadır.

Ayrıca, batı kaynaklı ve din ağırlıklı NGO'ların bir kısmı da misyonerlik faaliyeti icra etmekte, Hıristiyanlık propagandası yapmakta, mali destek sağlayarak ve rahat bir gelecek vazederek Hıristiyanlığı teşvik etmektedir. Söz konusu NGO'lar, bölgede yer alan kiliselerin imkanlarından da istifade etmekte, bu konuda özel olarak eğitilmiş eleman kullanmaktadırlar.

Kosova'da ABD ile Almanlar en büyük iki rakiptir. Aynı zamanda Rusların Slavlar üzerindeki etkisini azaltmak için de birbirleri ile yarışmaktadırlar. Neticede de AGİT ile BM bu menfaat yarışına alet olmakta ve bu iki ülkenin çıkarları doğrultusunda kullanılmaktadır. NGO'ların da farklı bir amaca hizmet ettiğini düşünmemek gerekir. Bir çok ülke kendi ulusal çıkarlarını gerçekleştirmek için NGO'ları paravan olarak kullanmaktadır.

2004 yılı sonu itibariyle, Kosova genelinde 2.136 adet yerel, 388 adet de uluslar arası olmak üzere, toplam 2.524 adet sivil toplum örgütü UNMIK bünyesinde kayıtlı olarak faaliyet göstermiştir. 253 yerel, 188 de uluslar arası olmak üzere toplam 441 adet örgütün faaliyetleri aktif olarak devam etmektedir. (Ek 2 Kosova'da Faaliyet Gösteren Uluslar Arası Sivil Toplum Örgütleri).³⁹

Kosova'da faaliyet gösteren uluslar arası kuruluşlar incelendiğinde, Türkiye'nin sadece Anadolu Kalkınma Vakfı ile kayıtlı olarak faaliyet gösterdiği görülmektedir. ABD'nin 79, İngiltere'nin 42, Almanya'nın 42, İtalya'nın 41, Fransa'nın 26, Arnavutluk'un 20 adet kuruluşu bölgede bir şekilde faaliyet göstermektedir. (Ek 3 Kosova'da Faaliyet Gösteren Uluslar Arası Kuruluşların Ükelere Göre Dağılımı).⁴⁰

Sırp'ın, NATO harekatinin temel nedeninin, Amerika'nın Kafkas petrollerine giden yoldaki Slav engelini kaldırma ve Amerikan çokuluslu şirketlerinin sahiplenemediği tek doğal kaynak olan Kosova'nın zengin kurşun ve çinko rezervlerini ele geçirme arzusu olduğu yönündeki iddialarının bugün doğrulandığını gözlemliyoruz.

³⁹ Veriler UNMIK PRİZREN Bürosu'ndan alınmıştır.

⁴⁰ Veriler UNMIK PRİZREN Bürosu'ndan alınmıştır.

Priştine'de Türkiye Dışişleri Bakanlığının bir Eşgüdüm Bürosu ile, Prizren'de konsolosluk görevi icra eden bir bürosu bulunmaktadır. 2005 yılında da TİKA'nın Kosova bürosu faaliyetlerine başlamıştır.

4.8. Kosova'da Misyoner Faaliyetleri

Genel olarak; Hıristiyanlığı kabul etmemiş ülkelerde, Hıristiyanlığı yaymakla görevli kimselere “misyoner”, söz konusu ülkelerde çeşitli faaliyetler adı altında yürütülen Hıristiyanlık propagandasının her şekil ve çeşidine de “misyonerlik” denir. Misyonerlik araştırmacılarına göre Hıristiyanlaştırma, yayılmacılığın (emperyalizmin) din perdesi altında yürütülen şeklidir. Diğer bir ifade ile misyonerlik, zengin batılı ülkelerin üçüncü dünya ülkeleri ile geliştirmekte olan ülkelerdeki insanlar arasında Hıristiyanlığı yayıp, bu ülkelerde hakimiyetlerini artırmak amacıyla ortaya koydukları gizli ve açık hareketin ismidir. Diğer dinlerde de misyoner faaliyetleri olmakla birlikte, çalışmamızda Hıristiyanlaştırma gayretleri üzerinde durulmuştur. (Özellikle Irak'ın kuzeyinde, Musevilerin de misyonerlik faaliyetleri yoğun bir şekilde devam etmektedir.)

Merkezi Londra'da olan uluslar arası misyoner teşkilatı “MS 2000 ve Ötesi Hareketi” (AD 2000 and Beyond Movement), 10. Kuzey enlemi ile 40. Kuzey enlemi arasındaki alanı, “Hıristiyanlaşmanın en az olduğu alan” olarak tanımlıyor ve buralardaki dinleri (İslam, Budizm, Hinduizm, Şintoizm, Sihlik, Taoculuk gibi) Hıristiyanlığın yayılışının önündeki birer engel olarak görüyor. Kuzey Afrika ve İspanya'dan Filipinler'e kadar olan bu coğrafya, Türkiye dışındaki Türklerin de yoğun olarak yaşadığı bölgedir ve aynı zamanda Türkiye bu coğrafyanın merkezidir. Misyoner kaynaklarında Türkiye “İncil Ülkesi – Bible Land” olarak geçmektedir. (YILDIRIM, 2005, s. 168-169).

Kuruluşlarından itibaren misyonerlik teşkilatları tarihin hiçbir döneminde sadece dini amaçlı müesseseler olmamışlardır. Misyonerlik faaliyetlerinin doğrudan veya dolaylı etkileri her zaman dinin kapsamının dışına taşmış, siyasi, coğrafi, sosyal, ekonomik ve kültürel bakımdan misyonerlerin

gönderildikleri ülkelerin lehine, gittikleri ülkelerin ise aleyhine sonuçlar doğurmuştur. (TURAN, 1999, s. 11).

Misyonerlerin hedef ülkelerdeki faaliyetleri iki yönlüdür. Önce ülkeyi kargaşaya sürüklemek ve sonra istedikleri şekle sokmak. Diğer bir deyişle önce eritmek sonra yeniden şekillendirmek. Sonuç olarak; ülkeyi bölücü ve yıkıcı kamplara ayırmak, milli benlikten uzaklaştırmak ve bunları uygarlık adına yapıyor görünmek.

Çeşitli çevrelerce Kosova'da bir Hıristiyan nüfus icat edilmek isteniyor. Mevcut olan yüzde bir – ikilik nüfusun üzerine eklenerek Kosova'da bir Hıristiyan toplumunun nüveleri atılmak isteniyor. Yoğun propagandalarla inananları Hıristiyan yapmak için her türlü ortam değerlendiriliyor. Hıristiyan yayılcılığının arkasında yeni sömürgeler elde etme gayretleri de hiç şüphesiz ki var. (Ek 4 Alman KFOR Birliklerinin 15 Ağustos 2004 Günü Gora Bölgesindeki Halka Dağıttığı Broşür)

Osmanlı Devleti zayıflamaya başlayıp hemen her konuda Avrupa'nın müdahalesine maruz kalınca Türkler ile gayrimüslimler arasındaki ilişkiler bozulma sürecine girmiş ve gayrimüslimlerin devlete karşı ihanetleri başlamıştır. Batılı ülkeler ve Rusya "şark meselesi" adını verdikleri planla Osmanlı Devleti'ni bölerek bölgesel çıkarlarına ulaşabilmek için Osmanlı topraklarındaki gayrimüslimlerin hamiliğine soyunmuş ve misyoner okulları açarak gayrimüslimleri Osmanlıdan koparmayı hedeflemiştir. (YUVALI, 2000). Misyonerliğin başarısı için temel şart okuldur. Misyonerliğin yahut İncil'in başka yollarla sokulmaya imkân bulunmadığı birçok yere İncil, okul vasıtası ile sokulabilmiştir.

Misyonerlerin alabildiğine Hıristiyanlık propagandası yaptığı dünyamızda "dinler arası diyalog ve hoşgörü" sloganları ile dünyayı Hıristiyanlaştırma ve batının kölesi hâline sokma projesi adım adım uygulanmaktadır. Barış, uzlaşma, hoşgörü gibi maskelerin arkasına saklanarak dinler arası diyalog başlatan misyoner emperyalizmi, sömürsünü hoş göstermek amacıyla hedef ülkelere içeriden nüfuz etmekte ve ülkenin milli bağlarını koparmaya çalışmaktadır.

Almanya, savaşın ilk evrelerinde kendi başına hareket ettiği gerekçesiyle en çok eleştirilen ülke olmuştur. Yugoslavya'da krizin başlamasından itibaren Avrupa devletleri kararlı bir tutum izleyemezken, krizin tırmanmasına yol açacak karar Almanya tarafından alınmıştır. Doğu Almanya ile birleşmenin yarattığı moral ve Doğu Avrupa'daki diğer devletlerin çözülüşünün ortaya çıkardığı fırsatlar, Almanya'nın önüne II. Wilhelm ve Hitler'den sonra üçüncü kez bir Ostpolitik (Doğu politikası) olanağı getiriyordu. (SAVRAN, 2001, s. 78). Almanya bu politika çerçevesinde Hırvatistan ve Slovenya'yı cesaretlendirerek, bu cumhuriyetlerin bağımsızlığını dehal tanıyarak ve Yugoslavya'nın parçalanmasını destekleyerek, Sırp şovenizmi ve katliamlarını davet eden ülke olmuştur. Yugoslavya'nın parçalanmasında Hırvatistan ve Slovenya üzerindeki çalışmaların etkisini düşünmek yanlış olmaz. Böylece Almanya, Hırvatistan ve Slovenya vasıtasıyla Baltık Denizi ile Adriyatik'i (Ak Deniz) karadan irtibatlandıran bir etkinliğe kavuşmuştur. (İLHAN, 1999, s. 168).

Sloven ve Hırvatların Almanya ile tarihi, dini ve kültürel bağları vardır. Alman kamuoyu öteden beri Sırp'ların sorun yarattığına inanırlar. Almanya, Slovenya ile Hırvatistan'ı 23 Aralık 1991'de tanıyan ilk ülke oldu. (SIMIC, 1996, s. 23-24). Almanya, tarihsel bağları bulunan ve Katolik olan Hırvatistan ile Slovenya'yı derhal tanıdı. Almanya'nın Akdeniz ile bağlantısını sağlayacak Adriyatik Denizine kolaylıkla ulaşabileceği dost devletler oluşturarak, Balkanlar ve Ortadoğu'daki tarihsel emellerine ulaşma isteği de bu tanımada önemli rol oynadı. (KOCAOĞLU, 1996, s. 55, BAĞCI, 1994, s. 51-71).

Almanların Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsız olmaları için verdiği desteğin temelinde, tarihsel süreç içinde Avusturya'nın kendi nüfuz alanını Selanik'e kadar uzatması isteğinin günümüzdeki uygulaması vardır. (KOCAOĞLU, 1996, s. 59).

1990'larda soğuk savaşın bitmesi, Almanya'nın birleşmesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılması Avrupa'da kısa vadede Alman egemenliği, uzun vadede Almanya – Rusya çatışması potansiyelini yeniden gündeme getirmiştir. Almanya bugün Avrupa Topluluğunu büyük ölçüde teslim almış durumdadır. Yugoslavya'yı parçalayarak gözdağını artıran Almanya Türkiye'ye karşı da tavrını alarak Balkanlarda kendisini engelleyecek hiçbir güce tahammül

göstermeyeceğinin mesajlarını vermektedir. (AKAD, 1992, s. 620). Almanya'nın Balkanlar üzerinden Orta Asya'ya uzanan ekonomik çıkar hattı üzerinde Türkiye'yi amansız bir rakip olarak gördüğü unutulmamalıdır.

Alman istihbaratçıları, ilgili ülkeyi yönlendirecek aşamalara gelmek için ilk önce hedef ülkeyi tanıma çalışmalarına ağırlık vermekte ve Sivil Toplum Örgütleri (NGO)'ni kullanarak ülkenin zaafalarını ve mevzuat açıklarını çok iyi değerlendirmektedir. (HABLEMİTOĞLU, 2003, s. 12). Ülkelerin içişlerine sorun yaratmadan karışabilmek için çeşitli kamufraj projeleri kullanmaktadırlar. (a.g.e., s. 20). Ülkelerin zaaf boyutundaki etnik, dinsel, ekonomik, siyasal ve toplumsal sorunlarını tespit etmekte (a.g.e., s. 23), yeri ve zamanı geldiğinde de istismar etmektedirler.

Almanya'nın dış politik etkinliklerinde "yurtdışı kültür politikası", dış politikanın önemli bir parçası olarak görülmektedir. Alman dış politikasını taşıyan üç ana sütun; diplomasi / siyaset, ekonomi ve kültürdür. Genel olarak yurtdışı kültür birliğinin amacı; Alman kültür birliğinden hareketle, yurtdışında Almanya için anlayış ve hoşgörü ortamı hazırlayarak dış etkinlikleri işlevselleştirmektir. Bu etkinliklerde ilk sırayı bilim almakta ve özellikle üçüncü dünya ülkelerine yönelik know – how transferi yolu ile işbirliğini gündeme getirmektedir. Avrupa, Alman yurtdışı kültür politikası için önemli bir etkinlik alanıdır. Avrupa politikası gündeme geldiğinde kültür, müşterek Avrupa kimliğini kuvvetlendirecek ortak miras olmuştur. (CANBOLAT, 1999, s. 96-101).

Alman yurtdışı kültür politikası; merkez eyaletler, yerel yönetimler, aracı örgütler ve bazı gönüllü kuruluşlar ile birlikte gerçekleşmektedir. Kurulan diyalogla oluşturulan sıcak atmosfer, Almanya'ya uluslar arası alanda bilimsel, ekonomik, siyasal ve kültürel kazanımlar sağlamaktadır. (a.g.e., s. 103-109).

Öte yandan Alman ve yabancı toplumsal gruplar arasında çeşitli alanlarda karşılıklı bilgilenim yoluyla bir anlayış zemini oluşturmak için faaliyet gösteren politik vakıflar da, yurtdışı kültür ilişkilerinde unutulmaması gereken yararlılıklar gösteriyorlar. Ülkedeki temel siyasal eğilimleri yansıtan farklı siyasal partilere yakınlıkları bilinen politik vakıflar, içeride halkın talep –

destek ve tepkilerini sisteme ulaştıran dinamik kanallar hükmündedirler; dışarıda ise çoğu zaman devletin manevra alanını genişletmeye muktedir olurlar. Politik vakıflar (Konrad – Adenauer V., Friedrich – Ebert V., Friedrich – Naumann V., Hans – Seidel V.), ekonomik, sosyal, askeri ve çevresel / ekolojik güvenliğe ilişkin konularda uzlaşa ve işbirliği için bilimsel projeler hazırlar, sempozyumlar tertip ederler. (a.g.e., s. 112).

Yurtdışı faaliyetlerinin tamamı Alman Dışişleri Bakanlığı fonlarından karşılanan Friedrich Ebert Vakfı'nın merkezi Bonn'dadır. (HABLEMİTOĞLU, 2003, s. 41). 2004 yılı sonu itibari ile, bu vakfın Priştine merkezli faaliyetleri askıya alınmıştır.

Merkezi Almanya – Göttingen'de bulunan "Tehdit Altındaki Halklar Derneği", Federal İstihbarat Servisi BND'nin örtülü fonlarından finanse edilen ve kadrolu elemanlarından oluşan bir örgüt olup, rüşünü Yugoslavya'da ispatlamıştır. (a.g.e., s. 194). Almanya, Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlıklarını kazanmaları için Dış İstihbarat Servisi BND'ye 12.000.000.000 (onikimilyar) DM bütçe tahsis etmiştir. BND, bu bütçeyi kullanarak Yugoslavya'yı etnik çatışmaya sürüklemiştir. (a.g.e., s. 50). Doğu Almanya'nın koparılması ve iki Almanya'nın birleştirilmesi; Slovenya'nın ve Hırvatistan'ın bağımsızlığını ilan etmesi; Arnavutluk, Bosna ve Kosova'daki gelişmeler, Türkiye'deki etnik ve dinsel ayrılıkların derinleştirilmesi, BND'nin rüşünü ispat ettiği bölgesel faaliyetlerdir. (a.g.e., s. 160). Alman Dışişleri Bakanı'nın Türkiye için; "Sizi de Yugoslavya'ya benzeteceğiz" tehdidinde bulunması dikkat çekicidir. (ÖZDAĞ, 2001, s. 34). Yugoslavya'nın parçalanması aşamaları derinlemesine analiz edildiğinde, yıllardır ülkemizde yaşanan olaylarla paralellik arz ettiği görülecektir.

Üstlendikleri görev itibariyle kiliseler de Federal Dışişleri Bakanlığı'nca yurtdışı kültür politikası çerçevesinde önemsenmektedir. Üçüncü dünya ülkelerinde gelişme yardımının ve diğer sosyal işlerin yürütülmesinde de kiliseler oldukça etkilidir. (CANBOLAT, 1999, s. 112). Balkanlar'da ve Orta Avrupa'da Almanlar, Macarlar ve İtalyanlar 14. yüzyılın ikinci yarısından sonra Türkleri ve diğer Müslümanları Katolikleştirmeye çalıştılar. (HAMZAOĞLU, 2004, s. 129). Bugün de bu faaliyetler devam ettirilmektedir. (Ek 5 Yeni Yıla Girerken Türk Evlerinin Kapısına Bırakılan Takvim).

1622'de Roma'da, "kafirler"ın yönetiminde bulunan bölgelerde Katolikliğe destek olma amacıyla Congregatio de Propaganda Fide (İman Yayma Cemaati) adlı organ kuruldu. 1630'ların ortalarında Arnavutluk'un kuzey kesimine bir Fransisken misyonu gönderildi. 1637'de Yakova'ya bir keşiş gitti. 1640'larda keşişler, bir tanesi Prizren yakınlarında olmak üzere yedi adet misyon evi (ospizi) kurdular. 1618'de Prizren'deki piskoposluk yeniden kuruldu. 1656'da Kosova bölgesi Üsküp Başpiskoposluğu'na bağlandı. Eğitim alanında alınan önlemlerle Arnavut Katolik papazlarının sayısı ve niteliği yükseldi. Kosova'da, İpek ve Yanyova'da en az iki Katolik okulu vardı. 1670'teki öğrenci listesinde 21 Slav adına karşılık 4 Arnavut adı vardı. (MALCOLM, 1999, s. 160-161). 1860'larda Katoliklerin Prizren, Yakova, İpek, Yanyova ve Gilan yakınlarındaki bir köyde okulları vardı ve dersler İtalyanca görülüyordu. (a.g.e., s. 231).

Kosova'daki Katolik kilisesi yoksuldu ve Ortodoks Kilisesi'nin dinmeyen baskısı altındaydı. Ortodoks Kilisesi, kendi vergilerini Katolıklere ödetmeye çalışıyordu. Osmanlı'nın Ortodoks Kilisesi'ne daha az kuşkuyla yaklaşması elbette ki doğruydı. Katoliklerin dini bağlılığı tamamen yabancı bir güce, papalığa yönelmişken, Sırp, Bulgar ve Rum Ortodoks kiliselerinin tümü Osmanlı sınırları dahilindeydi. Tabii bunun başlıca istisnası Rus Kilisesi idi. (a.g.e., s. 162-163).

Sırp Ortodoks Kilisesi'nin başlattığı bir kampanya ile 2.000'den fazla Çingene Hıristiyanlaştırılmıştı. (a.g.e., s. 263).

Günümüzde ise yoğun misyonerlik faaliyetlerinin etkisinde kalan bazı Kosovalı Müslüman Arnavutlar, atalarının dini olarak gördükleri Hıristiyanlığın Katolik mezhebine topluca dönülmesi gerektiğini söylemişlerdir. Avrupa'nın, yani batının bir parçası olma arzusunun, İslam dinini reddetmeyi gerektirdiğinin ifade edilebilmesi düşündürücüdür. (TÜRBEDAR, 2003, s. 92-93).

4.9. Türkiye'nin Kosova'ya Yönelik Politika ve Çıkarları

Türk politika oluşturucuları Balkanlar'da şimdiye kadar oldukça temkinli ve çok boyutlu bir yaklaşım benimsemiştir. Türkiye, ABD ile Balkanlar'da yakın bir işbirliği göstermiştir. (LESSER, 2001, s. 14).

Türkiye, 1924'te Romanya ile, 1925 ve 1926'da Arnavutluk ve Sırp – Hırvat – Sloven Krallığı ile diplomatik ilişki kurmuş; 15 Aralık 1923'te Arnavutluk ile, 18 Ekim 1925'te Bulgaristan ile, 28 Ekim 1925'te de Sırp – Hırvat – Sloven Krallığı ile Dostluk Anlaşmaları imzalamıştır. 1930 – 1934 yılları arasında 4 adet Balkan Konferansı Türkiye'nin gayretleri ile yapılmış ve 09 Şubat 1934'te Balkan Paktı imzalanmıştır. Balkan Birliği ülkelerinin çoğu ekonomik olarak zayıf olmaları ve Almanya'nın bu ülkelere yönelmesi neticesinde, İkinci Dünya Savaşı başlamadan Almanya'nın uydusu haline gelmiş, 1941'de Balkanlar Almanların denetimine girmiş ve Balkan Paktı fiilen sona ermiştir. (Balkanlardaki Gelişmeler ..., 1999, s. 67-69).

Balkanlara yönelik Türk politikası Amerikan politikasından farklı değildir. Hatta neo – Osmanlı suçlamalarına maruz kalmamak için çok fazla ihtiyatla hareket etmiş, olayı bir etnik ve dinsel dayanışma boyutuna çekmemeye, diplomatik girişimlerde bulunmakla beraber bu konuda Batılı güçlerin önüne geçmemeye özen göstermiştir. (ÇALIŞ, 2001, s. 31).

Soğuk savaş döneminde Türkiye'nin Balkanlar ile aktif ilişkileri kısıtlanmıştır. Soğuk savaş döneminin bitmesi, Sovyetler Birliği'nin parçalanması ve eski Yugoslavya'nın dağılması ile birlikte Türkiye mevcut bağlarını geliştirmek, Osmanlı döneminde saf dışı edildiği Balkanlar'da kendisini ön plana çıkarmak istemiştir. "Buna rağmen Türk hükümetleri gizli veya açık yayılmacılık ruhuyla bir neo – Osmanlı politikası izlemeye sıcak bakmıyorlar. Ankara'daki karar mekanizmaları Balkan politikasını daima mevcut coğrafi, tarihi ve kültürel bağların doğal bir ifadesi olarak nitelendirdiler." (KRAMER, 2001, s. 219).

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile Balkanlar Türkiye için yeniden önem kazandı. Temmuz 1992'de Türkiye, Arnavutluk ordusunu modernize etmek ve eğitim vermek için Arnavutluk ile anlaşma imzaladı. Makedonya ve Bulgaristan ile ilişkilerini güçlendirdi. Genelde Türkiye'nin Balkan politikası ihtiyatlı olmuş, bölgede Müslüman kartını oynamamıştır. Türkiye güvenilir bir NATO müttefiki olduğunu göstermeye çalışmıştır. Türkiye, Balkanlar'da daha çok Batı politikasını takip eden etkin bir politika izlemiştir. Arnavutluk ile güçlü tarihi, dini ve kültürel bağları olduğu halde Türkiye'nin Kosova'ya yaklaşımı da Batı politikası doğrultusundadır. (LARRABEE, 2001, s. 39-41).

Türkiye Balkanlar'daki gelişmelerle, özellikle de Batı Avrupa'ya bir engele çatmadan kolayca kara ulaşımını garantilemek için bölgesel istikrar sağlanması ile, yakından ilgilenmek durumundadır. Balkanlar'daki huzursuzluk Türkiye'ye ciddi bir şekilde yansiyacaktır. Bu yüzden, Varşova Pakti'nin dağılmasından sonra başlayan geçiş süreci Ankara'da dikkatle izlendi ve Türkiye, gerek karşılıklı ilişkileri geliştirerek, gerek bölgesel işbirliğini geliştirmek için çokuluslu gayretleri destekleyerek, gerekse bölgedeki tartışmaların çözülmesi ve barış sağlanması için uluslar arası çabalara katılarak yeni rejimlerde istikrar sağlanmasına yönelik bir Balkan politikası izledi. (KRAMER, 2001, s. 220-221). Türkiye, eski Yugoslavya toprakları üzerindeki çatışmaların Balkanlar'ın güneyine yayılarak Makedonya'ya sıçraması halinde, Yunanistan, Bulgaristan ve Türkiye'nin de dahil olabileceği bir başka Balkan Savaşı'nı önlemek istemiştir.

Türkiye, 17 Ocak 1992'de bağımsızlık ilan eden tüm eski Yugoslav Cumhuriyetleri'ni ayırım gözetmeksizin tanıyacağını açıkladı. 06 Şubat 1992'de Makedonya, Bosna – Hersek, Slovenya ve Hırvatistan'ı aynı anda tanıdı. Türkiye, bu kararı aldığı anda, eski Yugoslavya'nın tek varisi olma arzusundaki Sırbistan ile karşı karşıya geldi.

Ekim 1995'te New York'ta İstanbul ile Arnavutluk liman şehri Draç arasında, Yunanistan'ı devre dışı bırakacak şekilde, bir otoyol inşaatı (TURKISH DAILY NEWS, 1995) kararı Türk – Bulgar – Makedon ve Arnavut Cumhurbaşkanları tarafından imzalanmıştır. (KRAMER, 2001, s. 231). Türkiye'den Adriyatik Denizi'ne güvenli bir karayolu bağlantısı oluşturulması

ve Balkan ötesi ticaret için gerekli altyapıya yönelik adımların atılması hedeflenmiştir.

Sekizinci Koridor olarak da adlandırılan, Arnavutluk'un Durres limanından başlayıp Üsküp (Makedonya), Sofya (Bulgaristan) ve Edirne istikametinde devam etmesi planlanan Arnavutluk Otoyolu Projesi; Üsküp'ten başlayarak Kosova, Sancak, Bosna, Hırvatistan, Slovenya, Avusturya'yı kat ederek Almanya'ya uzanan ikinci bir otoyol projesi (Onuncu Koridor) ile birlikte Eylül 1992'de gündeme geldi. Kasım 1995'te New York'ta Türkiye, Arnavutluk, Bulgaristan ve Makedonya arasında Sekizinci Koridor inşasına ilişkin ön prensip anlaşması imzalandı. (Balkanlardaki Gelişmeler ..., 1999, s. 174).

Bugün için Türk – Amerikan ilişkileri yeni bir stratejik boyut kazanmış, Türk – Amerikan güvenlik işbirliğinde öncelikli olarak Ortadoğu, Hazar Bölgesi ve Balkanlar öne çıkmıştır. Türkiye, ABD tarafından yürütülen “eğit ve donat” programı çerçevesinde Müslüman Bosna ordusunun eğitiminde önemli rol oynamış, Kosova Savaşı'nda üslerini ABD ve NATO'nun kullanımına açmıştır. (LARRABEE, 2001, s. 48-49). Ayrıca Türk uzmanlar tarafından Arnavut ordusu da eğitilmek suretiyle Türk – Arnavut askeri işbirliği geliştirilmiştir.

Sırp milliyetçi ideolojisinin tüm Müslümanları; Arnavut, Boşnak, Pomak veya Çingene olsalar da “Türk” olarak tanımlaması, Türk toplumunun Bosnalı Müslümanların önceden planlanmış yıkımına daha da duyarlı olmasını sağladı. İç ve dış baskılar sonucunda Türkiye, Balkanların Osmanlı Müslümanlarıyla ittifak yapmaya itilmektedir. Bosna davasında Türkiye, Cumhuriyet tarihinde ilk kez kendi sınırları dışındaki Müslümanları korumayı, dış politikasının bütünsel bir görevi olarak görmüştür. (YAVUZ, 2001, s. 58). Türkiye, tek taraflı hareket edebilecek durumda olmadığından, tek taraflı faaliyetlerden kaçınarak batılı müttefiklerle BM Güvenlik Konseyi kararlarıyla oluşturulan yapıya uygun politika izledi. İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) politikalarını şekillendirdi.

Ekim 1998'de NATO Sırbistan'a hava saldırılarına hazırlandığında, 18 F – 16 uçağı ile Türkiye operasyona katılmaya hazır olduğunu açıkladı.

Türkiye, müdahalenin Kosova'nın Federal Yugoslavya Cumhuriyeti içinde yeniden eski gücüne kavuşmasına yönelik olduğunu, Kosova'nın ayrılmasına yönelik olmadığını da belirtti. (KRAMER, 2001, s. 227-228). Kosova'daki Arnavutlar'ın bağımsızlık hareketi, özellikle Makedonya ve Yeni Pazar sancağına da yayılma belirtileri gösterdiğinde; Arnavutluk, Makedonya, Yunanistan ve Bulgaristan'ı da içine alan daha geniş çaplı bir Balkan Savaşı'na yol açabileceğinden, Türkiye'nin Balkanlar'da mevcut sınırların korunarak etnik sorunların korunmasına yönelik genel Türk dış siyasetine uygun olarak Federal Yugoslavya Cumhuriyeti sınırları içindeki otonom yapının tekrar sağlanmasını savunmasına ve bağımsız Kosova fikrine karşı durmasına yol açtı. (a.g.e., s. 229).

Türkiye, bölgesel güvenlik üzerine çok taraflı bir yaklaşımı benimseyerek IFOR, SFOR ve KFOR'a katıldı. 1998'de Yunanistan ile birlikte yedi Balkan ülkesi tarafından oluşturulan Güneydoğu Avrupa Tugayı'nın oluşturulmasında öncü rol üstlendi. İttifak güçlerinin hareketi için Trakya'daki hava üslerini kullanarak bölgede etkin ve olumlu bir rol üstlendi.⁴¹ Kosova krizinde F – 16 uçakları ile aktif olarak görev aldı ve NATO'nun insani yardım etkinliklerinde en fazla katkı yapan ülkelerden biri oldu. (LESSER, 2001, s. 68).

Eylül 1998'de Üsküp'te, Türkiye, Yunanistan, Bulgaristan, Romanya, Makedonya, Arnavutluk ve İtalya ile ortak bir Balkan Barış Gücü oluşturulması kararlaştırıldı. Katılımcı ülkelerden hiçbiri Kosova anlaşmasını sağlamak için Balkan barış gücünü kullanma teklifinde bulunmadı. (KRAMER, 2001, s. 240-241).

Almanya ve / veya Rusya Federasyonu'nun Balkanlar'da nüfuz kazanmasını, basit bir yaklaşım ile, sadece nüfuz alanını genişletme olarak görmemek gerekir. Yeni enerji merkezlerine yakınlığı ve bu enerji merkezlerinden batıya deniz ve kara yolu ile yapılacak sevkiyatın muhtemel güzergahları dikkate alınarak Balkanlar'a bakıldığında, Balkanlar'da kazanılacak nüfuz, nüfuz sahibi ülkeye bu konularda avantaj / üstünlük sağlayacaktır. Dolayısıyla, yeni enerji merkezlerinin uluslar arası pazarlara

⁴¹ 55 ABD uçağı, Müttefik Güç Operasyonu'nda Balıkesir Çorlu'daki yakıt ikmal üssü ile birlikte Bandırma hava üslerinden yararlandırıldı.

açılmasında alınacak mesafeye paralel şekilde, Balkanlar'daki nüfuz mücadelesinin de öne çıkmasını beklemek gerekir. Bu durumun da, Türkiye'nin Balkanlar politikasında ABD faktörünün giderek öne çıkması anlamına gelebileceği söylenebilir. (ÖZTÜRK, 2001, s. 31).

Türkiye Balkanların ya da Ortadoğunun yeniden yapılanmasında anahtar bir rol oynayabilir. (LESSER, 2001, s. 61). Genelde Balkanlar'daki Türk politikası neredeyse tamamiyle Amerikan çıkarları ve tercihleriyle örtüşür. (a.g.m., s. 68).

Balkanlar'da Yunanistan ve Sırbistan olmadan güvenlik sağlanamayacağı gibi, Türkiye olmadan kalıcı bir istikrar sağlanması da mümkün değildir. (KRAMER, 2001, s. 222).

Türkiye batı – doğu eksenini muhakkak surette kontrol etmek zorundadır. Aksi durumda, kuzeyden güneye inilerek Ortodoks İttifakı ile Türkiye Avrupa'dan tecrit edilmeye zorlanacağından önü kapanır. Balkanlar'da yaratılmak istenen Ortodoks eksenini, Arnavutluk'u ekonomik ve askeri açıdan tam baskı altına almayı hedeflemektedir. (Balkanlardaki Gelişmeler ..., 1999, s. 155).

5. SONUÇ

Balkan olayları, Türkiye'deki strateji ve politika üreticilerinin dikkatlerinin diğer yakın bölgelere yönlendirilmesini sağlamıştır. Türkiye'nin tehdit değerlendirmesi, bölgesel çatışmaların ülke üzerine yapabileceği olumsuz etkilere yönelmiş ve buna göre yapılanma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Balkanlarda olayların arkasından giden ve etkilere karşı tepki üreten Türkiye'nin, muhtemel yeni tehditleri önlemek amacıyla olayların önünden gitmesine ihtiyacı olduğu anlaşılmıştır. Sistemik yaklaşımla planlanmayan ve belirli bir hedef belirlemeden yapılacak her hareket, bu alanda harcanan gayretlerimizi başka güçlerin güdümündeki politikaların bir parçası olmaktan öteye götürmeyecektir. Türkiye için Avrupa'ya giden yol, coğrafi olduğu kadar diğer yönlerden de Balkanlardan geçmektedir.

Çeşitli coğrafi, tarihi, etnik ve dini nedenlerle Balkanlar, Osmanlı Devletinin kuvvetli devirleri hariç, daima parçalanmış bir şekilde kalmıştır. Büyük devletlerin çıkar çatışmalarının burada yoğunlaşması bu parçalanmayı hazırladığı gibi, Balkan devletleri arasındaki çatışmaları da şiddetlendirmiştir. Kendi aralarında bir birliğe ve ortak anlayışa varamayan Balkan devletleri de büyük devletlerin peşinde iki dünya savaşına girmişler ve her savaştan daha da parçalanmış bir şekilde çıkmışlardır.

Geleneksel olarak, tarih boyunca etnik ve dini çatışmaların, sosyal karışıklıkların ve politik kararsızlıkların yaşandığı bu bölge aynı zamanda, büyük güçlerin Avrupa üstünlüğünü elde etme mücadelesinde bir rekabet alanı olma özelliğini de sürdürmüştür.

Etnik unsurları birbirine karışmış, aralarında kin ve husumet zaman zaman parlama noktalarına gelmiş olan Balkanlar, Türk dış politikasının en önemli sorun ve fırsat kaynağı bir bölge ve Türkiye için ciddi bir etki alanı, bir "hayat sahası"dır. Bu bölgedeki Türk ve İslam varlığı, Türkiye'nin önüne hem tarihsel sorumluluk, hem de büyük bir stratejik fırsat çıkarmaktadır.

Türkiye'nin Balkanlar'da bir hayat sahası oluşturması; Orta Asya, Kafkaslar ve Ortadoğu gibi diğer alanlarda da büyük bir stratejik avantaj ve siyasi güç elde etmesine yardım edecektir.

Balkanlarda "tarihi miras" olarak adlandırılan bağlar, Türk azınlıklar ve Balkan kökenli Türk vatandaşları sayesinde halen devam etmektedir. Türkiye'nin Balkanlar'daki gelişmelerden ve özellikle istikrarsızlıklardan etkilenmemesi olanaksızdır. Türkiye, kendisi için büyük önem arz eden Balkanlardaki gelişmelerle yakından ve aktif olarak ilgilenmek, güvenlik ve istikrar unsuru olmak, etkinliğini artıracak çok yönlü politikalar geliştirmek ve bunları uygulamaya koymak mecburiyetindedir.

Balkanlardaki güç dengesini Türkiye aleyhine bozacak ve sonuçta Türkiye'nin Avrupa'dan dışlanmasına kadar gidecek durum ve dengelerin oluşması önlenmelidir. Bölgedeki Osmanlı kültürel mirasının temsilcisi Müslüman ve Türk varlığının; etnik yapı, coğrafya, ekonomik ve devlet sistemi olarak kendi kendine yeterli, refah ve güven içerisinde kendi değerlerini koruyarak varlığını devam ettirmesi gerekmektedir.

Ekonomik, kültürel ve siyasi olarak Balkanlar'da ilişkileri gelişmiş, bölgenin istikrarı ve barışı için roller üstlenmiş ve sonuçta Balkanlar'da ağırlığını arttırmış bir Türkiye'nin siyasal olarak dahil edilmediği bir Balkan coğrafyasının AB'yle bütünleşmesi daha zor olacaktır. Türkiye'nin bu bilinçle davranması AB karşısında ağırlığını ve etkinliğini, bizzat AB'nin ilgi alanlarında etkinlik sağlayarak göstermesi, stratejik değerdedir.

Arnavut kültüründe Türk kültüründen geniş bir tabaka bulunmakta, bu da kendiliğinden bir yakınlık doğurmaktadır. Türkiye bu durumda Balkanlarda ön plana çıkmaktadır. Balkanlar'da Türkiye'nin gücünün artması Arnavutlar için bir tehdit değil, bir yardım anlamındadır. Kosova'nın Müslüman Arnavutları, yüzyıllar boyunca Osmanlı kültürü almıştır ve bunun damgasını taşımaktadırlar.

Etnik çoğunluk, dil ve din farklılıkları gibi hususlar, bu bölgede istismar edilmeye çok müsaittir ve bir çok devlet tarafından da Balkanlar'a yönelik hedeflerinin gerçekleştirilmesinde kullanıla gelmiştir. Balkanlar, Türkiye'nin uzaktan güvenliğinin sağlanması açısından önemini koruduğu gibi Avrupa'nın

içlerine ulaşmada da bir köprübaşdır. Türkiye'nin her yönden batıya açılma yolu üzerindedir.

Türkiye'nin uygulamak istediğı politik, ekonomik ve askeri stratejiler için uygun çevreyi oluşturmak amacıyla yurt dışında politik ve askeri etki alanlarına sahip olması gerekir. Bu anlamda, politik ve askeri etki alanlarını oluşturmak ve geliştirmek, diğeri bir deyişle politik ve askeri güvenlik sınırlarını belirlemek ve bu sınırlar içinde kalan bölgelerde, ölkelerde ve uluslararası kuruluşlarda etkin olmak Türkiye'nin bir diğeri önemli milli menfaatidir. Asıl amaç ekonomik, politik, kültürel hatta diğeri etki alanlarımızı ve ilgi alanlarımızı bir barış kuşağı içinde yaratabilmektir. Türkiye'nin temel kuruluş felsefesi budur; bölgesinde öncelikle bir barış kuşağı yaratabilmek ve bunda etkin rol alabilmek. Türkiye'nin etki alanının Balkanlar, Orta Doğu, Kafkasya ve Orta Asya olması gerekir.

Türkiye, milli menfaatlerin elde edilmesini etkileyen dış ve iç etkenleri de dikkate alarak; bölgedeki güç dengesini Türkiye aleyhine bozacak durum ve dengelerin oluşmasının önlenmesini, Balkanlar'daki tarihi Türk varlığı yolu ile Avrupa entegrasyonunu sağlayacak Avrupa'daki yapılanmalarda etkili olacak şartların oluşturulmasını, bölgedeki Müslüman ve Müslüman - Türk varlığının etnik yapı, coğrafya, ekonomi ve devlet sistemi ile kendi kendine yeterli ve güven içinde varlığını devam ettirmesini sağlamalıdır.

Balkan bunalımı neredeyse bölgedeki İslam ve Osmanlı kimliğinin tasfiye hareketi haline dönüşmüştür. Son Bosna ve Kosova bunalımları bunu açık bir şekilde göstermiştir. Osmanlı'dan tevarüs edilen siyasi kültürün ve kurumların reddi Balkanlar politikası açısından önemli bir açmaz doğurmaktadır. Herkes Boşnak ve Arnavut unsurlara olan tarihi ve kalbi yakınlığımızı bilmektedir. Ancak bunun uluslar arası yasal araçları yoktur.

Arnavutların ve Boşnakların Balkanlarda istikrarlı ve etkili olmadığı bir konjonktürde Türkiye'nin Doğu Trakya ve Anadolu'da huzurlu olması mümkün değildir. Bosna Hersek hala Türkiye'nin Orta Avrupa içlerine uzanan siyasi, ekonomik ve kültürel bir ileri karakolu durumundadır. Arnavutluk ise Türkiye'nin Balkanlar politikasının barometresidir. Arnavutluk'un Balkanlardaki istikrar ve güvenliğini sağlaması için destek olamayan bir

Türkiye'nin bölgede kalıcı bir etkide bulunması mümkün değildir. Türkiye'nin Balkan ve Kafkas politikalarındaki rolleri açısından Arnavutluk ve Azerbaycan benzer konumlara sahiptirler.

Boşnakların ve Arnavutların geleceği jeokültürel açıdan da, jeopolitik açıdan da Balkanların anahtarı durumundadır. Balkanlardaki kaygan ve değişken bölgesel ilişkiler arasında Türkiye açısından değişmeyen en önemli stratejik öncelik ve unsur, Osmanlı bakiyesi olan ve kendi kaderlerini Türkiye'nin bölgesel gücüne ve ağırlığına bağlayan toplumların kendi bölgelerinde kalarak güvenliklerini temin etme meselesidir. Bu durum Türkiye için sadece yerine getirilmesi gereken bir mesuliyet ve yük değil, aynı zamanda Balkanlarda etkinlik alanı oluşturmanın en önemli aracıdır. Kuzeybatı istikametinden başlayarak Bihaç – Orta Bosna – Doğu Bosna – Sancak – Kosova – Arnavutluk – Makedonya – Kırcaali – Batı Trakya hattı ile Doğu Trakya'ya ulaşan kuşak Türkiye açısından Balkan jeopolitiğinin ve jeokültürünün hayat damarı niteliğindedir.

Kosova'da çatışmaların özellikle kuzeyde Sancak ve batıda Arnavutluk irtibat noktalarında yoğunlaşması da bir tesadüf değildir. Kosova, bu kuşağın Boşnak nüfusunun çoğunlukta olduğu Bosna – Sancak eksenini ile Arnavut nüfusun çoğunlukta olduğu Makedonya – Arnavutluk eksenini arasındaki irtibatın merkezi coğrafyasını oluşturmaktadır. Kosova'nın tasfiyesi kuzeydeki Boşnak unsuru bir Orta Avrupa azınlığı haline dönüştürürken, Arnavutları Balkanlara yayılan etnik bir grup olmaktan çıkarıp Adriyatik'e sıkışmış bir topluluk haline getirecektir. Bu fiilen kendini Türkiye ile kader birliği içinde gören unsurların birbirinden koparılarak marjinalleştirilmesi suretiyle Osmanlı bakiyesinin tümüyle tasfiyesinin son halkası anlamına gelecektir.

Bu kuşakta yaşayan toplulukların iç güvenliklerinin sağlanması, kültürel varlıklarının muhafazası, ekonomik ve sosyal altyapılarının güçlendirilmesi, kuşak üzerindeki topluluklar arasındaki iletişimin arttırılarak sürdürülmesi Türkiye'yi bölgede hem barış hem de gerginlik konjonktüründe güçlü kılacaktır. Aksi takdirde bu kuşağın demografik olarak çözülmesi ve tasfiye edilmesi Türkiye'nin Balkanlardaki etkinliğinin büyük ölçüde azalmasına yol açacaktır.

Türkiye, Balkanlardaki bunalımları İKÖ forumuna etkin bir şekilde taşıyarak bölgedeki İslam – Osmanlı kimliğinin korunmasını bir İslam Dünyası meselesi olarak gündeme getirmelidir. Papa'nın doğrudan müdahil olduğu ve görüş beyan ettiği bir konjonktürde, Arnavut ve Boşnakları Anadolu coğrafyası ile bütünleştiren dini / kültürel kimliklerini koruyacak bir teşebbüsün eksikliği hissedilmektedir. Sahipsiz kalan Boşnak ve Arnavutlar kültürel kimliklerini kaybetme tehlikesi içine gireceklerdir ki, bu da tasfiye planının başarısı anlamına gelecektir.

Kosova bir taraftan BM ve NATO, diğer taraftan İKÖ nezdinde çift yönlü bir küresel mesele olarak gündemde tutulmalıdır. Kosova meselesinin lokalize edilerek unutturulması, bölgedeki Türkiye yanlısı Arnavut unsurların tümünden tasfiyesi anlamına gelecektir.

Türkiye, Kosova'daki Sırp katliamı ve onun sonucunda gerçekleşen NATO müdahalesi ile tekrar gündeme gelen Balkanlar ile ilgili stratejiyi, bunalımdan bunalıma hatırlanan ve revize edilen bir dış politika meselesi olmaktan çıkarmalı ve uzun dönemli projeksiyonlara ayak uydurabilecek bir takım temel önceliklere ve ilkelere göre yeniden belirlemelidir. Yeni Bosnaların ve Kosovaların yaşanmaması her şeyden önce böylesi bir dış politika vizyonunun eseri olabilir. Unutulmamalıdır ki, Osmanlı Devleti'nin kaderi Balkanlarda çizilmiştir. Balkanlarda sınır ötesi etki alanları kuramayan bir Türkiye'nin genel uluslar arası ilişkilerde de, bölgesel dengelerde de etkin olabilmesi mümkün değildir. Türkiye bir taraftan Kosova ölçeğinde Balkanlardaki çıkarlarını korumaya yönelik stratejik ve taktik adımlar geliştirmeye yönelirken, diğer taraftan da yeni küresel düzen arayışının ana unsurlarını takip ederek gelişmelerin muhtemel seyrinin doğurabileceği sonuçlar konusunda gerekli girişimlerde bulunmak zorundadır.

Yugoslavya bombalanmaya başladıktan bir ay sonra Washington'da 50. yılını kutlamak üzere toplanan NATO Devlet Başkanları Zirvesi'nde kabul edilen Yeni Stratejik Konsept, daha sonraki Amerikan ve NATO Harekatlarının da gerekçelerini oluşturması açısından önemlidir. Bu yeni konsept ile, dünya hukukunun temel dayanağı olan ve BM Sözleşmesi ile güvence altına alınan ulusal egemenlik kavramı dünya düzeninin dayandığı asıl temel olmaktan çıkarılmıştır. Artık hükümran devletlere insan hakları

ihlalleri, etnik çatışmalar gibi istikrarsızlık getiren olaylar yaşandığında “askeri müdahale” yolu açılmıştır. İnsan hakları ihlalleri, soykırım veya etnik temizlik olayları ülkelerin iç işleri değil, dünya sorunu sayılacak ve dünya barışını etkilediği için de iç iş sayılarak kayıtsız kalınmayacaktır.

Türkiye, Balkan devletleri içinde yaşayan Türkler ile Osmanlı - Türk kültürü ve değerlerini sahiplenen Müslüman ulus ve toplumlara kayıtsız kalmamalıdır. Bu unsurlara sahip çıkmak Türkiye'nin tarihi ve ahlaki sorumluluğudur. Çünkü, Bosna'da ve Kosova'da yaşananlar göstermiştir ki Sırp saldırganlar yaptıkları tecavüz ve katliamlarda karşılarındakileri Türk kabul edip, kin ve düşmanlıklarını bilinç altlarına kazınan Türk'e karşı sergilemektedirler.

600 yıldan fazla Türklerin yaşadığı bir bölge olan Kosova, Türk Dünyası için vazgeçilmez bir bölgedir. Bu bölgenin muhafazası geleceğin Türkiye'si için çok önemlidir.

KAYNAKLAR

Kitaplar

AKAD Mehmet Tanju, *Stratejik, Taktik, Teknolojik ve Jeopolitik Yönleriyle 20. Yüzyıl Savaşları*, İkinci Cilt, Kastaş Tarihsel Araştırmalar Dizisi, Birinci Baskı, Ağustos, 1992

ANDERSON Matthew Smith, *Doğu Sorunu / 1774 – 1923 Uluslar arası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme*, Çev.: İdil ESER, Yapı Kredi Yayınları: 1451, Birinci Baskı, İstanbul, Mart 2001

BAĞCI Hüseyin, *Güvenlik Politikaları ve Risk Analizi Çerçevesinde – BALKANLAR*, Dış Politika Enstitüsü, Ankara, 1993

BAĞCI Hüseyin, *Balkanlar, 1912-1913*, Dış Politika Enstitüsü Yayını, Ankara, 1994

Balkan Harbinden Günümüze Bakış, Harp Akademileri K.İği Yayınları, Harp Akademileri Basımevi, Yenilevent – İstanbul, Mayıs, 1995

Balkanlardaki Gelişmeler ve Türkiye'ye Etkileri ile Balkanlar – Türkiye Otoyol Projesi, Harp Akademileri K.İği Yayınları, Harp Akademileri Basımevi, Yenilevent – İstanbul, Mayıs, 1999

BEREKETLİ Mustafa, *Berlin Antlaşmasından Günümüze Balkanlar*, Rumeli Vakfı Kültür Yayınları, 1997

BOZBORA Nuray, *Osmanlı Yönetiminde Arnavutluk ve Arnavut Ulusçuluğu'nun Gelişmesi*, Boyut Kitapları, İstanbul, 1997

BUGARİÇ Recep – ZEKERİYA İsmail, “Örneklerle Edebiyat” Orta 1, Prosvetno Delo, Üsküp, 1982

CANBOLAT İbrahim S., *Alman Dış Politikası*, Alfa Yayın No: 515, Siyaset Bilimi Dizisi No: 18, Yeniden düzenlenmiş 2. baskı, İstanbul, 1999

CEM İsmail, *Türkiye’de Geri Kalmışlığın Tarihi*, Can Yayınları, 15. Basım, İstanbul, 2002

CHOMSKY Noam, *Batı’nın Yeni Standartları – Kosova, Doğu Timor ve Dünyaya Hükmeden “Yeni Kuşak”*, Türkçesi: Ebru KILIÇ, Everest Yayınları, İkinci Basım, Nisan 2003, İstanbul

DEVELLİOĞLU Ferit, *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara, 1970

GLENNY Misha Glenny, *Balkanlar 1804 – 1999*, Türkçesi: Mehmet HARMANCI, Sabah Kitapları: 123, Birinci Baskı, İstanbul, Ocak 2001

GÜLER Ali, *Karaman’dan Kocacık’a Kızıl Oğuzlar (Atatürk’ün Soy)*, Gök İletişim, Kültür Eserleri Serisi No: 1, Ankara, Mayıs 2001

GÜRÜN Kamuran, *Türkler ve Türk Devletleri Tarihi*, Bilgi Yayınevi, İkinci Basım, Eylül 1984

GÜVEN Özbay, *Türklerde Spor Kültürü*, Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları: 172, Türk Kültüründen Görüntüler Dizisi: 44, Geliştirilmiş İkinci Baskı, Ankara, 1999

HABLEMİTOĞLU Necip, *Alman Vakıfları ve Bergama Dosyası*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları: 208, Araştırma ve İnceleme: 58, Üçüncü Basım, Mart 2003, İstanbul

HAMZAOĞLU Yusuf, *Balkan Türklüğü*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları: 2437, Ankara, 2000

HAMZAOĞLU Yusuf, *Sırbistan TÜRKLÜĞÜ*, Lagos-a Yayınevi, Üsküp, Mayıs, 2004

İLHAN Suat, *Dünya Yeniden Kuruluyor*, Ötüken yayınları, İstanbul, 1999

JELAWICH Charles and Barbara, *History of The Balkan*, Vol. 1, London, 1985

KAHRAMANYOL Mustafa, *Balkanlarda Müslümanların Dünü, Bugünü ve Yarını*, Yeni Türkiye, Medya hizmetleri yayını, 1995

KARADZİÇ Vuk Stefanoviç, *Srpski Reçnik*, Viyana, 1852

KARATAY Osman, *Kosova Kanlı Ova*, İstanbul, İz Yayıncılık, 1998

KARATAY Osman, *Hırvat Ulusunun Oluşumu*, Ankara, ASAM Yayınları, 2000

KOCAOĞLU Mehmet, *Uluslar arası İlişkiler Işığında Ortadoğu: Parçalanmak İstenen Topraklar ve İstismar Edilen İnsanları*, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1995

KOLOĞLU Orhan, *Balkanlar*, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı, İstanbul, 1993

KRAMER Heinz, *Avrupa ve Amerika Karşısında Değişen Türkiye*, Çeviri: Ali ÇİMEN, Timaş Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, Eylül 2001

MALCOLM Noel, *Kosova: Balkanları Anlamak İçin*, Çev: Özden ARIKAN, Sabah Kitapları, İstanbul, 1999

OLCAY H.Bülent, *Avrasya Etüdüleri*, AB Ofset Basın, Yaz 2000

ORTAYLI İlber, *“Osmanlı Barışı”*, 3ncü Baskı, Da Yayıncılık, Nisan 2004

ÖGEL Bahaeddin, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları: 638, Yayınlar Dairesi Başkanlığı Kültür Eserleri Dizisi: 46, Cilt: 3, Dördüncü Baskı, Ankara, 2000

ÖGEL Bahaeddin, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları 1*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları: 2170, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi: 481, Tarih Dizisi: 13, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 2001

ÖZAKINCI Cengiz, *Türkiye'nin Siyasi İntiharı, 'Yeni – Osmanlı' Tuzağı*, Otopsi Yayınları, "Dolma" Kalem Savaşları Dizisi, 3. Basım, Nisan 2005, İstanbul

ÖZDAĞ Muzaffer, *Türkiye ve Türk Dünyası Jeopolitiği Üzerine*, ASAM Yayınları, Jeopolitik – Strateji – Terör Araştırmaları Dizisi: 5, Ankara, 2001

ÖZTÜRK Yaşar Nuri, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*, Yeni Boyut Yayınları, İstanbul 2001

RECEPOĞLU Altay Suroy, *Kosova'da Türk Kültürü veya Türkçe Düşünmek*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları / 2749, Yayınlar Dairesi Başkanlığı, Türk Dünyası Dizisi / 74, Başbakanlık Basımevi, Birinci Baskı, Ankara, 2001

RECEPOĞLU Altay Suroy, *Prizren Çeşmeleri*, Türk Yazarlar Derneği Yayınları, Prizren, 2003

REDZEPLARİ Ramadan, *Cekmedze*, Prizren, 2005

SAVRAN Sungur, *Avrasya Savaşları, Körfezden Afganistana Yeni Dünya Düzeninin Kuruluşu*, Belge yayınları, 2001

SERTOĞLU Mithat, *Osmanlı Tarih Lügati*, İstanbul, 1986

SKALİJC Abdullah, *Turcizmi u Srpskohrvatskom Jeziku*, Saraybosna, Svjetlost, 1979

SREMAC Stevan, *Nasreddin Hodza, njegove dosetke I budalaštine u priçama (Nasreddin Hoca Fıkraları ve Tuhaflıkları)*, Belgrad, 1984

SÜKAN Özer, *21 nci Yüzyıl Başlarında Balkanlar ve Türkiye*, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, Harp Akademileri Basımevi, Yenilevent – İstanbul, 2001

ŞİMŞEK Halil, *Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, Birinci Basım, Mart 2002, İstanbul

UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, Cilt 1, Ankara, 1984

UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, Cilt 3, Ankara, 1984

VIRMİÇA Raif, *Prizren Camileri*, Türk Demokratik Birliği Yayınları, Prizren, 1996

VIRMİÇA Raif, "Geçmişten Günümüze Kosova'da Osmanlı Mimari Eserleri", *Balkanlar'da Kültürel Etkileşim ve Türk Mimarisi Uluslar Arası Sempozyumu Bildirileri (17-19 Mayıs 2000, Şumnu, Bulgaristan)*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Cilt: 2

WEST Richard, *Tito And The Rise and Fall of Yugoslavia*, Carroll and Graf Publishers Inc., ABD, 1994

YILDIRIM Uğur, *Dünü, Bugünü, İçyüzü ve Perde Arkasıyla Türkiye'de Misyonerlik*, Otopsi Yayınları, 1. Basım, İstanbul, Ocak, 2005

YILMAZ Veli, *Yakın Dünya Harp Tarihi Özetleri*, Harp Akademileri K.lığı Yayınları, Harp Akademileri Basımevi, Yenilevent – İstanbul, 1993

YÖRÜKAN Yusuf Ziya, Notlarla yayıma hazırlayan: Murat MEMİŞ, *Ebu'l-Feth Şehristani ve Mezheplerin Tetkikinde Usul*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları / 2878, Yayınlar Dairesi Başkanlığı, Kültür Eserleri Dizisi / 370, Özkan Matbaacılık, Birinci Baskı, 2002, Ankara

ZEKERİYA Necati, “Demet” ilkokullarının 8. sınıfları için Okuma Kitabı, Üsküp, 1978

Makaleler

ALKAN Nail, “Yugoslavya’nın Dağılmasında Rol Oynayan Faktörler”, *Avrasya Dosyası, Sırbistan Bosna – Hersek Özel*, Sonbahar, 1996, Cilt 3, Sayı: 3

BURNAZOVIÇ Tufik, “Bosna Örneğinde ABD’nin Balkan Siyasetini Anlamak”, Çeviren: Emir TÜRKOĞLU, *Balkan Diplomasisi*, Derleyenler: Ömer Engin LÜTEM, Birgül Demirtaş COŞKUN, ASAM Yayınları: 21, Balkan Araştırmaları Dizisi: 3, Ankara, 2001

CAŞİN Mesut, “Balkan Jeopolitiği ve Trajedik Bosna – Hersek Savaşı”, *Avrasya Dosyası, Sırbistan Bosna – Hersek Özel*, Sonbahar, 1996, Cilt 3, Sayı: 3

CIGAR Norman, “Sırbistan’ın Şarkiyatçıları ve İslam: Bosna Soykırımına Entelektüel Açından Saygın Bir Gerekçe Bulmaya Çalışanlar”, *Avrasya Dosyası, Sırbistan Bosna – Hersek Özel*, Sonbahar, 1996, Cilt 3, Sayı: 3

COŞKUN Birgül Demirtaş, “Arnavutluk’un Dış Politikası ve Balkanlar’da Arnavut Sorunu”, *Balkan Diplomasisi*, Derleyenler: Ömer Engin LÜTEM, Birgül Demirtaş COŞKUN, ASAM Yayınları: 21, Balkan Araştırmaları Dizisi: 3, Ankara, 2001

ÇALIŞ Şaban H., “Ulus, Devlet ve Kimlik Labirentinde Türk Dış Politikası”, *Türkiye'nin Dış Politika Gündemi, Kimlik, Demokrasi, Güvenlik*, Derleyenler: Şaban H. ÇALIŞ, İhsan D. DAĞI, Ramazan GÖZEN, Liberte Yayınları: 59, Birinci Basım, Kasım, 2001, Ankara

DİKİCİ Ali, “Bosna Savaşı'nın Unutulmayan Trajedisi: Srebrenica Katliamı”, *Avrasya Dosyası, “11 Eylül Sonrası Türk Dış Politikası Özel”*, İlkbahar 2004, Cilt: 10, Sayı: 1

GÖKDAĞ Bilgehan A., “Balkan Türklüğünün Dil ve Eğitim Sorunları”, *Balkan Türkleri: Balkanlarda Türk Varlığı*, Derleyen: Erhan TÜRBEDAR, ASAM Yayınları: 51, Balkan Araştırmaları Dizisi: 9, Ankara, 2003

HAFİZ Nimetullah, “Türkiye Cumhuriyeti'nin Balkan Devletleri'nde Yankıları”, *I. Uluslar Arası Türkoloji Kongresi Bildirileri (Prizren, 12-14 Aralık 1998)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2001

HATİPOĞLU M. Murat, “Yunanistan'ın Dış Politikası ve Balkanlar (1990 - 2000)”, *Balkan Diplomasisi*, Derleyenler: Ömer Engin LÜTEM, Birgül Demirtaş COŞKUN, ASAM Yayınları: 21, Balkan Araştırmaları Dizisi: 3, Ankara, 2001

HATİPOĞLU M. Murat, “Kuruluşundan Günümüze Makedonya Cumhuriyeti'nin Dış Politikası ve Balkan Ülkeleriyle İlişkileri (1991 - 2001)”, *Balkan Diplomasisi*, Derleyenler: Ömer Engin LÜTEM, Birgül Demirtaş COŞKUN, ASAM Yayınları: 21, Balkan Araştırmaları Dizisi: 3, Ankara, 2001

HORATA Osman, “Kuzey ve Batı Türklüğünün Kesişme Noktasında Küçük Bir Türk Topluluğu: Romanya Türkleri”, *Balkan Türkleri: Balkanlarda Türk Varlığı*, Derleyen: Erhan TÜRBEDAR, ASAM Yayınları: 51, Balkan Araştırmaları Dizisi: 9, Ankara, 2003

İBRAHİM Mehmet, “Eski Yugoslavya Sınırları Dahilinde Tarikat Hareketlerinin Tarih İçindeki Gelişimi ve Önemi”, *Tasavvuf Kitabı*, Hazırlayan: Cemil ÇİFTÇİ, Diş Kırası Kitapları: 8, İstanbul, Kasım 2003

İBRAHİMGİL Mehmet Z., “Balkanlar’daki Kültür Mirasımızla İlgili Genel Bir Değerlendirme”, *Balkan Türkleri: Balkanlarda Türk Varlığı*, Derleyen: Erhan TÜRBEĞAR, ASAM Yayınları: 51, Balkan Araştırmaları Dizisi: 9, Ankara, 2003

İNBAŞI Mehmet, “Tarihsel Perspektif: Türklerin Balkanlara Yerleşmesi”, *Balkan Türkleri: Balkanlarda Türk Varlığı*, Derleyen: Erhan TÜRBEĞAR, ASAM Yayınları: 51, Balkan Araştırmaları Dizisi: 9, Ankara, 2003

İSEN Mustafa, “Balkanlar’da Türk Edebiyatı”, *Balkan Türkleri: Balkanlarda Türk Varlığı*, Derleyen: Erhan TÜRBEĞAR, ASAM Yayınları: 51, Balkan Araştırmaları Dizisi: 9, Ankara, 2003

KALE Başak, “Avrupa Birliği’nin Balkan Politikası: Çelişkiler İçinde Bir Yanılsama?”, *Balkan Diplomasisi*, Derleyenler: Ömer Engin LÜTEM, Birgül Demirtaş COŞKUN, ASAM Yayınları: 21, Balkan Araştırmaları Dizisi: 3, Ankara, 2001

KAPETANOVIC Amer, “Bosna – Hersek’in On Yıllık Dış Politika Tecrübesi”, Çeviri: Emir TÜRKOĞLU, *Balkan Diplomasisi*, Derleyenler: Ömer Engin LÜTEM, Birgül Demirtaş COŞKUN, ASAM Yayınları: 21, Balkan Araştırmaları Dizisi: 3, Ankara, 2001

KARA Mustafa, “Balkanlar’da Türk Tasavvuf Edebiyatına Genel Bakış”, *Balkan Türkleri: Balkanlarda Türk Varlığı*, Derleyen: Erhan TÜRBEĞAR, ASAM Yayınları: 51, Balkan Araştırmaları Dizisi: 9, Ankara, 2003

KARATAY Osman, “Miloseviç Dönemi Yugoslav Dış Siyaseti: Başarısız Bir Mirasyedilik Olayı”, *Balkan Diplomasisi*, Derleyenler: Ömer Engin LÜTEM,

Birgöl Demirtaş COŞKUN, ASAM Yayınları: 21, Balkan Araştırmaları Dizisi: 3, Ankara, 2001

KOCAOĞLU Mehmet, "Bosnalı Müslümanların Acısını Tarih Yazacaktır", *Avrasya Dosyası, Sırbistan Bosna – Hersek Özel*, Sonbahar, 1996, Cilt 3, Sayı: 3

KUT Şule, "Kosova: Milliyetçiliğin Kördüğümü", *Foreign Policy*, Güz 1998

LARRABEE F. Stephen, "Türk Dış Politikası ve Güvenlik Politikası: Yeni Boyutlar, Yeni Güçlükler", *Türk – Batı İlişkilerinin Geleceği: Stratejik Bir Plana Doğru*, Zalmay HAKHALİLZAD – Ian O. LESSER – F. Stephen LARRABEE, Çev: Işık KUŞÇU, ASAM Yayınları: 20, Amerika Araştırma Dizisi: 1, Ankara, 2001

LESSER Ian O., "Değişmekte Olan Bir Türkiye'de Batı'nın Çıkarları", *Türk – Batı İlişkilerinin Geleceği: Stratejik Bir Plana Doğru*, Zalmay HAKHALİLZAD – Ian O. LESSER – F. Stephen LARRABEE, Çev: Işık KUŞÇU, ASAM Yayınları: 20, Amerika Araştırma Dizisi: 1, Ankara, 2001

LESSER Ian O., "Türk İç Yapısındaki Değişimler ve Bunların Dış Politikaya Etkileri", *Türk – Batı İlişkilerinin Geleceği: Stratejik Bir Plana Doğru*, Zalmay HAKHALİLZAD – Ian O. LESSER – F. Stephen LARRABEE, Çev: Işık KUŞÇU, ASAM Yayınları: 20, Amerika Araştırma Dizisi: 1, Ankara, 2001

MUZBEG İskender, "Hukuki Belgeler Çerçevesinde Kosova Türkleri", *Balkan Türkleri: Balkanlarda Türk Varlığı*, Derleyen: Erhan TÜRBEDEAR, ASAM Yayınları: 51, Balkan Araştırmaları Dizisi: 9, Ankara, 2003

OĞUZ C. Cem, "Rusya'nın Balkan Politikası ve Balkanlar'daki Gelişmelerin Rus Siyasetine Etkileri (1991 - 2000)", *Balkan Diplomasisi*, Derleyenler: Ömer Engin LÜTEM, Birgöl Demirtaş COŞKUN, ASAM Yayınları: 21, Balkan Araştırmaları Dizisi: 3, Ankara, 2001

OKTAY Emel Osmançavuşoğlu, “Çözölemeyen Düğüm Makedonya Sorunu ve Makedonya Türkleri”, *Balkan Türkleri: Balkanlarda Türk Varlığı*, Derleyen: Erhan TÜRBEDAR, ASAM Yayınları: 51, Balkan Araştırmaları Dizisi: 9, Ankara, 2003

ÖZAL Turgut, “Türkiye'nin Önünde Hacet Kapıları Açılmıştır”, *Türkiye Günlüğü*, Sayı: 19, 1992

ÖZTÜRK Osman Metin, “Türk Dış Politikasında Balkanlar”, *Balkan Diplomasisi*, Derleyenler: Ömer Engin LÜTEM, Birgül Demirtaş COŞKUN, ASAM Yayınları: 21, Balkan Araştırmaları Dizisi: 3, Ankara, 2001

ÖZTÜRK Yaşar Nuri, “Yugoslavya'da Tasavvufi Hayat ve Tekkeler”, *Türkiye Yazarlar Birliği Yıllığı*, Ankara, 1986

SIMIC Predrag, “Yugoslavya Krizinin Dinamikleri”, *Avrasya Dosyası, Sırbistan Bosna – Hersek Özel*, Çev.: Cahide EKİZ, Sonbahar, 1996, Cilt 3, Sayı: 3

TEKİN Arslan, “Kosova'da Neler Olabilir?”, *Avrasya Dosyası, Sırbistan Bosna – Hersek Özel*, Sonbahar, 1996, Cilt 3, Sayı: 3

TURAN Ömer, “Geçmişten Günümüze Bulgaristan Türkleri”, *Balkan Türkleri: Balkanlarda Türk Varlığı*, Derleyen: Erhan TÜRBEDAR, ASAM Yayınları: 51, Balkan Araştırmaları Dizisi: 9, Ankara, 2003

TÜRBEDAR Erhan, “Tarihte Değişen Siyasi ve Sosyal Dengeler İçinde Kosova Türkleri”, *Balkan Türkleri: Balkanlarda Türk Varlığı*, Derleyen: Erhan TÜRBEDAR, ASAM Yayınları: 51, Balkan Araştırmaları Dizisi: 9, Ankara, 2003

TÜRKOĞLU Emir, “Kosova Arnavutlarının Milliyetçiliği”, *Balkan Diplomasisi*, Derleyenler: Ömer Engin LÜTEM, Birgül Demirtaş COŞKUN, ASAM Yayınları: 21, Balkan Araştırmaları Dizisi: 3, Ankara, 2001

ÜLGER İrfan Kaya, “Sırbistan’da “Etnik” Milliyetçilik”, *Avrasya Dosyası, Sırbistan Bosna – Hersek Özel*, Sonbahar, 1996, Cilt 3, Sayı: 3

YAVUZ M. Hakan, “Değişen Türk Kimliği ve Dış Politika: Neo – Osmanlıcılığın Yükselişi”, *Türkiye’nin Dış Politika Gündemi, Kimlik, Demokrasi, Güvenlik*, Derleyenler: Şaban H. ÇALIŞ, İhsan D. DAĞI, Ramazan GÖZEN, Liberte Yayınları: 59, Birinci Basım, Kasım, 2001, Ankara

YUVALI Abdulkadir, “Ermeni İsyanlarında Misyoner Okullarının Rolü”, *İNAF Haber Bülteni*, 05 Ekim 2000

YÜRÜR Pınar, “Tarihi Süreç İçerisinde Hırvatistan Dış Politikası”, *Balkan Diplomasisi*, Derleyenler: Ömer Engin LÜTEM, Birgül Demirtaş COŞKUN, ASAM Yayınları: 21, Balkan Araştırmaları Dizisi: 3, Ankara, 2001

Gazeteler

CEVHERLİ Alptekin, “Kosova’da Türkçe Televizyon”, *Yeniçağ Gazetesi*, 07 Nisan 2005

KARAMUÇO Fevzi, *Viçitırın’da Türklerin İnanılmaz Kaderi 1*, Yeni Dönem Gazetesi, Prizren, Sayı: 25, 27 Temmuz 2000

“Kosova’nın Türkçe Kanalı”, *Radikal Gazetesi*, 28 Temmuz 2005

“Turkey Leads the Way for Trans – Balkan Highway”, *Turkish Daily News*, 24 Ekim 1995

Dergiler

AYDIN Tayyar, “Neden ve Sonuçları ile Yugoslavya İç Savaşı”, *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Yıl: 2, Sayı: 3, Ankara, Şubat 2004

KAYAPINAR Levent, "Makedonya'daki Etnik Grupların Türkiye ve Yunanistan Açısından Değerlendirilmesi", *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Yıl: 2, Sayı: 3, Ankara, Şubat 2004

KÖNİ Hasan, *Savunma ve Havacılık Dergisi*, Cilt 13, Sayı 71

MENDERES Aydın, *Nokta*, 16 Mayıs 1993

RECEPOĞLU Altay Suroy, *Prizren'de Türk Halkının Doğum Görenekleri ve Gelenekleri*, Esin dergisi, Sayı 23, 13 Aralık 1986, Prizren

RECEPOĞLU Altay Suroy, *Yugoslavya'da Türkçe Okuma Kitaplarında Türk Halk Edebiyatının Yeri*, Çevren Düşün, Kültür Dergisi, Sayı: 75, Ocak-Şubat 1990, Priştine

SİPAHİOĞLU Bahtiyar, "Kosova'da Türkçe Yüksek Öğretim", *Derya*, Kültür – Sanat ve Edebiyat Dergisi, Yıl: 3, Sayı: 9, Mamuşa, Ekim, 2004

TAŞAĞIL Ahmet, "Türkiye'nin Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile İlişkilerinin Dünü, Bugünü ve Yarını", *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Yıl: 2, Sayı: 3, Ankara, Şubat 2004

TURAN Ömer, "Avrasya Coğrafyasında Misyonerlik Faaliyetleri", *Avrasya Etütleri Dergisi*, Sayı: 16, Ankara, 1999

Türk Dünyası Tarih ve Kültür Dergisi, Ekim 1999

VOLKAN Zahit, "Ana Okulları", *bay*, Balkan Aydınları ve Yazarları Kültür ve Sanat Dergisi, Yıl: 11, Sayı: 114, Prizren, 2004

ÖZGEÇMİŞ

1968 yılında Trabzon – Maçka'da dünyaya gelen Fuat ZAMAN, ilk ve orta öğrenimini Ankara'da, lise öğrenimini İstanbul'da Kuleli Askeri Lisesi'nde tamamlamıştır.

1991 yılında Kara Harp Okulu'ndan Piyade Teğmen olarak mezun olmuş, İstanbul – Tuzla'da Sınıf Okulu eğitiminin ardından; Bingöl, Kıbrıs, Hatay, Tunceli ve Hozat'ta takım ve bölük komutanlığı ile karargah subaylığı görevlerinde bulunmuştur. 2001 yılından itibaren sağlık nedeniyle Levazım sınıfına geçmiş ve halen de görev yapmakta olduğu Levazım Maliye Okulu ve Eğitim Merkezi Komutanlığı'nda çeşitli görevlerde bulunmuştur. 2004 – 2005 yılları arasında Kosova'da Türk Tabur Görev Kuvveti Komutanlığı'nda 6 ay süre ile Sivil – Asker İşbirliği Birliği'nde görev yapmıştır.

Tarihe olan ilgisi, strateji ve milli güvenliğe verdiği önem ile, muhakeme ve karar verme yeteneklerini geliştirmek maksadıyla da Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü'nde Strateji Yüksek Lisans programını takip etmiştir.

İngilizce bilen Fuat ZAMAN, evli ve bir çocuk babasıdır.

Ek 2 - KOSOVA'DA FAALİYET GÖSTEREN ULUSLAR ARASI SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ⁴³

ADI	ÜLKE	DURUMU	ŞEHİR
East-West Management Institute	A.B.D.	Faal	Prishtina
Balkan Peace Team International	Almanya	Faal. askıda	Prishtine
Islamic Relief	İngiltere	Faal	Prishtina
Balkanactie van den Gemeeten	Belçika	Faal	Prishtina
Cooperazione e Sviluppo	İtalya	Faal	Prishtina
GOAL	İrlanda	Faal	Prishtina
Vietnam Veterans of America Foundation	A.B.D.	Faal	Prishtina
International Rescue Committee Inc.	A.B.D.	Faal	Prishtina
Children's Aid Direct	İngiltere	Faal	Prishtina
WAQF AL-BIRR Trust/Kosovo Orphans Family Fund	İngiltere	Faal	Prishtina
Institute of International Social Affairs	Yunanistan	Faal. askıda	Prishtine
Forum Ziviler Friedensdienst	Almanya	Faal	Prizren
Italian Consortium of Solidarity	İtalya	Faal. askıda	Prishtine
Atlas Logistique	Fransa	Faal	Prishtina
Child Advocacy International	İngiltere	Faal	Prishtina
Doctors of the World-U.S.A.	A.B.D.	Faal	Prishtina
Cooperative Housing Foundation	A.B.D.	Faal	Peja
Dutch Relief and Rehabilitation Agency	Hollanda	Durduruldu	Prishtina
Pharmaciens sans Frontieres Comite International	Fransa	Faal. askıda	Prishtine
Balkan Sunflowers	Almanya	Faal	Prishtina
Mercy-USA for Aid and Development	A.B.D.	Faal	Prishtina
Johanniter - Unfall- Hilfe e.V.	Almanya	Faal. askıda	Gilan
Aid for Aid	İngiltere	Faal. askıda	Prishtine
Norwegian Church Aid	Norveç	Faal	Prishtina
Youth With a Mission	Arnavutluk	Faal	Prishtina
One To One Children's Fund	İngiltere	Faal değil	Prizren
Caritas Italiana	İtalya	Faal	Gjilan
MEDAIR	İsviçre	Faal. askıda	İpek
Norwegian People's Aid	Norveç	Faal. askıda	İpek
The Body Shop Foundation/Children on the Edge	İngiltere	Faal	Prishtina

⁴³ UNMIK Prizren Bürosu'ndan alınmıştır.

Ek 2 - KOSOVA'DA FAALİYET GÖSTEREN ULUSLAR ARASI SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ

ADI	ÜLKE	DURUMU	ŞEHİR
Danish People's Aid	Danimarka	Faal	Peja
Handicap International France	Fransa	Faal	Prishtina
Mercy Corps International	A.B.D.	Faal	Prishtina
Project HOPE	A.B.D.	Faal. askıda	Priştine
Federation of Protestant Churches in Italy	İtalya	Faal. askıda	Priştine
People in Need Foundation	Çek Cumh.	Faal. askıda	Priştine
SOLIDARITES	Fransa	Faal. askıda	İpek
The American Jewish Joint Distribution Committee	A.B.D.	Faal	Prishtina
CARITAS Switzerland	İsviçre	Faal	Prizren
Deutsches Medikamenten - Hilfswerk - Action MEDEOR	Almanya	Faal. askıda	Prizren
Norwegian Aid Committee	Norveç	Faal	Prishtina
Shelter Now International	A.B.D.	Faal. askıda	İpek
Medecins du Monde (France)	Fransa	Faal. askıda	Priştine
Kosova Aid	İngiltere	Faal değil	Prishtina
War Child UK	İngiltere	Faal. askıda	Priştine
Medicos del Mundo Espana	İspanya	Faal	Prishtina
KVINNA TILL KVINNA	İsveç	Faal. askıda	Priştine
The Hazardous Area Life Support Organization	İngiltere	Faal. askıda	Priştine
Diakonisches Werk der Ev.-luth. Landeskirche Hannovers e.V.	Almanya	Durduruldu	Peja
Comitato Internazionale Per Lo Sviluppo Dei Popoli	İtalya	Faal. askıda	İpek
SOS-Kinderdorf International	Avusturya	Faal	Prishtina
Humanitarian Association Jeta	Makedonya	Faal	Gjilan
Mercy Corps Europe/Scottish European Aid	İngiltere	Faal değil	Prishtina
International Catholic Migration Commission	İsviçre	Faal	Prishtina
Terre des Hommes	İsviçre	Faal	Prishtina
Qatar Charitable Society	Katar	Faal	Prishtina
Adventist Development and Relief Agency	A.B.D.	Faal	Prishtina
Ai.Bi.-Associazione Amici Dei Bambini	İtalya	Faal	Prishtina
Doctors of the World-Greek Department	Yunanistan	Faal. askıda	Priştine
Terre des Hommes Italia	İtalya	Faal. askıda	Priştine
ADI	ÜLKE	DURUMU	ŞEHİR
Association for Democratic Initiatives	Makedonya	Faal. askıda	Priştine
World Concern Development Organization	A.B.D.	Faal. askıda	Priştine
Enfants Refugies Du Monde	Fransa	Faal. askıda	Priştine

Ek 2 - KOSOVA'DA FAALİYET GÖSTEREN ULUSLAR ARASI SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ

Fire Rescue Development Program	A.B.D.	Faal. askıda	Priştine
Danish Refugee Council	Danimarka	Faal	Prishtina
Save the Children	İngiltere	Faal	Prishtina
International Medical Corps	A.B.D.	Faal. askıda	Priştine
Cooperative For Assistance And Relief Everywhere International	Belçika	Faal	Prishtina
Action Against Hunger	İngiltere	Faal	Prishtina
Concern Worldwide	İrlanda	Faal	Peja
Associazione Per Le Donne Albanesi	İtalya	Faal. askıda	Priştine
TAMAT, Centro Studi Formazione e Ricerca	İtalya	Faal. askıda	Priştine
Association for Generosity and Active Promotion of Empathy	Makedonya	Faal	Prizren
Pingstmissionens Utvecklingsamarbete	İsveç	Faal	Prishtina
Global Relief Foundation	A.B.D.	Faal	Peja
Catholic Relief Services	A.B.D.	Faal	Prizren
Associazione Volontari Per Il Servizio Internazionale	İtalya	Faal	Prishtina
The Catholic Organization For Relief And Development	Hollanda	Faal	Peja
Intersos	İtalya	Faal	Peja
Nuova Frontiera	İtalya	Faal. askıda	Priştine
Amica - Hilft In Bosnien-e.V.	Almanya	Faal	Prizren
Uniteti	Makedonya	Faal. askıda	Priştine
World University Service - Austria	Avusturya	Faal	Prishtina
ARC International	A.B.D.	Faal	Prishtina
The Mines Advisory Group	İngiltere	Faal. askıda	Priştine
World Vision International	A.B.D.	Faal	Prishtina
Movimiento Por La Pazcommunity, El Desarme Y La Libertad	İspanya	Faal. askıda	Gilan
Gruppo Laici Terzo Mondo	İtalya	Faal. askıda	İpek
Helping Hand for Relief and Development Inc.	A.B.D.	Faal. askıda	Priştine
FINCA INTERNATIONAL	A.B.D.	Faal	Prizren
ADI	ÜLKE	DURUMU	ŞEHİR
The Lutheran World Federation	İsviçre	Faal	Mitrovica
International Aid Incorporated	A.B.D.	Faal	Prishtina
Munazzamat Aldawa Alislamia	Sudan	Faal	Prishtina
Aktion Hessen hilft e.V	Almanya	Faal	Prishtina
Oxfam GB in Kosovo	İngiltere	Faal	Prishtina
Diakonie Emergency Aid	Almanya	Faal	Peja
International Crisis Group	A.B.D.	Faal	Prishtina

Ek 2 - KOSOVA'DA FAALİYET GÖSTEREN ULUSLAR ARASI SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ

World in Need	İngiltere	Faal. askıda	Prishtine
Lay Volunteers International Association	İtalya	Faal. askıda	İpek
Development & Education Center European Perspective	Yunanistan	Faal	Prishtina
Caritas Danmark	Danimarka	Durduruldu	Peja
Stichting War Child	Hollanda	Faal	Prishtina
Nederlandse Organisatie Voor Internationale Samenwerking	Hollanda	Faal. askıda	Prishtine
Telecoms Sans Frontieres	Fransa	Faal. askıda	Prishtine
Kinderberg, e.V.	Almanya	Faal	Prizren
International Islamic Relief Organization	Suudi Arabistan	Faal	Prishtina
Red Crescent Of Emirate	BAE	Durduruldu	Mitrovica
Centre d'Etudes et de Cooperation Internationale/Canadian Center For International Studies And Cooperation	Kanada	Faal	Peja
Taibah International Aid Association	A.B.D.	Faal	Prizren
World Relief	A.B.D.	Faal	Prishtina
Humanitarian Cargo Carriers	Almanya	Faal. askıda	Prizren
Human Appeal International	BAE	Faal	Prishtina
Food For The Hungry International - Balkans	İsviçre	Faal. askıda	Prizren
Macedonian Center For International Cooperation	Makedonya	Faal	Peja
Agency d'Aide a la Cooperation Technique et au Developpment	Fransa	Faal	Mitrovica
Scottish Charities Kosovo Appeal	İngiltere	Faal. askıda	Mitroviça
Cooperazione Internazionale	İtalya	Faal	Peja
Malteser Hilfsdienst e.V.	Almanya	Faal	Peja
National Democratic Institute For International Affairs	A.B.D.	Faal	Prishtina
Triple Cord Ministries	A.B.D.	Faal	Peja
ADI	ÜLKE	DURUMU	ŞEHİR
FIDA International ry	Finlandiya	Faal	Mitrovica
American Friends Service Committee	A.B.D.	Faal. askıda	Mitroviça
Relief International	A.B.D.	Faal. askıda	Prizren
AMG INTERNATIONAL	A.B.D.	Faal	Mitrovica
Centro Regionale Di Intervento Per La Cooperazione	İtalya	Faal. askıda	Prishtine
Dan Church Aid	Danimarka	Faal	Peja
Every Child	İngiltere	Faal	Peja
ACooperazione Per Lo Sviluppo Dei Paesi Emergenti	İtalya	Faal. askıda	İpek
Dutch Relief and Rehabilitation Agency/ Peje/Pec	Hollanda	Durduruldu	Peja
The Evangelical Alliance Relief Fund	İngiltere	Faal. askıda	Prizren
Global Care	İngiltere	Faal. askıda	Prizren

Ek 2 - KOSOVA'DA FAALİYET GÖSTEREN ULUSLAR ARASI SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ

Arbeiter-Samariter-Bond e.V.
 Instituto Page Sviluppo Innovazione Acli
 Verein für Entwicklungszusammenarbeit und Humanitäre Hilfe e.V.
 Association for Aid and Relief, Japan
 International Social Service
 International Islamic Charitable Organization
 Millennium Child, Inc
 Finnish Refugee Council
 Society for Psychological Assistance
 Caritas France, Secours Catholique
 Feed the Children International
 Dorcas Aid Kosovo/Dorcas Aid International
 Hilfe Für Kinder in Not e.V.- Children's Relief
 German Caritas
 Women for Womeen International
 Help Hilfe zur Selbsthilfe E.V.
 Comunita Internazionale di Capodarco
 Medecins Sans Frontieres
 Reggio Terzo Mondo
ADI
 Caritas Espanola
 International Fertilizer Development Center
 Samaritan's Purse International Relief
 Al-Haramain Humanitarian Foundation
 International Centre For The Advancement of Community Based Rehabilitation, Queen's University
 Enfants Du Monde - Droits De L' Homme
 Triangle Generation Humanitaire
 Beati I Costruttori Di Pace
 Medecins Sans Frontieres - Belgium
 Friends of Bosnia
 Norwegian Refugee Council
 Kriegskindernothilfe e. V.
 United Methodist Committee on Relief
 Lightforce International
 Christian Children's Fund, Inc.

Almanya	Faal	Prizren
İtalya	Faal	Prizren
Almanya	Durduruldu	Prizren
Japonya	Faal. askıda	İpek
Avusturya	Faal. askıda	Priştine
Kuveyt	Faal	Prishtina
A.B.D.	Faal. askıda	Priştine
Finlandiya	Faal	Mitrovica
Hırvatistan	Faal. askıda	İpek
Fransa	Faal	Mitrovica
İngiltere	Faal. askıda	Priştine
Hollanda	Faal. askıda	İpek
Almanya	Faal. askıda	Prizren
Almanya	Faal	Prizren
A.B.D.	Faal	Prishtina
Almanya	Faal. askıda	Prizren
İtalya	Faal. askıda	İpek
Fransa	Faal. askıda	İpek
İtalya	Faal	Peja
ÜLKE	DURUMU	ŞEHİR
İspanya	Faal	Gjilan
A.B.D.	Faal	Prishtina
A.B.D.	Faal	Peja
Suudi Arabistan	Faal	Prishtina
Kanada	Faal. askıda	Priştine
Fransa	Durduruldu	Prishtina
Fransa	Faal	Mitrovica
İtalya	Faal. askıda	İpek
Belçika	Durduruldu	Prishtina
A.B.D.	Faal. askıda	Priştine
Norveç	Faal	Prishtina
Almanya	Faal	Peja
A.B.D.	Faal	Prishtina
İngiltere	Faal	Peja
A.B.D.	Faal	Prishtina

Ek 2 - KOSOVA'DA FAALİYET GÖSTEREN ULUSLAR ARASI SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ

HelpAge International	İngiltere	Faal. askıda	Priştine
Care and Relief for the Young	İngiltere	Faal	Prishtina
Cultural Association - Dituria	Arnavutluk	Faal. askıda	Priştine
Secours Populaire Francais	Fransa	Faal. askıda	Mitroviça
Partners in Development	Güney Afrika	Faal. askıda	Priştine
Volontariato Internazionale Per Lo Sviluppo	İtalya	Faal	Prishtina
Alwaqf Alislami	Hollanda	Faal	Prishtina
The International Mission Board Of The Southern Baptist Convention	A.B.D.	Faal	Prishtina
Nostra Signora Del Buon Consiglio	Arnavutluk	Faal	Peja
Gruppo Di Volontariato Civile	İtalya	Faal. askıda	İpek
Caritas Austria	Avusturya	Faal	Peja
Caritas Secours International / International Hulpbetoon - Belgium	Belçika	Faal	Mitrovica
Movimundo Molisv	İtalya	Faal	Peja
Medicos San Frontiers	İspanya	Durduruldu	Peja
Coordinamento Associazioni Di Volontariato	İtalya	Faal	Mitrovica
ADI	ÜLKE	DURUMU	ŞEHİR
World ORT Union	İsviçre	Faal. askıda	Priştine
Associazione Centro Educativo Italo - Svizzero - Remo Bondoni	İtalya	Faal. askıda	Priştine
Institute for War & Peace Reporting	İngiltere	Faal. askıda	Priştine
Stichting Mobile Arts & Media	Hollanda	Faal. askıda	Mitroviça
Medical Emergency Relief International	İngiltere	Faal. askıda	Mitroviça
Hilfswerk Samariter Dienst	Almanya	Faal	Peja
Caritas Czech Republic	Çek Cumh.	Faal. askıda	Gilan
The Association of Medical Doctors of Asia	Japonya	Durduruldu	Prizren
Humedica e.V.	Almanya	Faal	Prizren
Committee For Medical Aid	Fransa	Faal. askıda	Priştine
Centro Educazione Sanitaria e Tecnologie Appropriate Sanitarie	İtalya	Faal. askıda	İpek
Gruppo Umana Solidarieta	İtalya	Faal. askıda	Priştine
Saudi Joint Relief Committee for Kosova	Suudi Arabistan	Faal	Prishtina
Professionals International	A.B.D.	Faal. askıda	Gilan
Komitee CAP ANAMUR- Deutsche Not-Arzte e.V.	Almanya	Faal. askıda	Priştine
AEDES Vereniging van Woningcorporaties	Hollanda	Faal. askıda	İpek
Christian Aid	İngiltere	Faal	Prizren
Udruzenje Gradana D@dalos Sarajevo	Bosna - Hersek	Faal. askıda	Priştine
Spain For Kosovo	İspanya	Faal. askıda	İpek

Ek 2 - KOSOVA'DA FAALİYET GÖSTEREN ULUSLAR ARASI SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ

Hilfswerk Der Evangelischen Kirchen Der Schweiz	İsviçre	Faal. askıda	Priştine
Schweizerisches Arbeiterhilfswerk	İsviçre	Faal	Peja
The Star Network of World Learning, Inc	A.B.D.	Faal. askıda	Priştine
Diakonisches Werk der Evangelischen Kirche in Wurttemberg e.V.	Almanya	Faal. askıda	Priştine
Jeff Perry Service International Inc.	A.B.D.	Faal	Peja
Islamic World Committee - Social Reform Society	Kuveyt	Faal	Prishtina
Rebirth Fellowship	Arnavutluk	Faal. askıda	İpek
Hilfswerk Austria	Avusturya	Faal	Peja
American Bar Association - Central And East European Law Initiative	A.B.D.	Faal	Prishtina
Polish Humanitarian Organisation Mission in Kosovo	Polonya	Faal	Gjilan
Association Pour Le Droit a L Initiative Economique International	Fransa	Faal	Prishtina
ADI	ÜLKE	DURUMU	ŞEHİR
Transcultural Psycho-Social Organization	Hollanda	Faal. askıda	Priştine
Progetto Domani Cultura E Solidarieta	İtalya	Faal	Peja
Islamic Relief Agency	İngiltere	Faal. askıda	İpek
Mission OST - WEST	Almanya	Faal. askıda	Priştine
Arbeitsgruppe Entwicklung und Fachkraefte im Bereich der Migration und der Entwicklungszusammenarbeit	Almanya	Faal	Prishtina
Pacificana Institute	A.B.D.	Faal değil	Prishtina
Asociacion De Bomberos De Asturias Spain	İspanya	Faal. askıda	İpek
Agricultural Cooperatives Development International / Volunteers in Overseas Cooperative Assistance	A.B.D.	Faal. askıda	Prizren
The General Council of the Assemblies of God	A.B.D.	Faal. askıda	Priştine
Association for Prevention A.C.R.I.	Makedonya	Faal. askıda	Priştine
International Humanitarian Specialized Help	Arnavutluk	Faal. askıda	Gilan
Arbeiter - Samariter - Bund Osterreichs Gruppe Linz	Avusturya	Faal. askıda	Prizren
Foundation - Unification Activity of The Christian Testament Brotherhood of Kosova	İtalya	Faal değil	Prizren
Sun Beams	Makedonya	Faal. askıda	Gilan
Nehemia Christian Aid Ministries	Almanya	Faal	Prizren
Albanian Mennonite Mission Foundation	Arnavutluk	Faal. askıda	Priştine
Medica mondiale	Almanya	Faal	Peja
Instituto Sindacale Per La Cooperazione Internazionale	İtalya	Faal. askıda	İpek
Hilfe von Mensch zu Mensch e.V.	Almanya	Faal	Prishtina
Sheikh Eid Bin Mohd. Al. - Thani Charity Association	Katar	Faal. askıda	İpek
Acteurs de Solidarite	Fransa	Faal. askıda	İpek
Friedrich Ebert Stiftung	Almanya	Faal. askıda	Priştine
Federacion De ONG's "Tareas Solidarias", Spanish NGOs Federation "Tareas Solidarias"	İspanya	Faal. askıda	Prizren

Ek 2 - KOSOVA'DA FAALİYET GÖSTEREN ULUSLAR ARASI SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ

Humanitarian Aid, Medical Development International Response
 Developpement Local Balkans-Caisse Des Depots et Consignations
 Anadolu Kalkinma Vakfi (Anatolian Development Foundation)
 Human Supporting Aid Committee
 Nord Sud
 Siloah Fellowship International
 Balkans Youth Link
ADI
 Premiere Urgence Aide Humanitaire Internationale
 Bethany Christian Services
 Medecins du Monde - Sweden
 Caritas Polska - Humanitarian Organization of the Polish Episcopate Conference
 Worker's Educational Association in Denmark
 Payasos sin Fronteras (Clowns without Borders)
 Health Net International
 Regional Environmental Center for Central and Eastern Europe
 Team Kosova
 Diakonisches Werk Schleswig-Holstein - Landesverband de Inneren Mission e.V.
 International Research and Exchanges Board
 The Danish Council of Organizations of Disabled People
 Le Pelikan "Agir Et Partager"
 Population Services International
 International Christian Foundation
 Heifer International Kosovo
 Medizinische Nothilfe Albanien
 Association Caritative pour un Oeuvre de Renaissance et Development
 Revival of Islamic Heritage Society
 Eastern European Outreach, Inc.
 Venerabile Confraternita della Misericordia de S. Maria All'Antella
 Greater Europe Mission - Kosovo
 Avocats Sans Frontieres - Belgium
 Aid to the Balkans Forward Trust
 Association for International Technical and Social Cooperation
 Piazza Grande
 Canadian Public Health Association

İngiltere	Faal. askıda	Prishtine
Fransa	Faal. askıda	Prishtine
Türkiye	Faal	Prizren
İsrail	Faal	Prishtina
İtalya	Faal. askıda	İpek
Arnavutluk	Durduruldu	Peja
A.B.D.	Faal. askıda	Prishtine
ÜLKE	DURUMU	ŞEHİR
Fransa	Faal	Mitrovica
Arnavutluk	Faal	Peja
İsveç	Faal. askıda	İpek
Polonya	Faal değil	Gjilan
Danimarka	Faal	Gjilan
İspanya	Faal. askıda	Mitroviça
Hollanda	Faal	Prizren
Macaristan	Faal	Prishtina
A.B.D.	Faal	Prishtina
Almanya	Faal	Prizren
A.B.D.	Faal. askıda	Prishtine
Danimarka	Durduruldu	Prishtina
Fransa	Faal	Prizren
A.B.D.	Faal	Prishtina
Arnavutluk	Faal	Peja
Arnavutluk	Faal	Prishtina
Almanya	Faal	Prizren
İsviçre	Faal değil	Prishtina
Kuveyt	Faal	Prishtina
A.B.D.	Faal	Prizren
İtalya	Faal	Peja
A.B.D.	Faal	Mitrovica
Belçika	Faal. askıda	Prishtine
İngiltere	Faal. askıda	Prizren
İtalya	Faal. askıda	Prishtine
İtalya	Faal değil	Peja
Kanada	Faal. askıda	Prishtine

Ek 2 - KOSOVA'DA FAALİYET GÖSTEREN ULUSLAR ARASI SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ

Association for Development Cooperation	Almanya	Faal	Prizren
Hilfe fur Kosova	Almanya	Faal. askıda	Prishtine
Nashi Deca -- Our Children	Makedonya	Faal. askıda	Gilan
ADI	ÜLKE	DURUMU	ŞEHİR
Nazarene Compassionate Ministries	A.B.D.	Faal değil	Prizren
Iranian Relief Committee	İran	Faal	Prishtina
YLBER	İsviçre	Faal	Prizren
Academic Training Association	Hollanda	Faal	Prishtina
Kinderhilfswerk	Almanya	Faal	Mitrovica
The Lester B. Pearson Canadian International Peacekeeping Training Centre	Kanada	Faal değil	Prishtina
The Association Of Danish Prduction Schools	Danimarka	Faal	Mitrovica
Global Health Foundation	Sudan	Faal. askıda	Prishtine
La Bergerie	Fransa	Faal. askıda	Gilan
Arbeiterwohlfahrt Landesverband Bayern e.V.	Almanya	Faal. askıda	Prizren
Hope and Homes for Children	İngiltere	Faal	Prishtina
SWISSCONTACT (Swiss Foundation for Tehnical Cooperation)	İsviçre	Faal	Prishtina
Akcioni për rock kulturë kosovare	????	Faal. askıda	Prishtine
Future for Southeast Europe	İsviçre	Faal. askıda	Prishtine
Asociacion Inicativas Solidarias	İspanya	Faal değil	Prishtina
Partnership for the Social Development	Hırvatistan	Faal değil	Prishtina
Avocats Sans Frontiers-France	Fransa	Faal. askıda	Prishtine
Engineering Ecology Association	Litvanya	Faal değil	Mitrovica
Center for Mind-Body Medicine	A.B.D.	Faal. askıda	Prishtine
Stiching Beheer	Hollanda	Faal	Mitrovica
Swiss Foundation for Mine-Action	İsviçre	Faal	Peja
Intercooperation	İsviçre	Faal	Prishtina
Jesuit Refugee Service Europe	Belçika	Faal	Prishtina
Besa dhe Ndergjegja e Zotit te Perjetshem dhe te Vertete.	Arnavutluk	Faal değil	Prishtina
Calvary Chapel	A.B.D.	Faal değil	Prishtina
Erikshjälpen	İsveç	Faal	Prishtina
Action&Development Solidaires International	Fransa	Faal değil	Peja
Partners Center for Conflict Management	A.B.D.	Faal	Prishtina
Ingrid zu Solms-Stiftung	Almanya	Faal değil	Prizren
Fondacioni Jusuf Gërvalla	Arnavutluk	Faal	Prishtina
ADI	ÜLKE	DURUMU	ŞEHİR

Ek 2 - KOSOVA'DA FAALİYET GÖSTEREN ULUSLAR ARASI SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ

Muslim Hope	A.B.D.	Faal	Prizren
Service Civil International	İsviçre	Faal değil	Mitrovica
Centro Laici Italiani per le Mission	İtalya	Faal değil	Peja
"Fondacioni 7"	Arnavutluk	Faal değil	Prishtina
Impact Team International	A.B.D.	Faal. askıda	Mitroviça
Educaid - Ceis Rimini - Cric Reggio Calabria	İtalya	Faal	Prishtina
Selbsthilfe im Taunus e.V.	Almanya	Faal	Prizren
Bashkësia e Ungjillit	Arnavutluk	Faal değil	Peja
Muslim Hands	İngiltere	Faal	Prishtina
World Conference on Religion and Peace	A.B.D.	Faal değil	Prishtina
Partnership for Growth	İngiltere	Durduruldu	Peja
The Shropshire Music Foundation	A.B.D.	Faal	Peja
World Hope International	A.B.D.	Faal	Mitrovica
Proclaim ! International	A.B.D.	Faal. askıda	Priştine
Coordination Council-Kosova	Arnavutluk	Faal değil	Prishtina
Jersey Aid For Europe Foundation	İngiltere	Faal	Peja
Solar Action International LTD	A.B.D.	Faal değil	Prizren
Diakonie Austria-Evangelisches Hilfswerk in Österreich	Avusturya	Faal	Prishtina
Lift Kosova	A.B.D.	Faal	Prizren
Balkans Youth Link	A.B.D.	Faal değil	Prishtina
UFM International	A.B.D.	Faal	Prishtina
Humanitarian & Development Alliance-Non Profit Society	Yunanistan	Faal değil	Prishtina
Deca na Svetot / Children of the World	Makedonya	Faal değil	Mitrovica
Ordine Ospedaliero Dei Cavalieri	İtalya	Faal değil	Prishtina
Independent Development Experts Associations	İsviçre	Faal	Peja
Pax Christi Vlaanderen	Belçika	Faal değil	Prizren
Fondacioni Vepra e Bashkimit të Vëllezërve të Krishterë të Shqipërisë	Arnavutluk	Faal değil	Prizren
Mission East Trust	İngiltere	Faal değil	Mitrovica
Voice of Roma	A.B.D.	Faal değil	Prishtina
European Christian Mission	İngiltere	Faal değil	Prishtina
ADI	ÜLKE	DURUMU	ŞEHİR
Smile International	İngiltere	Faal	Peja
Convoy of Mercy	İngiltere	Faal. askıda	Prizren
Associazione Di Solidarieta' E Di Volontariato Insieme Onlus	İtalya	Faal	Gjilan
International Organization For The Right to Education and Freedom of Education	????	Faal değil	Prishtina

Ek 2 - KOSOVA'DA FAALİYET GÖSTEREN ULUSLAR ARASI SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ

Stichting De Brung International	Hollanda	Faal	Peja
Fondacioni " Nxënsit e Jezusit"	Arnavutluk	Faal değil	Peja
Qendra Rinore "Hareja e Roganës"	????	Faal değil	Gjilan
The Finnish Association of the Deaf	Finlandiya	Faal değil	Prishtina
Asociacioni Familjar "Rrezja e Shpresës" - Ferizaj	????	Faal değil	Gjilan
Art of Living Foundation International	İtalya	Faal	Prishtina
Operation Mobilization	Almanya	Faal değil	Peja
Qendra e Krishterë Shqiptare	Arnavutluk	Faal değil	Peja
American Center for International Labor Solidarity	A.B.D.	Faal değil	Prishtina
Humanitarisches Komitee International	Almanya	Faal	Prishtina
Equipes De Paix Dans Les Balkans	Fransa	Faal değil	Mitrovica
World Assembly of Muslim Youth	Suudi Arabistan	Faal	Gjilan
Kosova Foundation for Medical Development	A.B.D.	Faal	Prishtina
Vier Pforten	Avusturya	Faal değil	Prishtina
Fondacioni Lehtësimi i Varfëris "FONLEVAR"	Arnavutluk	Faal	Gjilan
International Orthodox Christian Charity	A.B.D.	Faal	Prishtina
Agape Service Foundation Inc	A.B.D.	Faal	Prishtina
Edinburgh Direct Aid	İngiltere	Faal değil	Mitrovica
International Association Against Drug Trafficking and Drug Abuse	Bulgaristan	Faal değil	Peja
Amikos-36	Fransa	Faal	Prishtina
Grameen Trust / Kosovo Grameen-Missione Arcobaleno Microcredit Fund /	Bengladeş	Faal	Peja
National Albanian American Council	A.B.D.	Faal değil	Prishtina
Schueler Helfen Leben E.V.	Almanya	Faal değil	Prizren
Project on Ethnic Relations	A.B.D.	Faal değil	Prishtina
International Foundation for Election Systems	İngiltere	Faal değil	Prishtina
Udruženje Novinara Srbije	Yugoslavya FC	Faal değil	Prishtina
ADI	ÜLKE	DURUMU	ŞEHİR
Asocijacija za Razvoj Ibarske Doline-IDA	Yugoslavya FC	Faal	Mitrovica
European Center	Yugoslavya FC	Faal değil	Gjilan
Sport Sans Frontieres	Fransa	Faal değil	Mitrovica
The Swedish Foundation For Cultural Heritage Without Borders	İsveç	Faal	Prishtina
Association des Etats Généraux des Etudiants de l'Europe - Prishtina	Belçika	Faal değil	Prishtina
International Relief and Development, INC.	A.B.D.	Faal	Prishtina
Mines Awareness Trust	İngiltere	Faal	Peja
Mental Disability Rights International	A.B.D.	Faal değil	Prishtina

Ek 2 - KOSOVA'DA FAALİYET GÖSTEREN ULUSLAR ARASI SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ

Humanitarian Association of the Citizens of Kosovo Alternativni Dom	Yugoslavya FC	Faal değil	Prizren
Religious Without Borders Initiative	A.B.D.	Faal	Prishtina
Land O'Lakes Inc.	A.B.D.	Faal	Prishtina
Small Kindness/Kosova Orphans and Family Fund	İngiltere	Faal değil	Prishtina
Associazione Per La Pace-ONLUS	İtalya	Faal değil	Mitrovica
Eastern Europe Outreach	A.B.D.	Faal	Prishtina
National Center for State Courts	A.B.D.	Faal değil	Prishtina
Psychotherapeutes en Action	Fransa	Faal	Gjilan
Det Kongelige Selskap for Norges Vel	Norveç	Faal değil	Prishtina
Psicologos Sin Fronteras Asturias	İspanya	Faal değil	Peja
Partner Aid International	Almanya	Faal	Gjilan
Programmes D'Aide Et De Developpment Destines Aux Enfants Du Monde	Lüksemburg	Faal değil	Mitrovica
trans-fair.org hilfswerk	İsviçre	Faal değil	Peja
European Centre for Minority Issues - Regional Office	Almanya	Faal	Prishtina
LOVEBRIDGE Foundation-Kosovo	Linkenştayn	Faal değil	Prishtina
Save The Children Federation, Inc USA	A.B.D.	Faal	Prishtina
International Foundation for Elections Systems	A.B.D.	Faal değil	Prishtina
Biblische Glaubens Gemeinde	Almanya	Faal	Peja
Quality Schools International, International School of Pristina	Slovenya	Faal	Prishtina
Qendra Europeane - European Center	Arnavutluk	Faal değil	Prishtina

**Ek 3 - KOSOVA'DA FAALİYET GÖSTEREN ULUSLAR ARASI
KURULUŞLARIN ÜLKELERE GÖRE DAĞILIMI⁴⁴**

ÜLKE	FAAL	FAALİYETİ DURDUR.	FAAL DEĞİL	FAALİYETİ ASKIDA	TOPLAM
ARNAVUTLUK	7	1	8	4	20
AVUSTURYA	5	-	1	2	8
BENGLADEŞ	1	-	-	-	1
BELÇİKA	4	1	2	1	8
BOSNA-HERSEK	-	-	-	1	1
BULGARİSTAN	-	-	1	-	1
KANADA	1	-	1	2	4
HIRVATİSTAN	-	-	1	1	2
ÇEK CUM.	-	-	-	2	2
DANİMARKA	5	2	-	-	7
YUGOSLAV. FC	1	-	3	-	4
FİNLANDİYA	2	-	1	-	3
FRANSA	10	1	3	12	26
ALMANYA	25	2	3	12	42
YUNANİSTAN	1	-	1	2	4
MACARİSTAN	1	-	-	-	1
İRAN	1	-	-	-	1
İRLANDA	2	-	-	-	2
İSRAİL	1	-	-	-	1
İTALYA	16	-	5	20	41
JAPONYA	-	1	-	1	2

⁴⁴ UNMIK PRİZREN Bürosu'ndan alınan verilere göre derlenmiştir.

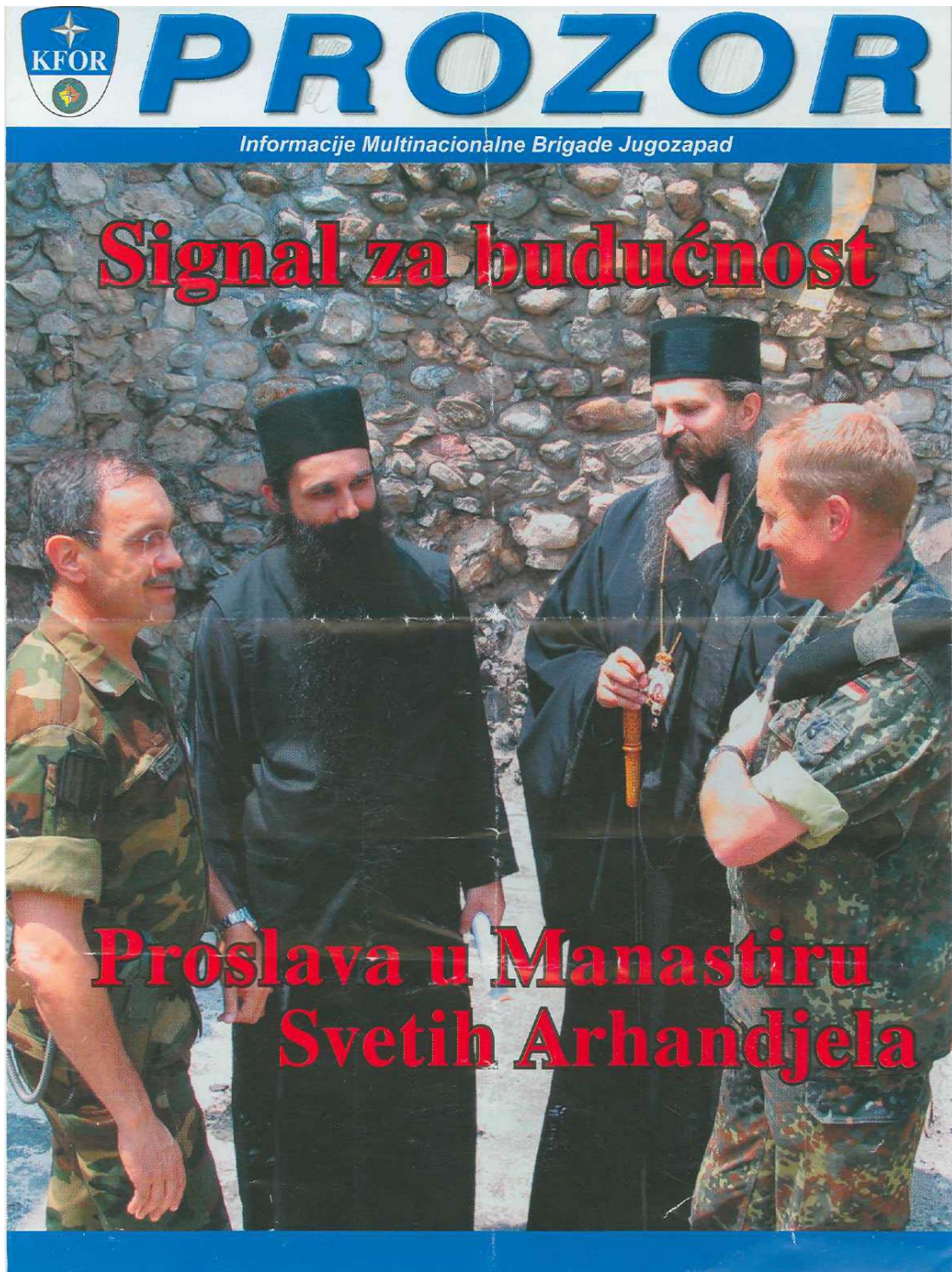
ÜLKE	FAAL	FAALİYETİ DURDUR.	FAAL DEĞİL	FAALİYETİ ASKIDA	TOPLAM
KUVEYT	3	-	-	-	3
LİNKENŞTAYN	-	-	1	-	1
LİTVANYA	-	-	1	-	1
LÜKSEMBURG	-	-	1	-	1
MAKEDONYA	3	-	1	5	9
HOLLANDA	7	2	-	5	14
NORVEÇ	3	-	1	1	5
POLONYA	1	-	1	-	2
KATAR	1	-	-	1	2
SUUDİ ARABİST.	4	-	-	-	4
SLOVENYA	1	-	-	-	1
GÜNEY AF.CUM.	-	-	-	1	1
İSPANYA	2	1	2	5	10
SUDAN	1	-	-	1	2
İSVEÇ	3	-	-	2	5
İSVİÇRE	10	-	3	5	18
TÜRKİYE	1	-	-	-	1
İNGİLTERE	17	1	8	16	42
ABD	47	-	13	19	79
BİR.ARAP EMİRL.	1	1	-	-	2
DİĞER	-	-	3	1	4
TOPLAM	188	13	65	122	388

KOSOVA GENELİNDEKİ ULUSLAR ARASI KURULUŞLAR⁴⁵

	FAAL	FAALİYETİ DURDURULMUŞ	FAAL DEĞİL	FAALİYETİ ASKIDA	TOPLAM
YEREL	253	2	1.727	154	2.136
ULUSLAR ARASI	188	13	65	122	388
TOPLAM	441	15	1.792	276	2.524

⁴⁵ UNMIK PRİZREN Bürosu'ndan alınan verilere göre derlenmiştir.

Ek 4 - ALMAN KFOR BİRLİKLERİNİN 15 AĞUSTOS 2004 GÜNÜ GORA
BÖLGESİNDEKİ HALKA DAĞITTIĞI BROŞÜR

ponovo

Ek 5 - YENİ YILA GİRERKEN TÜRK EVLERİNİN KAPISINA BIRAKILAN TAKVİM

RAB'BE
güvenen
adamin
çevresini
inayet
kuşatır.

Mezmur 32: 10

CUMARTESİ **1** OCAK
Samstag **1** Januar

RAB'be güven, iyilik et.
Mezmur 37: 3

Vertraue auf den Herrn
und tue Gutes.
Psalm 37, 3

vertrauen: güvenmek
vertraue: güven
mache, tue: et

Wer auf
den HERRN
vertraut,
den wird
Gnade
umgeben.

Psalm 32,10

PAZAR
Sontag
2
OCAK
Januar

RAB'be güvenenleri

O'nun sevgisi kusatır.

Mezmun 32: 10 b

Die, die auf den Herrn
vertrauen, umgibt er mit

Liebe.

Psalm 32, 10 b

der, der vertraut: güvenen
die Liebe: sevgi
umgeben: kusatmak

Yeni yıla istesek de istemesek de girdik değerli okuyucumuz. Peki, bu yeni yıla girmek senin yaşamında herhangi bir şeyi değiştirdi mi? Sanmıyorum. Senin yaşamında hiçbir şeyi değişmedi. Bugünün dünden daha iyi, daha umutlu, daha sağlıklı, barışçıl, daha merhametli bir gün olmadığını görüyorsun. Kaygı ve korkuların, dertlerin varsa, onlar yerinde duruyor, aile içerisinde büyük sorunların varsa, baskıya uğramaktaysan, bu yine sürüyor. İşsiz isen, işsizliğin sürmektedir. Yüreğinde kin, nefret, aç alıcılık varsa, yine görüyorsun ki, yeni yıla girmekle, yeni yıl kutlamaları senin yüreğini değiştirmede. Tüm bunlara rağmen, Davut Peygamber, "RAB'be güven!" diyor. Çünkü gerçek bereketin, yardımın, sıkıntılarda tesellinin kaynağı Tanrı'dır. Bizim de yürekten dileğimiz sizler için budur: RAB'be güvenin!

Wer auf
den HERRN
vertraut,
den wird
Gnade
umgeben.
Psalm 32, 10

RAB'BE
güvenen
adamin
gevresini
inayet
kusatır.
Mezmun 32: 10

yıla bu kararla girdi
 güvenlidir. Gel kardeşim, sen de yeni
 güvenebilirsin, çünkü bu Tanrı
 çok çok değerlisin. Bu Tanrı'ya
 vermektedir. Sen bu Tanrı'nın önünde
 çünkü O sana çok büyük bir değer
 sevmektedir. Bu Tanrı'ya güvenebilirsin,
 ilgilenmekte, seni gerçekten
 güvenebilirsin, çünkü bu Tanrı seni ile
 igitinden de söz ediyordu. Bu Tanrı'ya
 dediği zaman, Tanrı'nın sevgisinden,
 Davut Peygamber, "RAB'be güven"
 yaratır.
 Sevgi eksikliği insanda güvensizlik
 ilişki, bağlanı, iletişim de kurulamaz.
 olmadan alle ve insanlar arası sağlıklı
 için sevgiye ihtiyacı vardır. Sevgi
 sağlıklı beslenbilmesi, yaşayabilmesi
 ihtiyacımız vardır. Ruhumuzun da
 için hava, suya, güneşe, yiyeceğe
 anlam veren sevgiyi arar. Yaşayabilmek
 besleyen, hayatına, yaşamasına bir
 insan her zaman yaşamını, ruhunu

PAZARTESİ 3 OCAK
 Montag 3 Januar

**Ne mutludur o adama ki,
 güvendiği RAB'dir.**
 Mezmur 40: 4

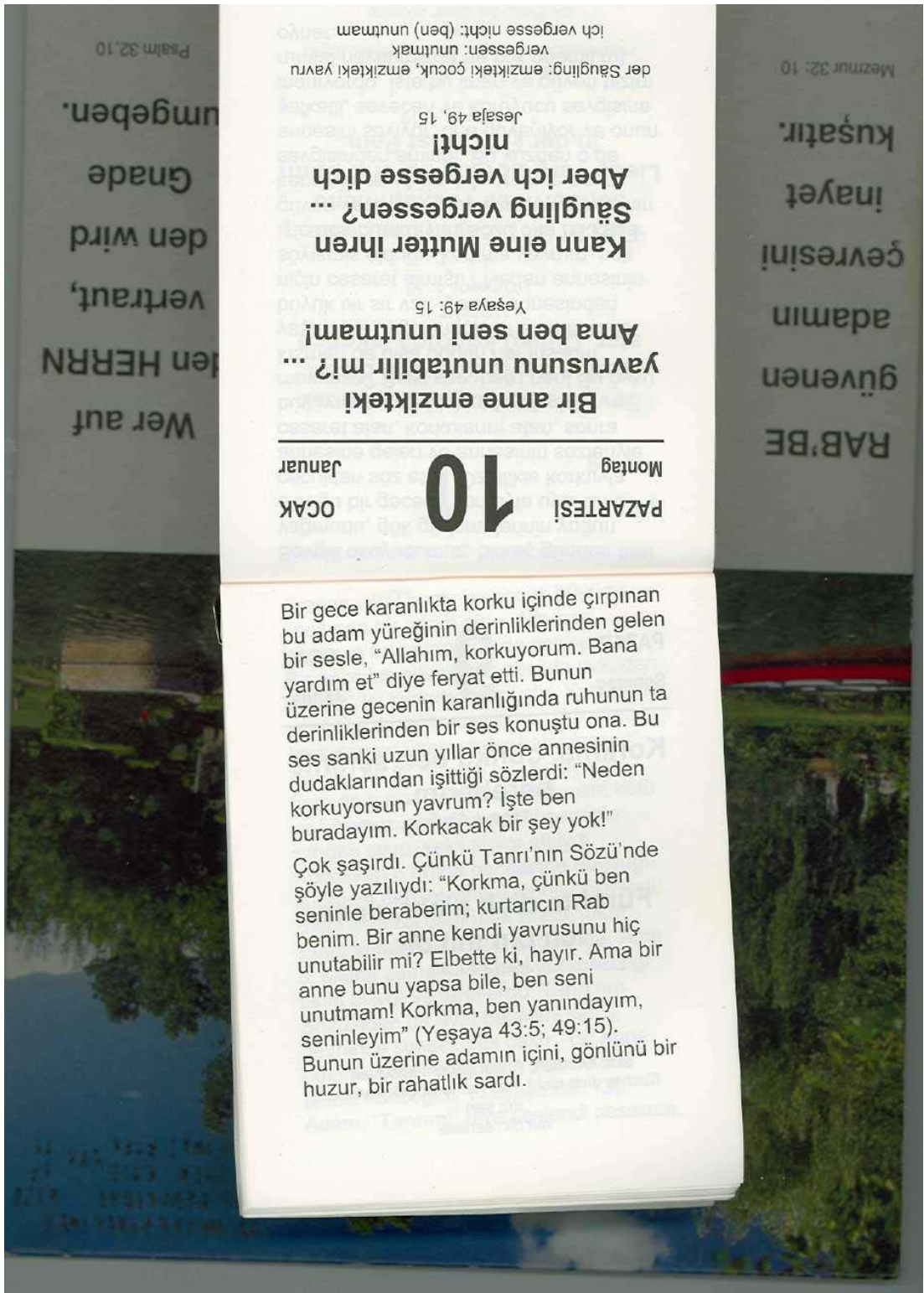
**Glücklich der Mensch, der
 auf den Herrn vertraut.**
 Psalm 40, 5

glücklich: mutlu
 wie glücklich: ne mutlu

RAB'BE
 güvenen
 adamın
 çevresini
 inayet
 kuşatır.
 Mezmur 32: 10

Wer auf
 den HERRN
 vertraut,
 den wird
 Gnade
 umgeben.
 Psalm 32,10

Bir gece karanlıkta korku içinde çırpınan bu adam yüreğinin derinliklerinden gelen bir sesle, "Allahım, korkuyorum. Bana yardım et" diye feryat etti. Bunun üzerine gecenin karanlığında ruhunun ta derinliklerinden bir ses konuştu ona. Bu ses sanki uzun yıllar önce annesinin dudaklarından işittiği sözlerdi: "Neden korkuyorsun yavrum? İşte ben buradayım. Korkacak bir şey yok!"

Çok şaşırdı. Çünkü Tanrı'nın Sözü'nde şöyle yazılıydı: "Korkma, çünkü ben seninle beraberim; kurtarıcın Rab benim. Bir anne kendi yavrusunu hiç unutabilir mi? Elbette ki, hayır. Ama bir anne bunu yapsa bile, ben seni unutmam! Korkma, ben yanındayım, seninleyim" (Yeşaya 43:5; 49:15). Bunun üzerine adamın içini, gönlünü bir huzur, bir rahatlık sardı.

PAZARTESİ! 10
Montag
OCAK
Januar

Bir anne emziktiki

yavrusunu unutabilir mi? ...

Ama ben seni unutmam!

Yeşaya 49: 15

Kann eine Mutter ihren

Säugling vergessen? ...

Aber ich vergesse dich

nicht!

Jesaja 49, 15

der Säugling: emziktiki cocuk, emziktiki yavru

vergessen: unutmak

ich vergesse nicht: (ben) unutmam

Psalm 32, 10

umgeben.

Gnade

den wird

vertraut,

den HERRN

Wer auf

Mezmur 32: 10

kuşatır.

inayet

çevresini

adamın

güvenen

RAB'BE